

**DEPREM SONRASI DÖNEMDE
TOPLUMSAL DAYANIŞMA
PRATİKLERİ: 6 ŞUBAT 2023
KAHRAMANMARAŞ DEPREMLERİ ÖRNEĞİ**

Murat GENCER

Doktora Tezi

Danışman: Prof. Dr. Hüseyin KOÇAK

2025

Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

DEPREM SONRASI DÖNEMDE TOPLUMSAL DAYANIŞMA PRATİKLERİ:
6 ŞUBAT 2023 KAHRAMANMARAŞ DEPREMLERİ ÖRNEĞİ

Hazırlayan
Murat GENCER

(“Bireysel ve Toplumsal Psikoloji” tematik alanında 100/2000 YÖK Doktora
Bursiyeri/ TÜBİTAK 2211-A Projesi Bursiyeri)

Danışman
Prof. Dr. Hüseyin KOÇAK

AFYONKARAHİSAR, 2025

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Doktora tezi olarak sunduğum “**Deprem Sonrası Dönemde Toplumsal Dayanışma Pratikleri: 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri Örneği**” adlı çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde bilimsel etik kurallara ve atıf gösterme ilkelerine riayet ettiğimi belirterek aksi bir durumun tespiti hâlinde sorumluluğun tamamen bana ait olduğunu kabul, beyan ve taahhüt ederim.

Tarih

İmza

Murat GENCER

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Murat GENCER
	Numarası	190657101
	Anabilim Dalı	Sosyoloji
	Programı	Doktora
	Program Düzeyi	☐ Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı	Deprem Sonrası Dönemde Toplumsal Dayanışma Pratikleri: 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri Örneği	
Tez Savunma Sınav Tarihi	17.10.2025	
Tez Savunma Sınav Saati	14.30	

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek ☒oy birliği – ☐oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hacı İbrahim DELİCE
MÜDÜR

Bu tez, Enstitü Müdürlüğünce kontrol edilerek, elektronik imza kullanılarak onaylanmıştır.

ÖZET
DEPREM SONRASI DÖNEMDE TOPLUMSAL DAYANIŞMA PRATİKLERİ:
6 ŞUBAT 2023 KAHRAMANMARAŞ DEPREMLERİ ÖRNEĞİ

Murat GENCER

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
2025

Danışman: Prof. Dr. Hüseyin KOÇAK

Depremler, meydana geldiklerinde bireysel ve toplumsal yaşamı etkileyen önemli afetlerdir. Etkilediği bölgelerde yıkımlara sebep olan depremler aynı zamanda can kayıplarına, yaralanmalara, sakat kalmalara, maddi kayıplara, psikolojik rahatsızlıklara ve toplumsal sorunlara yol açmaktadır. Yakın zamanda meydana gelen Kahramanmaraş Depremleri bu olumsuzlukları gözler önüne sermektedir. Deprem sonucunda ortaya çıkan bu olumsuzlukların aşılmasında; toplumsal dayanışmanın, yardımlaşmanın ve birlikteliğin önemli rolünün olduğu görülmektedir. Bu bağlamda çalışmanın konusu, Kahramanmaraş Depremleri sonrasında gelişen dayanışma pratiklerinin değerlendirilmesine yöneliktir. Çalışmanın amacı ise deprem sonrasındaki dayanışma pratiklerini ve dayanışmanın etkilerini Kahramanmaraş Depremleri özelinde ortaya koymaktır. Çalışmada yöntem olarak nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Fenomenolojik desene uygun olarak tasarlanan çalışmada, amaçsal örneklem seçim tekniği kullanılarak görüşmelerde bulunulmuştur. Veriler elde edilirken ise veri üçgenlemesine bağlı kalınarak gözlem, görüşme ve odak grup görüşmesi teknikleri bir arada kullanılmıştır. Bu doğrultuda gözlemin yanı sıra, 20 depremzede ile yarı yapılandırılmış görüşme, deprem sonrası yardıma giden 12 katılımcı ile iki grup halinde odak grup görüşmesi yapılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde içerik analizinden yararlanılmıştır. Elde edilen veriler sonucunda, depremlerin ilk gerçekleştiği andan itibaren toplumsal bir refleks gösterilerek dayanışma ve yardımlaşma pratiklerinin geliştirildiği görülmüştür. “Kıyamet, felaket, kaos, korku filmi, kabus, mahşer” gibi ifadeler kullanılarak deprem korkusunun betimlendiği, ayrıca depreme teolojik ve bilimsel yorumlar getirildiği saptanmıştır. Depremin yol açtığı sorunların yanı sıra toplumda var olan sınıfsal, cinsiyete dayalı, engelli bireylerin ve çocukların yaşadığı eşitsizliği daha da derinleştirdiği tespit edilmiştir. Ayrıca meydana gelen depremler, arama-kurtarma başta olmak üzere barınma, kıyafet, yiyecek ve içecek gibi ihtiyaçlar ortaya çıkarmıştır. İlerleyen aşamada ise psikolojik olarak; travma, kayıp sonrası yas ve yalnızlık gibi sorunlar açığa çıkmış, psikososyal desteğe ihtiyaç duyulmuştur. STK üyeleri, gönüllüler ve bireysel yardımda bulunan kişiler; telefon, mesajlaşma veya dijital uygulamalar aracılığıyla organize olarak yardımlarda bulunmuş ve ihtiyaçların giderilmesinde rol almıştır. Bireyler devlet yardımıyla, STK’lar aracılığıyla veya bireysel olarak sürece katılmıştır. Bu süreçte dayanışmanın milli ve dini altyapısı olduğu, birlik ve beraberlik duygusuyla hareket edildiği, bireylerin fiziksel, ayni ve nakdi olarak dayanışma faaliyetlerine katıldığı sonucuna erişilmiştir. Ancak süreç içerisinde istisnai olarak fırsatçılık, hırsızlık ve yağmacılık gibi anomik davranışların geliştiği; asparagas ve bilgi kirliliği nedeniyle kaos oluştuğu; koordinasyon sorunu, ulaşım problemi ve çıkar amaçlı yapılan yardımlar nedeniyle dayanışma sürecinin olumsuz etkilendiği gözlemlenmiştir. Dayanışma noktasında ise mekanik, organik, kırsal, dijital ve ferdi olmak üzere farklı dayanışma biçimlerin birbirine eklemlendiği göze çarpmıştır. Ortaya konulan dayanışma, yardımlaşma ve birlikteliğin depremin olumsuz etkilerinin azaltılmasında etkili olduğu tespit edilmiştir. Bu noktada toplumun topyekûn biçimde seferber olduğu; bölgeye yardımların aktarıldığı ve dayanışma ruhunun ortaya konulduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Afet, deprem, dayanışma, Kahramanmaraş depremleri, yardımlaşma.

ABSTRACT

SOCIAL SOLIDARITY PRACTICES IN THE POST-EARTHQUAKE PERIOD: EXAMPLE OF FEBRUARY 6, 2023 KAHRAMANMARAŞ EARTHQUAKES

Murat GENCER

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF SOCIOLOGY
2025**

Advisor: Prof. Dr. Hüseyin KOÇAK

Earthquakes are important disasters that affect individual and social life when they occur. Earthquakes, which cause destruction in the regions where they affect, also lead to loss of life, injuries, disability, financial losses, psychological disorders and social problems. The recent Kahramanmaraş Earthquakes reveal these negativities. In overcoming these negativities that emerged as a result of the earthquake; It is seen that social solidarity, cooperation and unity play an important role. In this context, the subject of the study is to evaluate the solidarity practices that developed after the Kahramanmaraş Earthquakes. The aim of the study is to reveal the post-earthquake solidarity practices and the effects of solidarity, specifically the Kahramanmaraş Earthquakes. Qualitative research methods were adopted as the method in the study. In the study designed in accordance with the phenomenological design, interviews were conducted using the purposive sample selection technique. While obtaining the data, interview, focus group and observation techniques were used together, adhering to data triangulation. In this regard, in addition to the observation technique, a semi-divided interview was held with 20 earthquake victims and a focus group interview was held with 12 participants (two groups) who went to help after the earthquake. Content analysis was used in the analysis of the obtained data. The data obtained shows that, from the moment the earthquakes first struck, a social reflex was triggered, leading to the development of practices of solidarity and mutual aid. It was found that expressions such as “apocalypse, disaster, chaos, horror movie, nightmare, and doomsday” were used to describe the fear of earthquakes, and that theological and scientific interpretations of earthquakes were also offered. It has been determined that the problems caused by the earthquake have further deepened the existing class, gender, disability, and child inequalities in society. Additionally, the earthquakes have created needs such as shelter, clothing, food, and water, particularly in terms of search and rescue efforts. In the following stages, psychological issues such as trauma, grief after loss, and loneliness emerged, and psychosocial support was needed. NGO members, volunteers, and individuals providing assistance organized themselves through telephone, messaging, or digital applications to provide assistance and play a role in meeting needs. Individuals participated in the process through state assistance, NGOs, or individually. It was concluded that the process was based on national and religious solidarity, that it was carried out with a sense of unity and togetherness, and that individuals participated in solidarity activities physically, materially, and financially. However, during the process, it was observed that exceptional cases of opportunism, theft, and looting developed; chaos ensued due to misinformation and information pollution; and the process of solidarity was negatively affected by coordination issues, transportation problems, and aid provided for self-interest. In terms of solidarity, it was noticeable that different forms—mechanical, organic, rural, digital, and individual—were intertwined. It has been determined that the solidarity, mutual aid, and unity demonstrated have been effective in mitigating the

negative effects of the earthquake. At this point, it has been concluded that the community has mobilized as a whole, aid has been delivered to the region, and a spirit of solidarity has been demonstrated.

Keywords: Disaster, earthquake, solidarity, Kahramanmaraş earthquakes, assistance.

ÖN SÖZ

Depremler geçmişten günümüze insanoğlunu etkileyen önemli afetlerdendir. Depremler, özellikle Türkiye gibi deprem kuşağında olan ve ne yazık ki tam anlamıyla depreme hazır olmayan bir ülke için oldukça can yakıcı sonuçlar doğurabilmektedir. Son yıllarda yaşadığımız ve en şiddetli depremler kategorisine giren Kahramanmaraş Depremleri bu duruma örnektir. Hazır bulunuşluk noktasında sorun yaşadığımız depremler için, en azından, deprem sonrasında yaraları sarmak amacıyla güzel bir dayanışma örneği sergilediğimizi görmek umut vericidir. Türkiye'nin deprem ülkesi olması, depremin toplumsal dokuya tahribatı, afet çalışmalarının gerekliliği ve özelde ise daha sekiz yaşındayken yıkıcı bir depremle karşılaşmam (2002 Çay-Sultandağı Depremi) bu çalışmanın gerçekleşmesinde etkili olmuştur.

Çalışma tek bir kişinin çabasından ziyade birçok kişinin desteğiyle gerçekleşmiştir. Bu noktada, bu aşamaya gelmeme katkı sağlayan ve bana destek olan tüm hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim. Güzel bir lisans eğitimi geçirmemi sağlayan, bana farklı perspektiflerden bakmayı öğreten Anadolu Üniversitesi'ndeki tüm hocalarıma; yüksek lisans aşamasında akademiye olan inancımı kuvvetlendiren ve doktora tez savunma sürecinde hayatını kaybeden kıymetli danışmanım ve hocam Doç. Dr. Esra Işık'a; doktora tez çalışmamda bana danışmanlık yapan ve desteklerini esirgemeyen Prof. Dr. Hüseyin Koçak'a; çalışmamda metodoloji başta olmak üzere, her türlü konuda bana destek olan Dr. Öğr. Üyesi Meryem Şahin'e; çalışma süresince moralimi üst düzeyde tutmamı sağlayan hocam Doç. Dr. İlteriş Yıldırım'a; veri toplama aşamasında destekleri nedeniyle hocalarım Doç. Dr. Ahmet Ayhan Koyuncu ve Mustafa Yıldız'a, dostluklarıyla her daim yanımda olan Erdi Kaya ve Ercan Yılmaz'a; hayatım boyunca yanımda olan tüm arkadaşlarıma; doktora sürecinde fikir alışverişi yapabildiğim ve hemhal olabildiğim Ömer Acar'a; 100/2000 Bireysel ve Toplumsal Psikoloji alanında çalışmama vesile olan ve burs almamı sağlayan YÖK'e; 2211 Yurt İçi Lisansüstü Burs Programı kapsamında çalışmalarımı destekleyen ve burs imkanı sağlayan TÜBİTAK Bilim İnsanı Destek Programları Başkanlığı'na (BİDEP); çalışmanın başından sonuna kadar desteklerini esirgemeyen, veri toplama sürecinde yanımda olan ve hayatıma değer katan Çağla Uğur'a; bana güvenen, hayatım boyunca yanımda olan ve maddi manevi desteklerini esirgemeyen annem ve babama; daima desteklerini hissettiğim ablalarıma ve yeğenlerime; ve ismini sayamadığım birçok değerli insana teşekkür ve şükranlarımı sunarım.

Bu çalışmayı depremde hayatını kaybedenlere ve yakınlarına ithaf ediyorum.

Murat GENCER

Afyonkarahisar, 2025

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

- ADD:** Atatürkçü Düşünce Derneği
AFAD: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AKUT: Arama Kurtarma Derneği
DPT: Devlet Planlama Teşkilatı
İHH: İnsan Hak ve Hürriyetleri ve İnsani Yardım Vakfı
KAÇUV: Kanserli Çocuklara Umut Vakfı
LÖSEV: Lösemili Çocuklar Vakfı
MTA: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü
MÜSİAD: Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği
PAHO: Pan Amerikan Sağlık Örgütü
SBB: Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
STK: Sivil Toplum Kuruluşu
TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK: Türk Dil Kurumu
TEGV: Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı
TEV: Türk Eğitim Vakfı
TMMOB: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TÜRGEV: Türkiye Gençlik ve Eğitime Hizmet Vakfı
UNDRR: Birleşmiş Milletler Afet Riskini Azaltma Ofisi

İÇİNDEKİLER

ETİK VE BİLİMSSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI	ii
ENSTİTÜ ONAYI.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ.....	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL DAYANIŞMA

1. TOPLUM NEDİR?	7
1.1. TOPLUMA FELSEFİ BAKIŞ	7
1.2. TOPLUM TANIMI	10
1.3. BİLİMSSEL ÇERÇEVEDE TOPLUM: SOSYOLOJİK BAĞLAM.....	11
2. TOPLUMSAL DAYANIŞMA	13
2.1. İBN HALDUN VE ASABİYET	15
2.1.1. Nesep Asabiyeti.....	16
2.1.2. Sebep Asabiyeti.....	18
2.2. DURKHEİM'DA TOPLUMSAL DAYANIŞMA.....	19
2.2.1. Toplumsal İş Bölümü.....	23
2.2.2. Kolektif Bilinç.....	26
2.2.3. Mekanik Dayanışma.....	27
2.2.4. Organik Dayanışma	30
2.3. TÖNNİES'TE CEMAAT VE CEMİYET	33
2.3.1. Cemaat (Gemeinschaft).....	33
2.3.2. Cemiyet (Gessellschaft)	35
2.4. COOLEY'DE TOPLUMSAL GRUPLAR.....	36
2.5. DAYANIŞMA KURAMINA İLİŞKİN YENİ DEĞERLENDİRMELER	37

İKİNCİ BÖLÜM

BİR AFET TÜRÜ OLARAK DEPREMLER

1. AFET KAVRAMI	41
1.1. AFET TÜRLEİNİN TANIMLARI	43
1.2. AFETLERE İLİŞKİN KAVRAMLAR.....	46
1.3. AFET SOSYOLOJİSİNİN GELİŞİMİ.....	47
1.4. AFET YÖNETİMİ	52
1.5. KAYNAĞINA GÖRE AFETLER	54
1.5.1. Doğal Afetler.....	55
1.5.2. İnsan Kaynaklı Afetler	56
1.5.3. Teknoloji Kaynaklı Afetler.....	57
1.5.4. Hayvan Kaynaklı Afetler	57
2. DEPREMLER.....	58
2.1. MEYDANA GELEN BÜYÜK DEPREMLER	62
2.1.1. Kahramanmaraş Depremleri.....	63
2.1.2. Erzincan Depremi.....	65
2.1.3. Marmara Depremi	66
2.1.4. Van Depremi	68

2.1.5. Şili Depremi	69
2.1.6. Endonezya Sumatra Depremi	70
2.1.7. Japonya Tohoku Depremi	71
2.2. DEPREMLERİN ETKİLERİ	72
2.2.1. Biyolojik – Yaşamsal Etkiler	73
2.2.2. Ekonomik Etkiler	74
2.2.3. Psikolojik Etkiler	76
2.2.4. Toplumsal Etkiler	79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALAN ARAŞTIRMASI

1. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ.....	81
1.1. LİTERATÜRDEKİ ÇALIŞMALAR.....	81
1.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	84
1.3. KATILIMCILARIN GENEL ÖZELLİKLERİ	90
1.4. VERİLERİN TOPLANMASI ve ANALİZİ.....	93
1.5. ARAŞTIRMANIN GÜVENİRLİK VE GEÇERLİLİĞİ.....	93
1.6. ARAŞTIRMACININ ROLÜ VE GÖZLEMLER.....	94
1.7. ARAŞTIRMANIN İÇERDİĞİ KOLAYLIKLAR VE ZORLUKLAR	96
2. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA.....	98
2.1. DEPREMİN TOPLUMSAL BOYUTLARI	98
2.1.1. Depremın Algılanışı	99
2.1.1.1. Korku Kültürü	99
2.1.1.2. Kaderci Yaklaşım	106
2.1.1.3. İrade Temelli Yaklaşım	111
2.1.2. Depremde Toplumsal Eşitsizlikler	112
2.1.2.1. Ekonomik Eşitsizlik.....	112
2.1.2.2. Cinsiyet Eşitsizliği.....	114
2.1.2.3. Depremde Engelli Bireyler	116
2.1.2.4.Çocukların Dezavantajlılığı	117
2.1.3. Depremın Davetsiz Misafiri: İhtiyaçlar	118
2.1.3.1. Fizyolojik İhtiyaçlar	119
2.1.3.2. Psikolojik İhtiyaçlar.....	124
2.2. DEPREM SONUÇLARININ BERTARAFI: TOPLUMSAL DAYANIŞMA	128
2.2.1. Dayanışmanın Altyapısı	129
2.2.1.1. Dayanışmanın Milli Boyutu.....	129
2.2.1.2. Dayanışmanın Dini Boyutu.....	131
2.2.3.3. Nesebi Dayanışma	132
2.2.2. Diğerkamlık	134
2.2.2.1. Birlik Beraberlik.....	134
2.2.2.2. Fiziki Dayanışma.....	137
2.2.2.3. Kırsal Dayanışma	139
2.2.2.4. Sivil Toplum.....	141
2.3. DEPREM SONRASI DAYANIŞMA METOTLARI	143
2.3.1. Dijital Dayanışma	144
2.3.1.1. Medyada Arama Kurtarma.....	145
2.3.1.2. İhtiyaçların Dijital Ortamda Saptanması	147
2.3.1.3. Dijital Koordinasyon	148
2.3.2. Gönüllülük Esasına Dayalı Dayanışma	149
2.3.2.1. Devlet Aracılığıyla Gönüllülük	150

2.3.2.2. Depremde Sivil Toplum Kuruluşları	151
2.3.2.3. Ferdi Dayanışma	152
2.4. DAYANIŞMAYI OLUMSUZ ETKİLEYEN FAKTÖRLER	154
2.4.1. Anomik Topluma Özgü Davranışlar	155
2.4.1.1. Fırsatçılık	156
2.4.1.2. Hırsızlık	159
2.4.1.3. Yağmacılık	160
2.4.2.1. Dijital Eşitsizlik.....	161
2.4.2.2. Asparagas ve Bilgi Kirliliği	163
2.4.3. Yetersiz Yardımlar	165
2.4.3.1. Koordinasyon Kaynaklı Yetersizlik.....	165
2.4.3.2. Ulaşım Sorunu.....	168
2.4.3.3. İhtiyaçları Karşılamayan Yardımlar	169
2.4.4. Çıkar Amaçlı Yardımlar	170
2.4.4.1. Gösteri Toplumu.....	170
2.4.4.2. Ürün Fazlasını Gönderme	172
2.4.4.3. Vicdan Rahatlatma	172
SONUÇ VE ÖNERİLER	174
KAYNAKÇA.....	183
EKLER	195

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Şiddet ve Magnitüd değerleri arasındaki fark (afad.gov.tr, 2019).....	61
Tablo 2: Katılımcıların Demografik Özellikleri (Yarı Yapılandırılmış Görüşme).....	91
Tablo 3: Katılımcıların Demografik Özellikler (Odak Grup Görüşmesi)	92

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Deprem Bölgeleri Haritası (Afad.gov.tr, 2023) (Bkz. Özmen vd., 1997)	59
Şekil 2: Nitel Araştırmanın Beş Özelliği (Bogdan ve Biklen, 1998: 4-7).....	86
Şekil 3: Nitel Araştırma Sürecinin Adımları (Neuman, 2016: 23)	87
Şekil 4: Deprem Toplumsal Boyutları Temasına İlişkin Kodlar	99
Şekil 5: Deprem Sonuçlarının Bertarafı: Toplumsal Dayanışma Temasına İlişkin Kodlar	129
Şekil 6: Deprem Sonrası Dayanışma Metotları Temasına İlişkin Kodlar	144
Şekil 7: Dayanışmayı Olumsuz Etkileyen Faktörler Temasına İlişkin Kodlar	156

GİRİŞ

Afetler, ilk çağlardan günümüze kadar süren ve sürmeye devam edecek olan olaylardır. Tarih sahnesinde yer alan insanlar, afetlere maruz kalmış ve onlarla mücadele etmeye çalışmıştır. Bazen bir doğa olayı neticesinde beliren afetler bazen de insanların eylemleri sonucunda gelişmiştir. Zaman içerisinde teknolojinin gelişmesi, genetik etmenler veyahut hayvanlardan bulaşan hastalıklar da dahil olunca afetlerin çeşitleri de değişim göstermiştir. Bu noktada hangi olayın afet olarak değerlendirileceği hususunda insana etki edip etmediğine bakmak gerekmektedir. İnsanları etkileyen ve farklı kaynaklardan ortaya çıkabilen olaylar afet olarak değerlendirilmektedir. Literatüre bakıldığında afetlerin kaynağı noktasında farklı düşüncelerin olduğu görülmektedir. Gökçen (2020), afetlerin kaynağı noktasında; doğa kaynaklı, insan kaynaklı, teknolojiye bağlı ve hayvanların etkisiyle ortaya çıkan afetler olarak genel ve kapsayıcı bir değerlendirme yapmaktadır. Çalışma bağlamında ele alınan “depremler” ise kaynağına göre doğal afetler kategorisinde değerlendirilmektedir.

Depremler çeşitli nedenlerden dolayı yeryüzünde meydana gelen ve insanları çeşitli yollarla etkileyen sarsıntıları ifade etmektedir. AFAD (2014: 58) genel bir ifadeyle depremleri; tektonik kuvvetlere veya volkan faaliyetlerine bağlı olarak yer kabuğunda meydana gelen kırılmaların neticesinde oluşan enerjinin, yeryüzünde güçlü sarsıntılara neden olması olarak açıklamaktadır. Gelişim biçimine bakıldığında depremlerin ani olarak geliştiğini, farklı bir ifadeyle oldukça kısa bir zaman diliminde etkisini gösterdiği görülmektedir. Mekânsal olarak ise, depremlerin belirli bir bölgeye etkide bulunduğu bilinmektedir. Teknolojinin gelişme ile sismik araştırmalar artış göstermekte ve fayların yerleri tespit edilerek depremin gerçekleşme olasılığı bölgesel olarak tahmin edilebilmektedir. Görür (2020) bu doğrultuda çalışmalar yaparak Türkiye’deki fayların belirlenmesinde önemli rol oynamakta ve önlemler alınması noktasında uyarılar yapmaktadır.

Türkiye konumu itibarıyla fay hatlarının yoğun olarak bulunduğu bir coğrafyadadır. Özellikle Anadolu Yarımadası jeolojik anlamda “genç oluşumlu” bir bölgedir ve Anadolu topraklarının yükselişini sürdürmesi farklı fay hatlarını oluşturmaktadır (Yıldırım ve Nişancı, 2023: 112). Fay hatlarının kapladığı alan ise oldukça geniştir. Türkiye’nin topraklarının %96’lık kesimi deprem tehdidiyle karşı karşıyadır. Ayrıca nüfusun %98’lik kısmı da deprem riski taşıyan alanlarda yaşamaktadır

(Taş, 2003: 225). Bu nedenle deprem ihtimalinin göz önünde bulundurulması ve önlemler alınması hayati derecede önemlidir. Alınacak önlemler noktasında ise maliyete bakmaksızın, ekonomik kaygıdan uzak, sürekli güncellenen, sürdürülebilir, uygulanabilir tedbirler sağlanması ve önlemleri teşvik eden politikalara imza atılması önerilmektedir (Edemen vd., 2023: 732). Gerekli önlemler alınmadığı takdirde bu depremlerin hem bireyler hem de toplumlar için oldukça can yakıcı sonuçları olabilmektedir. Nitekim Türkiye'nin depremlerden canının oldukça yandığını söylemek mümkündür.

Depremler konusunda proaktif önlemlerin alınmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Deprem meydana gelmeden önce hazırlıkların yapılması, depremin olumsuz etkilerini azaltmada etkili bir yöntemdir. Japonya ve Şili gibi ülkeler bu duruma örnektir. Ancak Türkiye'de proaktif önlemlerden ziyade reaktif eylemlerin güçlü olduğu düşünülmektedir. Deprem gerçekleşikten sonra yaraları sarma çabası hakimdir. Bu durum elbette depremin yarattığı sorunların azaltılmasında etkilidir. Ancak sorun ortaya çıkmadan başta önlem almanın daha gerekli olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Bu noktada deprem sonrasında toplum tarafından verilen reaksiyonun oldukça değerli ve önemli olduğu düşünülürken, proaktif çalışmaların da artırılması önerilmektedir.

Proaktif çalışmaların gerekliliğini 6 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen Kahramanmaraş Depremleri bir kez daha gözler önüne sermektedir. Ancak proaktif çalışmaların tam anlamıyla yapılmadığı noktada toplumun gösterdiği reaksiyonun oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. Bu sayede can kayıpları ve yaralanmaların sayısının azaltılması, depremzedelerin ihtiyaçlarının daha erken karşılanması sağlanmaktadır. Kahramanmaraş Depremleri sonrasında toplumun hızlı bir şekilde reaksiyon vererek yardımlaşma ve dayanışma noktasında gereken adımları attığı görülmektedir. Depremin gerçekleştiği ilk andan itibaren bölge dışındaki bireyler bölgeye yardımda bulunabilmek amacıyla seferber olmuş ve çeşitli dayanışma metotları geliştirilerek depremin yaraları sarılmaya çalışılmıştır.

Çalışma bu bağlamda, deprem sonrasında ortaya konulan dayanışma pratiklerine ve dayanışmanın gerçekleşme biçimlerine odaklanmaktadır. Toplumların dayanışma biçimleri ve dayanışmaya yüklediği anlamlar farklılık gösterebilmektedir. Kuramsal olarak bakıldığında; İbn Haldun'un (2015), Durkheim'ın (2014), Tönnies'in (2011), Cooley'in (1910) farklı toplum tiplerinden bahsettiği ve dayanışmanın da farklı şekillerde gerçekleşebileceğini ifade ettikleri görülmektedir. Kahramanmaraş Depremleri sonrasında yaşanan dayanışmayı bu çerçevede değerlendirerek dayanışmanın gelişmesini

sağlayan öncülleri saptamak gerekmektedir. Özellikle depremlerde büyük kayıplar veren Türkiye için deprem sonrası dayanışmanın oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın konusunu deprem sonrasındaki dayanışma pratikleri oluşturmaktadır. Konu bağlamında “depremi yaşayan” ve “deprem sonrası yardıma giden” bireylerin deneyimlerine odaklanılmıştır.

Deprem sonrasında gerçekleşen dayanışma hakkında bireylerin deneyimlerinden yararlanılan çalışmada fenomenolojik desene bağlı kalınmıştır. Fenomenolojik araştırmalarda tanımlanan bir olgu hakkında, insanların deneyimlerinin özü belirlenmeye çalışılmaktadır (Creswell ve Creswell, 2021: 248). Farklı bir ifadeyle fenomenoloji, deneyimlerin altında bulunan gerçeğe ulaşmada öncelikli yoldur (Merriam, 2015: 25). Bu doğrultuda deprem deneyimlerinin irdelenmesi ve dayanışmanın tartışılması noktasında fenomenolojik desenin önemli bir işlev gördüğü düşünülmektedir. Çalışmalarda bir başka önemli nokta ise amaçtır. Nitekim çalışmalar belirli amaç doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmanın amacı ise, Kahramanmaraş Depremleri sonrasındaki dayanışma pratiklerini ve dayanışmanın etkilerini ortaya koymaktır.

Çalışmanın önemi hususunda ise belirli noktalar ön plana çıkmaktadır. Dünya’da ve Türkiye’de afetlerin meydana geldiği, bu afetler sonucunda binlerce insanın yaşamını kaybettiği veya maddi zarara uğradığı görülmektedir. Depremler bu afetler içerisinde önemli yere sahiptir. Özellikle ülkemizin deprem kaynaklı olarak on binlerce vatandaşını yitirdiği ve maddi sorunlarla karşılaştığı aşıkardır. AFAD’ın (2018: 46), Türkiye’de 1900 ve 2017 yılları arasındaki depremlerde ($M_w > 6.0$), 86 bin civarında kişinin yaşamını yitirdiğini belirtmektedir. Ancak bu çalışma sonrasında gerçekleşen Kahramanmaraş Depremleri’nde 50 binin üzerinde insan hayatını kaybetmiştir. Ayrıca bu depremler neticesinde milyarlarca liralık ekonomik kaybın olduğu tahmin edilmektedir. Türkiye Deprem Toparlanma ve Yeniden İmar Değerlendirmesi (TERRA) raporunda, Kahramanmaraş Depremleri’nin ülkeye ekonomik zararının 103.6 milyar Amerikan Doları olduğu belirtilmektedir. (SBB, 2023). Bu nedenle Türkiye’de genelde afetlere, özelde ise depremlere yönelik çalışmaların yapılmasının gerekli ve önemli olduğu düşünülmektedir.

Literatürde depreme yönelik yapılan araştırmaların çoğunluğunun Deprem Mühendisliği, Jeoloji, Jeodezi, İnşaat Mühendisliği veya Jeofizik alanlarında gerçekleştirildiği görülmektedir. Mevcut çalışmada deprem sonrasındaki dayanışma süreçleri sosyolojik bağlamda ele alınmaktadır. Deprem sonrasındaki toplumsal

dayanışmayı spesifik olarak konu alan lisansüstü çalışmaların bulunmaması çalışmanın özgün yönünü ve önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca çalışmanın Kahramanmaraş Depremleri sonrası gerçekleşen toplumsal dayanışmayı spesifik olarak irdelemesi, sosyolojik anlamda çalışmanın önemini ortaya koyan bir başka unsurdur. Nitekim dayanışmanın yok oluşu, İbn Haldun (2015) tarafından toplumun ve devletin çöküş alametlerinden biri olarak görülmüştür (Okumuş, 1999: 198). Genel olarak bakıldığında ise çalışmanın önemini bu şekilde açıklamak mümkündür.

Araştırmalarda öne çıkan bir başka durum ise çalışmanın hangi problem çerçevesinde gerçekleştirildiğidir. Araştırmanın problemi esasında çalışma neticesinde ulaşılabilecek cevaba yönelik soruya karşılık gelmektedir. Nitel araştırmalarda belirli araştırma problemleri yer almaktadır. Bunlar ana/temel problem ve alt problemlerdir (Creswell ve Creswell, 2021: 133). Nitel araştırma yönteminin benimsendiği çalışmanın ana problemi; Kahramanmaraş Depremleri sonrasında ortaya konulan dayanışma pratiklerinin nasıl geliştiği ve dayanışmanın boyutlarının nasıl deneyimlendiğidir.

Araştırmanın alt problemleri ise:

- Depremzedeler ve müdahale ekipleri /gönüllüler depremler sonrası toplumsal dayanışma faaliyetlerinin etkilerini nasıl değerlendirmektedir?
- Depremler sonrası toplumsal dayanışma biçimleri ne şekilde gelişim göstermektedir?
- Depremden etkilenen bireyler ve gönüllüler toplumsal dayanışmayı nasıl deneyimlemektedir?
- Depremden etkilenen bireyler deprem sonrasındaki dayanışmayı ne şekilde anlamlandırmaktadır? şeklindedir.

Araştırmalar gerçekleştirilirken belirli sınırların çizilmesi önemli görülmektedir. Nitekim “afet”, “deprem” veya “dayanışma” gibi konuların kapsamı geniş ve farklı çalışmalarda farklı şekillerde ele almak mümkündür. Bu durum göz önünde bulundurularak çalışma “2023 Kahramanmaraş Depremleri sonrasında ortaya konulan dayanışma pratikleri” ile sınırlandırılmıştır. Bu nedenle diğer büyük depremlere kısmi olarak değinilmektedir. Ayrıca deprem ile sınırlandırılan çalışmada diğer afet türlerine yönelik kısıtlı bilgi yer almaktadır. Konunun sosyolojik perspektifle ele alınması nedeniyle jeolojik, sismolojik, coğrafi veya siyasi açıdan sınırlı değerlendirmeler yapılmaktadır. Çalışmanın kesitsel olarak, belirli bir zaman diliminde gerçekleştirilmesi;

boyamsal değişiklikler hakkında sınırlı bilginin yer almasına yol açmaktadır. Genel anlamda bakıldığında ise çalışmanın veri toplama tekniklerinin sunduğu imkânlarla sınırlı olduğunu belirtmek gerekmektedir. Sosyoloji alanında deprem konusunda yapılan literatürdeki çalışmalara bakıldığında kadercilik, zarar görebilirlik, kapitalizm, toplumsal cinsiyet, toplumsal bellek, sosyal medya vb. bağlamlarda ele alındıkları görölmektedir. Bu çalışmanın özğün yönü ise depremleri, toplumsal dayanışma ve dayanışma pratikleri bağlamında ele almasıdır.

Nitel yöntem ve fenomenolojik desene bağlı kalınan çalışmada veri toplama noktasında “veri üçgenlemesi” tekniği benimsenmiştir. Veri üçgenlemesi, yanlış algıları ve sonuçların geçersizliğini en aza indirmek amacıyla kullanılmaktadır. Doğruluğu arttırmak için çoklu bakış açılarından yararlanılmaktadır. Veri üçgenlenmesinde görüşmeler, odak grup görüşmeleri ve gözlemler kullanılmaktadır (Işık ve Semerci, 2019: 53). Bu doğrultuda depremi yaşayan yirmi bireyle yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak görüşmeler yapılmıştır. İlerleyen aşamada deprem sonrasında bölgeye yardım amacıyla giden ve altışar kişiden oluşan iki grup ile odak grup tekniğiyle görüşme sağlanmıştır. Ayrıca bölgeye üç farklı zaman diliminde gidilerek gözlemlerde bulunulmuştur. Böylece veri üçgenlemesi tekniğine bağlı kalınarak veriler elde edilmiştir.

Genel anlamda bakıldığında çalışma üç ana bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde toplumsal dayanışmanın özünü oluşturan “toplum” kavramı ele alınarak başlanmaktadır. Toplumun neye karşılık geldiği, topluma felsefi anlamda yüklenen manalar ve toplumbilimin gelişimi gibi konular literatürden yararlanılarak anlatılmaktadır. Topluma ilişkin genel bir çerçeve çizildikten sonra çalışmanın temel konusunu oluşturan toplumsal dayanışmaya değinilmektedir. Toplumsal dayanışmanın ne olduğu ve nasıl geliştiği üzerinde durulduktan sonra sosyal bilimcilerin toplumsal dayanışmaya dair düşüncelerine yer verilmektedir. Özellikle, İbn Haldun’un Nesep ve Sebep Asabiyeti, Emile Durkheim’in Mekanik ve Organik Dayanışma, Ferdinand Tönnies’in Cemaat ve Cemiyet, Charles Horton Cooley’in Birincil ve İkincil Gruplar kavramları dayanışma bağlamında ele alınmaktadır. Ayrıca teknolojik gelişmelerle ortaya çıkan ve depremlerde oldukça efektif kullanıldığı düşünölen dijital dayanışma üzerinde durulmaktadır. Böylece toplumsal dayanışmanın sosyolojik anlamda teorik arka planına yer verilmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde afet ve deprem konularına değinilmektedir. Afet kavramının neyi ifade ettiğı, afet türleri, afetlere ilişkin kavramlar, afet sosyolojisinin gelişimi, afet yönetimi ve afetlerin kaynakları konuları üzerinde durulmaktadır. Bu konulara değinilirken mevcut literatürden yararlanılmaktadır. Afetlere değinildikten sonra, afetlerin bir türü olan ve çalışmanın temel konusu oluşturan depremler ele alınmaktadır. Depremlerin neyi ifade ettiğı ve nasıl oluştuğı üzerinde durulduktan sonra geçmişte meydana gelen önemli depremler dayanışma kıstasına vurgu yapılarak değerlendirilmektedir. Ayrıca depremlerin insanlar ve toplumlar üzerindeki etkileri irdelenmektedir. Literatürdeki kategori biçimi dikkate alınarak, depremlerin biyolojik, ekonomik, psikolojik ve toplumsal etkileri aktarılmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise öncelikle araştırmanın yöntemine yer verilmektedir. Çalışmanın konusuna ilişkin literatür araştırılarak diğer çalışmalardan farklı yönlerine değinilmektedir. Çalışmanın özgün noktaları bu sayede ele alınmaktadır. Hangi yöntemin neden tercih edildiğı konusuna, katılımcıların özelliklerine ve veri toplama süreçlerine değinilmektedir. Araştırma bulguları ve yorumlar kısmında ise görüşmelerden elde edilen veriler aktarılarak yorumlar yapılmaktadır. Araştırmanın bulguları değerlendirilerek dört tema üzerinde durulmaktadır. Bunlar: “Depremin Toplumsal Boyutları”, “Deprem Sonuçlarının Bertarafı: Toplumsal Dayanışma”, “Deprem Sonrası Dayanışma Metotları” ve “Dayanışmayı Olumsuz Etkileyen Faktörler”dir. Çalışmanın Türkiye için önemli bir afet olan depremleri ele alması ve deprem sonrası dayanışmayı irdemesi nedeniyle literatüre katkı sağladığı düşünülmektedir. Ayrıca bu alanda yapılacak olan çalışmalara da fikir sağlamak amacıyla önerilerde bulunmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL DAYANIŞMA

1. TOPLUM NEDİR?

İlk çağlardan itibaren insanlar belirli koşullar doğrultusunda bir araya gelmiş ve yaşamlarını birlikte sürdürmüşlerdir. İnsanların bir araya gelmesiyle zaman içerisinde küçük gruplar meydana gelmiş, ilerleyen süreçte ise toplumlar ortaya çıkmıştır. İnsanların bir araya gelişinde ve birlikte yaşama sürecinde belirli faktörler etkili olmuştur. Bu faktörlerin başında korunma, beslenme, ilişki kurma, duygusal bağlar, ortak yaşam biçimleri ve ortak amaçlar etkili olmuştur. Bu hususlar neticesinde, belirli bir bölgede yaşayan ve birbiriyle karşılıklı etkileşimde bulunan insanların bulunduğu toplumlar meydana gelmiştir. Meydana gelen bu toplumlar zaman içerisinde gelişim ve değişim göstermeye başlamıştır. Bu sürecin ne şekilde işlediği, toplumun nasıl ortaya çıktığı, ne olduğu, insanların neden bir arada bulunduğu gibi durumlar birçok düşünür tarafından sorgulanmıştır.

“Toplumun ne’liği?” hususu, deprem sonrasındaki süreçte toplumsal dayanışmayı konu edinen bu çalışma bağlamında önemli bir yer tutmaktadır. Nitekim depremler; yerküre, doğa, yapılar ve insanlar için tehdit oluştururken aynı zamanda toplumları da önemli ölçüde etkileyen afetlerdir. Meydana geldiği bölgelerde fiziki yıkımlara yol açan depremler aynı zamanda bireysel ve toplumsal yaşamı da kesintiye uğratmaktadır. Çalışma bağlamında depremin jeolojik etkilerinden ziyade sosyal etkileri üzerinde durulmaktadır. Bu doğrultuda Kahramanmaraş Depremleri sonrasında ortaya konulan toplumsal dayanışma pratikleri ele alınmadan önce “toplumun ne’liği”nin açıklanması gerekli görülmektedir. Bu nedenle, genelde toplumsal dayanışma, afetler ve depremler; özelde ise Kahramanmaraş Depremleri ve deprem sonrasındaki dayanışma sürecine değinilmeden önce “toplum”un neyi ifade ettiği konusu tartışılmaktadır.

1.1. TOPLUMA FELSEFİ BAKIŞ

Toplumun neyi ifade ettiği, nasıl ortaya çıktığı ve nasıl geliştiği gibi süreçler ilk filozoflardan itibaren tartışılmaya başlanmıştır. İlk olarak Platon (MÖ 427-347) ve Aristoteles (MÖ 384-322) gibi filozoflar, toplumu bir organizma şeklinde tanımlama yoluna gitmiştir. Bu organizma bütüncül (holistik) bir temelde ele alınmış ve parçaların bütünüle zorunlu biçimde bağlı olduğu ifade edilmiştir. Özellikle Platon, parçaları bütüne

tabiiyetleri çerçevesinde tanımlamış, toplumsal organizmanın birliğini vurgulamıştır. Aristoteles de toplumun parçalardan oluşan bir bütün olduğu fikrine katılmış ancak parçaların bütünden bağımsız da olabileceği farklılaşmış bir yapıya vurgu yapmıştır (Swingewood, 2014: 6). Esasında Platon ve Aristoteles'te doğal bir şekilde görülen ve organizma olarak ele alınan toplum düşüncesine, ilerleyen süreçte farklı perspektiflerle yaklaşılmıştır. Toplumsal sözleşme teorisyenleri bu duruma örnektir.

Toplumsal sözleşme fikrini benimseyen düşünürler, toplum içerisinde yaşayan bireylerin bir arada bulunması noktasında birtakım sözleşmelerin bulunduğu söz etmektedir. Sözleşme kapsamında devlet ile yurttaşlar arasında, iki tarafın da haklarının ve ödevlerinin net biçimde ifade edildiği, yazılı olmayan bir anlaşma imzalanmıştır (Marshall, 2005: 734). Hobbes (1588- 1679), Locke (1632- 1704) ve Rousseau (1712- 1778) bu sözleşmeden bahseden önemli düşünürler arasındadır. İlk olarak Hobbes, Platon ve Aristoteles'in aksine toplumların insan doğasından oluşmadığını ileri sürmektedir. Toplum doğal bir nitelikte değildir, insan doğasının zorunlu tuttuğu bir sözleşmeden doğar (Özkalp, 2012: 48). Hobbes da (2007: 11), Leviathan'da değindiği üzere, “insan insanın kurdudur” (Homo homini lupus) anlayışı hakimdir. Hobbes'un görüşüne göre insanlar; asosyal, egoist ve bireycidir (Swingewood, 2014: 7). Ancak bencil ve kavgacı olsalar da güvenliğe de ihtiyaç duymaktadırlar (Polama, 2012: 37). Hobbes, bireyleri kısıtlayan yasalar ve hükümetler olmadığı takdirde, onların ihtiyaç ve arzularını karşılama amacıyla şiddete başvurabileceğini belirtir. İnsanların kendi egemenlikleri uğruna diğerlerini boyunduruk altına alacaklarını ifade eder (Morrison, 2017: 85). Toplum bu noktada insanların arzularını baskılar ve sosyalleşme faktörüyle uyumlu davranmalarını sağlar (Polama, 2012: 37).

Toplum sözleşmesini savunan diğer düşünürler, insan doğasına karşı Hobbes kadar kötümser yaklaşmamıştır. John Locke, Hobbes'un aksine, doğa koşullarında barışın, iyi niyetin ve karşılıklı ilişkilerin bulunduğunu, toplumdaki çatışmaların ve anlaşılabilir çıkarların nedenin ise özel mülkiyetin ve bu sayede toplumsal eşitsizliğin artmasının olduğunu öne sürmüştür (Swingewood, 2014: 7-8). Locke'un bahsettiği sözleşmede, açgözlülük ile kişisel çıkar olarak adlandırılabilen, doğal yasaları temel alan bir anlayış yer almıştır (Marshall, 2005: 734). Elbette Locke'un topluma bakış açısında liberal düşüncenin etkilerini görmek mümkündür. Nitekim toplumsal çatışmaların ve anlaşmazlıkların nedeni olarak özel mülkiyetin gösterilmesi bu durumu göstermektedir.

Rousseau’da, Hobbes’un aksine, soylu vahşi düşüncesinde, insanların doğası gereği iyi olduğunu ifade eder. Hobbes sözleşmesinde Devleti (Leviathan), mutlak erkle özdeşleştirirken, Rousseau sözleşmenin egemenliğini halka vermektedir (Ünsaldı ve Geçgin, 2021: 32). Rousseau, yazmış olduğu “*Toplum Sözleşmesi*” eserinde sözleşmenin koşullarına vurgu yapar. Bu sözleşmeye göre bireyler birtakım haklarından feragat ederek gizli bir sözleşme ile bir arada yaşamaya başlamakta ve toplumu meydana getirmektedir. Rousseau’ya göre (2020: 10), toplumsal düzen kutsal bir haktır. Doğadan gelmez ve birtakım sözleşmelere dayanması gerekir. Bireyler kendilerini topluma devrederken aslında hiç kimseye devretmemiş olur. Diğer bireylerin onun üzerinde hakkı olduğu kadar onun da diğer bireyler üzerinde hakkı bulunmaktadır (a.g.e.: 21). Doğa halinden toplum durumuna geçiş ile birlikte insanda dikkate değer değişimler görülür. Bireyler davranışlarında içgüdünün yerine adaleti esas almaya başlar, eylemlerinde ise daha öncesinde yetersiz kalan ahlaki değerlerini göz önünde bulundururlar (a.g.e.: 24). Rousseau, birbirinden bağımsız bireysel iradelerin bir araya gelmesi sonucunda toplumun kolektif iradesinin oluşacağına değinir (Morrison, 2017: 87).

Düşünürlerin fikirlerine bakıldığında esasında “Toplumun asıl kökeni” üzerine felsefi cevaplar aradığı görülmüştür. Platon ve Aristoteles’te toplumun bir organizma olarak değerlendirildiği ve parça-bütün ilişkisine odaklanmıştır. Toplum sözleşmesini savunan düşünürler de “doğa durumuna” odaklanmış ancak sözleşme temelli analizde bulunmuşlardır. Doğa durumu bazı düşünürlerde savaşı (Hobbes), bazılarında barışı (Locke), bazılarında ise pastoraldir (Rousseau). Bu düşünürlere göre insanlar sözleşme yapmak durumunda kalmış, böylece “toplum” ortaya çıkmıştır. Montesquieu (1689-1755) ise, bu düşüncelerin aksine, insanların hiçbir zaman “toplumsuz” olmadıklarını belirtmiştir. Ona göre insanlar toplumun ürünleridir ve bu nedenle onların ilk durumlarına dair spekülasyonlar, insan yaşamıyla ilgili olguların analizi şeklinde görülmemelidir (Turner vd., 2015: 334). İbni Haldun da, Rousseau ve diğer Batılı düşünürlerde olduğunun aksine, toplumun sözleşmeden meydana geldiği düşüncesine katılmaz. Ona göre toplum, iç niteliğini daima kendi özünde barındırmaktadır (Gültekin, 2016: 285).

Topluma dair felsefi görüşlere bakıldığında farklı bakış açılarının yer aldığı ve toplumun meydana gelişi hakkında farklı düşüncelerin bulunduğu görülmektedir. Bazı düşünürler toplumun gelişiminin doğal bir süreç olduğuna dikkat çekerken, bazı düşünürler toplumun birtakım kurallar çerçevesinde oluştuğunu belirtmektedir. Bu

konuda felsefi olarak uzlaşma sağlanmamış olsa da toplumun geçmişten günümüze kadar süregeldiği ve oldukça önemli bir husus olduğunu söylemek mümkündür.

1.2. TOPLUM TANIMI

Topluma ilişkin ortaya konan önemli felsefi düşüncelere kısaca değinildikten sonra “toplumun neyi ifade ettiği” üzerinde durulmalıdır. Nitekim çalışma konusu bağlamında bakıldığında, dayanışmanın meydana geldiği yer toplumun kendisidir. Bu noktada toplumun tanımının ortaya koyulması çalışma için gereklidir. Bahar’a göre (2008: 27), toplum, insanların oluşturduğu, bireylerin birbirlerine bağlı oldukları bir sistemdir. Bireyler arasındaki etkileşimin gerçekleştiği bir organizasyona karşılık gelir. Ayrıca toplum, bireylerin davranışlarını sınırlamaya, özgürleştirmeye ve kurallar koymaya yarar. Toplum içerisinde otoriteler, yardımlaşmalar, dayanışmalar, gruplaşmalar ve bölünmeler bulunmaktadır. Toplum sürekli değişim halindedir ve etkileşim içerisinde olan, aynı kültürü paylaşan insanlara karşılık gelir.

Toplum kavramı, “bireylerin bir araya gelmesine ya da basit bir toplamına indirgenemeyecek olan büyük bir insan topluluğundaki yapılandırılmış sosyal ilişkileri ve kurumları” ifade eder (Giddens ve Sutton, 2020: 46). Farklı bir ifadeyle toplum, “ortak bir kültürü paylaşan, belli bir toprak parçasında yerleşik ve kendilerini birleşik ve özgün bir varlık olarak gören insanlardan oluşan bir grup” şeklinde tanımlanabilir. Toplum aynı zamanda, toplumsal yapıları ve işlevleri bütünleştiren sistemdir (Ritzer, 2011: 2). Bireylerin bilincini aşar. Maddi manada bireyden üstündür. Çünkü bireysel güçlerin birleşimi sonucu oluşur (Durkheim, 2020: 69). Toplum bireyleri etkileyen gerçek ilişkilerin bütünüdür. Gerçek ilişkilerden kasıt bireyler arasındaki iktisadi, duygusal, hukuki, entelektüel ve çıkar ilişkileridir (Özkalp, 2012: 24)

Tarihsel olarak bakıldığında, toplum kavramı ilk aşamada arkadaşlık veya ortaklık olarak değerlendirilmiştir. Kavrama ilişkin bu sınırlı anlam 14. yüzyıla dek sürmüştür. Sonrasında ise yüksek sosyete ve üst sınıflarla ilişkili olarak kullanılmıştır. “Arkadaşlar toplumu” veya “çeşitli bilimsel toplumlar” örneklerine görüldüğü gibi aynı görüşü benimseyen bireyleri nitelemek maksatlı ifade edilmiştir. 18. yüzyılın sonlarına doğru ise daha genel ve soyut bir mana kazanmıştır. Ancak 19. yüzyılda, genel ve soyut anlamından ziyade sosyolojik anlamına erişmiştir (Giddens ve Sutton, 2020: 46). Toplumun tanımsal değişiminin yanı sıra farklı toplumsal ifadelerin de ilerleyen aşamada kullanıldığı

görülmüştür. Endüstri toplumu, kapitalist toplum, bilgi toplumu, gösteri toplumu, ağ toplumu, tüketim toplumu, risk toplumu gibi çözümlemeler bu duruma örnektir.

Toplumlar yapıları itibarıyla, daha küçük ölçekte olan gruplardan meydana gelebilmektedir. Bu grupların üyeleri arasında; birtakım ilişkiler, ortak hedefler veya çıkarlar bulunmaktadır. İlişkiler, hedefler ve çıkarlar ile ortaya çıkan gruplar, genel anlamda belirli bir sürekliliği bulunan insan topluluklarına karşılık gelmektedir. İçerisindeki her üye grubun varlığını bilmektedir ve her grup iki veya daha fazla üyeden oluşmaktadır (Özkalp, 2012: 253-255). Belirli unsurlar neticesinde bir araya gelen bireyler ve gruplar zaman içerisinde toplumu meydana getirmektedir. Toplumlar kendi kültürel özelliklerini belirlemekte, ilişki biçimleri kurmakta ve kendilerine özgü toplumsal yapılar geliştirmektedir. Toplumlar için bu yapısal özellikler büyük önem taşımaktadır. Toplumsal yapı kavramsal olarak, günlük yaşamdaki toplumsal bağlamların belirli şekillerde yapılaşmış ve kalıplaşmış olmalarına işaret eder. Bireylerin davranış şekillerinde ve ilişkilerinde düzenlilik bulunmaktadır. İnsan toplumları daima bir yapılaşma sürecindedir (Giddens, 2012: 42). Böylece toplumsal ilişkiler, etkileşimler ve davranışlar belirli bir yapı çerçevesinde işlemektedir. Toplum denilince akla gelen bir başka önemli husus ise toplumsal kurumlardır. Toplumsal kurumlar, toplumun yapısını ve değerlerini koruma noktasında zorunlu olan, nispeten sürekli kurallara karşılık gelir. Toplum içerisinde aile, din, siyaset, eğitim, ekonomi (Özkalp, 2012: 13) gibi farklı kurumlar yer almaktadır. Toplumun tanımlanması noktasında önemli yeri olan toplumsal grup, toplumsal yapı ve toplumsal kurum kavramlarını kısaca bu şekilde değinmek mümkündür.

1.3. BİLİMSEL ÇERÇEVEDE TOPLUM: SOSYOLOJİK BAĞLAM

Toplumun ne olduğunu anlama çabası, nasıl ortaya çıktığının ortaya koyulması, toplum üzerine felsefi değerlendirmeler ve toplum analizleri zaman içerisinde topluma yönelik bilimin gelişmesine ortam hazırlamıştır. Toplumun bilimsel metotlarla incelenmesi sosyolojinin gelişimiyle birlikte net biçimde başlamıştır. Bu gelişimde Rönesans ve Reform hareketleri, Fransız İhtilali, Sanayi Devrimi, Bilimsel ve teknolojik gelişmeler doğrudan veya dolaylı olarak etkili olmuştur. Sosyolojinin doğuşundan önce topluma dair düşüncelerden de yararlanılarak (kümülatif biçimde) toplum belirli metotlar eşliğinde analiz edilmeye çalışılmıştır. Böylece toplum çalışmaları bilimsel bir düzlemde ilerlemeye devam etmiştir.

Sosyolojinin açıklanması mevcut çalışma bağlamında da önem taşımaktadır. Nitekim çalışmanın sosyolojik perspektifle ele alınması; sosyolojik metodolojiden faydalanılması; Durkheim, Tönnies, Cooley gibi düşünürlerin fikirlerinden yararlanılması; toplumsal dayanışma dinamiklerinin irdelenmesi ve toplumsal analizlerin ortaya konulması bu önemi açıklar niteliktedir. Tanımsal olarak bakıldığında sosyolojinin farklı şekillerde tanımlandığını söylemek mümkündür. Weber'e göre (2018: 13), sosyoloji "toplumsal davranışı yorumlayarak anlamak ve bu yolla davranışı kendi akışı ve doğurduğu tesirlerle birlikte sebeplerini ortaya koyarak açıklamak isteyen bir ilimdir". Toplumsal yaşamı, toplumsal değişmeyi ve insan davranışlarını nedenleri ve sonuçları bakımından bilimsel olarak araştırmayı içerir (Bahar, 2008: 3). Farklı bir ifadeyle sosyoloji, geçmişten günümüze kadar insan ilişkilerinin ve bu ilişkiler neticesinde oluşan toplumsal kurum ve yapıların incelenmesine karşılık gelir. Sosyologlar bu bağlamda; toplumları ve toplumların kendilerine özgü özelliklerini karşılaştırmakta, benzer ve farklı yönlerini ortaya koymakta ve bu durumları ifade eden tipolojiler geliştirmektedir (Giddens ve Sutton, 2020: 47).

Sosyoloji, genel manada insanların günlük yaşamları ve rutinleri içerisinde eyledikleri şeyleri sistematik olarak araştırma yoludur. Sosyolojinin gelişimi, Avrupa'daki durağan dönem ve sefalet yüzyıllarının sonrasında gerçekleşen yeniden doğuş ya da Rönesans hareketinin etkileriyle açığa çıkmıştır (Turner vd., 2015: 19). Nitekim Aydınlanma düşüncesi, Fransız İhtilali ve diğer devrimler bu sürecin hızlanmasını sağlamıştır. Sosyolojinin bilimsel anlamda kurumsallaşmasını, "Fransız Devrimi sonrasında eski rejimin ve ona denk düşen toplumsal birliktelik ve cemaat yaşamına ait toplumsallıkların zayıflatılmasına karşı modern topluma özgü toplumsallık arayışı ile ilgili bilimsel çabalar"ın (Durakbaşı, 2017: 17) artışı özdeşleştirmek mümkündür.

Topluma dair çıkarımlar ilk filozoflardan itibaren yapılmıştır ancak toplum çalışmalarının akademik anlamda gelişmesinin önemli bir nedeni analiz aşamasında belirli yöntemlerin benimsenmesidir. Bu yöntemler kullanılarak toplumsal sorunların tahlil edilmesi sosyoloji bilimi için gereklidir. Bauman ve May'e göre (2020: 13), "sosyoloji hem toplumsal dünyayı çerçeve altına alma yollarını hem de kavramaya ve açıklamaya dönük yöntemleri içermektedir". Yöntem bu noktada analizin doğru şekilde ilerlemesini sağlayan yol gösterici bir unsurdur. Ayrıcı sosyal kuramcılar teorilerini ortaya koyarken insanların günlük yaşamda yaptıklarından farklı olarak disiplinli ve

bilinçli biçimde hareket eder. Bu teoriler ortaya konulurken genellikle daha önceki kuramcılarının düşüncelerinin üzerine inşa edilmektedir (Ritzer ve Stepnisky, 2015: 1-2).

Sosyolojinin gelişimi noktasında birçok filozof ve düşünürün fikirlerinden yararlanılarak (kümülatif) hareket edildiği düşünülmektedir. Nitekim Platon, Aristoteles, Hobbes, Rousseau, Locke, Montesquieu, İbn Haldun gibi düşünürler toplumsal düşüncenin gelişmesinde etkilidir. Saint Simon'un topluma yönelik değerlendirmelerinin ve Herbert Spencer'in organizma temelli ve evrimci yaklaşımının (Swingewood, 2014: 56) da etkisiyle Auguste Comte'un "Sosyoloji" adını verdiği bilim resmen ortaya çıkmıştır. Comte, öncellerinin toplumsal koşullara eleştirel yaklaşıtlarını ve böylece toplumsal kurumların birbirleriyle ilişkisini anlama noktasında sorun yaşadıklarını düşünmüştür. Bu doğrultuda kendi ilgi noktasını "toplumsal bütün" olarak tarif etmiş ve başta "sosyal fizik" olarak adlandırdığı sosyolojiyi ortaya koymuştur (Marshall, 2005: 106). Sosyoloji terimini ilk defa Auguste Comte kullanmıştır. "Sosyal fizik" kavramı yerine sosyolojiyi kullanmasının nedeni ise bu kavramın Bilim Çağını ve Aydınlanma düşüncesini daha iyi yansıttığından kaynaklıdır (Turner vd., 2015: 24). Sosyolojik çalışmaların akademik bir zemine oturması ise yaklaşık yüz elli yıl önce gerçekleşmiştir. Emile Durkheim, Karl Marx ve Max Weber sosyoloji alanındaki akademik çalışmaların temelini oluşturmuştur (Bahar, 2008: 7).

Sosyolojinin gelişimi neticesinde toplumsal sorunlara bilimsel metotlarla çözüm önerileri sunulmaya başlamış ve analizler daha sistematik hale bürünmüştür. Topluma, toplumsal kurumlara, toplumsal yapıya dair birçok çalışma ortaya konmuştur. Bu çalışmanın odağında yer alan toplumsal dayanışma hususu da birçok sosyal bilimci tarafından ele alınmış ve teoriler geliştirilmiştir. Toplumsal dayanışma çalışmalarının özünü oluşturan toplum, toplumun tanımı, felsefi açıdan toplum ve toplumsal çalışmaların bilimsel yolunu belirten sosyolojinin gelişimine değindikten sonra toplumsal dayanışma konusu değerlendirilmeye çalışılmaktadır.

2. TOPLUMSAL DAYANIŞMA

Bireyler meydana gelen bazı olaylar ile tek başına baş etmekte zorluk yaşayabilmektedir. Olayların şiddeti, kişinin dayanıklılığı, zaman dilimi veya mekan koşulları nedeniyle bireyler yardıma ve dayanışmaya ihtiyaç duyabilmektedir. Bireylerin ve grupların olanaklarının yetersiz kaldığı anlarda toplumsal birlikteliğin sağlanması, yardımlaşma ve dayanışma faaliyetlerinin ortaya çıkması olayın yarattığı olumsuz

etkilerinin azaltılmasında etkili olabilmektedir. 2023 yılında meydana gelen Kahramanmaraş Depremleri bu duruma örnektir. Depremlerin hemen ardından hızlı bir refleksle bölgeye her türlü yardım gönderilmeye çalışılmış, birliktelik anlayışıyla hareket edilmiş ve neticede dayanışmanın ne kadar önemli olduğu zihinlere kazınmıştır. Bu doğrultuda yapılan çalışmada, toplumsal dayanışma konusuna değinilmesi ve sosyal bilimcilerin ortaya koyduğu dayanışma teorilerinden yararlanılarak konusun değerlendirilmesi gerekmektedir.

Toplumlar geçmişten günümüze kadar varlığını sürdürmüş ve sürdürmeye devam etmektedir. Bireylerin bir araya gelerek yaşamalarında veya farklı bir ifadeyle toplumların ortaya çıkışında belirli etkenler etkili olmuştur. Ortak amaçlar ve çıkarlar, dil, dini inanış, benzer yaşam tarzları bu etkenlerden bazılarıdır. Bu etkenlerin yanı sıra toplumların gelişim aşamasında ve devamlılığını sürdürmesinde önemli olan bir diğer faktör dayanışmadır. Toplum içerisinde yaşayan bireyler birbirlerine karşı birtakım bağlılık duymakta; duygu, düşünce ve eylemlerinde birbirlerine destek olmaktadır. Günlük yaşamda, sıkıntılı hallerde, olağanüstü durumlarda ve gerekli olan birçok durumda bireyler dayanışma içerisinde bulunmaktadır. Dayanışma toplumsal yapı içerisinde önemli bir role sahiptir. Rorty (1995: 18-19), dayanışmayı “düşünüm tarafından keşfedilen bir şey değil, yaratılan bir şey” olarak belirterek, dayanışmanın tanımadığımız diğer bireylerin acılarına ve yoksunluklarına dair tikel duyarlılığı artırma yoluyla yaratılacağını ifade etmektedir. Baycar’a göre de (2019: 204), dayanışmanın ve toplumsal bağların zayıf olması bireylerin psikolojik ve fizyolojik problemlerle karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır.

Literatüre bakıldığında dayanışma üzerine ortaya konulan teorilerde ikili bir değerlendirme yapıldığı görülmektedir. Geleneksel toplumdan modern topluma geçiş aşamaları sosyal bilimciler tarafından farklı yorumlanmış ve farklı terimlerden söz edilmiştir. Mekanik-Organik (Durkheim), Cemaat-Cemiyet (Tönnies), Birincil- İkincil grup (Cooley), Geleneksel- Bürokratik (Weber), Homojen- Heterojen (Spencer), Feodal-Kapital (Marx), Aristokrat-Demokrat (Tocqueville), Algılama olarak dünya- İrade olarak dünya (Shopenhauer), Basit irade – Düşünülmüş irade (Wundt), Açık – Kapalı toplum (Popper) (Ünsaldı ve Geçgin, 2021: 164-165) gibi kavramlardan söz etmek mümkündür. Toplumsal dayanışma üzerine teori geliştiren sosyal bilimciler ortaya koydukları belli ayırım üzerinden değerlendirme yapmıştır. Geleneksel veya kırsal yapıda; yakın, birincil dereceden ilişkilerin yer aldığı, dayanışma bağlarının güçlü olduğu ifade edilmektedir.

Modern toplum yapısında ise yabancılaşma ve yalnızlaşmanın yer alması, bu nedenle bireylerin bu durumların üstesinden gelmek için gönüllü veya kamu aracılığıyla yürütülen “hayır” kurumları oluşturması (Baycar, 2019: 208) ile dayanışma sağlanmaktadır.

Robert Redfield bu duruma benzer şekilde, toplumları geleneksel ve şehir (kent) toplumları olarak iki grup halinde incelemiştir. Redfield, geleneksel toplumu küçük izole olan, eğitim seviyesi düşük, homojen ve dayanışmanın yüksek olduğu toplum olarak değerlendirir (Redfield, 1947: 293; Miner, 1952: 529). Bu özelliklerin zıddını gösteren şehir toplumunda ise dayanışma seviyesi düşük olarak görülmüştür. (Özkalp, 2012: 10). Robert Redfield’ın teorisine benzer şekilde ikili değerlendirmeleri; İbn Haldun’un Neseb ve Sebeb Asabiyeti, Durkheim’in Mekanik ve Organik Dayanışma, Tönnies’in Cemaat ve Cemiyet Ayrımı, Cooley’in Birincil ve İkincil grup analizlerinde de görmek mümkündür.

2.1. İBN HALDUN VE ASABİYET

Dönemsel olarak bakıldığında sosyolojik anlamda toplumsal çözümlemeler yapan ilk ve önemli düşünürlerden biri İbn Haldun’dur. İbn Haldun bu çözümlemelerde toplumları farklı açıdan değerlendirmiş ve bu doğrultuda çıkarımlar yapmıştır. Özellikle çalışma bağlamında düşünülürse, ortaya koyduğu “asabiyye” kavramı toplumsal dayanışma ve yardımlaşma hususunda önemli yer edinmektedir. Toplumsal dayanışma üzerinde ortaya koyduğu düşünceleri Durkheim, Tönnies, Cooley gibi düşünülerden asırlar öncesinde geliştirmiştir. Bu noktada toplumsal dayanışmaya sosyolojik perspektifle yaklaşan İbn Haldun’un düşünceleri üzerinde durulmaktadır.

İbn Haldun (1332-1406), Kuzey Afrika ülkelerinde uzun yıllar yaşamış, kendini tarih, felsefe ve İslam hukuku alanlarında geliştirmiştir. Ancak konu açısından önemli olan nokta onun sosyolojiyi ilk keşfeden olması ve yaptığı sosyolojik analizlerdir. Sosyoloji her ne kadar modern dönemlerin ve modern toplumların bilimi olsa da; İbn Haldun 14. yüzyılda, İslam düşüncesinin hakim olduğu bir coğrafyada toplumun bilimsel yapısı ve metodoloji çerçevesinde incelenebilmesi düşüncesini ortaya koymuştur (Gültekin, 2016: 278). Bulunduğu toplumsal ortam ve yaşadığı dönemin koşullarına rağmen sunduğu fikirler İbn Haldun’un ne ölçüde önemli bir düşünür olduğunu göstermektedir.

İbn Haldun’a asıl ün kazandıran şey Kitab’ül İber isimli eserinde yazdığı Mukaddime cildidir. El- Mukaddime eseri tarih felsefesi ve sosyoloji konularını

içermektedir (Günay, 1986: 69). Bu içerik nedeniyle İbn Haldun bazı çevrelerce tarih filozofu, bazı çevrelerce ise sosyolog olarak değerlendirilmiştir (Bahar, 2008: 9). Gerçeğe odaklanan ve gözlem yapan bir düşünür olan İbn Haldun; “toplumsal olgu ve olayları aydınlatmaya yönelik kendisinden önceki düşünürlerden farklı bir yöntem ortaya koyması; toplumun ve devletin doğal bir kökeni olduğu ve doğal bir tarihsel gelişim süreci geçirdiğini ileri sürmesi; bu tarihsel gelişim sürecinin betimlemesini yaparak bir devlet kuramı ortaya koyması” (Kaynar ve Ak, 2018: 179) toplumsal çalışmalar için altyapı hazırlamıştır.

İbn Haldun’u spesifik olarak bir alana yerleştirmek mümkün görülmemektedir. Çünkü İbn Haldun ampirist olduğu gibi rasyoneldir. Tarihsel süreç içerisinde gelişime odaklandığı için aynı zamanda tarihselcidir. Machiavelli’den yüzyıl önce yaşamasına karşın düşünceleri içerisinde “modern” unsurları görmek mümkündür. (Mohammad, 2017: 229). Benzer şekilde, toplumsal dayanışma konusunda kendisinden yaklaşık beş asır sonra gelişecek düşüncelerden söz etmiştir. Toplumsal dayanışmanın toplumlar için oldukça önemli olduğunu savunan İbn Haldun; Durkheim’da, Tönnies’te ve Cooley’de olduğu gibi iki farklı dayanışma tipi üzerinde durmuştur. Özellikle toplumu ve toplumsal yaşamı ifade eden Umran bu noktada önemlidir. Umranı –insansal topluluk- (insan ve içtima), “bedevi” (göçebe) ve “hazeri” (yerleşik) olarak ikiye ayıran İbn Haldun (Kaynar ve Ak, 2018: 186), asabiyeti de aynı perspektifle iki şekilde ele almıştır. Bunlar nesep ve sebep asabiyetidir.

2.1.1. Nesep Asabiyeti

İbn Haldun Mukaddime adlı eserinde “asabiyye” kavramı üzerinde durmaktadır. Esasında bu kavram İbn Haldun’un toplum çözümlemesi içerisinde önemli bir yere sahiptir. İbn Haldun (2015), Mukaddime’de asabiyet kavramının net bir tanımını yapmamaktadır. Ancak asabiyeti; “grup hissi, hizip duygusu, tenasüt hissi, grup tenasüdü, cemaat ruhu, belli grupları birbirine bağlayan manevi rabıta, birlik şuuru” olarak tarif etmektedir. Bireyler asabiyet bağları ile birbirlerine bağlanmakta ve diğer din, mezhep veya ideolojilere karşı kenetlenmektedir. Asabiyet hissiyatı, inancı ve şuuru neticesinde birlikteliklerini sürdürmektedir (İbn Haldun, 2015: 99). Meriç (1993: 70), İbn Haldun’un bu kavramı ısrarla dile getirdiğini belirterek, kavramın “grup dayanışması, milli duygu, ümmet sevgisi” anlamlarına gelebileceğini ifade eder.

İbn Haldun'un teorisinde özü oluşturan asabiyet, günümüzde siyaset felsefesinin altyapısında yer alan eşitlik, adalet, özgürlük, erdem, özerklik, güç, hak, meşruiyet kavramlarından biridir. Bu kavramların yeterli olmadığı değişimi anlayabilme ve açıklayabilme konusunda asabiyetin muadili bulunmamaktadır (Kayapınar, 2006: 87). Asabiyet, birçok gücün kesişimidir (maddi veya manevi) ve bu durum onu bir farklı bir parametreye indirgenemez kılmaktadır (Mohammad, 2017: 238). Asabiyet genel manada, savunmaya (müdafaa) veya saldırıya (mutabele) yönelik mücadeleyi kapsayan toplumsal bilinç olarak anlatılmaktadır. "İrksal bağlarıyla da coğrafi, siyasal veya dinsel nedenlerin doğurduğu birlik ve dayanışma ruhu" olarak incelenmektedir (Kaynar ve Ak, 2018: 186). İbn Haldun (2015: 98), iki farklı asabiyet türünden bahsetmektedir. Bunlar Nesep ve Sebep Asabiyetidir.

Nesep asabiyetinde aynı soydan gelme ve kan birliğinin olması şarttır. Nesep asabiyeti bedevi toplumlarda yaygındır (İbn Haldun, 2015: 99). Asabiyette yer alan savunma ve mücadeleden açığa çıkan husus, yalnızca nesep asabiyetinde tam anlamda gerçekleşmektedir. Zira yardımlaşmanın hısım ve akraba arasında görülmesi, birbirlerine yardım etmeme veya dağılmanın ise yabancılarda ve uzak olanlarda görülmesi söz konusudur (İbni Haldun, 2015: 412-413). Farklı bir ifadeyle, aralarında kan bağı bulunan birliğe (asabe) yönelik saldırı karşısında müdafaa yapma ve mücadele verme durumu söz konusudur. Bu birlikteliği sağlayan dayanışma biçimi kan bağına ve soya dayandığı için İbn Haldun bu dayanışma biçimini Nesep Asabiyeti olarak kavramsallaştırmıştır. Bireyler arasındaki yakınlık azaldığında ise dayanışmanın da azalması beklenmektedir. İbn Haldun nesep ile toplumsal dayanışma arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir. Biri güçlü olduğunda diğeri de güçlenmektedir. Birinin zayıf olması da diğeri zayıf kılmaktadır. İki boyutta da meydana gelen zayıflama asabiyetin kaybolmasına ve yabancılaşmış toplulukların oluşmasına yol açacaktır (Hasanov, 2016: 1442).

Batur'a göre (2021: 153-154), İbn Haldun'da asabiyet kavramının ana özelliğinde toplumsal dayanışma bilinci yer almaktadır. Kavram bu açıdan grubun temel ruhuna işaret etmektedir. Bu durumun sosyolojik tarafını ise aileler ile akrabalar oluşturmaktadır. Yani asabiyetin temelinde kan ve soy bağına dayalı olan nesep asabiyeti bulunmaktadır. İbn Haldun'un nesep asabiyeti anlayışının sosyolojik karşılığında aile yer almaktadır. Biyolojik (nesebi) bağların anlam taşıyabilmesi için sosyolojik (dayanışma ve yardımlaşma gibi) bağlarla birleşmesi gerekir. Temelde biyolojik bağlar yer alsa da sosyolojik bağlar bu bağa destek vermediğinde varlığı ve etkisi yok olmaktadır. Ayrıca

İbn Haldun nesep asabiyeti ile toplumsal yardımlaşma ve dayanışmanın ayrı düşünülmemesi gerektiğini ifade etmektedir.

2.1.2. Sebep Asabiyeti

İbn Haldun'un dayanışma hususunda bahsettiği ikinci asabiyet türü ise sebep asabiyetidir. Sebep asabiyeti, belirli bir kültür çevresinde birleşen, belirli amaçları olan ve belirli sebepler sonucunda birleşen insanların oluşturduğu asabiyet halidir. İbn Haldun'a göre (2015: 99), nesep asabiyetinde kan ve soy bağı aranırken sebep asabiyetinde bu bağlar aranmamaktadır. Bu asabiyet biçimi hadari (yerleşik) toplumlarda görülmektedir. İbn Haldun bedevi (iptidai- kabile) yaşamın aslı olduğunu, hadari yaşamın ise sonradan ortaya çıktığını ifade eder. Hadari yaşam yokken bedevi yaşam vardır. Hadari yaşam bedevi yaşamın değişmesi sonucu ortaya çıkmıştır ancak bedevi yaşam ortadan kalkmamıştır. Bu iki yaşam tarzı birbirini beslemeye devam etmektedir (İbn Haldun, 2015: 104).

Asabiyetin oluşumunda kan bağının ve ortak soyun önemli bir yeri vardır. Ancak ilerleyen zamanlarda, yaşanan gelişmeler ve yaşam biçimlerinin değişimiyle birlikte asabiyet biçimi de farklılık göstermeye başlamıştır. Mohammad'a göre (2017: 239), asabiye sosyal bağlılık için bir araçtır. Kabilelerin maddi çıkarına yönelik saldırı için bir savunma metodudur. Ortak soy ve kültürel tecrübeler asabiye'nin (toplumsal dayanışmanın) gelişiminde birbirlerini güçlendirmektedir. Asabiyette ortak soy önem taşır ancak ilerleyen dönemde onu grupların maddi çıkarı devam ettirir. Yani nesep asabiyetinde soya ve kana dayalı olan asabiye, sebep asabiyetinde çıkarlara dayanmaktadır.

Nesep Asabiyeti, Bedevi Umran üzerinden değerlendirilirken; Sebep Asabiyeti Hazeri Umran açısından değerlendirilmektedir. Hazeri Umran, şehir yaşamını ve yerleşik hayatı karşılamaktadır. Göçebe insanlar cesur, iyiliğe yatkın ve zeki olarak kabul edilmektedir. Bunun nedeni yerleşik yaşamın (şehir hayatının) insanları rahata ve gevşekliğe itmesinden kaynaklanmaktadır. Cesaret azalmakta, hırs körüklenmekte ve adetler bozulmaktadır. Ancak iş bölümü ileri derecede gelişmektedir (Günay, 1986: 78). Bu yaşam biçimindeki dayanışma daha çok çıkara ve rasyonaliteye dayanmaktadır. İbn Haldun'un bu yaklaşımı Durkheim'ın Mekanik ve Organik Dayanışma biçimleriyle benzerlik göstermektedir.

Hadari toplumlar, ürünlerin ve isteklerin ihtiyacın üzerine çıktığı; artık olanın ilişkileri yönettiği toplum yapısıdır. İnsanların hayatlarını kolaylaştırma ve fırsatlar ile imkanları gereksinim haline getirme anlayışı hakimdir. Bu durum gerçekte ihtiyacın olmadığı şeylerin de ihtiyaç olarak algılanmasına dönüşmektedir (Gültekin, 2016: 286). Artık ürünler, iş bölümü, değişen yaşam biçimleri ve kültürel özelliklerin etkisiyle hadari toplumdaki asabiyet şekli bedevi toplumlardan ayrılmaktadır. Bireyler arasındaki kan ve soy bağından ziyade gereksinimlerden, çıkardan kaynaklı bir asabiyet tarzı oluşmaktadır.

İbn Haldun'un üzerinde durduğu asabiyet kavramı, toplumsal dayanışmaya yönelik sosyolojik perspektifle yaklaşılacak ilk çalışmalardan birisi olduğu için önemlidir. Özellikle çalışma bağlamında değinilen dayanışma konusundaki araştırmaların ilk nüvesini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Asabiyet, Nesep Asabiyeti ve Sebep Asabiyeti üzerinde durulmaktadır. İbn Haldun'dan yaklaşık beş asır sonra teorilerini ortaya koyan Durkheim (Mekanik ve Organik Dayanışma), Tönnies (Cemaat ve Cemiyet) ve Cooley (Birincil ve İkincil Grup) gibi önemli sosyal bilimciler, İbn Haldun'da olduğu gibi iki toplum biçimi üzerinden dayanışma konusuna değinmektedir.

2.2. DURKHEİM'DA TOPLUMSAL DAYANIŞMA

Sosyolojik perspektifle bakıldığında toplumsal dayanışma üzerine çalışma yapan önemli sosyal bilimcilerden birisi Emile Durkheim'dır. Emile Durkheim (1858-1917), tıpkı İbn Haldun'da olduğu gibi dayanışma konusunu iki farklı toplum yapısı üzerinden ele almaktadır. Durkheim (2014), Toplumsal İş bölümü (The Division of Labour in Society) adlı eserinde toplumsal iş bölümüne, toplum yapılarına ve toplumsal dayanışmaya geniş biçimde yer vermektedir. Emile Durkheim, Fransız sosyolog Auguste Comte'un yaptığı çalışmaları geliştirmiştir. Kuram tarihinde ise Auguste Comte'dan daha mühim bir yer edinmiştir. Bazı gözlemciler Durkheim'ın sosyoloji alanındaki en önemli kuramcı olduğunu belirtmişlerdir. Günümüze kadar ortaya konulan birçok kuramsallaştırma da Durkheim'ın düşüncelerine dayanmaktadır (Ritzer ve Stenisky, 2015: 13). Durkheim ortaya koyduğu düşüncelerle sosyolojinin gelişimine önemli katkı sunmaktadır. Dayanışma konusuna değinmeden önce Durkheim'ın düşünce yapısına, toplumsal olgu anlayışına, ahlaka verdiği öneme ve işlevselci görüşüne değinmek konunun altyapısını oluşturmak için gerekli görülmektedir.

Durkheim, sosyolojinin tartışmasız olarak "kurucu baba"larından biri olarak kabul edilmektedir (Turner, 2015: 147). Durkheim gaye olarak, modern endüstriyel dünyaya

toplumsal bütünleşmenin ve ahlaki uzlaşının yeniden yerleştirilmesini benimsemiştir (Bilton vd., 2009: 468). Sosyolojiyi, “toplumsal kurumların ve toplumsal olguların pozitif bilimi” olarak üniversitelerde kurumsallaştırmıştır. Ayrıca sosyolojinin bilimsel disiplin olarak kabul edilmesi amacıyla metodolojik ilkeler belirlemiştir (Durakbaşı, 2017: 19). Durkheim, sosyolojik verilere gelişigüzel ulaşamayacağını ve belirli kuralların olduğunu savunmuştur (Bahar, 2008). Böylece Comte’da olduğu gibi belirli metodların sosyolojide uygulanması gerektiği fikrini benimsemiştir. Özellikle sosyolojiyi felsefeden ayırabilmek adına sosyolojinin ampirik olarak araştırılması gerektiğini savunmuştur (Ritzer, 2011: 77).

Durkheim, toplumu bağımsız bir gerçeklik olarak ele almıştır. Durkheim toplumu; “*sui generis* ya da kendi yeterliliği dahilinde var olan ve sınırları belirlenmiş bir alan içindeki bireyler üzerinde biçimlendirici etkisi bulunan bir yapı” olarak görmüştür (Giddens ve Sutton, 2020: 46-47). Bu yapı içerisinde yer alan toplumsal olguya önem atfetmiştir. Durkheim, yeni disiplinin (sosyolojinin) çalışma konusunun toplum ve toplumsal olgular olduğunu ifade etmiştir (Esgin ve Özben, 2020: 37). Durkheim’ın pozitivist sosyolojik anlayışında ilk ve temel kural toplumsal olguların “şey” gibi gözlemlenmesidir. Toplumsal olgu “şey” dir. “Şeyler” salt zihin yoluyla kavranamaz. Çünkü dışsaldır ve ampirik yolla bilinebilir (Goodwin ve Scimecca, 2006: 159). Bir toplumsal olgunun ancak farklı bir toplumsal olgu ile açıklanması mümkündür. Toplumsal olgular; “bireyin dışında bulunan ve sahip oldukları zorlayıcı güç sayesinde kendilerini bireye empoze eden davranış, düşünüş ve duyuş tarzlarından ibarettirler” (Durkheim, 2021: 33) Yani bireyin dışında var olan bireyi aşan ve bireyi baskı altında tutan (zorlayıcı) şeylerdir (Meriç, 1993: 123; Kösemihal, 2014: 255). Bu noktada toplumsal olguların ayırt edici özellikleri de yine dışsallıklarında ve zorlayıcı olmalarında yatar (Ünsaldı ve Geçgin, 2021: 123). Ritzer’e göre (2011: 78), Durkheim toplumsal olguyu iki şekilde tanımlayarak sosyolojiyi psikolojiden ayırmaya çalışmaktadır. İlki, toplumsal olgunun içsel dürtüden değil dışsal kısıtlamadan oluşmasıdır. İkincisi ise, toplumsal olgunun toplumda genel olduğu ve bireylere bağlı olmadığıdır.

Toplumsal olguların birtakım yasaları bulunmaktadır. Kendilerine has bir doğaya sahiptir, fiziki ve biyolojik yasalara tabidir ancak doğrudan yasalara indirgenemezler (Durkheim ve Fauconnet, 2017: 31). Toplum kaynaklı oldukları için bireyleri dışarıdan içeriye gelişen süreçler dışında etkileyemezler (Durkheim, 2017: 24). Durkheim, temel entelektüel ilginin toplumsal olguların incelenmesi olduğunu düşünür. Toplumsal

olguların, toplumsal yaşama, ekonomik duruma veya dine etkisi incelenmelidir. Bu olgular insanları açık biçimde cezalandırmaktan ziyade farklı şekillerde sınırlandırmaktadır. Durkheim, toplumsal olgunun incelemesinin zor olduğunu düşünmektedir. Görünmez ve elle tutulamaz olmalarından dolayı doğrudan gözlenememektedir. Olguların özellikleri dolaylı biçimde, etkileri çözümleyerek veya yasa, dinsel metin, davranış kuralları şeklinde ifade edilebilir. İnceleme sürecinde önyargının ve ideolojinin bırakılması gerektiği vurgulanır (Giddens, 2012: 47). Durkheim toplumsal olguları maddi ve maddi olmayan toplumsal olgular olarak değerlendirmiştir. Her ikisine de odaklanmasına karşı, maddi toplumsal olgulardan (bürokrasi, hukuk gibi) ziyade maddi olmayan toplumsal olgular (kültür, toplumsal kurum gibi) ile ilgilenmektedir. Nitekim toplumun öncelikle ortak ahlak veya sağlam bir kolektif bilinç ile bir arada olduğunu ifade etmektedir (Ritzer, 2011: 19).

Durkheim'ın, toplum analizlerinde ahlak da önemli bir yere sahiptir. Toplumsal yaşam bireyleri kuşatan ahlaki bir ortamdır. Farklı bir ifadeyle bireyleri kuşatmış olan ahlaki ortamların özet toplamı toplumsal yaşamdır. (Durkheim, 2017: 23). Durkheim ahlakın, “çıkar gözetmemenin ve bağlılığın anlam kazandığı grup içerisindeki yaşam” ile başladığı (Durkheim, 2020: 67) fikrini savunur. Durkheim'ın ahlaka verdiği önem kendisinin “ahlak sosyoloğu” olarak da belirtilmesini sağlamıştır. Durkheim'ın meslek yaşamı süresince ahlaka ve ahlaki olgulara odaklandığı görülmektedir. Durkheim'ın ahlakilik olarak kastettiği şeyin günümüzde sosyologlar tarafından bahsedilen kültürün somutlaşmış hali olarak ifade edilebilmektedir (Turner vd., 2015: 355). Bu durumda Durkheim'ın esasında kültür ve kültürel yapı üzerinde durduğunu söylemek mümkündür.

Toplum analizinde ahlaka, kolektif bilince ve iş bölümüne büyük önem atfeden Durkheim için bir diğer önemli kavram dayanışmadır. Özellikle toplumsal ve ahlaki dayanışmayı, farklı bir ifadeyle toplumları bir arada tutmakta olan (Ritzer, 2011: 85) ve kaostan önüne geçen şeyi incelemiştir. Dayanışma, bireyler barış halinde gruplara dahil olduğunda ve değerler ile gelenekler bireyleri yönlendirdiğinde korunabilmektedir. Dayanışmanın yüksek oluşu sağlıklı bir toplumun işaretidir (Slattery, 2015: 118). Dayanışmanın eksik olduğu durumlar ise oldukça kötüdür ve derhal onarılması gerekir. Onarılmaması neticesinde sistemin devamlılığı sıkıntıya düşebilir (Burelli ve Camboni, 2023: 14).

Durkheim'a göre iki farklı dayanışma tipi vardır. Bunlar mekanik ve organik dayanışmadır (Durkheim, 2014). Durkheim, dayanışma üzerinde dururken İbn Haldun'a

benzer şekilde iki farklı toplum biçiminden yararlanmaktadır. Bedevi toplumlarda karşılaşılan mekanik dayanışma basit bir yaşam ve insanların birbirlerine yakınlığını ifade eder. Medeni toplumdaki organik dayanışma ise iş bölümünü, lüks tüketimi ve uzak ilişkileri içerir (Mohammad, 2017: 235). Durkheim, bu kavramsallaştırmaları yaparken henüz yayınlanmasa da Tönnies'in Cemaat ve Cemiyet çalışmasından etkilendiği düşünülmektedir (Turner vd., 2015: 356). Durkheim yaptığı ayrımda iş bölümünün etkili olduğunu düşünmektedir (Giddens, 2012: 48). Biri ilkel diğeri modern toplumda görölse de bu ayrım analitik olarak değerlendirilmelidir. Toplum küçükse benzerlikler artar, toplum genişlediği taktirde rekabet ve farklılık ortaya çıkar. Böylece iş bölümü dengein merkezi olur (Ünsaldı ve Geçgin, 2021: 128).

Durkheim ortaya koyduğu bu fikirlerin yanı sıra, toplumu bir organizma gibi ele alarak belirli işlevlerden söz etmiştir (Şeker, 2020: 21). Özellikle “toplumsal kurumları işlevine göre değerlendirmeye tabi tutması ve bütüne uyarlamaya çalışması da işlevselci perspektifine” bağlı (Sağlık, 2019: 476) olarak gelişmiştir. Durkheim'ın bu yaklaşımı işlevselci teori üzerinde oldukça etkili olmuştur. İşlevselci teorinin gelişmesinde Durkheim'ın yanı sıra Comte ve Spencer gibi düşünürlerin de etkisi olmuştur. 20. yüzyılın başlarında ise Rafcliffe Brown (1881-1955) ve Bronislaw Malinowski'nin çalışmaları (Polama, 2012: 51; Swingewood, 2014: 241; Durakbaşı, 2017: 21) işlevselcilik için önemlidir. İşlevselcilik, toplumsal sistem ile organik sistem arasında benzerliğe dayanan bir yaklaşımdır. Toplumsal kurumların her biri, toplumun bütün halinde işlemesine imkân veren işlevleri açısından değerlendirilir (Bilton vd., 2009: 469). Toplum, birbirleriyle bağlantılı olan ilişki ağı şeklinde ifade edilir. Her ilişki ve aracın işlevi vardır (Bahar, 2008: 85).

Durkheim'ın çalışmaları neticesinde Talcott Parsons, işlevselci perspektifle tanışmıştır (Polama, 2012: 66). Parsons, çalışmaları neticesinde yapısal işlevselci eylem teorisini ortaya koymuştur (Esgin ve Özben, 2020: 37). Parsons ortaya koyduğu çalışmalar sonucunda “yapısal işlevselciliğin kurucu babası” olarak kabul edilmiştir (Slattery, 2015: 375). Parsons, toplumu sistem olarak ele almış ve sistemin devamlılığı için temel işlevlerin tespit edilmesi gerektiğini düşünmüştür (Bahar, 2008: 15). Sistemin temel prensibi olarak “Adaptasyon, Hedefe Ulaşma, Bütünleşme ve Gizilgüç” (AGIL) üzerinde durmuştur (Parsons, 1967; akt. Swingewood, 2014: 250). Bu dört işlev tüm sistemler için gereklidir (Ritzer ve Stepnisky, 2015: 65, Slattery, 2015: 376-377). Parça ve bütün arasındaki ilişkiye ve parçaların işlevlerine odaklanan bu teori, Çağdaş

Amerikan sosyolojisi içerisinde uzun zaman boyunca (1930-1970 arası) etkisini devam ettirmiştir

İşlevselci yaklaşıma göre toplum büyük halkalardan meydana gelmektedir. Her halka belirli bir işlevi yerine getirmektedir. İşlevler sistemin bütün halinde işlemesi için önemlidir. Her parça bütünü işleme için çalışır. Parçalar arası uyum ve yardımlaşma bulunur. (Bahar, 2008: 14). Uyum, düzen ve bütünleşme işlevselci teori için anahtar kelimelerdir. Parsons, gelişmiş toplumların araçsal değerlere dayandığını ifade ederken, küçük toplumlar ise duygu üzerine kurulur. Örneğin aile “duygu sığınağı” olarak görülebilir. Fabrikalar ise kişisellikten ziyade sonuçla ilgilidir. Bu ayrım Durkheim’ın mekanik ve organik dayanışma yaklaşımına benzer (Slattery, 2015: 378). Parsons, Durkheim’ın ifade ettiği, mekanik ve organik dayanışmayı ileriye taşır. Toplumda yer alan sistemler içinde bir alt sistemin değerleri ve normlarıyla, bir başka alt sisteme ait değerlerin ve normların uyumsuz olmasının toplumda çatışma yaratacağını ileri sürer (a.g.e). Dayanışma toplumların önemli bir işlevidir. Çünkü toplumlar dayanışmayı sürdürme eğilimi gösterir. Aynı zamanda dayanışmayı sürdürme toplumların devamlılığı için nedensel katkıda bulunur (Burelli ve Comboni, 2023: 9). Görüldüğü üzere, Durkheim’ın gelişmesinde önemli etkisinin bulunduğu işlevselci teori içerisinde de dayanışmaya önem verilmektedir.

Durkheim’ın mekanik ve organik dayanışma fikri çalışma konusu bağlamında oldukça önemlidir. Ancak mekanik ve organik dayanışmaya değinmeden önce, Durkheim’ın toplumsal yaşamın kaynakları olarak ifade ettiği iş bölümü ve kolektif bilinç (Merton, 1994: 18) üzerinde durulmaktadır. İşbölümünün ve kolektif bilincin, toplumsal dayanışmanın gelişmesinde etkili olduğu düşünüldüğü için bu yol izlenmektedir. Bu nedenle konunun devamında Durkheim’da iş bölümü kavramı ve iş bölümünün önemi üzerinde durulmaktadır.

2.2.1. Toplumsal İş Bölümü

Durkheim’ın mekanik ve organik dayanışma biçimlerini ortaya koyarken kullandığı anahtar kavramlardan birisi toplumsal iş bölümüdür. Durkheim, 1893 yılında yazdığı ve sonrasında kitap olarak yayınlanan Toplumsal İşbölümü tezinde iş bölümünün ve dayanışmayı detaylı olarak ele almaktadır. Durkheim’ın temel kuramı, mekanik dayanışmacı toplumun organik dayanışmacı topluma geçişiyle ilişkilidir. İki farklı toplum yapısı, dayanışma kaynaklarına veya kendilerini bağlayan unsurlara göre ayrılmaktadır.

Burada kilit nokta iş bölümüdür (Ritzer ve Stepnisky, 2015: 13). İş bölümü, en genel anlamda, gelişmelere bağlı olarak işlerin artış göstermesi ve böylece bireylerin farklı sektörlerde çalışmaya başlamasını ifade etmektedir. Durkheim, iş bölümünün artmasıyla birlikte toplumların yaşam biçimlerinde de birtakım değişimler yaşandığını düşünmektedir.

Kavramdan ilk olarak Adam Smith iş bölümünü uygarlaşmanın ve ilerlemenin sembolü olarak görmektedir. Comte ise Smith'in aksine; iş bölümünün toplumsal etkilerine kötümser yaklaşmaktadır. Bir işte üzerinde uzmanlaşmanın gelişmiş bir toplum için önemli olduğunu belirtirken, aynı zamanda “insanın anlayışını kısıtladığını” ifade etmektedir. Çalışan sınıf içerisinde cehaletin ve sefaletin arttığını düşünmektedir. Örneğin toplu iğne imalatında çalışan işçiler kendi yeteneklerinden uzaklaşmakta ve “muazzam bir kayıtsızlık” oluşmaktadır (Swingewood, 2014: 51). Marx'ta iş bölümüne karşı olumsuz yaklaşmakta ve iş bölümü neticesinde toplumun bölündüğünü savunmaktadır. Durkheim ise Comte ve Marx'ın iş bölümüne yönelik olumsuz yaklaşımının aksine, iş bölümünün bireylerin birbirlerine bağımlılığını, iş birliğini ve toplum içerisinde dayanışmayı güçlendireceğini düşünmektedir (Slattery, 2015: 120).

Genel anlamda bakıldığında, geleneksel toplum yapısının hakim olduğu dönemlerde iş çeşitliliği daha az durumdadır. Çağdaş sanayinin, oldukça kuvvetli makinelerle bağlı olması, güçlerin ve geniş çaplı sermayenin birleşmesine neden olmaktadır. Bunun sonucunda işler oldukça geniş şekilde bölünmektedir. Durkheim, iş bölümünün yalnızca ekonomiye özgü olmadığını düşünür. İşbölümünün büyüyen etkisi toplumun birçok alanında hissedilmektedir (Durkheim, 2014: 63-64). Sosyolojinin çalışma nesnesi olarak toplumsal olgulara önem veren Durkheim için iş bölümü de bir toplumsal olgudur. Bu nedenle iş bölümünün de bir başka toplumsal olgu ile açıklanması gerekir. Bu noktada Durkheim nüfus yoğunluğuna dikkat çekmektedir. Toplum içerisinde nüfus arttıkça yaşam savaşı da şiddetlenmektedir. Savaşa karşı barışçıl çözümü ise toplumsal farklılaşma sağlamaktadır. Toplumsal farklılaşma, birilerinin savaş sonunda ölmesi ve birilerinin yaşaması yerine farklı bir metot geliştirir. Çok sayıda insan farklı işlerle uğraşarak birlikte yaşar. Böylece aynı işlerde oluşan rekabet kaldırılır ve bireyler farklı görevler edinir (Özkalp, 2012: 59- 60). İşbölümünün artışı verimliliği de arttırmaktadır. Böylece kaynaklardaki artış onlara dair rekabeti barış çerçevesinde geliştirir (Ritzer, 2011: 88). Neticede nüfusun artması sonucunda oluşabilecek çatışma

durumu iş bölümü ile ortadan kaldırılmakta ve bireyler birlikte yaşamlarını sürdürmektedir.

İşbölümünün gelişmesinde nüfus yoğunluğunun artması önemli bir belirleyicidir (Merton, 1994: 22). Swingewood (2014: 115), toplumda ahlaki yoğunluğun artmasının da (bireyler arasında toplumsal etkileşimin yoğunluğu) iş bölümü için önemli olduğunu vurgulamaktadır. Nüfus yoğunluğu ve ahlaki yoğunluk kaynaklı olarak gelişen iş bölümü toplumsal refah ve barış konularında önemli bir işlev görmektedir. “İşbölümünün gerçek büyük işlevi ise iki ya da daha çok kişi arasında bir dayanışma duygusu uyandırmasıdır” (Durkheim, 2014: 83). İş bölümü toplumsal dayanışmanın, toplumsal dayanışma gereksinimi de iş bölümünün gelişimine sağlar (Turner vd., 2015: 360- 361).

İşbölümünün dayanışmayı üretmesinin sebebi sadece bireyleri iktisatçıların bahsettiği gibi “takasçı” yapması değildir. Beraberinde bireyler içerisinde kendilerini sağlam şekilde bağlayan hak ve görev sistemini meydana getirmesidir (Durkheim, 2016: 157). İşbölümü tazmin edici yaptırımlar içeren kurallar oluşturmaktadır (a.g.e, 2016: 121). İşbölümünün gelişim sürecine bakıldığında, tarih boyunca düzenli biçimde ilerlediği gözlemlenmektedir. Bu süreçte toplumsal bağımlılık noktasında iki farklı ideal tip biçiminde görülmektedir. Bunlar mekanik ve organik dayanışmadır (Coenen-Hutter, 2013: 48). İşbölümünün az gelişim gösterdiği mekanik dayanışma ve iş bölümünün artış gösterdiği organik dayanışma Durkheim’ın ortaya koyduğu dayanışma fikrinin temelini oluşturmaktadır.

Dayanışma biçimlerinin ayrımı noktasında iş bölümü önemli bir yere sahiptir. Organik dayanışmanın esasını iş bölümü oluşturmaktadır. Sanayi toplumunda yaşayan bireyler birbirlerine bağımlıdır. “Hiç kimse tek başına kendisine yeterli değildir” (Bahar, 2008: 39). Geleneksel toplumlarda insanları benzerlikler ve birtakım özellikleri bir arada tutar. Ancak modern toplumları bir arada tutan şey benzerlikleri değil iş bölümüdür (Ritzer, 2011: 85). Durkheim’da modern dayanışmanın tek kaynağının iş bölümü olduğu düşüncesi hakimdir (Merton, 1994: 22). Modern toplum içerisinde devamlılığını sürdüren geleneksel birtakım olguların var olması, mekanik-organik dayanışma arasında keskin bir kopuş olmadığı üzerine tartışmaların devam etmesine neden olmaktadır.

Mekanik dayanışmacı toplumlardan organik dayanışmaya geçiş aşamasında toplum içerisinde birtakım belirsizlikler ve kuralsızlıklar meydana gelebilmektedir. Bu durum Durkheim tarafından anomi olarak değerlendirilmektedir (Marshall, 2005: 32).

Mevcut kuralların ve yargı sisteminin değişmesi beraberinde toplumsal normların geçerliliğini kaybetmesine neden olabilmektedir. Durkheim kolektif kimliğin, ortak çıkarların ve değerlerin gerilediği; bireylerin genel-geçer normları benimsediği veya toplumsal kaidelere uyumsuz hareket ettikleri durumu anomi olarak ifade etmektedir. Gelişen ve uzmanlaşmış iş bölümünü ve daha rahat biçimlendirilen ekonomiyi içeren modern toplumda bireyler özgün davranarak değerlerden uzaklaşabilmektedir. Böylece toplumsal çözölme olasılığı ortaya çıkmaktadır (Bilton vd., 2009: 6). Mekanik dayanışmadan organik dayanışmaya geçiş aşamasında ortaya çıkan anomi kavramı Durkheim'ın kuramında önemli bir yere sahiptir. Durkheim'ın ortaya koymuş olduğu ve dayanışma konusuyla ilişkili olan toplumsal iş bölümüne değindikten sonra, dayanışma konusunda önemli olan bir diğer kavram olan kolektif bilinç üzerinde durulmaktadır.

2.2.2. Kolektif Bilinç

Toplum içerisinde yaşayan bireyler gündelik yaşamda birbirleriyle etkileşim halinde bulunmaktadır. Bu etkileşim neticesinde belirli kalıplar geliştirmekte, inançlarını paylaşmakta, normlar belirlemekte ve ortak değerler oluşturmaktadır. Zaman içerisinde oluşan bu inançlar, normlar ve değerler toplumlar tarafından içselleştirilmesi sonucunda kolektif bilinç ortaya çıkmaktadır. Kolektif bilinç, toplumsal bütünleşme ve toplumsal düzenin sürdürölmesi için önemlidir. Ayrıca bireyler arasında birlikteliği sağlaması ve ortak hareket mekanizmalarını içermesi nedeniyle kolektif bilinç, toplumsal dayanışma ve yardımlaşma konusunda da altyapıyı oluşturmaktadır.

Durkheim'ın toplumsal dayanışma üzerine yaptığı analizler genel bir düzen teorisi içermektedir. Bu nedenle onun genel manada düzeni açıklama amacıyla kurduğu kavramları açıklamak gerekmektedir. Bu kavramlardan birisi “kolektif bilinç”tir (Turner vd., 2015: 355). Durkheim (2014: 110), kolektif bilinci (conscience collective) “bir toplumu oluşturan üyelerin ortalamasında yaşayan inanç ve duyguların tümü, kendine özgü yaşamı olan belli bir dizge” olarak ifade etmektedir. Kolektif bilinç bireylerin sahip olduğu özel niteliklerden bağımsız haldedir. Bireyler geçici, kolektif bilinç ise kalıcıdır. Kuzeyde, güneyde, şehirlerde, köylerde, farklı mesleklerde aynıdır. Kuşaklara göre değişmemekte, aksine kuşaklar arası bağ kurmaktadır. Bireyler tarafından ortaya konulsa da bireysel bilinçten ayrıdır.

Kolektif bilinç; bir grubu veya toplumu oluşturan bireylerin paylaştığı fikirlere karşılıklı gelmektedir. Bu fikirlerin tamamına tek bir birey sahip olamayacağı için kolektif olarak ifade edilmektedir (Ritzer ve Stepanisky, 2015: 14). Bireyler için kişisel farkındalık

neyi ifade ediyorsa toplumlar için de kolektif bilinç odur. Kolektif bilinç, topluma kimlik, kişilik ve özgünlük kazandıran toplumsal bir enerjidir (Aydın, 2018: 283). Durkheim, toplumsal bilinci dört değişken üzerinden şekillendirir. Bunlar “hacim, yoğunluk, belirlenmişlik ve dinsele karşı laik içerik”tir. Hacim, kolektif bilinç içerisinde yer alan değerlerin, inançların ve kuralların toplum üyelerince ne ölçüde paylaşıldığına karşılık gelir. Yoğunluk, kolektif bilincin bireylerin düşüncelerini ve davranışlarını yönlendirebilme gücünü ifade eder. Belirlenmişlik, kolektif bilinçte mevcut olan bileşenlerin belirginliğinin derecesini belirtir. İçerik ise, kolektif bilincin içerisindeki dinsel sembolizmin laik sembolizme oranını anlatır (Turner vd., 2015: 356).

Durkheim, kolektif bilincin ilkel toplumlarda daha güçlü olduğunu düşünmektedir. İnançlar, normlar ve anlayışlar ilkel toplumlarda daha çok paylaşılmaktadır. İşbölümünün artışı ile kolektif bilinç azalma eğilimi göstermiştir (Ritzer, 2011: 88). Ayrıca toplumsal dayanışma da kolektif bilincin üzerine kurulmaktadır (Slattery, 2015: 115). Kolektif bilinç bireylerin kişisel düşüncelerini ve eğilimlerini aştığı derecede güçlenmektedir. Aşkınlık seviyesi ne kadar yüksekse toplumsal dayanışma da o derecede güçlü olmaktadır (Durkheim, 2014: 162). Bu doğrultuda iş bölümünün artışı kolektif bilinci azaltırken, kolektif bilincin aşkınlığı ise toplumsal dayanışmayı kuvvetlendirmektedir.

Mekanik dayanışma içerisindeki kolektif bilinç, organik dayanışmaya göre farklılık göstermektedir. Mekanik dayanışmanın olduğu farklılaşmamış toplumlarda, kolektif bilinç herkesi etkilemektedir ve herkes kolektif bilince önem vermektedir. Organik dayanışmaya bağlı farklılaşmış toplumlar ise toplumsal bilince daha az önem vermektedir. Bireyler fikirleri göz ardı edebilmektedir. Toplumsal bilinç mekanik dayanışmadaki kadar önemli görülmemektedir. Bu nedenle bireyler üzerinde etkisi daha azdır (Ritzer ve Stepnisky, 2015: 15). Görüldüğü üzere iş bölümünün mekanik ve organik dayanışmaya bağlı toplumlarda farklılaştığı gibi kolektif bilinç de bu iki farklı dayanışma tipine göre değişiklik göstermektedir.

2.2.3. Mekanik Dayanışma

Bireyler, ilk çağlardan itibaren belirli amaçlar doğrultusunda bir araya gelerek grupları ve toplumları oluşturmuştur. Oluşan bu grup ve toplumlar kendilerine özgü yaşam biçimleri benimseyerek inançlarını, değerlerini ve normlarını paylaşmışlardır. Topluluk içerisinde (tarım faaliyetleri, yiyecek ihtiyacı vb.) veya dışarısında (tehdit,

saldırı vb.) gelişen birtakım olaylar neticesinde topluluğun üyeleri birbirlerine destek olmuşlardır. Bu destek en küçük yardımdan en büyüğüne kadar çeşitlilik göstermiştir. Böylece toplum olabilmenin önemli unsurlarından biri olan dayanışma, ilk topluluklardan günümüze kadar süregelmiştir. Dayanışmanın şekli değişse de varlığını sürdürmeye devam etmiştir.

Emile Durkheim'in dayanışma türleri içerisinde ilk olarak değindiği dayanışma türü mekanik dayanışmadır. Mekanik dayanışma, İbn Haldun'un değindiği Neseb Asabiyeti ile benzerlik göstermektedir. Bireylerin birbirleriyle yakın ilişki içerisinde olmaları doğrultusunda dayanışma oluşmaktadır. Durheim, mekanik dayanışma derken mekanik araçlar vasıtasıyla yapay şekilde üretilen anlamını kastetmediğini ifade etmektedir. Bu adı vermesinin sebebinin “cansız bir yapının öğelerini birbirine bağlayan uyuma benzemesinden, buna karşılık canlı yapıların birliğini sağlayan uyumdan farklı olmasından” (Durkheim, 2014: 163) kaynaklı olduğunu belirtir. Mekanik dayanışma, küçük ve düzenli bir toplumda yaşayan bireylerin ilişkilerini ifade eder. Topluluğun küçüklüğü ve bireylerin birbirini tanıma durumu sebebiyle ilişkilerin sıcak ve samimi olduğu görülmektedir. Bireyler temelleri, inançları ve değerleri birbirine benzediği için dayanışma hali sergilemektedir (Özkalp, 2012: 256). Birçok bilinç hali toplumun tamamında ortak şekilde bulunduğu için toplumsal dayanışma bulunur (Durkheim, 2014: 141). Bu toplumlarda dayanışma oldukça yüksektir. Topluluğun küçük olması, farklılaşmanın az olması, ortak inançlar ve aidiyet bu durumda etkilidir.

Geleneksel toplumlarda ilişkiler yüz yüzedir. Bu duruma “mekanik ilişki” adı verilmektedir. Ayrıca iş bölümü oldukça basit kurgulanmaktadır. Bireyler avcılık ya da çiftçilikle uğraşmaktadır (Slattery, 2015: 115). Bir işin tüm parçaları aynı kişi tarafından yapılmaktadır. Toplum uzlaşısı içerisindeydir. Yaşam tarzları, inançları, gelenekleri ve ayinleri ortaktır. Durkheim bu durumu “kolektif bilinç” ile açıklamaktadır (Bahar, 2008: 39). Benzerliğe dayalı dayanışma, kolektif bilinç bireylerin bilincini tamamıyla kaplayıp her konumda çakıştığı zamanlarda en yüksek halini alır. Ancak o noktada da bireylerin bireyselliği yok olmuş olur (Durkheim, 2014: 162).

Mekanik dayanışma, benzer yapı içerisinde bulunan bireylerin düşünce ve davranışlarını düzene sokan sağlam bir kolektif bilince dayanmaktadır (Turner vd., 2015: 357). Kolektif bilinç, mekanik toplumlarda tamamıyla hakim durumdadır. Herkes özünde aynıdır. Bireysellik ve toplumsal farklılık oldukça azdır. Özel mülkiyet çok kısıtlıdır.

Uyum ile itaat doğaldır ve toplumsallaşma sürecinde toplumsal düzenlemeler öğrenilir (Slattery, 2015: 115).

Mekanik dayanışmanın karşılık geldiği toplumsal yapı, homojen ve benzer segmentler sistemidir (Durkheim, 2016: 75). Toplumun homojen olmasının kaynağı bireylerin benzerliğine dayanmaktadır (Coenen-Huther, 2013: 48). Mekanik dayanışmada ayırt edici noktalardan birisi topluluktaki herkesin benzer biçimde yaşaması ve çalışmasıdır (Bilton vd., 2009: 6). Ayrıca iş bölümünün az olması da önemli bir ayırt edici unsurdur. Durkheim, mekanik ve organik dayanışma biçimlerinin birbirinden ayrıldığı noktaları bu şekilde ifade etmektedir. Ancak esas dikkat çektiği bir başka durum ise bu iki dayanışma biçiminin farklı hukuk sistemlerine sahip olmasıdır.

Durkheim, mekanik ve organik dayanışmanın hâkim olduğu toplum yapılarında hukuk sistemlerinin birbirinden ayrıştığını ifade etmektedir. Toplumsal düzenin korunması için hukuk sistemlerine ihtiyaç vardır. Bu doğrultuda toplumsal uyumun bozulmasını önlemek amacıyla cezalar işlevsel olarak kullanılmaktadır. Bir ceza normunun yadsınması ve bu durumun toplumdaki duygusal tepkiyle giderilememesi durumunda kolektif bilinç gücünü yitirmektedir. Bunun neticesinde ise toplumsal dayanışma gevşemektedir (Durkheim, 2014: 140). Durkheim, mekanik dayanışmacı toplumlarda baskıcı hukuk sisteminin, organik dayanışmacı toplumlarda ise onarıcı hukuk sisteminin mevcut olduğunu düşünmektedir.

Mekanik dayanışmacı toplumlarda ayırt ediciliği sağlayan özelliklerden birisi baskıcı hukuktur. Bu toplumlarda ortak ahlak ve değerler bulunduğu için işlenen bir suç çoğu birey için önemlidir. Kolektif ahlakı tehdit eden eylemin şiddetli biçimde cezalandırılma olasılığı yüksektir. Örneğin, hırsızlık yapan birinin elinin kesilmesi ya da dini değerlere küfreden birinin dilinin kesilmesi bu cezalandırma biçimi içerisinde (Ritzer, 2011: 89). Neticede düzenin dışına çıkılması ve sapmalar şiddete dayalı olarak kolektif biçimde cezalandırılır (Slattery, 2015: 115). Ağır yaptırımların ve baskının kaynağı ise baskıcı hukuk sisteminin kendisidir (Sağlık, 2019: 472). Ortak değerlerin tüm bireyler tarafından kabulünün yanı sıra ihlalin cezalandırılması da ortak biçimde gerçekleşmektedir.

Sonuç olarak, iş bölümünün düşük olduğu geleneksel toplum yapısı mekanik dayanışma olarak değerlendirilmektedir. Toplum içerisinde yer alan bireyler benzer işleri yapmakta, ortak değerleri ve inançları paylaşmaktadır. Toplumsal düzeni tehdit eden

unsurlar ağır şekilde cezalandırılmaktadır. Bu nedenle oldukça katı toplumsal normlar bulunmaktadır. Norm ve değerlere (kolektif bilince) uygun davranıldığı taktirde ise toplumsal düzen devam etmektedir. Durkheim bu özellikleri kapsayan toplumlar için mekanik dayanışma kavramını kullanmaktadır. Zaman içerisinde sanayinin gelişmesi, teknolojik gelişmeler ve kentleşme neticesinde toplumsal iş bölümü artış göstermiştir. Böylece mekanik dayanışma çözülmeye başlamış ve yerini kendisinden oldukça farklı olan yeni bir dayanışma biçimine bırakmıştır.

2.2.4. Organik Dayanışma

Mekanik dayanışmanın çözülmeye başlaması ile birlikte organik dayanışma gelişim göstermeye başlamıştır. Organik dayanışma, İbn Haldun'un Sebep Asabiyeti olarak adlandırdığı dayanışma ve birliktelik formuna benzerlik göstermektedir. Bireyler birbirlerine yakın oldukları için değil belirli çıkarları paylaştıkları için dayanışma içerisinde. Modern toplumda gelişmelere bağlı olarak iş kolları artış göstermekte, köyden kente göçler başlamakta ve farklı yaşam biçimleri ortaya çıkmaktadır. Değerler ve inançların yerine çıkarlar ve ihtiyaçlardan söz etmek mümkündür. Herkesin farklı işleri yerine getirmesi nedeniyle bireyler birbirlerine daha fazla ihtiyaç duymaktadır. Böylece dayanışmanın daha güçlü biçimde ortaya konulması bireylerin ihtiyaçları ve çıkarları için önem kazanmaktadır.

Mekanik dayanışma sonrası ortaya çıkan yeni toplum tipi önceki yapıdan o kadar farklı ilkelere dayanmaktadır ki, önceki yapı silinmeye başladığı taktirde kendisi gelişebilmektedir. Yeni yapıda bireyler, soy ilişkileri üzerinden değil, kendilerini adadığı toplumsal etkinliklerin niteliği doğrultusunda bir arada bulunmaktadır. Bireylerin zorunlu ve doğal ortamı artık doğulan yer değil, meslek ortamıdır. Bireylerin yerini tayin eden unsur kan bağı değil, ortaya koyduğu işlevdir (Durkheim, 2014: 221). Birinci türdeki dayanışmada bireylerin birbirine benzemesi esasken, yeni dayanışma bireylerin birbirinden farklı olmasını gerektirmektedir (a.g.e., 2014: 163). Yeni dayanışma biçimi olan organik dayanışmada, mekanik dayanışmaya göre oldukça farklı özellikler olduğu görülmektedir.

Organik dayanışmacı toplumların yapısı farklılık göstermektedir. Bu toplumsal yapı homojen segmentlerden ziyade her biri spesifik rolü yerine getiren farklılaşmış parçalardan meydana gelen organ sisteminden oluşur. Toplumsal unsurlar aynı yapıda değildir ve aynı biçimde de düzenlenmemektedir. Bir yer solucanının halkalarına benzer

şekilde sıralanmamakta ancak birbirlerine de dolanmamaktadır (Durkheim, 2016: 76). Organik dayanışmada, mekanik dayanışmanın aksine iş bölümü oldukça gelişmiştir. Bireyler uzmanlık gerektiren işleri yapmak amacıyla bir arada bulunur. Bazı insanlar ayakkabı yaparken bazıları ekmek yapmaktadır. Bu yapıda dayanışma farklılıklardan meydana gelmektedir. Her birey hayatını idame ettirebilmek için daha fazla bireyin yardımına ihtiyaç duymaktadır (Ritzer ve Stepnisky, 2015: 14).

Organik dayanışmacı toplumlarda bireyler arasındaki ilişkiler oldukça resmileşmiştir. Katı, kuralcı ve akılcı ilişkiler kurulmaktadır. Bu durum Tönnies'in Cemiyet kavramı ile benzerlik göstermektedir. Bireyler arasındaki ilişkilerin azalması ve zayıflaması nedeniyle organik dayanışmada insanları bir arada tutan unsur toplum içerisinde sahip oldukları görevleridir. Sahip olunan görevler bireyleri farklı kılmaktadır. Kişilik özellikleri ise önemini yitirmektedir (Özkalp, 2012: 257). Mekanik dayanışmadan organik dayanışmaya geçiş aşamasında insani özelliklerde ve insan ilişkilerinde yaşanan değişimi bu şekilde belirtilmektedir.

Durkheim (2016: 69), mekanik dayanışmanın geri planda kalmasını ve organik dayanışmanın hâkim duruma gelmesini tarihsel bir yasa olarak kabul eder. Kentleşmenin de etkisiyle farklı kültürlerden insanlar bir araya gelmiştir. Toplum çeşitlilik kazandıkça, değer kıstasları, ilgiler ve nitelikler de farklılaşmıştır (Coenen-Huther, 2013: 59). Farklılıkların zorunlu birlikteliğine dayanan" (Sağlık, 2019: 473) yeni bir dayanışma biçimi oluşmuştur. Organik dayanışmada, mekanik dayanışmada bulunan homojenlik yerini heterojenliğe bırakmıştır (Bahar, 2008: 39). Çeşitlilik belirli noktalarda olumsuz bir durum gibi görülse de esasında farklı işlevleri vardır.

Bireylerin çeşitliliği, tahmin edildiğinin aksine, heterojen toplumda bireyleri birbirine yaklaştıran bir unsurdur. Çeşitli faaliyetlerde bulunulsa da bireyler birbirlerini tamamlayıcı rol oynar. Bağımlılığın artması ve bu artışa göre kuvvetlenen bilinç, toplumsal bağın devamlılığını sağlamaktadır (Coenen-Huther, 2013: 49). Ayrıca organik dayanışmada sadece çeşitlilik ve heterojenlik söz konusu değildir. Ayrıca; kolektif bakış yerini bireyciliğe, ortak mülkiyet yerini özel mülkiyete, toplum sorumluluğu yerini bireysel haklara bırakmıştır. Güç ve otorite ailelerden ve kiliseden, devlete ve hukuka geçmiştir (Slattery, 2015: 115). Bu durum esasında toplum yapısında köklü bir değişimin meydana geldiğini göstermektedir.

Organik dayanışma biçiminde karşılıklı bağımlılık (Swingewood, 2014: 120) önemli bir yer tutmaktadır. İşbölümü arttıkça bireyler topluma daha da bağlı hale gelmektedir (Giddens, 2012: 48; Durkheim, 2014: 164). Bireyler bağımlı olmak zorundadır. Çünkü yaşamın gerektirdiklerini yapabilmesi için diğerlerinin ortaya koyduğu işe ve iş neticesinde oluşan hizmete ihtiyaç duymaktadır (Sağlık, 2019: 472). Organik toplumun karakteristik özelliklerinden biri olan yüksek karşılıklı bağımlılık ilişkileri mübadele, hukuk anlaşmaları ve kurallar temeline kurulmaktadır (Turner vd., 2015: 357). Organik dayanışmacı toplumlarda bulunan hukuk sistemi mekanik dayanışmadan ayrılmaktadır.

Organik dayanışmada bulunan onarıcı hukuk, ilk başta kendisine kapsayan cezalandırıcı hukuktan ayrılmaktadır. Artık kendine has özellikleri, kuruluş şekli ve kişiliği bulunmaktadır. Özel organlara sahip olan, spesifik bir usul hukukuyla çevrelenmiş, kendi başına hukuk türüdür (Durkheim, 2014: 177). Onarıcı hukukun niteliği, toplumsal dayanışma biçiminin tümünden değiştiğini göstermektedir (a.g.e., 13). Farklı bir ifadeyle, onarıcı yaptırımın hukuki zemini, iki dayanışma türünü ayırma noktasında belirleyicidir (Sağlık, 2019: 472). Onarıcı hukukta suçu işleyen kişiyi suçunu telafi etmeleri gerekmektedir. Suçu işleyenlerin, kolektif ahlakı ihlal etmelerini şiddetli biçimde cezalandırmak yerine (mekanik dayanışmada olduğu gibi), zarar gören kişilerin zararının karşılanması istenmektedir. Birtakım baskıcı kaideler (ölüm cezası gibi) varlığını sürdürse de önem derecesi düşük suçlarda onarıcı hukuktan faydalanılmaktadır (Ritzer, 2011: 89).

Durkheim'ın dayanışma fikri bazı noktalarda eleştirilmiştir. Mekanik dayanışmadan organik dayanışmaya geçiş sürecini tüm toplumların aynı şekilde yaşamayabileceği fikri ifade edilmiştir. Toplumların farklı evrimleşebileceği belirtilerek Durkheim'ın fikri eleştiriye tabi tutulmuştur (Bahar, 2008: 41). Durkheim'ın organik analogiden faydalanması ve tüm toplumların aynı evrim çizgisini izleyeceği inancı toplum ve tarih arenasında geçersiz görülmektedir. Ancak Durkheim da, tüm toplumların bu modeller ile örtüşmesi gerekmediği ve farklı evrimler yaşayabileceklerini kabul etmektedir (Slattery, 2015: 120).

Toplumsal dayanışma bağlamında ortaya konulan çalışmada, Durkheim'ın toplumsal dayanışma düşüncesi oldukça önemlidir. Durkheim; İbn Haldun, F. Tönnies ve C.H. Cooley'in de yaptığı gibi iki farklı toplumsal yapı üzerinden analizini gerçekleştirmiştir. Durkheim'ın toplumsal dayanışma düşüncesinin altyapısında iş

bölümünün ve kolektif bilincin yer alması nedeniyle konu bu perspektifle aktarılmıştır. Durkheim'ın toplumsal dayanışmaya dair ortaya koyduğu fikirlerin genel bir çerçevesi çizildikten sonra, çalışmayla bağlantılı olan, Tönnies'in Cemaat ve Cemiyet ayrımı üzerinde durulmaktadır.

2.3. TÖNNIES'TE CEMAAT VE CEMİYET

Ferdinand Tönnies, tıpkı Durkheim'da ve İbn Haldun'da olduğu gibi analizini iki farklı yapı üzerinden yapmaktadır. Cemaat ve Cemiyet (Gemeinschaft und Gesellschaft) adlı eserinde bu yapılara değinmektedir. Tönnies'in Cemaat ve Cemiyet ayrımı sosyal bilimlerde oldukça önemli kabul edilmektedir. Tönnies'in cemaat ve cemiyet olarak iki farklı toplum yapısını ortaya koyması Durkheim'ın mekanik ve organik dayanışmacı toplum tipleriyle benzerlik göstermektedir. Bu noktada çalışmada, Durkheim'ın düşünce biçimini desteklemesi ve ayrımın netleştirilmesi amacıyla Tönnies'in Cemaat ve Cemiyet fikrine yer verilmektedir.

Tönnies, Cemaat ve Cemiyet olarak adlandırdığı toplulukları incelerken bu iki yapının belirli spesifik özellikleri olduğunu belirtmiştir. Bu toplum yapılarının ayrımında 'ortaklığa dayalı' bağlara ve toplum bağlarındaki azalmaya odaklanmıştır (Giddens ve Sutton, 2020: 228). Bir yapı içerisinde samimi, sıcak ve geleneksel ilişkiler yer alırken; diğer yapı rasyonel ve çıkara dayalı ilişkiler bulunmaktadır. Bu değerlendirme mekanik ve organik dayanışmaya oldukça benzemektedir. Tönnies'in ilk olarak bahsettiği topluluk tipi Cemaattir. Bu doğrultuda Cemaat kavramının Tönnies için neyi ifade ettiği üzerinde durulmaktadır.

2.3.1. Cemaat (Gemeinschaft)

Tönnies'in, Cemaat olarak ifade ettiği toplum yapısı genel anlamda organik ve doğal topluluklara karşılık gelir. Organik ve doğal bir yapının olması nedeniyle bireyler arasındaki ilişkiler de sıcak ve samimidir. Bu topluluklar Cemiyetlere göre daha küçüktür. Bu nedenle toplum içerisindeki bireyler birbirlerini tanımakta ve yakınlık kaynaklı olarak dayanışma içerisinde bulunmaktadır. Cemaat; "canlı bir uzviyet", "devam etmekte olan, hakiki bir hayal beraberliği"ni (Tönnies, 2011: 714) ifade eder. Cemaat içerisinde bireyler her türlü ayrılığa karşın mahiyetçe bağlıdır (a.g.e., 743)

Cemaat yapısında, bireyler arasında zorunlu ve verilmiş bir ilişki gerçekleşmektedir. Bu ilişkinin kaynağı, doğum ile başlayan doğal bir beraberliktir. Beşeri iradenin toplum içerisindeki bireylere tekabül etmesi ile oluşmaktadır. Soy bağı

ve cinsiyet aracılığıyla birbirine bağlanan ve bağlı kalan bireylerin zorunlu bir arada olmasını içeren yapıdır (Tönnies, 2011: 716). Samimi, mahrem ve özel olan ortak yaşam cemaat hayatını belirtir. Bireyler iyi ve kötü günde, doğuştan beri ona bağlı bulunmaktadır (a.g.e: 713). Bireyler birbirlerini tanımaktadır ve kan bağı ya da evlilik vasıtasıyla birbirlerine bağlanmaktadır. Bireylerin çok az kısmı topraklarından uzaklaşmaktadır. Toplumsal ilişkiler ise doğal, organik ve duygusaldır (Slattery, 2015: 60). Toplumsal yaşamın büyük kısmında homojen kültür hakimdir. Toplumsal denetim ise aile ve din kurumları aracılığıyla yapılmaktadır (Bahar, 2008: 51).

Toplumsal ilişkilerde bireyler birbirlerine karşı sübjektif (geleneksel) aidiyet duyuyorsa ve toplumsal davranışları burada gerçekleşen aidiyet ile inşa ediliyorsa bu yapıya cemaat denilmektedir (Weber, 2018: 69). Tönnies üç cemaat tipinde bahseder ve ilk cemaat tipinin sonuncusunu kapsadığını savunur. Bunlar Hısımlık, Ahbaplık ve Komşuluktur. Hısımlık, bir çatı altında kababilme, aynı yemekten yiyebilme veya aynı masada oturabilmedir. Komşuluk, köylerde ortak yaşamının karakterini oluşturur. Okula yakınlık, ortak ekim alanı, tarla sınırları ve müteahhit temasları insanların birbirlerine alışmasını ve tanışmasını gerektirir (Tönnies, 2011: 719-720)

Geleneksel bir toplum yapısıyla benzerlik gösteren Cemaat'ın temel farklarından birisi toplumsal ilişkilerin şeklidir (Bahar, 2008: 51). Durkheim'in dayanışma anlayışıyla benzerlik gösterse de Durkheim, Tönnies'in organik dayanışmanın yer aldığını düşündüğü cemaatte mekanik bir dayanışma olduğunu düşünür. Dayanışma açısından bakıldığında, dayanışmanın bireyler arasındaki benzerlik ve ayniyete dayandığı görülmektedir. Bu noktada Durkheim ve Tönnies'in benzer toplum yapılarını ifade ettikleri görülmektedir. Ancak Durkheim'in mekanik olarak değerlendirdiği toplum yapısında Tönnies (Cemaatte) organik dayanışma; organik olarak ifade ettiği yapıda ise Tönnies (Cemiyet) mekanik bir dayanışma biçimi olduğunu belirtmektedir (Gezgin, 2011: 200; Coenen-Huther, 2013: 55).

Durkheim dayanışma biçimlerinin ayrımında iş bölümüne ve nüfus yoğunluğuna dikkat çekmektedir. Tönnies ise, Cemaat ve Cemiyet ayrımını belirleyen üç esastan bahsetmektedir. Bunlar; büyüklük, amaç ve duygusal yoğunluktur. Tönnies, bu üç durumun sanayileşme ile değişime uğradığını düşünmektedir (Özkalp, 2012: 255). Tönnies, esasında bu ayrıma değinirken geçmiş dönemdeki toplum ile sanayi çağındaki Avrupa arasında yer alan farklılıkları odaklanmaktadır. Toplumsal ilişkilerde gerçekleşen değişimin doğası ve kapsamı üzerinde çalışmaktadır (Slattery, 2015:59).

Tönnies'in Cemaat- Cemiyet düşüncesi, toplumların yapısının ne şekilde değiştiği üzerine odaklanır. Sanayinin gelişmesi ve modernleşme gibi unsurların etkisiyle cemaat tipi toplum yapısı değişime uğramaktadır. Tönnies, toplumun modern sanayi kapitalizmi ve ekonomik güçlerin hâkimiyetine girmesi neticesinde, sanayi öncesindeki toplum yapısının sahici doğallığını yitirdiğini savunmaktadır (Swingewood, 2014: 109). Böylece önceki toplum tipinden oldukça farklı özelliklere sahip olan yeni bir yapı ortaya çıkmaktadır.

2.3.2. Cemiyet (Gessellschaft)

Tönnies, belirli gelişmeler sonucunda Cemaatin çözülerek yerini Cemiyet'e bıraktığını düşünmektedir. Yeni yapıda kana, soya, yakınlığa bağlı olan sıcak ve samimi ilişkilerin yerini ekonomi temelli, soğuk ve çıkara dayalı ilişkiler almıştır. Tönnies'e göre (2011: 713), Cemiyet amme hayatıdır. Dışımızda var olan âlemdir. Cemiyete, yabancı bir şeye katılır gibi girilir. Cemaatlerde dayanışma benzerliğe dayanırken, Cemiyette dayanışma nüfus artışına bağlı olarak iş bölümünün gelişimine dayanır (Gezgin, 2011: 201). Bu noktada da Tönnies'in düşüncelerinin Durkheim'ın mekanik-organik bahsine benzediğini söylemek mümkündür.

Cemiyette bireyler arası ilişkiler, kalabalık topluluklarda olduğu gibi soğuk, sevgisiz, çıkarıcı ve ücrete dayalıdır. Duygudan ziyade akıl ön plandadır (Özkalp, 2012: 256). Cemaatlerde samimi ilişkilerin yer aldığı organik irade, cemiyetlerde “hesap kitap” üzerine kurgulu rasyonel düşünülmüş iradeye dönüşür (Ünsaldı ve Geçgin, 2021: 164). İnsanlar birbirlerini tanımaktan ziyade, birbirleriyle sözleşme ve anlaşma yaparlar (Slattery, 2015: 60). Toplumsal ilişkilerde, bireylerin davranışı akılcı nedenlerle belirlenmekte, çıkar teminine ve çıkar birliğine dayanmaktaysa bu yapıya cemiyet adı verilmektedir (Weber, 2018: 69). Cemiyette her birey kendisi içindir. Menfi davranışlar normal kabul edilir (Tönnies, 2011: 743).

Cemiyette, cemaatte bulunduğu gibi bireyler arası çakışan çıkarlardan ziyade, çatışan çıkarlar mevcuttur. Cemaatte bulunan kanaatkâr ve inançlı bireylerin yerini rekabete önem veren ve ihtiraslı bireyler almaktadır. Toplumsal ilişkilerde kişisel çıkar ön plandadır. Çeşitli çıkar grupları oluşmaktadır ve cemiyeti sarmış olan bu çıkar grupları yalnızca çatışmayı değil, birlik amacı doğrultusunda uyuşmayı da sağlar. Ancak milli çıkarın cemiyet üyeleri tarafından aynı hassasiyetle hissedilememesi cemiyeti cemaatten ayırmaktadır (Gezgin, 2011: 191).

Genel anlamda bakıldığında Tönnies'in Cemaat ve Cemiyet şeklinde kavramsallaştırdığı yapılar İbn Haldun ve Durkheim'in ortaya koyduğu ikili toplum analizine benzemektedir. Tönnies, bireyler arasında sıcak ilişkilerin olduğu; daha küçük bir alanda yaşayan, kana, soya veya evliliğe dayanan; benzerliğe dayalı dayanışmanın olduğu toplumsal yapıyı cemaat olarak değerlendirmiştir. Resmi ve soğuk ilişkilerin olduğu; gelişmiş ve geniş bir alanda yaşayan, çıkara dayalı ve akılcı ilişkilerin yer aldığı; farklılığa dayalı dayanışmanın bulunduğu; iş bölümünün fazla olduğu toplumsal yapıyı ise cemiyet olarak değerlendirmiştir. Dayanışma bağlamında ise cemaat tarzı toplumlarda yakınlık dayanışmayı sağlarken, cemiyetlerde ise çıkarın dayanışmada etkili olduğu düşünülmektedir. Tönnies'in ortaya koyduğu Cemaat ve Cemiyet fikri, dayanışmanın hangi şekillerde ve neye göre gelişeceğinin görülmesi noktasında önemli görülmektedir.

2.4. COOLEY'DE TOPLUMSAL GRUPLAR

Toplulukları iki farklı biçimde analiz eden sosyal bilimcilerden birisi de Charles Horton Cooley'dir. Cooley, ortaya koyduğu teoride iki farklı grup biçiminin olduğunu ve bu grupların birbirinden farklı özellikleri olduğunu vurgulamaktadır. Cooley'in bu düşüncesi çalışmada yer verilen İbn Haldun, Durkheim ve Tönnies gibi isimlerin düşünceleri ile benzemektedir. Cooley, insanların gruplar halinde yaşamlarını sürdürdüklerini ifade etmektedir. Grup içerisindeki bireyler birbirleriyle iletişim ve etkileşim içinde yaşamlarını idame ettirmektedir. Ancak grupların yaşam biçimlerine bakıldığında birtakım farklılıkların olması bu durumun nedenlerinin sorgulanmasına neden olmaktadır. Cooley'de bu doğrultuda grupların farklılıklarına odaklanmaktadır.

Cooley'in görüşüne göre gruplar birincil ve ikincil olarak iki kategoriye ayrılmaktadır. Birincil gruplar; samimi ve yüz yüze ilişkilerin olduğu, iş birliği yapan grupları ifade eder. Bu gruplar çeşitli açılardan birincil önem taşımaktadır. Ancak esasında bireyin sosyal doğası ve idealini belirlemede ana unsur olmaları nedeniyle önemlidir. Psikolojik manada yakın birliktelik sonucunda, bireyselliğin ortak bir bütün içerisinde kaynaşması gerçekleşir. Böylece birey bizatihi, birçok amaç uğruna, grubunun ortak hayatı ve amacı haline gelir. Bu bütünlüğü ifade edebilmenin kolay metodu onun "biz" olduğu belirtmektedir (Cooley, 1910: 23). Biz olmanın sonucunda daha yakın ilişkiler doğmaktadır. Bireyler yüz yüze iletişim kurmakta, içli dışlı olmakta ve iş birliği yapmaktadır. Birincil olarak ifade edilen aile ilişkileri her toplumda görülmektedir. Bireylerin kimlikleri içinde bulundukları toplumun inancına, değerlerine ve hedeflerine göre şekillenmektedir. Birey de toplumuna aidiyet ile bağlıdır (Bahar, 2008: 34).

Cooley, toplumun temel biriminin, yakın ilişkilerden ve iş birliğinden bulunduğu, birincil gruplar olduğunu belirtir (Turner vd., 2015:476). Esasında birincil grubun en saf hali ailedir. Çünkü aile üyeleri menfaat gözetmeksizin birbirlerine fedakârlık yapabilir. Bireylerin veya grup mensuplarının yaptığı hatalar ve yanlışlar affedilebilir. Grup mensupları birtakım kurallar veya zorunluluklar ile bağlı değildir (Özkalp, 2012: 257). Aidiyet, bağlılık ve yakınlık gibi unsurlar bireyleri bir arada tutan unsurlardır. Farklı bir ifadeyle birincil ilişkiler bu üyeleri birbirine bağlamaktadır.

Cooley'in birincil grupların karşısı olarak ifade ettiği diğer grup şekli ise ikincil gruplardır. Öncelikle Cooley'in kendisinin "ikincil grup" ifadesini kullanmadığını belirtmek gerekir. Ancak birincil ilişkilerin tersi ilişkilere sahip olan bu gruplar literatürde "ikincil gruplar" olarak ifade edilmektedir. İkincil gruplar, birincil grupların dışındaki her türden grubu betimlemektedir. İkincil gruplar, büyük çaplı, mühim ve resmi grupları anlatır. Genellikle sanayinin geliştiği ve kentleşmenin olduğu toplumlarda görülmektedir. Bu gruplar, karşılıklı çıkarlar doğrultusunda örgütlenmiştir. Kültürel farklılıkların artması, iş bölümünün gelişmesi ve kentleşme neticesinde bu gruplar artmaktadır (Özkalp, 2012: 258). İkincil gruplarda, bireyler arasında ikincil ilişkiler bulunmaktadır. Yani resmi kalıplar ve etkileşim biçimleri yer almaktadır. Bireysel duygular açıkça ifade edilememektedir (Bahar, 2008: 34).

Cooley'in bahsettiği birincil gruplarda; neseb asabiyetinde, mekanik dayanışmada ve cemaatlerde olduğu gibi yakın ilişkilere bağlı olarak dayanışmanın geliştiği yorumunu yapmak mümkündür. İkincil gruplarda ise; sebep asabiyetinde, organik dayanışmada ve cemiyetlerde olduğu gibi çıkara dayalı dayanışmanın olduğu söylenebilir. Bu noktada dayanışmanın farklı toplum yapılarında farklı kaynaklarla ortaya çıktığı düşünülse de esasında tüm toplumlarda en başından itibaren dayanışmanın yer aldığı görülmektedir. Toplumun ne'liği ve dayanışmaya dair ortaya konulan düşünceleri ifade ettikten sonra, çalışma konusu bağlamında afetlere ve depremlere değinilmektedir.

2.5. DAYANIŞMA KURAMINA İLİŞKİN YENİ DEĞERLENDİRMELER

İbn Haldun, Durkheim, Tönnies ve Cooley gibi düşünürlerin dayanışma konusundaki düşüncelerinde belirli kavramların ön plana çıktığı görülmektedir. Bu sosyal bilimcilerin dayanışma fikirleri üzerinden çeşitli tartışmalar yapılmış ve yapılmaya devam edilmektedir. Özellikle Durkheim'ın çalışmaları üzerinden mekanik ve organik dayanışmanın sınırları değerlendirilerek çağdaş dayanışma modelleri ele alınmaya

çalışılmaktadır. Hawkins (1979), dayanışmanın farklı biçimleri konusunda tartışmaların ve yaklaşımların çeşitlilik kazandığını ifade etmektedir. Ancak modeller değişiklik gösterse de benzer işlevlerin yerine getirildiği belirtilmektedir.

Toplumsal yaşamda meydana gelen değişimler dayanışma metotlarında da birtakım değişikliklerin yaşanmasına ortam hazırlamaktadır. Özellikle teknolojik gelişmeler ile dayanışma biçimleri de farklılık göstermektedir. Bunun yanı sıra Montiel Mendez ve Sirazetdinova (2025), ilk dayanışma teorisyenlerinin, dayanışma anlayışlarını hiçbir zaman belirli hareketler ve türlerle sınırlamadığını vurgulayarak yeni dayanışma anlayışlarında cinsiyet, ekoloji, göçmenlik gibi farklı bağlamların oluştuğuna değinmektedir. Özellikle toplumsal hareketlere ve örgütlenmelere bakıldığında dayanışmanın belirli bir düşünce ve ideoloji etrafında ortaya çıktığı görülmektedir. Ayrıca dayanışmanın teknolojik gelişmelerin de etkisiyle global biçimde gerçekleşebildiği göze çarpmaktadır. Symank ise (2025) farklı bir açıdan bakarak, modern olarak ifade edilebilen bu dayanışmanın adaletsizliklere neden olduğunu, dayanışmanın hayırsever kalkınma kisvesi altında yeniden işlevlendirildiğini ve sömürmeye ortam hazırladığını belirtmektedir.

Klasik dayanışma yaklaşımlarının aksine yeni dayanışma biçimlerinin ifadesinde konsensüs olmadığı görülmektedir. Çağdaş, modern, postmodern, dijital, yeni dayanışma gibi farklı ifadeler kullanılabilir. Ancak teknolojinin de etkisiyle yeni dayanışma metotlarının global düzeyde gerçekleşebildiği üzerinde durulmaktadır. Çevrimiçi aktivizm ile sanal toplulukların ortak hedefler etrafında harekete geçmesi söz konusudur (Mabefam, Mbeva ve Wumbla, 2025: 2). Yirminci yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan ve en önemli gelişmelerden biri olarak görülen internet birçok yenilikle birlikte gelmiştir. Zaman içerisinde gündelik yaşama yayılan internet, yeni yüzyılda vazgeçilmez konuma yükselmiştir. İnternet teknolojileri gündelik ve toplumsal yaşama olumlu özellikler sunmuştur. Toplumsal dayanışmayı sağlaması (Yıldırım, 2019: 30) bu özelliklerden birisidir. Gündelik ve toplumsal yaşamda dayanışma faaliyetleri yürütülürken internet teknolojileri ve dijital platformlar aktif biçimde kullanılmaktadır.

Stalder (2013), Dijital Dayanışma (Digital Solidarity) kitabında, iletişimin ve etkileşimin internet ortamına taşınmasına değinmiştir. Bu ortamda dayanışmanın iyi veya kötü, her amaca uygun olarak harekete geçirilebileceğini savunmuştur. Yaşanmış bir paylaşım pratiğine dayanarak dijital dayanışma kültürünün ortaya çıktığını ifade etmiştir. Yılmaz Öcal ve Akçaoğlu (2025: 81-82), dijital dayanışmayı anlık, istikrarsız ve kısa

sürekli olması nedeniyle geleneksel dayanışma türlerinden ayırmıştır. Klasik yaklaşımlarda ise dayanışmanın istikrarlı ve uzun süreli etkileşimde olan bireyler arası bağı vurguladığı belirtilmiştir. Dijital dayanışmanın, içerik izlerken, yorum okurken ya da yorum yazarken hissedilen, internetten çıkılınca ampirik dünyaya aktarılmayan anlık bir dayanışma türü olduğu ifade edilmiştir. Dijital dayanışmayı, klasik yaklaşımlardan ayıran bir başka faktörün ise inşa edilebilme özelliği olduğu vurgulanmıştır.

Dijital dayanışma, “görünürlük, ulaşılabilirlik, mesafeler üstü, geniş kitle etkileşimi, düşük maliyet, kolaylık, yayılım, artan katılım, hız, bilgiye erişim, sorgulama ve hesap sorma, fotoğrafın etkililiği, dijital kaynaklar, büyük veri, analiz ve sentez, kayıt tutma” (Ateş ve Yavuz, 2025: 54) noktasında avantajlı kabul edilmektedir. Gönüllü de (2023: 71), yardımseverlik anlayışının teknolojik gelişmelerle birlikte yeni biçimlere büründüğünü belirtmektedir. Akıllı cihazların bulunduğu her mekan ve zamanda etkileşimin olduğu ve pek çok hizmete internet aracılığıyla ulaşılabilirdiği ifade edilmektedir. Önceden yardım ihtiyacı olan bireylerin tespitin ve yardım yapılmasının yakın çevreyle kısıtlı görülürken artık çevrimiçi yardım kampanyalarıyla yardım ihtiyacı olanlara ulaşılabilirdiği söylenmektedir. Bireylerin, dijital platformlarda gerçekleşen yardım faaliyetlerine katılması noktasında ise çeşitli şekillerinin olduğuna değinilmektedir.

Dijital dayanışmanın afetlerde de oldukça efektif biçimde kullanıldığı görülmektedir. Argın (2023: 147), sosyal medyanın afetlerde “bilgi kaynağı sunma, yardım kampanyalarını oluşturma, farkındalık kazandırmakta, bireyler arasında bağlantının kurulmasını sağlama, yardımlaşma ve dayanışma sağlama” gibi özelliklerinin olduğunu ifade etmektedir. Mavi de (2020: 40), önlenmesi mümkün olmayan afetlerde arama kurtarma çalışmalarında sosyal medyanın en önemli destekçi olduğunu belirtmektedir. WhatsApp, Facebook, Twitter gibi platformların anlık bilgi akışı ve yardım çalışmalarının yönlendirilmesi gibi hususlarda işlevsel olduğuna değinmektedir. Bu noktada dijital platformların, afet sonrası dayanışmaya yardımcı olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Dijital dayanışma, afetlerde veya siyasi kriz dönemlerinde seferberliği hızlıca örgütleyerek ortaya çıkarabilmektedir (Yılmaz Öcal ve Akçaoğlu, 2005: 84). Bağış kampanyaları, deprem gibi afetlerde zarar gören bireylere yardım toplanması, hastaların tedavisine yönelik kampanyaların dijital dünyada başlayıp analog dünyada sürdürülmektedir (Baysal ve Akın Çelebi, 2025: 155). Şahinsoy da (2017: 3), doğal afet

sonrasında sosyal medyanın insanları bilgilendirme ve yardım toplama açısından önemli olduğunu vurgulamaktadır. Sosyal medyanın başarılı şekilde kullanılmasının krizin doğuracağı zararları azaltmada etkili olduğu aktarılmaktadır. Koçak ve Gencer de (2023: 152), Kahramanmaraş Depremleri'nin hemen ardından dijital platformların yardımlaşma için seferber edildiğini, bu platformlar aracılığıyla insanların bölge hakkında bilgi aldığı ve yardımlarını düzenlediğini ifade etmektedir. Bu doğrultuda dijital araçların ve platformların dayanışma anında aktif olarak kullanıldığı ve dijital dayanışma pratiğinin ortaya konulduğu düşünülmektedir.

Genel olarak bakıldığında çalışmanın bu bölümünde, dayanışmanın temelinde bulunan toplum ve toplumun neyi ifade ettiği konuları üzerinde durulmuştur. Topluma felsefi bakış ve sosyolojinin gelişimi değerlendirildikten sonra toplumsal dayanışmaya değinilmiştir. İbn Haldun, Durkheim, Tönnies, Cooley gibi düşünürlerin toplumsal dayanışmaya dair fikirlerinden söz edilmiştir. Ayrıca internet teknolojileriyle birlikte gelişen dijital dayanışma biçimine yer verilmiştir. Bu bağlamda, çalışmanın bir diğer önemli kısmını oluşturan afetler, afet türleri, depremleri, geçmişteki büyük depremlerde dayanışmanın nasıl geliştiği ve depremin etkileri konusuna değinmek gerekmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

BİR AFET TÜRÜ OLARAK DEPREMLER

1. AFET KAVRAMI

Günlük yaşamda karşımıza çıkarak bireyleri ve toplumları etkileyen önemli olaylardan birisi afetlerdir. Özellikle son yıllarda bölgesel ve küresel olarak artış gösteren afetler neticesinde afet kavramını sıkça gündeme taşınmış, bireyler ve toplumlar afet kavramına aşina hale gelmiştir. Meydana gelen bu afetler can ve mal kayıplarına yol açarak biyolojik, ekonomik, toplumsal ve psikolojik açıdan hasarlara neden olmuştur. Yaşanan bu hasarlar, afetlerin bireylerin yaşamı için azımsanamayacak kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur. Sonuçları itibarıyla ise afetlerin önemli toplumsal olaylar olduğunu söylemek mümkündür. Bu noktada konuya sosyolojik perspektifle yaklaşmanın gerekli olduğu düşünülmüştür.

Afetlerin tarihi oldukça eskiye dayanmaktadır. İnsanların afetler ile tanışmasının insanlık tarihiyle yaşıt olduğu düşünülmektedir. Bilinen en eski kayıtlar incelendiğinde dünyanın farklı bölgelerinde yaşanan afetlere dair izler bulunmuştur (Erkal ve Değerliyurt, 2011: 149). Bu afetler günümüze kadar devam etmiş ve halen devam etmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta ne tür olayların afet olarak değerlendirilmesiyle ilgilidir. Depremlerin meydana gelmesi, yağmurun ve karın yağması, rüzgârın esmesi, güneşin doğması veya mevsimlerin oluşması birer hava/doğa olayıdır. Ancak bu olaylar insan yaşamını sosyal, kültürel, fiziksel veya ekonomik yönden etkilediğinde afet olarak nitelendirilebilmektedir (Can, 2020: 17). Örneğin insanların olmadığınca bir dağda gerçekleşen çığ veya heyelan afet olarak değerlendirilmemektedir (Özey ve Ünlü, 2021: 15). Bu doğrultuda, bir olayın afet olarak değerlendirilebilmesinin insana temas etmesi gerekmektedir. Aksi takdirde bu olaylar sıradan hava/doğa olaylarıdır.

Meydana gelen olayların hangilerinin afet, hangilerinin sıradan doğa olayı olduğuna değindikten sonra afet kavramının kökenine bakmak gereklidir. Etimolojik olarak bakıldığında “afet” kavramı köken itibarıyla Arapça olup “büyük felaket, yıkım, bela, musibet, badire” anlamlarına gelmektedir. İngilizce’de ise afet, “disaster” kelimesiyle karşılanmaktadır. “disaster” kelimesi, “dis” (unfavorable-istenmeyen) ve “astro” (stars – yıldızlar) birleşiminden oluşan ve Latince kökenli bir kelimedir. Bu ifadenin, Antik Çağlarda afetlere, kötü yıldızların neden olduğu felaketler olarak (Yılmaz,

2003: 1) bakılmasından dolayı ortaya çıktığı düşünülmektedir.

Afetler, bir toplumun tamamı veya belli kesimleri için, fiziksel, ekonomik ve psikolojik vedaha birçok kayba neden olan (Can, 2020: 20), normal yaşamı ve insan faaliyetlerini durduranveya sekteye uğratan, toplumu sıkıntıya sokan, etkilenen toplumun başa çıkma kapasitesinin yetersiz kaldığı (Lopez-Ibor, 2005: 5) doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olarak (Ergünay, 2009: 3; AFAD, 2014: 23) doğal çevreye, konutlara, tarım alanlarına ve iletişim-ulaşım ağlarına derin hasarlar bırakan olaylardır (Dölek, 2020: 5). Afetler bir olayın kendisine değil, doğurduğu sonuçlara karşılık gelmektedir (AFAD, 2014: 23; Özey ve Ünlü, 2021: 17). Kadioğlu'na göre (2011:15) her yıl milyonlarca insan afetlerle ve afetlerin korkutucu sonuçlarıyla yüz yüze gelmektedir. Bu durum bölgesel (deprem, sel, tsunami vb.) olabileceği gibi küresel (Covid-19, küresel ısınma vb.) olarak da meydana gelebilmektedir.

Afetler yaşadığımız çağ içerisinde yer alan önemli bir olgudur. Özellikle 20. yüzyıldan itibaren etkisini arttıran afetler, toplumsal bir gerçek haline gelmektedir. Bu gerçekliğin oluşumunda, insanın doğayı tahrip etmesi, doğaya hâkim olma çabası ve doğanın sunmuş olduğu imkânlardan sınırsızca faydalanma isteği etkili olmaktadır. Nitekim bu durumun zamanla toplumsallaşması; ekonomik, toplumsal ve siyasi gerilimleri beraberinde getirirken aynı anda “görünmeyen” yan etkilere de sebep olmuştur (Beck, 2019: 122; Can, 2020: 15-16).İnsanların neden olduğu bu yan etkiler sonucunda yine insanlar zarar görmektedir. Güç istenci(Nietzsche, 2010), hâkim olma çabası ve yönetme arzusu beraberinde tehlike ve risk olarak insana geri dönmektedir.

Afet kavramına değinirken tehlike ve risk kavramına da değinmek gerekmektedir. Tehlike(hazard), bazı noktalarda afetleri kastetmek için kullanılan bir kavramdır. Hatta bazı düşünürler afet yerine “doğal tehlike” kavramını kullanma eğilimindedir. Ancak bu kullanımın fiziksel olanı karşılayıp sosyal olanı dışarıda bırakması ve doğa olayları dışındaki etmenleri görmezden gelmesi nedeniyle yoğun bir kullanım alanı bulamamıştır (Quarantellive Dynes, 1977: 24). Toplumlara için zarara ve kayıplara veya olumsuz sonuçlara neden olması muhtemel olan doğal, teknolojik ve insan kaynaklı olayların tamamına tehlike adı verilmektedir (Ergünay, 2009: 5; Varol ve Güntekin, 2016: 1432). Tehlike, belli bir zaman diliminde, bireyler veya toplumlar için tehdit oluşturan bir olay veya doğal bir özelliktir. Bu nedenle tehlike potansiyel bir şeydir. (Lopez-Ibor, 2005: 1). Tehlike kavramıyla karıştırılan ve gündelik yaşamda tehlikeyle özdeş olarak kullanılabilen bir diğer kavram ise risktir. Ancak risk, belirli noktalarda tehlikeden

ayrılmaktadır.

Risk (risk) bir tehlikenin gerçekleşmesi durumunda, tehdit altında kalan unsurların alabileceği zararın olasılığıdır (Kadioğlu, 2011: 31). Yani tehlike potansiyel bir şeyi ifade ederken, risk tehlikeye maruz kalma olasılığını ifade eder. Haritada yer alan bir resif (denizdeki bir çeşit kayalık) tehliktir ancak bu bölgeye yelken açan gemiler için risk teşkil etmektedir. Afetler; tehlikenin sonucu, riskin gerçekleşmesidir (Lopez-Ibor, 2005: 1). Bu aşamada tehlike ve risk kavramlarına afet kavramıyla olan benzerlikleri nedeniyle değinilmiş ve olası kavram karmaşasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. İlerleyen bölümlerde afetlerle ilgili kavramlara detaylı olarak yer verilmiştir.

1.1. AFET TÜRLERİNİN TANIMLARI

Günümüzde bölgesel veya küresel olarak, aniden veya yavaş biçimde, kaynağı fark etmeksizin binlerce afet meydana gelmektedir. Ortaya çıkan bu afetler, meydana geliş biçimine ve kaynağına göre farklı isimler almaktadır. Jeolojik, meteorolojik, biyolojik, teknolojik veya sosyal temelli afetlerin farklı şekillerde değerlendirildiği görülmektedir. Afetlerin türleri de bu noktada değişim göstermektedir. Deprem, sel, heyelan, çığ, fırtına, hortum, volkan, yangın, kuraklık, kıtlık, endüstriyel kazalar, nükleer patlamalar, savaşlar, terörist faaliyetler, salgınlar gibi birçok afet türü bulunmaktadır. Bu noktada meydana gelen afetlerin tanımlarına kısaca değinmek gerekmektedir.

Afet türlerinin tanımlamaları yapılırken Afet Komisyonu araştırmaları içerisinde belirtilen 2000-2019 yılları arasında meydana gelen en yaygın doğal afetler dikkate alınmıştır. Bu noktada seller (%44), fırtınalar (%28), depremler (%8), ekstrem sıcaklıklar (%6), heyelanlar (%5), kuraklıklar (%5), yangınlar (%3) ve volkanlar (%1) değerlendirilmektedir (Yılmaz, 2022). Ayrıca insan kaynaklı afetler arasında yer alan savaş ve terörizm ile farklı kaynakları olabilen salgınlar üzerinde durulmaktadır. Belirtilen afetler, toplumların yaşam biçimini etkilemekte ve birçok toplumsal soruna neden olmaktadır. Bu afetlerin her birinin sosyolojik perspektifle, spesifik olarak, detaylı biçimde değerlendirilmesi mümkündür. Ancak çalışma konusu bağlamında bu afet türlerine yüzeysel olarak değinilmektedir.

Afet türleri içerisinde en yaygın biçimde ortaya çıkan afetlerden biri olan sellere değinilmektedir. Seller, suların bulundukları noktada yükselmesi veya başka bir yerden gelmesi neticesinde genellikle kuru olan yerleri kaplaması olarak ifade edilmektedir. Seller, meydana geliş hızlarına göre yavaş gelişen, hızlı gelişen ve ani gelişen olarak üçe

ayrılmaktadır. Bir hafta veya daha uzun bir sürede gelişen seller yavaş sel, bir-iki günde oluşanlara hızlı sel, saatlik süre zarfında meydana gelen sellere ise ani sel adı verilmektedir (AFAD, 2014: 132). Genelde ani gelişen, kuvvetli yağışların veya kar erimelerinin sonucunda akarsu yataklarındaki taşmanın etkisiyle oluşmaktadır. Günümüzde ise sellerin yaygın sebebi, kuvvetli yağış sonrası drenaj sisteminin yetersiz olması, nadir sebebi ise barajların taşması veya çökmesidir (Canbolat vd., 2006: 8-9).

Meydana gelen önemli afetlerden bir diğeri fırtınalardır. Fırtınalar, doğa ve insanlar için zarar oluşturan, hızları 23 ve 26 m/s arasında değişen rüzgârlar olarak aktarılmaktadır. Fırtına kelimesi tek başına kullanıldığında rüzgâr fırtınası anlamı taşırken; şiddetli rüzgarların yağmur, kar, kum, toz gibi maddeleri taşıması nedeniyle kar fırtınası, kum fırtınası, tozfırtınası gibi kullanımları bulunmaktadır (AFAD, 2014: 73). Meteorolojik olaylar veya yüksek ve alçak basınç noktalarının etkisiyle rüzgarın şiddetini artırması sonucunda fırtınaların ortaya çıkması söz konusudur.

Depremler ise insanları ve toplumları en çok etkileyen afetlerin başında gelmektedir. Depremler bireyler, gruplar, toplumlar ve gündelik yaşam üzerinde sarsıcı etkileri olan afetlerdir. Tanımsal olarak bakıldığında depremler, tektonik kuvvetlerin etkisi ile yer kabuğunda meydana gelen kırılmalar neticesinde meydana çıkan enerjinin sismik dalgalar biçiminde yayılması ve geçtiği ortamları sarsması anlamına gelmektedir (Ergünay vd., 2008: 314). Hem dünyada hem de Türkiye’de depremlerin etkilerinin oldukça ağır biçimde hissedildiğini söylemek mümkündür. Konu bağlamında önemli yer tutması nedeniyle, ilerleyen süreçte depremlere, depremlerin etkilerine, sonuçlarına ve toplumsal boyutlarına detaylı olarak değinilmektedir.

Bir başka afet türü olan ekstrem sıcaklıklar ise küresel ısınma ile ilişkilendirilecek olunursa; fosil yakıtların aşırı kullanımı, ormanların yok olması veya endüstriyel faaliyetler sonucu (AFAD, 2014: 109) oluşan kirlilik gibi olaylar sonucunda yeryüzünün anormal biçimde ısınması ve bu durumun birtakım zararlara yol açmasıdır. Bu durumla birçok noktada ilişkili sayılabilecek olan kuraklık ise ekstrem sıcaklıkların artması ve yağış ortalamalarının normalin altına düşmesi sonucu ortaya çıkan afet olarak aktarılmaktadır (AFAD, 2014: 108). Sıcaklıkların artması, doğa olayları veya insan etkisiyle ortaya çıkarak can ve mal kaybına neden olan bir başka afet ise yangınlardır. Yangınlar kaynaklarına bakıldığında doğa, insan veya teknoloji kaynaklı olarak ortaya çıkabilmekte; doğaya, insanlara ve diğer canlılara zarar vermektedir.

Heyelanlar ise; kaya, toprak veya arazi parçalarının dışaetkenlerin etkisiyle aşağı doğru kaymasını ifade etmektedir. Bu dış etkenler yer çekimi ve depremler olabileceği gibi aşırı yağışlar da heyelan oluşumunda etkilidir (Ergünay vd., 2008: 324). Volkanlar ise; aktif volkanların bulunduğu bölgelerin çevrelerinde magmanın yukarı doğru hareket etmesi ve sonucunda yüzeye çıkması sonucu meydana gelmektedir (AFAD, 2014: 154). Farklı bir ifadeyle; magmanın yeryüzünde ya da yeryüzüne yakın derinlikte faaliyeti sırasında; sıvı, katı veya gaz biçimlerinde yeryüzüne püskürmesi volkanları oluşturmaktadır (Özey, 2000: 69-70).

İnsan kaynaklı afetlerden biri olarak değerlendirilen savaşlar toplumları önemli ölçüde etkilemiş ve etkilemeye devam etmektedir. Milyonlarca insanın savaşlarda canını ve malını kaybettiği, yine milyonlarca insanın sakat kaldığı, acı çektiği ve büyük travmalar yaşadığı aktarılmaktadır. Bu açıdan savaşlar etkileri açısından önemli bir olgudur. Savaş, Britannica Ansiklopedisinden aktarılan tanımıyla “yaygın kullanımı itibariyle politik gruplar arasında belirli bir sürede ve yoğunlukta devam eden çatışma” olarak belirtilmektedir (Akt. Varlık, 2013: 116). 20. yüzyılda gerçekleşen 1. ve 2. Dünya Savaşlarına bakıldığında bile savaşların insanlar için ne derece olumsuz sonuçlar doğurabileceği görülmektedir.

Toplumlar için önemli bir sorun olarak görülen terör olayları ise; cana ve mala kastederek toplumlarda korku ve tepki oluşturan, kısa veya orta vadede çeşitli amaçlara hizmet etme hedefi güden silahlı saldırılardır (Ergünay vd., 2008: 345). Özellikle Türkiye bulunduğu konjonktürü ve jeostratejik konumu nedeniyle birçok saldırıya maruz kalmış, uzun yıllar boyunca terörist faaliyetlerle mücadele etmiştir. Bu terörist faaliyetler sonucunda binlerce insan yaşamını yitirmiş, yaralanmış, ekonomik kayba uğramış ve aynı zamanda psikolojik ve sosyal sorunlarla baş etmek durumunda kalmıştır. Terör faaliyetleri bireysel ve toplumsal sorunlar doğurduğu gibi devletlere de büyük zararlar vermiştir.

Salgınlar ise doğal gibi görünen ancak doğal olmayan afetler olarak bilinmektedir. Salgınlar; mikrop, doğal çevre, hayvan, insan, göç, savaş gibi birçok faktörün etkisi neticesinde görülen ve geniş nüfus kitleleri üzerinde yayılarak ortaya çıkan bulaşıcı hastalıklardır (Açıkgöz, 2020: 189). Tarihte görüldüğü üzere salgınlar, milyonlarca insanın ölümüne neden olmuştur. Kara Veba, İspanyol Gribi, Ebola Salgını, Domuz Gribi, Kolera salgını, çiçek hastalığı salgını gibi ölümcül salgınlar bu duruma örnek verilebilmektedir. En yakın örnek ise Covid-19 salgınıdır. Covid-19 salgını küresel çapta

milyonlarca kişiyi etkilemiş, ölümlere sebep olmuş ve insanları toplumdan izole bir şekilde yaşamaya zorlamıştır. Bu açıdan bakıldığında salgınların toplumların yaşamalarında ne derece önemli olduğu görülmüştür.

1.2. AFETLERE İLİşKİN KAVRAMLAR

Afet konusu üzerinde durulurken değinilmesi gereken bir başka husus afetlere ilişkin kavramlardır. Afetlerin değerlendirilmesi, kavram karmaşasının giderilmesi ve temel kavramların bilinmesi noktasında bazı kavramların açıklanması gerekli görülmektedir. Bu kavramların başında afet ile karıştırılabilen ve gündelik dilde birbiri yerine kullanılabilen tehlike ve risk kavramları gelmektedir. Ayrıca afete maruz kalmış bireyleri niteleyen afetzede, afet sonucunda potansiyel zararı belirten zarar görebilirlik ve afete yönelik önlemleri kapsayan afet yönetimi kavramları üzerinde durulmaktadır.

Afet kavramı ile ilişkili olan önemli kavramlardan ikisi tehlike ve risktir. “Afet Kavramı” başlığında, olası bir kavram karmaşasının önüne geçebilmek adına tehlike ve risk kavramlarına değinilmektedir. Ancak bu kavramlar afetlerin değerlendirilmesi hususunda da önem taşıdığı için tekrar ele almak gereklidir. Bu noktada tehlike (hazard) kavramı, can vemaal kayıplarına neden olmanın yanı sıra toplumun sosyal ve ekonomik yapısına, doğal çevresine, doğal, tarihi veya kültürel kaynaklarına zarar verebilme potansiyeline sahip olan doğa, insan veya teknoloji kaynaklı olayları ifade etmektedir. Farklı bir ifadeyle tehlike bir tehdittir. Aynı zamanda bir afetin kaynağıdır (Kadıoğlu,2011: 23-24). Tehlike kavramı meydana gelebilecek zararı ifade etmektedir. Zararın mevcut olması tehlikenin de bulunması anlamı taşımaktadır.

Tehlike kavramı ile karıştırılabilen ve onun yerine kullanılabilen bir diğer kavram risktir. Risk, gelecek bir zaman diliminde, tehlikeli bir şeyin, tehlike altında bulunan varlıklara verebileceği zararı ifade etmektedir. Farklı bir ifadeyle risk, kayıp veya zarar ihtimali olarak düşünülebilir (Ergünay, 2009: 5). Bu noktada tehlike zarar verebilecek bir unsur olarak düşünülürse, risk bu zararın meydana gelebilme olasılığına karşılık gelmektedir. Fay hatlarının yoğun olarak bulunduğu bir bölge insanlar için tehlikelidir. Her an deprem gerçekleşmesi söz konusudur. Ancak bu bölgeye bina yapılması ise risklidir. Çünkü meydana gelen depremde zarar görme olasılığı mevcuttur.

Afetlere ilişkin bir diğer kavram ise afetzededir. Bir olayın afet olarak değerlendirilebilmesi için insana temas etmesi gerektiğinden söz edilmışti. Nitekim afetler meydana geldikleri bölgelerde ve bu bölgenin yakınında yaşayan insanlarıbelirli

şekillerde etkilemektedir. Can kaybı, mal kaybı, sevilen birinin veya eşyanın kaybı gibi birçok etkiden söz edilebilmektedir. Bu noktada afetin temas ettiği insanların belirli olarak nitelendirilmesi gereklidir. Afetlerden etkilenen bu insanları ifade etmek için *afetzed* terimi kullanılmaktadır. AFAD’a göre afetzed: “afete uğramış, afetten etkilenmiş ve olmuş ya da olması muhtemel afet ve acil durumlardan dolayı fiziksel, sosyal ve ekonomik yönden zarara uğrayan ve uğraması muhtemel kişidir” (AFAD, 2014: 36). “Yeryüzünde yaşayan her insan artık birer afetzededir”. Çünkü günümüzde afetzed olma durumu, sadece afetten doğrudan etkilenmeyi değil; afetlerin sosyal, siyasal ve ekonomik etkilerinin hissedilmesi ile de ilişkilidir (Can, 2020: 15).

Zarar görebilirlik (vulnerability) ise, meydana gelen afetin; insanların, kurumların veya toplumların baş edebilme kapasitesinin üzerinde olması sonucunda oluşturabileceği kayıpları ifade etmektedir (Kadıoğlu, 2011: 28). Farklı bir ifadeyle, tehlikeye maruz kalan unsurun, tehlikenin oluşması halinde yaşayacağı zararların ölçüsü zarar görebilirlik olarak ifade edilmektedir (Ergünay, 2009: 5).

Afet yönetimi ise; afetlerin önüne geçilebilmesi ve zararların azaltılması amacıyla, afetten önce, afet sırasında ve afet sonrasında alınması gereken önlemleri, yapılması gereken çalışmaları planlamak, yönlendirmek, koordine etmek, desteklemek için toplumun imkan ve kaynaklarının belirlenen hedefler doğrultusunda kullanılmasını içeren çok yönlü, dinamik ve karmaşık yönetim sürecini ifade eder (AFAD, 2014: 33). Afet yönetimi Kadıoğlu’na göre (2011: 52-53) afet yönetimi; afetlerin etkisini azaltmayı belirten *risk azaltma*, planlama ve eğitim gibi süreçleri ifade eden *hazırlık*, can ve mal kurtarma çalışmaları olan *müdahale* ile afet öncesindeki durumdan daha iyi bir duruma gelmeyi karşılayan *iyileştirme* aşamalarından oluşmaktadır.

1.3. AFET SOSYOLOJİSİNİN GELİŞİMİ

Afetlerin tarihinin insanlık tarihi kadar eski olduğu düşünülmektedir. Ancak afet sosyolojisi alanında yapılan çalışmaların oldukça yeni olduğu söylenebilir. Bu alanda yapılan ilk çalışmanın tarihi 1920’li yıllara denk gelmektedir. Bu alanındaki çalışmaların yüz yıllık tarihi olduğu, kapsamlı çalışmaların ise son elli yılda yoğunlaştığı görülmektedir. Türkiye’de ise afet sosyolojisi alanında yapılan kapsamlı çalışmaların tarihi 1999’u göstermektedir. Literatüre bakıldığında hem dünyada hem de Türkiye’de ortaya konulan çalışmaların büyük bir afet sonrasında gerçekleştiği görülmektedir.

Afetler, toplumlar için büyük hasarlara ve kayıplara neden olması nedeniyle sosyal

bir olgu (Can, 2020: 20) olarak görülmektedir. Toplumu günlük normlarının dışına çıkmaya zorlayan bu olgu, toplumun yaşam biçimini ve ekonomik faaliyetlerini cebren değiştirmektedir. (Aydın, 2013: 2). Toplumsal değişimlerin boyutu, can kayıpları, yaralanmalar ve diğer kayıplar ne kadar büyükse afetinde o kadar büyük olduğu söylenebilir (Kadioğlu, 2008: 5; Erkal ve Değerliyurt, 2011: 149). Büyük afetlerin meydana gelmesi sonucunda ise bilimsel faaliyetlerin gerekliliği ortaya çıkmış ve çalışmalar yapılmıştır. Afetlerin toplumsal etkileri göz önünde bulundurulduğunda, afetler konusunda sosyolojik çalışmaların yapılması önemli bir husustur.

Afet sosyolojisi kapsamında ortaya konulan ilk çalışma olarak Samuel Prince'in 1920 yılında yaptığı "Felaket ve Sosyal Değişme, Halifax Afeti Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma" (Catastrophe and Social Change, Based upon A Sociological Study of the Halifax Disaster) isimli tezi kabul edilmektedir (Can, 2020: 21). Prince (1920), 1917 yılında Halifax Limanında, Fransız mühimmat gemisinin ve Norveç'e ait başka bir gemiyle çarpışması sonucu meydana gelen patlamayı analiz etmiştir. Patlamada yaklaşık iki bin kişinin öldüğü ve dokuz bine yakın yaralının olduğu belirtilmiştir. Ayrıca patlama nükleer olmayan en büyük patlama olarak kayıtlara geçmiştir. Prince'in bu çalışması afet sosyolojisi çalışmalarının başlamasında önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmadan çeyrek yüzyıl sonra farklı çalışmalar da ortaya konulmaya başlanmıştır.

Afet sosyolojisi alanında bir diğer çalışma Pitirim Sorokin (1942)'in ortaya koyduğu "Afette İnsan ve Toplum: Savaş, Devrim, Kıtık ve Salgının İnsan Zihni, Davranışı, Sosyal Organizasyonu ve Kültürel Hayatı Üzerindeki Etkileri" (Man and Society in Calamity: The Effects of War, Revolution, Famine, Pestilence upon Human Mind, Behavior, Social Organisation and Cultural Life) isimli çalışmadır. Can'a göre (2020: 22), literatürde çok fazla referans verilmeyen bu eser afet sosyolojisi açısından önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmada afetlerin düşünce, davranış, sosyal yaşam ve kültürel süreçler üzerindeki etkilerine değinilmektedir.

Prince ve Sorokin'in yaptığı çalışmalar sonrasında ortaya konulan afet çalışmaları, 1940'lı yıllarda Chicago Üniversitesi Ulusal Araştırma Merkezi'ndeki NORC (National Opinion Research Center) bünyesinde gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar da diğer çalışmalar gibi psikososyal olarak yürütülmüştür. Panik, ruhsal çöküntü, antisosyal davranış gibi konulara odaklanılmıştır (Quarantelli ve Dynes, 1977: 29-30). 1963 yılında Ohio Eyalet Üniversitesi Afet Araştırmaları Merkezi'nin (Disaster Research Center – DRC) kurulması afetsosyolojisi için önemli bir adımdır. Yine 1960'lı yıllarda Belçika,

İngiltere, Avustralya, Japonya, Fransa ve Yeni Zelanda gibi ülkelerde afet sosyolojisi alanında çalışmalar yapılmıştır. Sonraki on yıllık süreçte ise afet araştırmaları, dünya genelindeki akademik ortamlarda yerleşik hale gelmiştir (a.g.e: 40).

1970’li yıllardan itibaren, biyolojik çevrenin bozulmaya başlaması ve bu durumun toplumsal düzeni etkilemesi neticesinde doğal çevre araştırmacılar için görünür hale gelmiştir. Böylece çevreye dair sorunlar sosyoloji perspektifiyle araştırılmaya başlanmıştır (Odabaş, 2018: 1561). Çevre sosyolojisi alanında yapılan çalışmaların artması afet sosyolojisi alanını etkilemiştir. Bu duruma en bariz örnek olarak Çernobil Patlaması gösterilebilir. Çernobil’de yaşanan patlama, doğa ve insanlar için ciddi sorunlara neden olmuştur. Patlamanın nedeni ise insan yapımı olan ve teknolojik afet olarak nitelendirilen nükleersantralde gerçekleşen sızıntıdır. Bu açıdan bakıldığında afet ve çevre sosyolojisi ilişkisel olarak ilerlediğini ve birbirinin gelişimini sağladığını düşünülmektedir.

Afet sosyolojisi alanında ortaya konulan fikirler noktasında Emile Durkheim, Max Weber ve Karl Marx gibi klasik sosyologların düşüncelerine değinmek gerekmektedir. Bu bağlamda ilk olarak Emile Durkheim’ın düşüncelerine değinecek olursak; Durkheim, doğal afetlerin neden olduğu yıkımların ya da insanlardan kaynaklanan toplumsal istikrarsızlıkların toplumun üyelerini bir araya gelerek sorumluluk almaya ve yardımlaşma ittiğini düşünmektedir. Böylece toplumsal dayanışma kuvvetlenmektedir. Ayrıca afet sonrasındaki atmosfer bireyleri özgeci davranışlara yönlendirse de toplumsal norm ve kontrolün yeniden inşa edilebilmesi için kolektif bilinç oluşturulmaktadır (Akt. Alkın, 2020: 66). Durkheim’ın toplumlar için problem oluşturabilecek şeylerin belli noktalarda işlevlerinin olduğu düşüncesi afetler için de geçerliliğini korumaktadır. Durkheim’ın afetlere, toplumsal dayanışma ve kolektif bilinç hususlarında işlevsel olarak yaklaştığı görülmektedir. Deprem sonrası süreçte toplumsal dayanışmanın araştırıldığı çalışmada, Durkheim’ın düşünceleri önemli yer tutmaktadır. Bu nedenle ilerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak incelenmektedir.

Max Weber’e göre, modern toplumların ayırt edici özelliği olan rasyonalite ve gelişmesüreci birbiriyle örtüşmektedir. Geleneksel davranışın yerini rasyonel davranışa bırakmasıyla, “atadan kalma usuller” yerini hukuki bir anlayış içeren “rasyonel kurallara göre örgütlenen bürokrasiler”e bırakmıştır. Belirli bir sekülerizasyon sürecini atlatan rasyonel bireyler için yöneticiler artık birer karizmatik otorite değillerdir. “Teba” anlayışından ziyade, rasyonel bireyler yöneticilerin kurallara uyup uymadığını denetler.

Eğer yöneticiler görevini yerine getirmekte başarısız olursa, alacağı tepkiyi tahmin ettiği için görevi bir başka kişiye bırakır (Bozkurt, 1999: 15-16). Weber'in düşüncesi doğrultusunda değerlendirmek gerekirse, yöneticiler afetlere karşı önlemleri almak durumundadır. Aksi takdirde rasyonel bireyler karşısında zora düşeceklerdir. Bu noktada Weber'in afetlere bakış açısının "rasyonalite" ve "bürokrasi" ekseninde şekillendiğini söylemek mümkündür.

Karl Marx ise afet olarak değerlendirilebilecek olayları sınıf perspektifinden ve kapitalizm bağlamında incelemektedir. Kapitalizmin artı değer üretme çabası neticesinde, modern tarımın gelişmesiyle topraklar verimsizleşmiş ve maden faaliyetleri doğaya zarar vermiştir. Zararın sonuçları ise büyük ölçüde toplumun alt sınıfını etkilemiştir (Akt. Alkın, 2020: 66-67). Marx'ın kapitalizm bağlamında değerlendirdiği bu durum, burjuvazinin çeşitli faaliyetleri sonucunda doğanın tahrip olmasını ve tahribatın etkilerinin genelde proleterya tarafından hissedilmesini içermektedir. Marx'ın altyapıya koyduğu ekonominin, afetlerin bireyler üzerindeki etkilerinde de etkili olduğunu savunduğu görülmektedir.

Afet araştırmaları için çok disiplinli çalışmalar başarıya ulaşma ihtimalini arttırmaktadır. Coğrafya, meteoroloji, mühendislik, kültür, politik, çevresel ve ekonomik açıdan yaklaşılsa da genelde sosyal perspektif ihmal edilmektedir. Bu durumun sonucunda afet risk yönetiminde aksaklıklar meydana gelebilmektedir. Çalışmalarda sosyolojik, antropolojik, psikolojik ve kültürel yaklaşımlara önem verilmesi önemlidir (Varol ve Güntekin, 2016: 1432). Bu noktada afetlere yönelik sosyal bilim çalışmalarının artması gerektiği düşünülmektedir.

Afetler konusunda çalışmalar ve düşünürlerin fikirlerine yer verildikten sonra bazı yaklaşımlara değinilmesi gereklidir. "Savunmasızlık (güvenlik açığı) Yaklaşımı" afet çalışmalarında öne çıkan yaklaşımlardan biridir. 1970'lerde ortaya çıkan bu yaklaşım, çevreci hareketler tarafından da desteklenmiştir. Bu yaklaşım temelde "Toplumlar ve topluluklar daima savunmasızdır" mottosu ile hareket etmektedir. Bu paradigmanın temel düşüncesi ise: "Afetler, karşılaştıkları tehlikelerle başa çıkamayan toplumların normal özelliğidir." Gün geçtikçe afetlerin sayısının artması, insan topluluklarını daha da savunmasız hale getirmektedir (Furedi, 2007: 487). Savunmasızlık yaklaşımı, afetler karşısında toplumların pasif olduğu düşüncesini barındıran bir yaklaşımdır.

"İnsan İstisnai Paradigma" ise, insanların diğer canlılardan daha ayrı ve ayrıcalıklı

olması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Teknolojide ve bilimde yaşanan gelişmeler doğanın kolayca tahakküm altına alınabileceği inancını güçlendirmiştir. Sonsuz bir imkân deryası sunan doğa veya fiziksel çevre toplumlar için birer araç haline gelmiştir. Bu araç kullanılarak insanoğlu modernleşme ve gelişme çizgisini daha da ileriye taşıyabilmektedir (Odabaş, 2018: 1561). Bu paradigmanın, doğa karşısında insanı önceleyen bir düşünce biçimini içerdiğini söylemek mümkündür.

Afetler konusunda bir başka yaklaşım ise “Ekolojik yaklaşım”dır. Bu yaklaşım; geçmiş çalışmalarda sel, deprem, kasırga gibi doğal afetlere odaklanıldığını belirtmektedir. Ancak sonraki süreçte araştırmaların insan ve teknolojik kaynaklı afetlere yöneldiği aktarılmaktadır. Yeni Savunmasızlık yaklaşımı tarafından desteklenen bu argümanın temel iddiası, çağdaş zamanlarda, toplumların doğal afetten ziyade teknolojik afetten daha fazla etkilendiği üzerinedir (Furedi, 2007: 484). Özellikle yakın dönemde doğa kaynaklı afetler etkisini sürdürse de insan ve teknoloji kaynaklı afetlerin sayısındaki artıştan söz etmek mümkündür. Çernobil Patlaması veya terör olayları bu düşünceyi yansıtan örnek olaylardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Yeni Ekolojik Paradigma” ise, insanların ve toplumların ekosisteme bağımlı olduklarını vurgulamaktadır. Doğadaki sınırsız kaynakların gelecekte tükenmesi durumunda insanların ve toplumların da yok olma riski ile karşılaşabileceği düşünülmektedir (Odabaş, 2018: 1561). İnsan İstisnai yaklaşımın, insanı öne koymasının aksine Yeni Ekolojik Paradigma doğanın da önemli bir yere sahip olduğunu ileri sürmektedir.

Toplumların yaşamını büyük ölçüde etkileyen afetlerin sosyolojik açıdan araştırılması ve sosyolojik bağlamlarının analizi önemli ve gereklidir. Sosyolojinin alt disiplini olarak kabul edilen afet sosyolojisi ise bu bağlamları inceleyerek sahip olduğu ilişkiler çerçevesinde ele almaktadır (Can, 2020: 18). Daha önce de belirtildiği üzere afet sosyolojisi alanında yapılan çalışmalar genelde büyük bir afetin meydana gelmesinden sonra ortaya konulmuştur. Dünya çapında bakıldığında; dünya savaşlarının, nükleer patlamaların, küresel ısınmanın veya büyük salgınların afet çalışmalarını arttırdığı düşünülmektedir. Örneğin, 11 Eylül 2001 tarihinde Dünya Ticaret Merkezine yapılan saldırı sonucunda afet çalışmalarına yönelik ilginin arttığı ifade edilmektedir (Furedi, 2007: 482). Ayrıca yakın tarihte yaşanan Covid 19 salgının da afet araştırmalarında artışa neden olduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye özelinde bakıldığında ise afet alanında yapılan akademik çalışmaların iki önemli afet sonucunda hız kazandığı görülmektedir. Bu afetlerden ilki 1999 yılında gerçekleşen Marmara Depremi'dir. Deprem sonrasında hem bu depreme hem de afetlere yönelik çalışmalar ortaya konulmuştur. Bozkurt'un (1999), Kasapoğlu ve Ecevit'in (2001), Akgüngör'ün (2011), Kadioğlu'nun (2008), Köse ve Küçükcan'ın (2006), Odabaş'ın (2018) çalışmaları bu duruma örnek gösterilebilir. Türkiye'de afetler üzerinde yapılan çalışmaların ikinci sıçrama noktası ise Covid 19 salgını olmuştur. Milyonlarca kişinin ölümüne neden olan bu salgın dünyada olduğu gibi Türkiye'de de önemli çalışmaları beraberinde getirmiştir. Oldukça kısa bir süre içerisinde salgın hakkında birçok kitap, makale, tez yazılmış ve akademik çalışmalar yapılmıştır.

1.4. AFET YÖNETİMİ

Afet yönetimi, bir afet gerçekleşmeden önce yapılan hazırlıkları, afet sırasında yapılması gereken eylemleri ve afetlerden sonra yaraların hızlı bir şekilde sarılmasını içeren mücadele sistemidir. Afetlerin olumsuz etkilerini kırabilmek adına afet yönetiminin güçlü olması gereklidir. Gelişmiş ülkelere bakıldığında, güçlü afet yönetimi sistemleri sayesinde afetlerden minimum zararla kurtulduklarını söylemek mümkündür. Ancak gelişmemiş ülkelerde durumun tam tersi olduğu görülmektedir. Gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelere orta şiddetli afetler bile büyük hasarlara yol açabilmektedir. Bu durumun en temel sebeplerinden biri olan afet yönetiminin geliştirilmesi, öğrenilmesi ve uygulanması noktasında adımların atılması, afet sonucundaki hasarın azaltılması için yapılması gerekenlerin başında gelmektedir.

Kadioğlu'na göre (2008: 7-8) afet yönetimi, afete neden olabilecek olayların önlenmesini, maruz kalınabilecek zararların azaltılmasını, afet sonrası müdahale ve iyileştirme çalışmalarının uygulanmasını içermektedir. Bu uygulamaların toplumun tamamını kapsayacak biçimde planlanması, yönlendirilmesi ve koordine edilmesi gereklidir. Etkin ve verimli bir afet yönetimi için toplumun tüm kurum ve kuruluşları ile kaynakların ortak amaçlar doğrultusunda kullanılması gereklidir. Canbolat vd. (2006: 105) göre ise afet yönetimi; afetlerin kontrol edilmesi, afetzedelere yardım yapılması ve afetlerin neden olacağı zararların önlenip azaltılması için tasarlanan eylemlerin yönlendirilmesini, koordine edilmesini ve uygulanmasını karşılamaktadır. Farklı bir ifadeyle afet yönetimi, afetlerin önüne geçilebilmesi, zararların azaltılması, tehlike ve risklerin saptanması, bu tehlike ve risklere yönelik önlemlerin alınması ve olumsuz etkilerin kırılması amacıyla yapılan topyekûn mücadeledir. Bu mücadele kapsamında,

ayırt edilmeksizin, toplum içerisindeki herkese görev ve sorumluluk düşmektedir (Erkal ve Değerliyurt, 2011: 153). Aksi takdirde afetler sonucunda büyük bedeller ödenmektedir. Bu bedellerin önüne geçilmesi için, afetlere dair risklerin hep birlikte azaltılması, tehlikelere karşı önlemlerin birlikte alınması büyük önem taşımaktadır (Tezer ve Türkoğlu, 2008: 61). Afet yönetimi bu açıdan toplumun tek bir vücut halinde ortaya koyduğu mücadeleyi göstermektedir.

Toplumsal bir mücadeleden söz edildiğinde yapılması gereken ilk iş farkındalık oluşturmaktır. Bunun için gazetelerin belli aralıklarla afetlerle ilgili yayınlar yapması, basın mensuplarının coğrafyacılar, jeologlardan, mühendislerden, ilk yardım uzmanlarından yardım alarak eğitim yazıları düzenlemeleri etkili olabilir. Eğitim yazıları kapsamında afetin nasıl oluştuğu, periyotları, afet öncesinde, sırasında ve sonrasında nelerin yapılması nelerin yapılmaması gerektiği anlatılmalıdır. Ayrıca yerel yönetimlerin veya hükümetlerin hatalı uygulamaları ile doğru uygulamalarına yer verilmesi gereklidir (Koç, 2013: 135-136). Böylece bireylerde; uygulamaların nasıl gerçekleşeceği, nerelerin yapılması gerektiği ve nelerden kaçınılacağı konusunda farkındalık oluşması muhtemeldir.

Afetlerle mücadele hususunda tecrübeler göstermiştir ki afetlerin önüne geçilebilmesi ve sağlıklı afet yönetimi için eğitilmiş bireyler gerekmektedir. Bu nedenle okul öncesi eğitiminden yükseköğretime kadar afet eğitime, planlamasına, okuryazarlığına ve becerisine ihtiyaç bulunmaktadır (Özey ve Ünlü, 2021: 13). Korku, kaygı ve kontrol algısının yanı sıra eğitim düzeyi hazırlıklı olma davranışının en önemli belirleyicilerindendir (Karancı, 2008: 54). Quarantelli'de (1998: 384), bu noktada eğitilmiş afet planlayıcılarına ve afet yöneticilerine duyulan ihtiyaca vurgu yapmaktadır.

Afet yönetiminin evreleri olarak adlandırılabilen; Afete Müdahale, İyileştirme, Yeniden İnşa, Zarar Azaltma ve Afetlere Hazırlık evreleri afet yönetimi açısından önemlidir. Her evrede gerçekleştirilen çalışmaların başarılı olabilmesi diğer evrenin başarısını da etkilediği için bir döngüden bahsetmek mümkündür. Bu nedenle evreler "Afet Döngüsü" olarak da adlandırılmaktadır (Ergünay vd., 2008: 303). Kadioğlu (2008: 9) ise bu evreleri: Kayıp ve Zarar Azaltma, Hazırlık Aşaması, Tahmin ve Erken Uyarı, Afet, Etki Analizi, Müdahale Etme, İyileştirme ve Yeniden Yapılanma olarak ifade etmektedir.

Teknolojinin gelişmesine karşın insanların deprem, kuraklık, volkan, fırtına gibi

doğal afetlerin oluşumuna etkisi henüz söz konusu değildir. İnsanların bu konuda yapabileceği şeyler çok kısıtlıdır. İnsanların yapabileceği en önemli yöntem ise afetlerin etkilerini en aza indirmek için çalışmalar yapmaktır. İnsanların çevrelerinde gerçekleşen afetlerden haberdar olmaları, tanımaları ve stratejiler yapmaları önemlidir (Erkal ve Değerliyurt, 2011: 151). İnsanların etkisinin, insan ve teknoloji kaynaklı afetlerde daha fazla olduğu düşünülmektedir. Çünkü kaynak bizzat insanın veya insan yapımının kendisidir.

Afet yönetiminin sağlıklı ilerlemediği durumlarda ise birtakım sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Örneğin Marmara Depremi sonrası bölgede yapılan konutların büyük bir kısmına depremzedeler yerleştirilmiştir. Ancak yer seçiminde yapılan hatalar ve konutların ihtiyaçlara uygun olmaması nedenleriyle konutlar boş kalmıştır. Bu örnek afet yönetimi evrelerindeki *Yeniden İnşa* aşamasında hata yapıldığını göstermiştir (TMMOB, 2012: 11). Ayrıca İnşaat Mühendisleri Odası tarafından sunulan “*Türkiye’de Konut Sorunu ve Konut İhtiyacı Raporu*” ve TÜİK verileri, Türkiye’de 18 milyonun üzerinde yapı stoku bulunduğunu ortaya koymuştur. Bu stok sayısının %67’sinin ruhsatsız ve kaçak olduğunu, %60’ının 20 ve daha fazla yaşta konutlardan oluştuğu, % 40’ının ise oturulabilir durumda olmadığı ve depreme karşı güçlendirilmesi gerektiği ifade edilmektedir (TMMOB, 2012: 41). Afet yönetimi noktasında bu konunun dikkate alınması gerekli görülmektedir.

Bir başka örnek ise nüfusun yoğun olarak yaşadığı İstanbul ve Kocaeli illeridir. Bu illerde son yıllarda çok yüksek katlı binaların inşa edilmesine izin verilmiştir. Ayrıca deprem açısından tehlikeli olan denizlerin doldurulması sonucu beşeri tesisler (ev, fabrika, eğlence alanı, otel, köprü gibi) kurulmuştur. Gölcük çevresinde bu şekilde oluşturulan alanların üzerine yapılan binalar depremde yıkılmıştır. İstanbul’da da böyle yapıların olması, muhtemel bir depremde İstanbul’un ağır bir fatura ödemesine neden olabileceği düşünülmektedir (Şenol, 2020: 641). Faturaya maruz kalmadan önlem alınması olumsuz sonuçların önüne geçmeyi sağlayabilir. Bu nedenle afet yönetimi oldukça önemli bir süreçtir.

1.5. KAYNAĞINA GÖRE AFETLER

Meydana gelen afetlerin temelde belirli kaynakları vardır ve afetler bu kaynakların tetiklemesi sonucu oluşmaktadır. Geçmişten günümüze, insanlar afetlerin kaynağını merak etmiş ve belirli kaynaklara atıfta bulunmuşlardır. Afetleri meydana getiren

kaynaklarüç farklı şekilde yorumlanmıştır. Bunlardan ilki tanrısal olarak kabul edilen afetlerdir. Bu anlayışa göre afetler doğaüstü olaylar olarak görülmüş ve “Tanrı’nın işleri” şeklinde ifade edilmiştir. İkinci anlayış afetlerin kaynağı olarak doğayı görmüştür. Aydınlanmayla birlikte yayılan sekülerizm düşüncesi afetlere bakışı değiştirmiştir. Afetler bilimsel yollarla incelenmiş ve doğanın belirleyici olduğu düşünülmüştür. Üçüncü anlayışta ise insanın etkisi dikkat çekmiştir. Modernizm ve sanayileşmenin neticesinde afetleri tetikleyen temel etkenin insanlar olduğu belirtilmiştir (Furedi, 2007:483; Can, 2020: 16).

Afetlerin kaynakları konusunda farklı düşünceler bulunabilmektedir. Afetlerin doğa ve insan olmak üzere iki kaynağı olduğu düşüncesi hakimdir. Literatürde yer alan çalışmalarda genellikle bu iki kaynak üzerinde durulmaktadır. Teknoloji kaynaklı afetler, insan kaynaklı; hayvan kaynaklı afetler ise doğa kaynaklı afetler içinde değerlendirilebilir. Ancak belirli özellikleri nedeniyle bu afetler birbirinde ayrılmaktadır. Bu nedenle çalışmada; afetler doğa, insan, teknoloji ve hayvan kaynaklı olmak üzere dört kategoride incelenmektedir.

1.5.1. Doğal Afetler

Doğal afetler, afetler içerisinde oluşumları doğal durumlara bağlı olan olayları ifade etmektedir. Bu afetlerin tamamıyla engellenmesi veya durdurulması mümkün görülmemektedir. Ancak alınacak önlemler doğrultusunda bu afetlerin olumsuz etkilerinin azaltılabileceği düşünülmektedir. Tanımsal olarak bakıldığında doğal afetler; sel, deprem, çığ, heyelan, fırtına, kuraklık, göktaşı düşmesi gibi oluşumu engellenemeyen tehlikelerin tetiklediği doğa olaylarının sonuçları olarak açıklanmaktadır (AFAD, 2014: 64). Dünyada meydana gelen doğa olaylarının, insanları önemli ölçüde etkilemesine doğal afet denilmektedir. Deprem, sel, heyelan, salgın, kuraklık, çığ, dolu, çölleşme, yangın, don, toprak kayması, hortum, fırtına, tsunami, yıldırım, çökme, yanardağ patlaması, buzlanma, çamur akıntısı gibi önemli doğal afetler bulunmaktadır (Kadıoğlu, 2011: 42-43). Bu doğal afetler jeolojik, meteorolojik veya hidrolojik doğa olayları sonucunda gerçekleşmektedir (Ergünay vd., 2008: 316)

Doğal afetleri, insan ve teknoloji kaynaklı afetlerden ayıran en önemli özelliği oluşumunun engellenememesidir. Her ne kadar oluşumunun önüne geçilemese de çeşitli hazırlıklar ile doğal afetlerin etkileri oldukça azaltılabilmektedir (Gökçen, 2020: 46). Afet yönetiminin sağlıklı bir şekilde işlemesi doğal afetlerde meydana gelen can ve mal

kaybının azalmasında etkili bir formüldür.

Doğal afetlerin ortaya çıkışında farklı kaynakların yer aldığı görülmektedir. Örneğin deprem veya volkanik patlama jeolojik bir afet iken, ekstrem sıcaklıklar klimatolojik bir afettir. Bu noktada jeolojik afetlerin oluşumunda insanların etkisi bulunmazken klimatolojik afetlerde ise belirli noktalarda insan faaliyetlerinin etkisi görülmektedir. Bu durum insan faaliyetlerinin düzenlenmesi ile bazı doğal afetlerin yavaşlatılabileceği veya şiddetinin azaltılabileceğini göstermektedir.

1.5.2. İnsan Kaynaklı Afetler

İnsanlar, belirli amaçlar doğrultusunda doğayı kullanmaktadır. Özellikle bilimin veteknolojinin gelişmesiyle insanın doğa üzerinde tahakkümü artış göstermiş ve bu durum belirli sorunlar yaratmıştır. Sorunların başında ise afetler gelmiştir. Bu süreçte insanların faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan afetlere insan kaynaklı afetler adı verilmektedir. İnsan eylemleri ile meydana gelen bu afetler bir bumerang gibi dönüp dolaşıp yine insanları etkilemektedir.

İnsanlar kendileri için kurduğu yaşam dünyalarını korumak amacıyla doğayı “öteki” olarak kurgulamıştır. Bu durum bazı olumsuzlukları beraberinde getirmiştir. Doğanın kontrol altına alınması gerektiği düşünülmüş ve bu amaçla mekanizmalar üretilmiştir (Odabaş, 2018: 1560). İnsanoğlu, ekolojik koşullara göz ardı ederek hızlı ve kontrolsüz biçimde yayılmıştır. Bu yayılımların sonucunda ise afetlerdeki kayıplar artmıştır (Varol ve Güntekin, 2016: 1434). Sonuç itibarıyla insanlar kendi eylemleri ile ürettikleri afetlerle baş başa kalmaktadır.

İnsan faktörünün etkin olduğu savaşlar, çatışmalar, terör olayları, göçler, asit yağmurları, maden kazaları, endüstriyel kazalar, nükleer patlamalar, biyolojik saldırılar, kimyasal kaçaklar, hava ve çevre kirliliği, ormansızlaşma, erozyon ve siber saldırılar sonucunda insan kaynaklı afetler meydana gelebilmektedir (Kadioğlu, 2011: 43-44). İnsan kaynaklı afetler bu noktada doğa kaynaklı afetlerden ayrılır. Bu afetlerde insan faktörü etkilidir ve insan hatası sonucu meydana gelir (Lopez-Ibor, 2005: 3). Ayrıca insan kaynaklı afetlere tahammül etmesi doğal afetlere göre daha zordur. Çünkü doğal afetler tanrısal olarak ifade edilebilirken saldırı, işkence, tecavüz gibi olaylar insan tasarımı içerir (McFarlane, 2005: 40).

İnsan kaynaklı afetlerden içerisinde yer alan en önemli unsur savaşlardır. Özellikle sıcak savaş dönemlerinde insanlar çok büyük can ve mal kaybı yaşamıştır.

Dünya savaşlarına bakıldığında; Birinci Dünya Savaşı on milyondan fazla insanın ölümüne, yirmi milyondan fazla insanın yaralanmasına ve on milyondan fazla insanın kaybına yol açmıştır. İkinci Dünya Savaşı ise yetmiş milyondan fazla insanın ölümüne neden olmuştur. Bununla birlikte iç savaşlarda önemli kayıplara yol açmıştır (Gökçen, 2020: 46-47). Savaşların toplumlar üzerinde açtığı yaralar, yarattığı travmalar ve yaşattığı kayıplar ne derece önemli bir afet olduğunu göstermektedir.

1.5.3. Teknoloji Kaynaklı Afetler

Teknoloji kaynaklı afetler, insan kaynaklı afetler olarak düşünülmektedir. Bunun nedeni teknolojinin insan yapımı olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak iki afet kaynağı arasında bazı farklar bulunmaktadır. İnsan kaynaklı afetler insanların isteği ile gerçekleşirken, teknoloji kaynaklı afetler insanların isteği dışında gerçekleşmektedir. Yani birinde bilinçli bir durum söz konusuysen diğ erinde istemsiz olarak afetler meydana gelmektedir.

Teknoloji kaynaklı afetlerin en ünlüsü Çernobil faciasıdır. Facia 26 Nisan 1986 yılında gerçekleşmiştir. İlk gün ölenlerin sayısı otuz bir olsa da sonrasında dört bine yakın insanın ölümüne neden olduğu düşünülmektedir. Facia sonrası ortaya yayılan radyasyon binlerce insanda ve doğal çevrede hasarlara yol açmıştır. Bazı kaynaklarda Hiroşima-Nagazaki patlamaları da bu türe dahil edilse de bu patlamaların bilinçli bir şekilde gerçekleştirilmesi teknoloji kaynaklı afetlerden ziyade insan kaynaklı afetler olarak nitelendirilmesine sebep olmaktadır (Gökçen, 2020: 49).

Nükleer ve endüstriyel kazalar, uçak, demiryolu ve gemi kazaları, baraj yıkılmaları gibi afetler bu kategori içerisinde yer almaktadır. Teknolojik afetler kendiliğinden tetiklenebileceği gibi farklı afetlerin etkisiyle de tetiklenebilmektedir (Kadıoğlu, 2008: 6). 19. yüzyılda birçok teknoloji kaynaklı afet insan kibrine karşı tanrının bir tezahürü olarak yorumlanırken, günümüzde bu afetler sorumsuz veya kötü niyetli insanların eylemleriyle ilişkilendirilmektedir (Furedi, 2007: 484). İhmal, sorumsuzluk, art niyet veya dikkatsizlik sonucunda bu tür afetler meydana gelebilmektedir.

1.5.4. Hayvan Kaynaklı Afetler

Uzun yıllar boyunca doğa kaynaklı afetler içerisinde sayılan hayvan kaynaklı afetler son yıllarda ayrı bir kategoride değerlendirilmektedir. Hayvan kaynaklı afetler, hayvanların etkili olduğu istilalar ve salgınlar sonucunda yaşanan can ve mal kayıplarını

ifade etmektedir. Bu afetlerin diğer afetlere göre önemli bir yeri olmadığı düşünülse de bu yanlış bir tutumdur. Örneğin, 2019 yılında yarasadan (veya başka hayvanlardan) yayıldığı düşünülen Covid 19 pandemisi milyonlarca kişinin ölümüne yol açmıştır. Ayrıca insanları toplumdan izole yaşamak zorundan bırakarak dünya nüfusunun büyük bölümünü etkilemiştir.

Hayvanlar doğrudan veya dolaylı olarak afetlere neden olabilmektedir. Hayvan kaynaklı afetler içerisinde en önemlilerinden birisi salgınlardır. Öyle ki birçok salgın hayvanların adı ile anılmaktadır. Domuz gribi, kuş gribi gibi örnekler bulunmaktadır (Gökçen, 2020: 49-50). Salgınların yanı sıra böcek istilaları veya çekirge istilaları da hayvan kaynaklı afetler arasında bulunmaktadır. Bu afetlerin insanlar için büyük tehlikelere yol açabileceği yakın dönemde gerçekleşen Covid 19 salgınıyla da tescillenmiştir.

2. DEPREMLER

Afete dair kavramlara, afet türlerine, afet sosyolojisinin gelişimine, afet yönetimine, afetlerin kaynaklarına değindikten sonra çalışma bağlamında değinilmesi gereken bir diğer konu da depremlerdir. Depremler tektonik, volkanik veya çöküntü kaynaklı olmalarından dolayı jeolojik faaliyetler olarak değerlendirilse de sonuçları bakımından toplumsal olaylardır. Depremler sürecine göre bakıldığında, ani gelişen afetler kategorisinde yer almaktadır (Koç, 2013: 122; AFAD, 2014: 39; Özey ve Ünlü, 2021: 16). Geçekleştığı mekâna göre ise bölgesel afet olarak değerlendirilmektedir (AFAD, 2014: 50). Depremlerin sonucunda yaşanan can ve mal kayıplarına, ekonomik kayıplara, psikolojik ve toplumsal sorunlara bakıldığında depremlerin toplumsal temelleri görülebilmektedir. Nitekim meydana gelen bir depremin afet olarak değerlendirilebilmesi için de insana temas etmesi gereklidir.

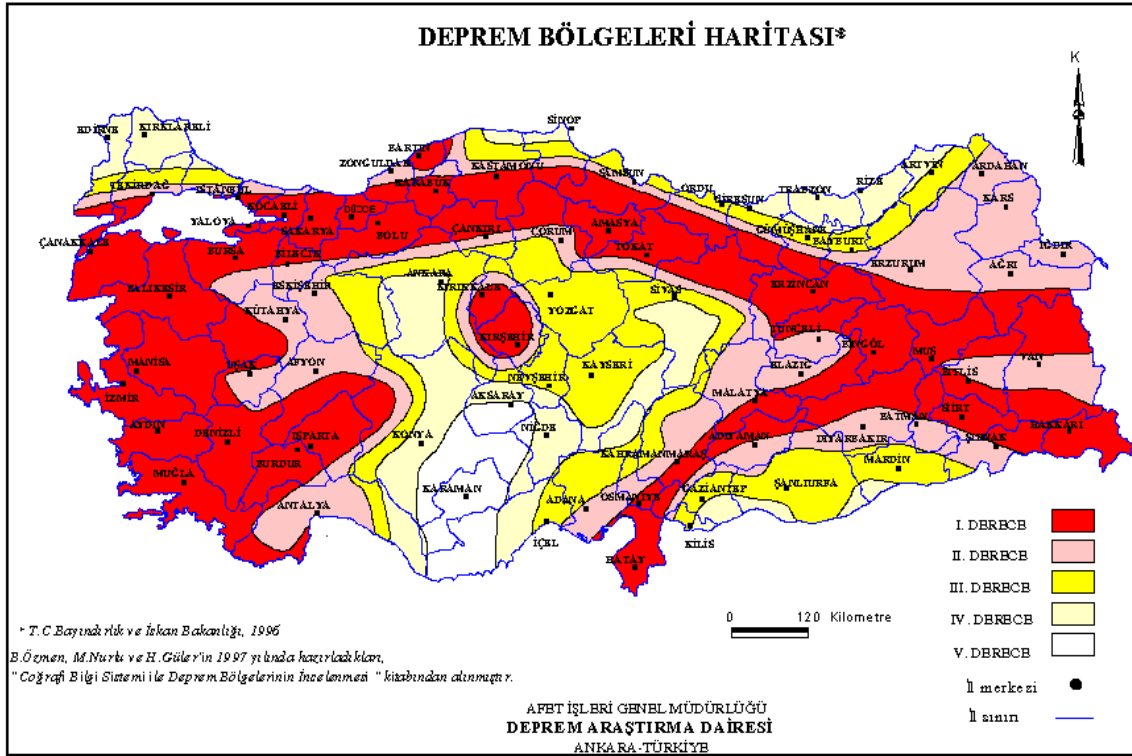
Depremler, gündelik yaşamda meydana gelen ve olduğu bölgedeki insanların, sosyal grupların, toplumların ve diğer canlı – cansız varlıkların yaşam biçimini etkileyen önemli afetlerdir. Depremler, “yer içerisinde fay düzlemi olarak tanımlanan kırıklar üzerinde biriken enerjinin aniden boşalması sonucunda gelişen bir olgu” olarak değerlendirilmektedir (Atabey, 2000: 17). Dünyayı yüzeyinin altında bulunan levhalar; kayarak, birbirini sıkıştırarak veya birbirinden ayrılarak deprem adı verilen sarsıntıları oluşturmaktadır (Özey, 2000). AFAD (2014: 58), depremi: “tektonik kuvvetlerin veya volkan faaliyetlerinin etkisiyle yer kabuğunun kırılması sonucunda ortaya çıkan enerjinin

sismik dalgalar hâlinde yayılarak geçtikleri ortamları ve yeryüzünü kuvvetle sarsması olayı” olarak tanımlamaktadır.

Deprem, en yaygın gelişen ve tahribat gücü en fazla olan afetlerden biridir (Erdoğan, 2023: 719). Ayrıca depremler, insanları en çok etkileyen afetlerin başında yer almaktadır. Yıkıcı etkileri büyük olan depremler sonucunda doğanın ve insan yaşamının büyük tahribata uğradığı görülmektedir (Haçın, 2014: 39). Ulusal Deprem Bilgi Merkezi’nden (NEIC) aktarılan bilgiye göre dünya üzerinden her yıl büyüklüğü 8 Mw üzerinde olan en az bir, 7 Mw üzerinde ise on sekiz deprem meydana gelmektedir (Canbolat vd., 2006: 27). Meydana gelen bu depremler dünyanın tüm yüzeyinden ziyade belirli bölgelerde oluşmaktadır. Bu bölgeler genellikle deprem kuşağı adı verilen yerlerde bulunmaktadır. Deprem kuşakları, yeryüzünde bulunan ve depremlerinin çoğunun gerçekleştiği bölgeleri ifade etmektedir. Bu kuşaklar genelde levha kenarlarında yer almaktadır. Ayrıca sıradağlar, yanardağ sıraları, ada yayları, deniz çukurları da deprem kuşakları olarak bilinmektedir (Özey, 2000: 13). AFAD ise (2014: 60), deprem kuşağını “Tektonik levha (plaka) sınırlarında oluşan ve bu sınırlar boyunca büyük depremlerin meydana geldiği küresel ölçekteki zonlar” olarak tanımlamaktadır.

Deprem kuşakları depremlerin oluşma ihtimalinin yüksek olduğu yerlere ifade ettiği için oldukça önemli bir konudur. Bu noktada dünya üzerinde üç temel deprem kuşağının yer aldığı ifade edilmektedir. Bu kuşaklar; Büyük (Pasifik) Okyanus Deprem Kuşağı, Alp Himalaya Deprem Kuşağı ve Atlas Okyanusu Sırt Kuşağı’dır (Özey, 2000: 133). Türkiye ise bulunduğu konum itibarıyla Alp Himalaya deprem kuşağında yer almaktadır (Ergünay, 2007: 3). Dünya üzerinde gerçekleşen depremlerin beşte biri bu kuşak üzerinde meydana gelmektedir (TMMOB, 2012: 1). Bu kuşak içerisindeki Kuzey Anadolu Kuşağı, Doğu Anadolu Kuşağı ve Ege Kuşağı (Batı Anadolu Kuşağı) (Özmen vd., 1997) ülkede önemli depremlere neden olmaktadır. Atlantik Okyanusunun etkileri sonucunda Afrika-Arabistan levhasının kuzey ve kuzeydoğuya hareketleri Türkiye’deki depremlerle ilişkilidir. Arabistan levhasının, Avrasya levhasının altına doğru hareketi; Doğu Anadolu Bölgesinde sıkışma yaratmaktadır. Kuzey Anadolu ve Doğu Anadolu faylarındaki kırıkları harekete sokan bu sıkışma Türkiye’deki depremlerin ana nedeni oluşturmaktadır (Atabey, 2000: 27). Deprem haritasına ve sismisite verilerine bakıldığında, ülke topraklarının %93’ünün deprem bölgesinde yer aldığı görülmektedir (TMMOB, 2012: 1).

Şekil 1: Deprem Bölgeleri Haritası (Afad.gov.tr, 2023) (Bkz. Özmen vd., 1997)

Türkiye’de sıkça yaşanan afetlerden biri olan depremler; can ve mal kayıplarına neden olan, birey ve toplum nezdinde tahribata yol açan doğal ve toplumsal olaylardır. (Fırat, 2020: 169). Türkiye’nin etkilendiği depremler, yüzyıllar boyunca meydana geldiği yerlerde tarifi olmayan acılara neden olmuştur (Şenol, 2020: 639). Tarihsel olarak bakıldığında da Türklerin Anadolu’ya girişinden önceki gibi, Cumhuriyetin kurulması sonrası da depremler bölgede ölümcül bir afet konumundadır. (Akgüngör, 2010: 7). Nitekim mevcut durumda iki gerçeklikten söz etmek mümkündür. Bunlardan ilki, Türkiye’nin bir deprem ülkesi olması gerçeğidir. İkincisi ise, Türkiye’de meydana gelen depremlerin büyük can ve mal kayıplarına neden olmasıdır (Koç, 2013: 135). Dünya’da ve Türkiye’de meydana gelen bazı büyük depremlere; depremlerin biyolojik, ekonomik, psikolojik ve toplumsal etkilerine ilerleyen bölümlerde detaylı olarak değinilmektedir. Bu noktada deprem konusunda önemli olan bazı kavramlara yer verilerek devam edilmektedir.

Depremler yeryüzünde birtakım sarsıntılar ortaya çıkarmaktadır. Bu sarsıntıların ne büyüklükte olduğu konusu geçmişte tartışılmış ve birtakım ölçme metotları geliştirilmiştir. Ölçüm için kullanılan sismometre (depremölçer) isimli bir alet icat edilmiş ve böylece depremleri büyüklüğü öğrenilebilmiştir. Sismometre, deprem sırasında kırılan veya kayan kütlelerin yarattığı sarsıntılara algılayarak bu sarsıntıları kaydeder. Sismometrenin aldığı kayıtlara ise sismogram adı verilmektedir (Özey, 2000:

90- 91). Sismogram tarafından ölçülen değerin depremin büyüklüğüne mi yoksa şiddetine mi ait olduğuna dair birtakım karışıklıkların ortaya çıkabildiği görülmektedir. Günlük dilde büyüklük ve şiddet kavramlarının birbirini yerine kullanılabilmektedir. Ancak iki kavram arasında nüanslar bulunmaktadır.

Deprem sonrasında kullanılan, “*Şili’de 7.0 şiddetinde bir deprem meydana geldi.*”ve “*Şili’de 7.0 büyüklüğünde bir deprem meydana geldi.*” İfadelerinden ikisi de doğru gelebilmektedir. Ancak depremde oluşan enerjinin büyüklüğüne (magnitüd veya Mw) dair bir söylemde bulunulduğu için ikinci söylemin doğru olduğu ifade edilmektedir (afad.gov.tr, 2019). Magnitüd, deprem anında açığa çıkan enerjini ölçüsü olarak bilinmektedir. Bu ifade 1930 yıllarında Profesör C. Richter tarafından kullanılmış (Özey, 2000: 117) ve günümüzde de kullanılmaktadır. Richter ölçeği olarak da bilinen ölçekte yer alan değere göre depremin büyüklüğü belirlenmektedir (Canbolat vd., 2006: 17). Büyüklük, depremin sonucu ortaya çıkan enerjiyi belirten, aletsel ölçümler ve hesaplamalar sonucunda bulunan değerdir (Ergünay vd., 2008: 315; AFAD, 2014: 62). Şiddet ise; depremin hissedildiği bölgedeki etkilerinin ölçüsü olarak kabul edilmektedir. Farklı bir ifadeyle; “depremlerin insanlar, çevre, yapılar ve doğa üzerinde meydana getirdiği etkiler, hasarlar veya değişimlerin gözleme dayalı olarak derecelendirilmesi” anlamına gelmektedir (a.g.e: 61). Şiddet, ölçülebilen bir değerden ziyade gözlemler sonucu belirlenen ve hasar yoğunluğunun mertebesini ifade eden bir olgudur (Canbolat vd., 2006: 20).

Tablo 1: Şiddet ve Magnitüd değerleri arasındaki fark (afad.gov.tr, 2019)

Şiddet	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Richter Magnitüdü	4	4.5	5.1	5.6	6.2	6.6	7.3	7.8	8.4

Tablo 1’den de görüldüğü üzere, büyüklük ve şiddet değerlerinin birbirinden farklıdır. Örneğin, 6.6 Mw büyüklüğündeki bir depremin 9 şiddetine denk geldiği söylenebilmektedir.

Depremlerin toplumda algılanış biçimleri de farklılıklar göstermektedir. Depremler belirli zamanlarda Tanrı’nın bir cezalandırması olarak görülmüş, insanlara gönderilmiş bir uyarı olarak algılanmıştır (Özey, 2000: 5-7). Depremin, “Tanrı’nın günahkar kullarına yönelik bir cezası” şeklinde yorumlanmasının toplumun zihin dünyasını yansıttığı ifade edilmiştir. Önde gelen ilahiyatçıların açıklamaları bile bu düşüncüyü değiştirmeye yetmemiştir. Bu durum Türkiye’deki eksik modernleşme ile ilişkili bulunmuştur (Bozkurt, 1999: 35). Özellikle 17. yüzyıldan itibaren modern bilimin

gelişmesi ve akılcılığın toplumsal yaşamı etkilemesi ile deprem, sel vb. olaylar tanrının insanlara cezası yönündeki anlayışı kırmıştır. Bu olaylar incelenen, anlaşılan, kısmen öngörülen, önlem alınabilen “sıradan” olaylar olarak görülmeye başlanmıştır (Akgüngör, 2011: 12). Ancak günümüzde bilimsel yaklaşımın yanı sıra “Tanrı’nın cezalandırması” düşüncesi de aktifliğini korumaktadır.

Bilimsel anlayışa uygun olarak depremlere karşı belirli birtakım önlemler alınması gereklidir. Depremde esas ölümcül olan unsurun insan yapımı olan binalar olması (TMMOB, 2012: 62), belirli tedbirler ile olumsuz etkilerin bertaraf edilebileceğini göstermektedir. Depremler çoğunlukla aktif fay hatları üzerinde gerçekleştiği için bu faylardan uzak bölgelere yapıların yapılmasına dikkat edilmesi önerilmektedir (Canbolat vd., 2006: 14). Yılmaz’ da (2023: 1010), benzer şekilde depreme hazırlık ve önlem maksadıyla; yapılı çevrenin ve hazırlık düzeyinin her an depreme yakalanacakmış gibi planlanması ve inşa edilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Depremlerle yaşamak bir sanattır ve sanat sahibi insanlar belirli bilgi birikimine sahiptir. Deprem konusunda da büyük düşünen ve ileri görüşlü yöneticiler ve nitelikli bilim insanlarına ihtiyaç vardır (Özey, 2000: 9). Toplum depreme hazırlama, haberdar / bilgili kılma noktasında; politikacıların, doğa ve sosyal bilimcilerin, özellikle de jeolog ve sosyologların iş birliği yapması ve multidisipliner çalışmalar yapması gereklidir (Kasapoğlu ve Ecevit, 2001). ABD ve Japonya gibi ülkelerde büyük depremler olsa da hafif maddi hasarlarla atlatılmaktadır. Ancak İran, Pakistan, Endonezya ya da Türkiye gibi ülkelerde meydana gelen depremlerde on binlerce kişi yaşamını yitirmekte, ekonomi aksamakta, konut, işsizlik, eğitim, sağlık gibi birçok alandan sorunlar ortaya çıkmaktadır (a.g.e: 17). Bu durum depremlere karşı hazırlıklı olmanın ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

2.1. MEYDANA GELEN BÜYÜK DEPREMLER

Deprem konusu üzerinde durulduktan sonra Türkiye’de ve Dünyada meydana gelen önemli depremlere değinmek gerekli görülmektedir. Bu depremlere değinilmesinin temel nedeni hem depremlerin boyutlarını hem toplumsal etkilerini hem de dayanışma süreçlerini görerek araştırma konusu bağlamında çıkarımlarda bulunmaktır. Bu noktada 6 Şubat 2023 yılında meydana gelen Kahramanmaraş Depremlerinin (Mw 7.7 ve Mw 7.6) yanı sıra; Türkiye’de büyüklüğünün ve toplumsal etkisinin en yüksek olduğu düşünülen 1939 Erzincan Depremine (Mw 7.9), 1999 Marmara Depremine (Mw 7.4) ve 2011 Van Depremine (Mw 7.2) değinilmektedir. Dünya üzerinde ise büyüklük olarak ilk beşte yer

alan; 1960 Şili Valdivia Depremi (Mw 9.5), 2011 Japonya Thoku Depremi ve 2004 Endonezya Sumatra Depremi (Mw 9.1)ü üzerinde durulmaktadır. Büyüklük bakımından ilk beşte yer alan 1964 ABD Alaska Depremine (Mw 9.2) ve 1952 Rusya Kamçatka Depremine (Mw 9.0) değinilmemektedir. Bu durumun sebebi bu iki depremin gerçekleştiği bölgelerde nüfusun oldukça az olması, az kişiyi etkilemesi ve toplumsal etkilerinin diğer depremlere göre daha kısıtlı olmasından kaynaklanmaktadır. Hem Türkiye’de hem de Dünya üzerinde meydana gelen büyük depremler üzerinde durulurken, bu depremlerin büyüklüğünün yanı sıra etkilerinin de büyük olmasına, son yüzyılda meydana gelmesine ve geniş kitlelere tesir etmesine dikkat edilmektedir. Bu depremlere ait salt bilgilerin verilmesinden ziyade çalışma konusu bağlamında bu depremlerden sonra ortaya konulan yardımlaşma ve dayanışma süreçleri literatürden yararlanılarak değerlendirilmeye çalışılacaktır.

2.1.1. Kahramanmaraş Depremleri

Kahramanmaraş Depremlerinin meydana geliş biçimi, büyüklüğü ve etkilediği bölge itibarıyla Türkiye’de ve Dünyada meydana gelen nadir depremlerden biri olduğu düşünülmektedir. Depremler 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş’ta meydana gelmiştir. İlk deprem Kahramanmaraş ili Pazarcık ilçesinde gece saatlerinde ortaya çıkmıştır. Bu depremin yaraları sarılmaya çalışılırken yaklaşık 9 saat sonra Kahramanmaraş ili Elbistan ilçesinde farklı bir deprem daha oluşmuştur. Bu depremlerin büyüklükleri, 11 ili etkilemesi ve art arda meydana gelmeleri felaketin boyutunu büyük ölçüde arttırmıştır. Literatürde yer alan bazı çalışmalarda “Kahramanmaraş Depremi” şeklinde kullanımı olsa da depremlerin aynı gün içerisinde farklı zaman dilimlerinde farklı ilçelerde meydana gelmesinden dolayı bu çalışmada “Kahramanmaraş Depremleri” olarak kullanılması tercih edilmiştir.

Türkiye, bulunduğu bölge itibarıyla yüksek sismik aktivitesi olan Anadolu Plakası üzerinde yer almaktadır. 1900 yılından günümüze kadar 7 büyüklüğünün üzerinde 20 depremin meydana geldiği bilinmektedir. Bu durum Türkiye’nin deprem kaynaklı zarar gören ülkeler içerisinde üst sıralarda yer almasına neden olmaktadır. 1900-2023 yılları arasına bakıldığında can kayıplarına ve hasarlara sebebiyet veren 269 deprem kaydedilmiştir. Bu depremler arasında ise can kaybı ve hasar olarak en büyük etkisi gösteren depremler sırayla 2023 Kahramanmaraş Depremleri, 1939 Erzincan Depremi ve 1999 Marmara Depremleridir (SBB, 2023: 6). Bu durum Kahramanmaraş Depremlerinin Türkiye deprem tarihi açısından ne derece önemli olduğunu göstermektedir.

AFAD'a (2023: 1) göre; 6 Şubat 2023 tarihinde saat 04.17'de oluşan ve merkez üssü Kahramanmaraş'a bağlı Pazarcık ilçesi olan ilk deprem 7.7 Mw büyüklüğündedir. Bu deprem yerin 8.6 km derinliğinde meydana geldiği belirtilmektedir. Yine aynı tarihte saat 13.24'te Kahramanmaraş'ın bir diğer ilçesi olan Elbistan'da oluşan deprem ise 7.6 Mw büyüklüğünde olup yerin 7 km derinliğindedir. Depremlerin Kahramanmaraş başta olmak üzere, Hatay'ı, Adıyaman'ı, Malatya'yı, Gaziantep'i, Diyarbakır'ı, Kilis'i, Adana'yı, Şanlıurfa'yı, Osmaniye'yi ve Elazığ'ı da çok şiddetli hissedildiği aktarılmaktadır. 11 ili kapsayan depremler can kayıplarına ve ağır hasarlara neden olmuştur. Sonrasında bu illere ek olarak Bingöl, Batman, Mardin, Kayseri, Tunceli ve Niğde de afet bölgesi olarak değerlendirilmeye alınmıştır.

Depremden etkilenen illerin toplam nüfusunun 2022 yılında 14.013.196 olduğu belirtilmiştir. Bu sayı ülke nüfusunun %16.4'üne karşılık gelmektedir. 13.553.283 kişinin (%96.7) ise il ve ilçe merkezlerinde, kalan kısmın da (%3.3) belde ve köylerde yaşadığı ifade edilmiştir. Ayrıca bölgedeki 1.738.035 kişinin ise geçici koruma altında bulunan göçmen nüfusa mensup olduğu belirlenmiştir. Bölgedeki toplam bina sayısının (mesken, işyeri, kamu binası dahil) 2.6 milyon olduğu saptanmıştır (SBB, 2023: 6). AFAD (2023), verilerine göre depremlerde 50.783 kişi yaşamını yitirmiş, 115.353 kişi ise yaralanmıştır. Meydana gelen depremler iki depremle sınırlı kalmamış, bu depremlerin ardından ilk üç aylık periyotta büyüklükleri 0.2-6.6 arasında olan 33.591 deprem meydana gelmiştir. Bu depremlerin 550'sinin 4.0-5.0 büyüklükleri arasında olduğu belirtilirken, 48'i 5.0-6.0 arasında, 2'si de 6.0-7.0 arasındadır.

Depremlerin hemen ardından ilk olarak arama kurtarma faaliyetlerine başlanmıştır. Yaklaşık 2 hafta süren arama kurtarma faaliyetlerine; kamu kurum ve kuruluşlarında görevli ekipler, özel sektörde yer alan kuruluşların ekipleri, STK'lar ve gönüllüler katılmış, 70'ten fazla ülkeden destek ekipleri gelmiştir (Yılmaz, 2023: 1010). Arama kurtarma faaliyetleri sonucunda yüzlerce insanın hayatının kurtarıldığı düşünülmektedir. Ayrıca depremin hemen sonrasında ülkenin her yerinde "seferberlik" ilan edilmiş, arama kurtarma ekiplerinin yanı sıra maddi ve ayni yardımlar deprem bölgesine ulaştırılmaya çalışılmıştır. Depremzedelerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla hem kişiler hem de kurumlar büyük çaba göstermiştir (Şen, 2023: 8). Deprem bölgesine yönelik yapılan yardımlara bakıldığında, Türkiye halkının yardımlaşma ve dayanışmaya verdiği önemin ne kadar büyük olduğu görülmüştür. Bu noktada Türkiye'de meydana gelen bir diğer büyük deprem olan Erzincan Depremi ile devam edilmektedir. Çalışmanın

temel odağını oluşturan, Kahramanmaraş Depremleri sonrasında ortaya konulan yardımlaşma ve dayanışma pratikleri ise ilerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

2.1.2. Erzincan Depremi

Türkiye’de meydana gelen ve oldukça büyük sonuçlar doğuran depremlerden birisi de Erzincan depremidir. Erzincan’ın bulunduğu konum itibarıyla birçok deprem yaşadığı (946-1939 arası periyotta 39 deprem yaşanmıştır) ve şehrin 39 defa yıkıldığı ve 39 defa yeniden inşa edildiği belirtilmiştir (Özey, 2000: 194). Türkiye’de 20. yüzyılda meydana gelen en büyük (Görür, 2020: 54) ve en şiddetli deprem olan Erzincan Depremi de Kuzey Anadolu Fay Zonunun doğu kısmında Erzincan merkezli olarak ortaya çıkmıştır ve birçok ili etkilemiştir. Deprem 27 Aralık 1939 tarihinde, 7.9 büyüklüğünde ve 9-11 şiddetinde meydana gelmiştir (Şenol: 2020: 634). Depremde 32.968 kişi hayatını kaybetmiş, 100.000 kişi yaralanmış ve 116.720 bina yıkılmıştır (AFAD, 2021: 44). Özey (2000: 3), Erzincan şehrinin o dönemde hızlı biçimde büyüdüğünü, halkın oturduğu evlerin ve kamu binalarının gelişigüzel yapıldığını ifade etmiştir. Yapıların çoğunun dayanıksız veya ucuz malzemeden yapıldığını belirtmiştir. Halkın oturduğu evlerin toplanan yuvarlak taşlarla inşa edildiğini, kamu binalarında ise demir ve çimento kullanılmadığını aktarmıştır. Depremden sonra ise geçmişin unutulduğu, gelişigüzel binaların (3-6 kat) yükseldiği, depreme karşı dayanıksız yapıların inşa edildiği görülmüştür. Bu durumun sonucunda 13 Mart 1992 yılında Erzincan’da yeniden bir deprem (Mw 6.8) ve uyanışın tekrar başladığı söylenmiştir. Nitekim mevcut durumlarda 1939 yılında Cumhuriyet tarihinin aletsel olarak en büyük depreminin yaşanması vahim bir tablo ortaya çıkarmıştır. Bu tabloda; depremin gerçekleştiği dönemin koşulları, hava şartları, ulaşım imkânları ve depremin saati de etkili olmuştur.

Depremdeki bilançonun ağır olmasının en önemli sebeplerinden birisi depremin - 35 dereceyi bulan kış gecesinde meydana gelmesinden kaynaklanmaktadır. Depremden yaralı veya yara almadan kurtulan bireyler soğuk hava şartlarıyla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Birçok insan soğuktan dolayı hayatını kaybetmiştir (Haçin, 2014: 66). Havaaların soğuk olması arama, kurtarma ve yardım faaliyetlerini de olumsuz etkilemiştir. Bireyler kendi imkânları doğrultusunda kurtarma faaliyetlerinde bulunmaya çalışmıştır. Ancak mevcut koşulların yetersizliği depremzedelerin kurtarılmasını zorlaştırmıştır. Özellikle köylerde yaşayanlara devlet elinin ulaşması zaman almış bu durum toplumsal dayanışma ve yardımlaşmanın artmasını sağlamıştır (Keskin, 2020: 175). Zor şartlara

aldırış etmeksizin Anadolu insanının yardıma koştığı belirtilmiştir. Ayrıca dünyanın birçok bölgesinden insani malzeme yardımı yapılmıştır. Kar ile yolların kapanması ve deprem sonrası toprak kaymaları nedeniyle bu yardımların bölgeye ulaşması zaman almıştır (Haçın, 2014: 66). Meydana gelen depremin zorlayıcı koşullarına rağmen bireyler birbirlerine yardım elini uzatmaya çalışmıştır.

Deprem bölgesine yapılacak yardımları etkileyen önemli bir diğer husus da İkinci Dünya Savaşıdır. Türkiye fiili olarak savaşa katılmasa da teyakkuz halinde olunması ve devletin ekonomik sıkıntılar yaşaması yardımların kısıtlı kalmasına sebep olmuştur. Ancak hükümetin bu sıkıntılara rağmen yardım konusunda elinden geleni yaptığı aktarılmıştır (Üzen, 2010: 103). Gül'de (2011: 138) benzer şekilde; deprem sonrası yapılan yardımlarda devletin depremin ilk gününden itibaren seferber olduğunu, bu seferberliğin organize biçimde yapılmaya çalışıldığını ve doğru veri akışı ile çevre illerin durumu ile afetzedelere yapılacak yardımların öğrenilebildiğini belirtilmiştir.

Neticede Erzincan Depremi sonrası yapılan yardımları ve dayanışma boyutlarını değerlendirirken depremin meydana geldiği dönemin koşullarına da odaklanmak gerekmektedir. 1939 yılında ulaşım ve haberleşme düzeyinin teknolojiyle orantılı olarak yeterince gelişmemiş olması yardımların ulaşmasını etkileyen önemli faktörlerden biri olarak görülmektedir. Ayrıca depremin kış aylarında meydana gelmesi ve bölgenin yoğun kar altında olması yardımları etkileyen bir diğer önemli faktördür. Ayrıca 2. Dünya Savaşının yarattığı baskı ortam ve ekonomik koşulların yetersizliği de bu durum üzerinde etkili olmuştur. Ancak birçok olumsuzluğa rağmen devletin ve halkı deprem bölgesini yüz üstü bırakmayıp her türlü yardım için seferber olduğu aktarılmıştır. Bu durum toplumun yardımlaşmaya ve dayanışmaya verdiği önemi ortaya koymaktadır.

2.1.3. Marmara Depremi

Türkiye'de meydana gelen ve oldukça büyük kayıplara sebebiyet veren depremlerden birisi de Marmara Depremi'dir. 17 Ağustos 1999 tarihinde meydana gelen Marmara Depremi, tıpkı Kahramanmaraş ve Erzincan Depremlerinde olduğu gibi geniş bir coğrafyayı etkilemiştir. 7 büyüklüğünün üzerinde gerçekleşen bu iki deprem gibi, Marmara Depremi de gece saatlerinde meydana gelmiştir. Kayıtlara geçen bilgiye göre saat 03.02'de meydana gelen depremden Kocaeli'nin yanı sıra Sakarya, Yalova, İstanbul, Bolu, Bursa, Eskişehir, Zonguldak ve Tekirdağ'da etkilenmiştir (Özmen, 2000; Akgüngör, 2011: 25). Büyük bir bölgeyi kaplaması ve büyüklüğünün yüksek olması

nedeniyle depremin yaralarını sarmak uzun zaman ve emek gerektirmiştir. Bu depremden yaklaşık 3 ay sonra, 12 Kasım 1999 tarihinde ise Düzce ve çevresini etkileyen 7.2 Mw büyüklüğünde farklı bir deprem daha meydana gelmiştir (Görür, 2020: 58).

1999 yılında gerçekleşen depremi araştırmak üzere toplanan Meclis Araştırma Komisyonu Raporuna göre (TBMM, 2010); resmi veriler doğrultusunda depremde 17.840 kişi hayatını kaybetmiş, 43.953 kişi ise yaralanmıştır. Depremde 285.211 konutun ve 42.902 işyerinin hasar gördüğü aktarılmıştır. Resmi olmayan verilerde ise, yaklaşık 50 bin kişinin öldüğü, 100 bine yakın kişinin de yaralandığı ifade edilmiştir. 12 Kasım’da gerçekleşen depremde ise 710 kişi yaşamını yitirmiş, 2.679 kişi yaralanmış ve binlerce kişinin evi yıkılmıştır (Görür, 2020: 58). Bu depremler, büyüklüğü ve sebep olduğu kayıplar noktasında son yüzyılda gerçekleşen en büyük depremlerden biri olarak kabul edilmiştir. Deprem sonrası bilançonun bu ölçüde fazla olmasının nedenlerinden biri olarak deprem öncesinde gerekli önlemlerin alınmaması gösterilmiştir. Esen (2000: 30), Marmara’da büyük bir deprem olacağının bilim insanları tarafından bilindiğini ancak bilimin ışığında hareket edilmediği için “bir felakete daha uykuda yakalanmış” olunduğunu ifade etmiştir. Ergünay’da (2009:3), Marmara bölgesindeki “hızlı ve denetimsiz nüfus artışları, plansız ve kontrolsüz sanayileşme ve şehirleşme, denetimsiz ve kaçak yapılaşmalar” neticesinde mevcut riskin daha da arttığına dikkat çekmiştir. Bölgede yer alan kentlerin etrafında yeni risk kümelerinin oluştuğunu belirtmiştir. Bu tarz eğilim ve yaklaşımların sürdürülmesi sonucunda ise gelecekte kayıp yaşama ihtimalinin de artacağı aktarılmıştır.

Yaşanan deprem Türkiye’deki 1999 yılı nüfusunun %23’lük bölümünün yaşadığı bir bölgeyi etkilemiştir. Depremde can veya mal kaybı yaşayan ve ağır etkilenen kesimin toplam nüfus içerisindeki payıysa %6 olarak belirlenmiştir (DPT, 1999: 2; Şen, 2023: 35). Sümer vd. (2005: 335), yaptığı çalışmada görüşülen kişilerin %86’sının maddi kaybı olduğu, %69’unun ciddi ve orta düzeyde kayıplar yaşadığı, %51’inin evinde hasar olduğu, %10’unun göçük altında kaldığı ve %53’ünün yaralı ya da ölü bir yakının olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar depremin etkilerinin büyüklüğünü ortaya koymakta ve yapılan yardımların ne ölçüde önemli olduğunu gözler önüne sermektedir.

Marmara Depremi sonrasında yardımlaşma safhasında birtakım sorunlar ortaya çıktığı kaydedilmiştir. “Özellikle ilk günlerde yaşanan ulaştırma ve telekomünikasyon alt yapısındaki aksamalar, kamu idaresinin hantallığı ile birleşince, yıkımın boyutları çok daha büyümüştür” (Bozkurt, 1999: 18). Ayrıca depremin ikinci gününde profesyonel

müdahaleler başlasa da bu müdahalelerin bazılarının organize olamadığı düşüncesi hakimdir. Ancak bu çalışmalar devam ederken ve tamamlandıktan sonra edinilen birikimlerin, bu tarz zor durumlarda toplum ve profesyoneller için hazırlıklı olma aşamasında fayda sağlayacağı umulmuştur (Aktaş, 2003: 38). Toplum bu süreçte sadece bağış kampanyalarına katılım göstermekle kalmayıp zaman ve emek harcayarak depremde etkilenen bireylere ulaşmaya çalışmıştır (Akgüngör, 2010: 13). Dönemin koşulları yapılan yardımı kısıtlı kılsa da Türk insanının fedakâr ve yardımsever tavrı birçok habere konu olmuştur. Milletin devletle ve orduyla dayanışma içerisinde olarak fayda sağladığı aktarılmıştır. Yine yabancı ülkelerden gelen kurtarma ekipleri ve tıbbi destek malzemeleri de haberlere yansımıştır (Kolukırmık ve Tuna, 2009: 294). Deprem sonrasında hayatta kalan bireylerin çoğu (%93), koşulları imkân vermese bile gelecekteki böylesi bir felakette diğer bireylere yardım edeceklerini belirtmiştir. Başkalarına yardım ve desteği içeren bu durumun, Türkiye'nin temel geleneksel değerleriyle ilgili olduğu düşünülmüştür (Kasapoğlu ve Ecevit, 2003: 356). Kahramanmaraş Depremleri sonrasında önemli bir işlev gören sosyal medyanın 2004 yılında aktif olması nedeniyle Marmara Depreminde geleneksel medya araçları haberleşme amaçlı kullanılmıştır.

2.1.4. Van Depremi

Yakın dönem içerisinde meydana gelen önemli depremlerden birisi 23 Ekim 2011 Van Depremidir. Deprem Van Merkeze bağlı olan Tabanlı Köyünde meydana gelmiştir. Depremin büyüklüğü 7.2 Mw olarak kaydedilmiş ve bölgede bulunan birçok il ve ilçe depremde etkilenmiştir. Bu depremde sonra 29 Ekim'de 5.1, 8 Kasım'da 5.3 ve 9 Kasım'da 5.7 büyüklüğünde üç farklı deprem daha gerçekleşmiştir. 23 Ekim'de ve 9 Kasım'da meydana gelen depremlerde toplamda 644 kişi yaşamını yitirmiş, 1966 kişi ise yaralanmıştır. Depremden sonraki ilk bir ay içerisinde günde ortalama 180 artçı, toplamda ise 11 binden fazla artçı deprem kaydedilmiştir (AFAD, 2022a: 47).

Depremin büyüklüğü ve geniş bir coğrafyayı kapsamaması nedeniyle deprem sonrasında yaraların sarılması için geniş çaplı bir yardım gereksinimi doğmuştur. Marmara Depremi sonrası alınan tedbirler, AFAD'ın kurulması ve deprem deneyiminin sağlanması bu gereksinimlerin Marmara Depremine göre daha hızlı giderilmesini sağlamıştır. Laçiner ve Yavuz (2013: 133), Van Depremi gerçekleştikten hemen sonra arama kurtarma faaliyetlerinin başladığını; barınma, yiyecek ve ısınma gibi ihtiyaçların karşılanması noktasında gereken adımların atıldığını belirtmiştir. Bu depremde yapılan müdahalelerin ve yardımların daha önce gerçekleşen afetlere nazaran daha olumlu

geliştiği ancak yine de bazı sorunların yaşandığı aktarılmıştır. Sorunların çözümü için literatürde bazı öneriler yer almaktadır. Altun (2016: 195), Marmara ve Van Depremlerini karşılaştırdığı çalışmasında bütünleşik afet yönetimi çerçevesinde AFAD içerisinde “Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı” adıyla birim kurulmasını önermektedir. Bu birime sosyal yardımların ve hizmetlerin planlanması, uygulanması ve koordine edilmesi sorumluluğu verilmesinin faydalı olacağı aktarılmaktadır. Böylece daha nitelikli ve koordine yardım faaliyetlerinde bulunulması sağlanabilecektir.

2.1.5. şili Depremi

1960 yılında meydana gelen şili Depremi, Dünya üzerindeki bir yerleşim yerinde meydana gelen ve Richter ile ölçölmüş en büyük deprem olarak kayıtlara geçmiştir. Valdivia Depremi olarak da anılan deprem, 22 Mayıs 1960 tarihinde saat 19.11’de 9.5 Mw büyüklüğünde meydana gelmiştir. Depremde şili’de; 1040’ı tsunamiden, 247’si bina yıkımından ve 368’i toprak kaymasından olmak üzere toplam 1655 kişi hayatını kaybetmiştir. Ancak deprem sonrası tsunami etkisiyle Japonya, Filipinler, Hawaii ve California gibi yerleşimlerde de can kayıpları olduğu belirtilmiştir (Antonios, 2010: 4).

şili bulunduğu bölge itibariyle büyük depremlerle karşı karşıya kalan bir ülkedir. 1960 yılının ardından 2010 yılında şili’de meydana gelen ve Maule Depremi olarak bilinen deprem 8.8 Mw büyüklüğünde meydana gelmiştir. 27 şubat 2010 tarihinde saat 03.34’de meydana gelen deprem dünya üzerindeki en büyük depremler arasındadır. Yine 2015 şili Depremi (İllapel Depremi) 16 Eylül 2015 tarihinde saat 19.54’de 8.3 Mw büyüklüğünde gerçekteşmiştir (Gürbüz ve Koçyiğit, 2020: 1015). 2010 yılında meydana gelen depremde tsunaminin de etkisiyle 500 kişi hayatını kaybetmiştir. 2015 yılında meydana gelen depremde ise yine tsunami etkisiyle 12 kişinin yaşamını yitirdiği tespit edilmiştir. Can kayıplarındaki azalışın temel nedenlerinden biri olarak şili’nin depreme karşı kırılganlığı azaltıcı adımları gösterilmektedir (dengedenetleme.org, 2023: 2). Yolcu ve Bekler (2020: 77), toplumsal anlamda depremlere karşı hazırlığı, araştırmayı ve deprem etkisini azaltmak için yapılan çalışmaları içeren; afetlerde risk ve kriz yönetimi oluşturmayı sağlayan toplum davranışlarını deprem kültürü olarak ifade etmiştir. şili’nin de deprem kültüründe doğaya uyumlu biçimde yaşam biçimi oluşturma görüşüyle hareket ettiği belirtilmiştir.

Özellikle 1960’da meydana gelen deprem sonrası geniş tedbirlerin alındığı düşünölmektedir. şili halkının ve yönetiminin yaşanılan acılardan ders alarak yapıların

güvenli biçimde inşa edildiği görülmüştür. Ayrıca çıkarılan yasalara bağlı kalınması neticesinde depremlerde can kaybının minimuma çekilebileceği gözlemlenmiştir (Koçak, 2010: 357). Bu doğrultuda, benimsenen politikaların doğru biçimde kurgulanması ile depremlerde yaşanan can kayıplarının azaltılması mümkün görülmektedir. Nitekim bu büyüklükteki depremlerin farklı bir coğrafyada meydana gelmesi sonucunda çok büyük can kayıplarının yaşanabileceği düşünülmektedir.

2.1.6. Endonezya Sumatra Depremi

Endonezya bulunduğu bölge itibarıyla depremlerin sıkça meydana geldiği bir ülke konumundadır. Özellikle 26 Aralık 2004 tarihinde Sumatra Bölgesinde meydana gelen 9.1 Mw büyüklüğündeki deprem dünya üzerinde oluşan en büyük depremler arasındadır. 26 Aralık'ta meydana gelen depremden yaklaşık 3 ay sonra 28 Mart 2005 tarihinde aynı bölgede 8.6 Mw büyüklüğünde başka bir deprem meydana gelmiştir. Sumatra 2009 yılında da 7.6 Mw ve 2012 yılında 8,6 Mw büyüklüğünde tekrar deprem yaşamıştır. Özellikle Endonezya'da çok sık deprem oluşmasının yanı sıra depremlerin büyüklüklerinin de fazla olduğu görülmektedir.

2004 yılında 9.1 büyüklüğünde meydana gelen Sumatra Depremi, literatürde Güney Asya, Endonezya veya Sumatra-Andaman Depremi olarak da adlandırılmaktadır. Deprem sonrasında ortaya çıkan tsunami nedeniyle büyük can ve mal kayıpları yaşanmıştır. USGS'ye (ABD Jeoloji Araştırmaları Kurumu) göre deprem ve özellikle tsunami kaynaklı olarak 283.100 kişi yaşamını yitirmiştir. Deprem içinde bulunan yüzyılın en ölümcül depremi olarak anılmaktadır (Yalçiner vd., 2005: 43). Depremın büyüklüğünün ve etkilerinin bu ölçüde büyük olmasının Endonezya'nın depremle başa çıkabilme gücünü olumsuz etkilediği düşünülmektedir. Bu doğrultuda yapılan yardımların can kayıplarının önüne geçilmesinde önemli bir etkisinin olması muhtemeldir.

Deprem sonrasında bölgeye çevre ülkeler başta olmak üzere birçok yardımın ulaştırıldığı düşünülmektedir. Özellikle depremin ilk anından itibaren arama kurtarma ekiplerinin yönlendirilmesi, yiyecek-içecek temin edilmesi ve barınma alanı sağlanması önemli görülmektedir. T.C. Dışişleri Bakanlığı (mfa.gov.tr, 2005) tarafından aktarılan bilgiye göre Türkiye'nin de bu yardım sürecinde önemli rol oynadığı görülmektedir. Türkiye'nin afetzedelere nakdi yardımı 9 milyon doları bulurken (bağışlar vb. dahil), Türk Hükümetinin yardımları ise 6 milyon dolara yaklaşmıştır. Bu yardımlar Endonezya

başta olmak üzere Sri Lanka, Tayland, Maldivler, Malezya, Somali ve Şeyseller'e gönderilmiştir. Ayrıca deprem sonrasında bölgeye arama kurtarma ekipleri bölgeye gönderilmiş, tıbbi yardımlar ve gıda yardımları iletilmiştir. Türk halkının da yardımlara destek verdiği görülmüştür.

2.1.7. Japonya Tohoku Depremi

Dünya üzerinde meydana gelen en büyük depremlerden birisi de 11 Mart 2011 Japonya Tohoku depremidir. Depremin aletsel dönemde ölçülen en büyük depremlerden biri olmasının nedeni 9.0 büyüklüğünde meydana gelmesidir. 6 dakika süren deprem binlerce kişinin ölümüne veya yaralanmasına neden olurken Japonya tarihi boyunca görülmemiş ölçüde ekonomik zarar meydana getirmiştir. Fakat bu can ve mal kayıpları deprem etkisinden ziyade depremden sonra meydana gelen tsunami kaynaklı olarak ortaya çıkmıştır. Deprem ve tsunami sonucunda hasar alan iki nükleer santralde meydana gelen patlamalarla ortaya çıkan nükleer kaza ise bu depremi küresel bir afet olmaktan çıkarıp küresel bir afete dönüştürmüştür (MTA, 2011: 1).

Depremden yaklaşık 10 ay sonrasında resmi verilere göre 15.844 kişinin hayatını kaybettiği 3.394 kişinin de kayıp olduğu belirlenmiştir. Ayrıca 128.530 evin, 230.332 binanın ve 78 köprüünün de hasar aldığı ifade edilmiştir. Bu kayıpların büyük çoğunluğuna tsunaminin neden olduğu ve yaklaşık %58'inin Tohoku'da olduğu saptanmıştır (Mori vd., 2011: 1). Ancak farklı kaynaklarda ise deprem ve tsunami kaynaklı olarak ölü sayısının 20 bin civarında olduğu, maddi kaybın ise 300 milyar dolar bulabileceği kaydedilmiştir. Erken uyarı sistemlerinin aktive olmasının birçok can kaybını önlediği düşünülmüştür. Deprem sonrası gerçekte 40 metreyi aşan tsunami dalgaları 6 metre civarında tahmin edilse bile bu uyarı birçok önlemin alınmasında fayda sağlamıştır (Ritsema vd., 2012: 183).

Depremden sonra afetzedelere yönelik barınma alanları yapılmış ve temel ihtiyaçları devlet tarafından karşılanmıştır. Japon hükümeti bu aşamada halka yardım için büyük adımlar atmış ve Türkiye'den farklı olarak gelişmiş sigortacılık anlayışı sayesinde devletin üzerinde oluşan yük hafifletilmiştir. Halkın afet bilincinin yüksek olması durumu da depremin üstesinden gelinmesinde etkili olmuştur. Ana sınıfından itibaren afetler üzerine eğitim gören halk afet sırasında ve sonrasında nasıl davranacağını bilerek hareket etmiştir. Yardım konusunda ise, yardımların kimler tarafından nasıl yapılması gerektiğinin önceden planlanması ve sorumluların işlemleri konusunda dikkatli

davranması karmaşanın önüne geçmiştir (Gökçe ve Tetik, 2012: 103). Ancak Thoku Depremi sonrasında afetzedelere yiyecek, su ve temizlik malzemesi ulaştırma konusunda sorun yaşandığı görülmüştür. Doğal afetlere karşı geniş çaplı planlamalar yapan ülkenin gıda stokunda ve depolamada eksik kaldığı ifade edilmiştir. Bu durumun yaşanmasında ulaşımında yaşanan aksamaların ve gıda depolarının tsunamiden etkilenmesinin etkili olduğu düşünülmüştür (Dündar, 2011: 70).

Depremle yaşamak ise bir sanattır. Depremi; yıkım görmeden atlatmak, çizik bile almadan kurtulmak ve sıradan olaylar haline dönüştürmek ustalık istemektedir (Özey, 2000: 9). Japonya bu duruma örnek gösterilebilecek bir ülkedir. Japonya, depremler konusunda kendini oldukça geliştirmiş ve bu konuda birçok ülkeye örnek olmuştur. Özellikle önemli fay hatlarına yakınlığı ve büyük depremler yaşamış olması, ülkenin bu konuda geniş önlemler almasını sağlamıştır. Böylece ülkede büyük depremler meydana gelse de yapılan hazırlıklar neticesinde bu depremlerin olumsuz etkilerinin önüne geçilebilmiştir. Farklı bir ifadeyle, Japonya'nın afetlere yönelik proaktif çalışmaları afet sonrasındaki kayıpları minimize etmede ve afet sonrası iyileşme sürecinde önemli rol almıştır. Bu durumun yardımlaşma sürecinde de etkili olduğu görülmektedir. Nitekim Japon halkının ve hükümetinin sahip olduğu afet bilinci sayesinde afetin ilk dakikasından itibaren sistematik ve organize biçimde yardım faaliyetlerine başladığı düşünülmektedir.

2.2. DEPREMLERİN ETKİLERİ

Depremler meydana geldikleri bölgelerde oldukça büyük etkiler bırakabilen afetlerdir. Bazı depremler sadece ufak sarsıntılar halinde gerçekleşip can ve mal kaybına veya ekonomik kayıplara neden olmamaktadır. Daha büyük çaplı depremler ise binlerce kişinin ölümüne, yaralanmasına veya maddi kayıplara sebebiyet vermektedir. Bu etkilerin boyutları ise depremin büyüklüğüne, yeryüzüne uzaklığına, coğrafi özelliklere ve yerleşim birimlerine yakınlığına göre değişim göstermektedir. Depremler can ve mal kayıplarına neden olmanın yanı sıra bireyler üzerinde kalıcı veya geçici psikolojik sorunlar bırakabilmektedir. Deprem sonrası oluşan travmalar veya diğer psikolojik sorunlar, bireylerin yaşam kalitesini oldukça düşüren ve hayatları boyunca mücadele etmek zorunda kalabilecekleri yaralar oluşturabilmektedir. Depremler bireysel olduğu gibi toplumsal bazda da travmalara neden olabilmekte, toplumsal yapı ve kurumları etkileyerek sosyal dokuya zarar verebilmektedir. Bu doğrultuda, depremlerin etkilerini dört başlık altında değerlendirmek mümkündür. Bunlar biyolojik-yaşamsal etkiler, ekonomik etkiler, psikolojik etkiler ve toplumsal etkiler olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2.1. Biyolojik – Yaşamsal Etkiler

Depremelerin en önemli etkilerinden birisi biyolojik-yaşamsal etkilerdir. Depremle birlikte yeryüzünde oluşan sarsıntılar yapıların hasar almasına veya yıkılmasına neden olmaktadır. Deprem anında; evlerinde, işyerlerinde, kamusal alanlarda veya diğer yapıların içinde ve yakınında olan bireyler bu durumdan etkilenmektedir. Yıkılan veya hasar alan yapılar insanların yaralanmasına veya yaşamlarını yitirmesine sebebiyet vermektedir. Bu ve benzeri durumlarda dünya üzerinde ve Türkiye’de yüz binlerce kişinin yaşamını yitirdiği veya yaralandığı bilinmektedir. Ayrıca deprem sonrası ortaya çıkan yangın, tsunami gibi ikincil afetlerden de birçok insanın etkilendiği düşünülmektedir. Bu doğrultuda depremlerin insan yaşamı için oldukça mühim afetler olduğunu söylemek mümkündür.

Pan Amerikan Sağlık Örgütü’ne (Pan American Healthy Organization) göre, depremler genellikle yapıların hasar görme durumuna bağlı olarak birçok insanın ölümüne ve yaralanmasına sebep olmaktadır. Can kayıpları ve yaralanmalar üç faktör üzerinden değerlendirilmektedir. İlk faktör mimari tarzıyla ilgilidir. Yapının kerpiçten, kilden, betondan veya ahşaptan yapılması kayıplar üzerinde etkilidir. İkinci önemli faktör depremin gerçekleştiği günün saatidir. Yapıların malzemesine göre, depremlerin gündüz veya gece meydana gelmesi ölüm sayısını arttırabilmektedir. Son faktör ise nüfus yoğunluğudur. Nüfusun yoğun olarak yaşadığı yerlerde ölüm ve yaralanmaların daha yüksek olması beklenmektedir (PAHO, 2014: 6-7).

Dünya üzerindeki depremler meydana geldiği bölgenin nüfus yoğunluğunun da durumuyla orantılı olarak birçok insanı etkilemektedir. Nitekim 20. yüzyılda dünya üzerinde yaşanan depremlerde 1 milyondan fazla kişinin yaşamını yitirdiği aktarılmaktadır (Özey, 2000: 141; TMMOB, 2012: 8). Benzer durum Türkiye için de geçerlidir. Türkiye nüfusunun %98’lik kısmı deprem tehlikesi olan bölgelerde yaşamaktadır. %44’lük kısmı ise 1. Dereceden deprem bölgesi olan alanlarda bulunmaktadır. Bu nedenle Türkiye’de depremler sonucunda ağır bilançolar ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de meydana gelen depremler oldukça büyük ölçüde can kaybına kayıplarına neden olmaktadır (Ataman ve Tabban, 1977: 25; Taş, 2003: 226; Güler, 2008: 40; Kocaman, 2008:126; Çalışkan ve Kaya: 2021: 1054; Ağın Gözükızıl ve Tezcan, 2023: 98). Bu noktada diğer doğal afetler de göz önünde bulundurulduğunda, en fazla can kaybına neden olan afetlerin depremler olduğu belirtilmektedir (Ataman ve Tabban, 1977: 25).

1900-2023 yıllarını kapsayan periyotta Türkiye’de can kaybına sebebiyet veren 269 depremin olduğu tespit edilmiştir. Bu depremlerde yaşamsal etki noktasında en büyük depremlerin sırasıyla Kahramanmaraş Depremleri, Erzincan Depremi ve Marmara Depremi olduğu ifade edilmiştir (Altan ve Hastürk, 2023: 162; Şen, 2023: 4). 2023 yılında meydana gelen Kahramanmaraş Depremlerinde 50.783 kişinin hayatını kaybettiği, 115.353 kişinin yaralandığı saptanmıştır (AFAD, 2023). Cumhuriyet tarihinin en büyük depremi olan 1939 Erzincan Depremi’nde 33 bin civarında insanın hayatını kaybettiği, 100 bine yakın insanın ise yaralandığı belirtilmiştir. (AFAD, 2021: 44). 1999 yılında yaşanan Marmara Depremi’nde ise 17.840 kişinin yaşamını yitirdiği, 43.953 kişinin ise yaralandığı saptanmıştır. Ancak resmi olmayan verilerde yaşamını yitiren kişi sayısının 50 bin, yaralananların ise 100 bin kişi civarında olduğu düşünülmüştür (TBMM, 2010). Türkiye’de meydana gelen ve etkileri bakımından en büyük üç deprem olarak nitelendirilen depremlerde toplam 100 bin civarında insanın yaşamını yitirdiği, 260 bin civarında insanın ise yaralandığı görülmüştür.

AFAD’ın (2018: 46), 2018 yılında belirlemiş olduğu afet istatistiklerine göre Türkiye’de 1900 ve 2017 yılları arasındaki süreçte meydana gelen ve büyüklüğü en az 6.0 olan depremlerde 86.802 kişi hayatını kaybetmiştir. 2018 yılı sonrasında gerçekleşen 2020 İzmir Depremi, 2020 Elazığ Depremi ve 2023 Kahramanmaraş Depremleri de göz önünde bulundurulduğunda bu sayının 137 bin civarında olduğu düşünülmektedir. Resmi olmayan rakamlarla ise bu sayının çok daha fazla olduğunu söylenebilmektedir. Dünya çapında bakıldığında ise, insanlık tarihi boyunca yüz binlerce insanın deprem kaynaklı olarak yaşamını yitirdiğini, yaralandığını veya sakat kaldığını ifade etmek mümkündür.

Birleşmiş Milletler Afet Riskini Azaltma Ofisi (UNDRR, 2018:10) verilerine göre ise 1998-2017 yılları arasındaki 20 yıllık periyotta, başta depremler olmak üzere jeofiziksel afetler sonucunda 747 bin kişi yaşamını yitirmiştir.

2.2.2. Ekonomik Etkiler

Depremlerin ortaya çıkardığı en önemli etkilerden birisi de ekonomik etkilerdir. Depremler sonuçları itibarıyla can kaybı ve yaralanmaların yanı sıra büyük ekonomik kayıplara neden olmaktadır. Mikro düzeyde bakıldığında bireyler evlerini, işyerlerini, arabalarını ve eşyalarını kaybetmektedir. Daha makro düzeyde ise ülkelerin ekonomileri zarar görebilmekte; üretim, dağıtım ve tüketim faaliyetleri aksayabilmektedir. Nitekim Marmara Depremi’nin sanayi ve ekonominin büyük çoğunluğunun bulunduğu bir bölgeyi etkilediği ve iktisadi anlamda büyük izler bıraktığı aktarılmaktadır. Kahramanmaraş

Depremleri’nde de benzer durum görülmektedir. Depremler sonucunda bireyler olarak ve ülke çapında büyük ekonomik kayıplara rastlanmaktadır. Bu doğrultuda depremlerin ekonomik etkilerine değinmenin gerekli olduğu düşünülmektedir.

Afetler, sadece duyguların değil her türlü sermayenin kaybına veya zarar görmesine neden olan olaylardır (Can, 2020: 22). Afetler; yaşandıkları ülkelerin ekonomisini ve büyüme hedeflerini sekteye uğratma, ödeme dengesinde sorunlar oluşturma, bütçedeki gelir gider dengesini bozma, üretim ile stok ve pazar kaybına neden olma, mal darlığı ve fiyat artışları yol açma gibi sonuçlar doğurarak ekonomiyi etkilemektedir. Ayrıca afet sonucunda gelir dağılımında olumsuzlukların oluşması, fakirliğin artması, yatırımların durması, yatırımlar için ayrılan kaynakların kesilmesi, işsizliğin oranının yükselmesi, sosyal dengenin bozulması, kontrolsüz nüfus hareketlerine yol açması, sürdürülebilir kalkınmayı aksatması gibi diğer etkiler de görülmektedir. (Ergünay, 2009: 2) Nitekim Birleşmiş Milletler Afet Riskini Azaltma Ofisi’ ne göre (UNDRR, 2018: 3), 1998-2017 yılları arasında afetlerden etkilenen ülkelerin direkt olarak 2.908 milyar Amerikan doları değerinde ekonomik zarar yaşadığı belirtilmektedir. Bu miktar doğrudan etkiyi belirttiği için dolaylı etkiler sonucunda zararın daha da fazla olabileceği düşünülmektedir.

Depremler, yaşanan afetler içerisinde en fazla yıkıcılığa sahip olan afetlerdir (Ağın Gözükızıl ve Tezcan, 2023: 107). Ayrıca diğer birçok afet türünden farklı olarak ne zaman gerçekleşeceği tam olarak öngörülemeyen bir afettir (Yılmaz, 2023: 1010). Bu nedenle olumsuz etkilerden kurtulabilmek için önceden önlem alınması gerekmektedir. Aksi takdirde büyük ekonomik kayıpların yaşanması muhtemeldir. Nitekim depremlerde sonra konutların, işyerlerinin, fabrikaların, okulların, hastanelerin, tarihi ve kültürel yapıların hasar gördüğü veya yıkıldığı görülmektedir. Bu yapıların yanı sıra altyapının, yolların, demir yollarının, iletişim ağlarının, şebekelerin, boru hatlarının da zarar görmesi ihtimal dahilindedir (Taş, 2003: 225). Bu etkilere karşı önlem almanın mümkün olmadığı ve deprem sonrası yıkım oluşmasının kaçınılmaz olduğu düşünülməsi doğaldır. Ancak alınan tedbirler doğrultusunda bu düşünceye neden olan unsurların etkisinin kırılması mümkündür. Benzer büyüklükteki depremlerin bazı ülkelerde daha az hasar bırakırken bazılarında büyük yıkım yaratmaları bu duruma örnektir. Veyahut aynı bölgede depreme yakalanan bazı binalar sağlamlığını korurken bazılarının yıkılması durumu, tedbirler sonucunda belirli mesafelerin kaydedilebileceğini göstermektedir.

Türkiye’de meydana gelen ve büyüklük ile şiddet bakımında en büyük depremler arasında yer alan Marmara Depremine bakıldığında depremlerin ekonomik etkilerin boyutunu görebilmek mümkündür. Bu deprem sonucunda 327.871 konut, 48.508 işyeri, hasar görmüş, 133.683 bina yıkılmış ve 600 bin civarında insan evsiz kalmıştır (TMMOB, 2012: 9). Ülkelerin bir yıl içerisinde ürettiği sermayenin, mal ve hizmetlerin ya da oluşturulan katma değer toplamlarının nakit para şeklindeki karşılığı anlamına gelen Gayri Safi Milli Hasılanın ((Ergünay vd., 2008: 321), %7 lik payı; Marmara Depreminin en fazla etkilediği Kocaeli, Sakarya ve Yalova illerini kapsamaktadır. İstanbul, Düzce, Bursa, Bolu, Eskişehir ve Bursa illeri de dahil edildiğinde bu illerin toplam Gayri Safi Milli Hasıla içindeki payı %35 olarak aktarılmaktadır (TMMOB, 2012: 14). Bu illerin sanayi katma değeri içindeki payı ise %46.7’dir. Bölge; tekstil, otomotiv, petro-kimya ve metal sektörlerinde önemli bir yer tutmaktadır (Şen, 2023: 35). Sonuç itibarıyla 1999 yılında meydana gelen depremin oldukça büyük ekonomik zarara yol açtığı belirtilmektedir.

Benzer durum Kahramanmaraş Depremlerinde de görülmektedir. Depremler sonucunda 37.984 binanın yıkıldığı tespit edilmiştir (AFAD, 2023). Bölge nüfusunun ülke nüfusu içindeki payı %16.4 olarak hesaplanmış ve bölgenin Gayri Safi Milli Hasıladaki payının %9.8 olduğu belirtilmiştir. Yapılan çalışmalarda depremin doğrudan maliyeti 20-100 milyar dolara arası olarak tahmin edilmiştir. Tahminlerin ortalaması 50 milyar dolar civarındadır. Dolaylı olarak ortaya çıkan maliyetlerin ise 20 milyar civarında olması düşünülmüştür. Depremlerin ülke ekonomisine etkisinin toplamda 70 milyar civarında olacağı öngörülmüştür (Şen, 2023: 39-47). Ancak depremin etkileri devam ettiği için bu rakamların tahmin olduğunu ve artabileceğini belirtmek gereklidir.

2.2.3. Psikolojik Etkiler

Afetler, can ve mal kayıplarının yanı sıra psikolojik anlamda birtakım olumsuz etkilere neden olmaktadır. Depreme maruz kalan veya gözlemleyen bireylerde psikolojik sorunlar meydana gelebilmektedir. Bu sorunların ne ölçüde büyük olduğu; kişinin psikolojik yapısına, afetin büyüklüğüne, afetin şiddetine ve olayın yaşanıp yaşanmadığına bağlı olarak değişim göstermektedir. Farklı bir ifadeyle, afetlerin yoğunluğu ve doğası (McFarlane, 2005: 47), bu sorunlar üzerinde etkilidir. Bazı psikolojik sorunlar psikolojik veya farmakolojik destek ile iyileşebildiği gibi bazıları bireyleri yaşamları boyunca etkilemektedir. Bu nedenle afet sonrası psikolojisi oldukça önemli bir durumu ifade etmektedir.

Afet sonrasında, bireylerin yaşadıkları psikolojik durumlarla ilgili üç aşamadan söz edilebilmektedir. Bunlar “akut aşama”, “tepki aşaması” ve iyileşme aşaması” olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu aşamalardan bahsetmek gerekirse:

“Afet sonrası ilk dönem akut aşama olarak adlandırılır. Afet yaşayanlarda bu dönemde, fizyolojik uyarılma, mantıklı düşünme kapasitesinde azalma, yaşadıklarına inanamama ve her şeyin bir rüya olduğunu düşünme, korku, kaygı, suçluluk, öfke, gerginlik, çaresizlik, üzüntü ve güvensizlik gibi duygular gözlenir. Davranışsal olarak aşırı bir uyarılmışlık durumu, yerinde duramama, uyku sorunları, iştahta değişiklikler, içki/sigara kullanımında artış gözlenebilir. Zihinsel olarak bellek ve dikkat ile ilgili sorunlar ortaya çıkar ve afetzede hafıza ve dikkatini toplayamama şikayetlerinden yakınır. Afet ile ilgili tekrarlayan düşünceler ve hayaller gibi sorunlar da gözlenir. İkinci aşamayı tepki aşaması olarak adlandırabiliriz. Bu aşamada afetzede afeti hatırlatan her türlü durum ve uyarandan kaçınır. Gerginlik, korku huzursuzluk, depresyon, kendini toplumdan kopuk ve yalnız hissetme duyguları görülür. Bu aşamada rüyalar ve kabuslar kişiyi rahatsız eder. Ayrıca hayatta kalmış olmak ve yeterince başkalarına yardımcı olamamış olma duygusu suçluluğa yol açabilir. Üçüncü aşama iyileşme aşamasıdır. Bu dönemde afet sonrası verilen tepkilerin şiddeti azalır. Afetzede günlük hayata daha fazla ilgi göstermeye ve gelecekle ilgili hayaller kurup planlar yapmaya başlar. Birey artık duygusal açıdan da toparlanmıştır. Sıralanan bu üç aşama ve tepkileri afet sonrası en sıklıkla karşılaşılan psikolojik tablodur.” (Karancı, 2008: 54).

İlerleyen durumlarda ise travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) ortaya çıkabilmekte ve kişinin yaşam kalitesini aşağıya çekebilmektedir. Nitekim doğal afetler toplumlar açısından oldukça tanıdık durumlardır ve travmatik potansiyel barındırmaktadır (Norris, 1992: 409). Travma sonrası psikolojik bozuklukların en sık görüldüğü durumlar ise olaya doğrudan maruz kalınması sonucundadır. Travmanın dozuna göre birey veya grup üzerindeki psikiyatrik rahatsızlık oranı da yüksek veya düşük olabilmektedir. Ölüm tehdidi, ciddi yaralanmalar, fiziksel bütünlüğe tehdit gibi durumların; deneyimlenmesi, tanık olunması veya öğrenilmesi ile travmatik sorun ortaya çıkabilmektedir (Fullerton ve Ursano, 2005: 15).

Afetler içinde en büyük yıkımlara sahip olan olaylardan birisi olan depremler de önemli psikolojik sorunlar yaratabilmektedir. Fiziksel yıkımların ve ölümlerin yanı sıra hayatta kalanların ciddi psikolojik sorunlar oluşmaktadır. Depremin deneyimlenmesi ile psikolojik gerilim ve travma sonrası stres bozukluğu ilişkilidir. Depremzedelerin bu

noktada psikolojik tedavi olması önemlidir (Nakajima, 2012: 150). AFAD'da (2014: 36), sinirlilik, kaygı, güvensizlik vb. duygu yoğunluklarının oluşabileceğini, bu süreçte psikolojik ilk yardım ve desteklerin afet sonrasında yapılması gereken çalışmalar olduğunu belirtmektedir.

Deprem sırasında yaşanan canlı ve korkunç durumlar, beyinde yer alan duygusal devreye çivilenen hatıralara dönüşmektedir. Depremi yaşayan bireylerin birçoğu, beyne etki edecek türden duygusal yaralar almaktadır. Bu duruma sebep olan şeyler yaşanan dünyanın güvensiz oluşu ve kendilerini dış etkenlere yönelik korumaya alan evlerinin yıkılabileceği durumudur. Depremi yaşayan bireylerde bu sebepler doğrultusunda psikolojik yıkıma yol açan bir olgu oluşmaktadır (Özey, 2000: 233).

Depremi ne zaman oluşacağını tahmin edilememesi de insanları endişeye sevk etmektedir. Gerçekleşecek zararın belirsizliği insanlar üzerinde uzun süreli endişe uyandırmaktadır. Ayrıca sonuçların yıkıcılığı da bilinmemekte ve bu nedenle insanlar felaketten çok sonraki süreçte de kaygı yaşamaya devam etmektedir (Furedi, 2007: 484). Ortaya çıkan tehdit insanlarda “savaş ya da kaç” tepkisi yaratmaktadır. Tehlikeyi bertaraf edebilmek için oluşan fizyolojik değişimler neticesinde; kalp atışı, soluk alıp vermek hızı, kas gerginliği, korku, şaşkınlık, inanamama hali, terleme, titreme, bulantı, uyuşma hissi ortaya çıkabilmektedir. Tehdit unsuru yok olduktan sonra ise bu tehdidin bireyin duygu, düşünce ve yaşam biçimine etkileri ile baş etme sorunu doğmaktadır (Nakajima, 2012: 150-151).

Baçoğlu vd. (2004: 140), Türkiye’de yaşanan depremlerin uzun vadede psikolojik etkilere neden olduğunu belirtmiştir. Akıl sağlığının göz önünde bulundurulduğunda, yaşama devam edenler için etkili ve maliyetli bir tedaviye gereksinim olduğu ifade edilmiştir. Bu müdahalelerde, travmatik stres durumunu azaltmak ve gerçekleşebilecek depremlere psikolojik hazırlık amacıyla korku hissine odaklanılması noktasında öneriler sunulmuştur. Nitekim, meydana gelen depremler insanlarda şok etkisine neden olabilmektedir. İnsanların kendi binalarının veya diğer binaların yıkıldığını görmeleri, can ve mal güvenliği noktasında şüpheye düşmelerine ve tehdit altında olduklarını hissetmelerine sebebiyet vermektedir. Ekonomik zararlar, fiziki hasarlar ve can kayıpları insanlarda manevi yaralar açmaktadır (Yılmaz, 2023: 1019).

2.2.4. Toplumsal Etkiler

Depremelerin etkileri noktasında değinilmesi gereken bir diğerkonu da toplumsal etkilerdir. Esasında, öncesinde değinilen biyolojik-yaşamsal, ekonomik ve psikolojik etkilerin üçünün de belirli noktalarda toplumsal etkiler doğurduğunu söylemek mümkündür. Yaşanan can kayıpları, yaralanmalar, sakat kalmalar, maddi zarar görmeler, toplumun genelinde korku, kaygı, anksiyete, travma sonrası stres bozukluğu vb. birçok konunun topluma bağlandığı görülmektedir. Bu nedenle toplumsal etkilerin daha kapsayıcı bir perspektifle ele alınabileceği düşünülmektedir.

Doğal afetler, toplumların sosyoekonomik ve sosyokültürel faaliyetlerini ciddi derecede aksatan olaylardır (Kadioğlu, 2008: 5). Doğal bir afet olan depremler için de bu durum geçerlidir. Nitekim dünya üzerinde yaşayan toplumların çoğunluğu deprem bölgesinde yaşamaktadır. Bu insanlar yaşamlarında en az bir kere depreme maruz kalmaktadır. Bazı bölgelerdeki insanlar için bu durum bir yılda üç beş kez yaşanmaktadır. Bazen gece yarısı bazen gündelik işlerle meşgulken büyük bir sarsıntı yaşamak insanlar için önemli bir durumdur (Özey, 2000: 1-2). Daha önce de değinildiği gibi depremler doğal olaylar olduğu kadar toplumsal da bir olaydır. Çünkü yaşandığı mekân ve yerleşim yerindeki doğurduğu sonuçları bağlamında birey ve toplum yaşamını direkt olarak etkilemektedir (Fırat, 2020: 167).

Deprem sosyolojisi, doğal afetin sosyal boyutuna dair kavrayış sunma yoluyla bireylerin, grupların ve toplumların deprem deneyimlerini biçimlendiren toplumsal, siyasal ve kültürel unsurların etkileşimini belirlemektedir (Erdoğan, 2023: 719). Deprem, toplumun mevcut düzenini derinden sarsması nedeniyle sosyolojik anlamda önemlidir. Mevcut toplumsal düzenin yıkılması ve toplumsal çözülmelerin açığa çıkması neticesinde toplumun yeniden düzene sokulması ihtiyaç haline gelmektedir (Kasapoğlu ve Ecevit, 2001: 9). Sosyal düzendeki bozulmalar, ekonomik kayıplar, toplumsal uyumsuzluk, yabancılaşma, iş kaybı, sosyal ağların dağılması, kaotik ortam, değer kaybı, anomi ortamı, zorunlu sosyokültürel değişim, sosyal tahribat, sosyal eşitsizlik, toplumsal ilişkilerin bozulması, aile içi geçimsizlik, boşanma, şiddet olayları, salgın hastalıklar, fırsatçılık ve yağmacılık gibi durumlar deprem sonrasındaki toplumsal etkiler olarak değerlendirilebilmektedir (Fırat, 2020: 181-184). Bu durumlardan her biri toplumsal bağlamda çok önemli konulardır.

Erdoğan (2023: 724), yakınlarını kaybetme acısının, uzuvların sakatlanması ile gündelik yaşamın aksamasının, maddi yıkımın, alışkanlıkların değişmesinin ve yaşam alanını terk etme zorunluluğunun toplumsal anlamda travmaya yol açabileceğini belirtmektedir. Orta yaşlı ve üzeri bireylerin bu travmadan daha fazla etkilenebileceği ifade edilmektedir. Çünkü hayatını zorluklarla oluşturan, ailesini ve işini kuran, belli bir yaşa erişmiş, hayatını sürdürdüğü şehirle bütünleşmiş bireylerin bu travmayla başa çıkması daha zordur. Ölüme veya fiziksel ayrılığa bağlı olarak aile bağlarında kopuş; yaşanan şehirden, arkadaşlardan ve hatıralardan ayrılık düşüncesi birtakım anomik davranışlara sebebiyet verebilmektedir. Bu bölgede, süreç içerisinde intihar olayları artabilmektedir. Çiftler arasında ise ilişkiler zedelenmekte ve boşanmalar gerçekleşebilmektedir. Ayrıca bazı kesimlerde hedonist faaliyetlere yönelim veya ruhsal inançlara aşırı bağlılık gibi uç davranış örüntüsü artış gösterebilmektedir.

Toplum içerisinde yaşayan bireylerin depremden aynı derecede ve aynı biçimde etkilenmesi söz konusu değildir. Bireyler sahip oldukları bazı durumlara göre depremden farklı şekilde etkilenmektedir. Varol ve Güntekin (2016: 1434), depreme dayanıklı olmayan bölgelerdeki can kayıplarına değinmektedir. Ekonomik durumun, deprem bireyleri ne derece etkileyeceğinde etkili olduğu düşüncesiyle sınıf depremi (classquake) kavramına yer verilmektedir. Ayrıca toplumların kültür ve sosyal yapısı doğrultusunda genellikle kadın ve çocukların afetlerden daha çok etkilendiği belirtilmektedir. Bu durum ekonomik faktörler, cinsiyet ve yaş gibi unsurların depremden etkilenme sürecini etkilediğini göstermektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALAN ARAŞTIRMASI

1. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

1.1. LİTERATÜRDEKİ ÇALIŞMALAR

Depremler geçmişten günümüze kadar toplumları etkilemiş ve etkilemeye devam eden önemli afetlerdir. Toplumları farklı açılardan etkileyen bu afetler bilimsel alanda birçok çalışmaya konu olmuştur. Depremlerin meydana geliş biçimleri, etkileri ve sonuçları birçok disiplin tarafından ele alınmıştır. Bu noktada deprem çalışmalarına dair literatüre değinmenin gerekli olduğu düşünülmüştür. Nitekim, Creswell ve Creswell (2021: 23), literatürün konunun çalışmaya değer olup olmadığını gösterdiğini ifade etmiştir. Literatürde “deprem” konulu tezlere bakıldığında (2025 yılında), İnşaat Mühendisliği (134 Doktora, 883 Yüksek Lisans); Deprem Mühendisliği (66 Doktora, 316 Yüksek Lisans); Jeoloji, Jeodezi ve Jeofizik (52 Doktora, 185 Yüksek Lisans Tezi); Sosyoloji (3 Doktora, 44 Yüksek Lisans); Psikoloji ve Psikiyatri (5 Doktora, 60 Yüksek Lisans); Coğrafya (3 Doktora, 18 Yüksek Lisans), Eğitim ve Öğretim (2 Doktora, 54 Yüksek Lisans) gibi alanlarda çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalarda depremlerin nasıl gerçekleştiğine, depremlerin gelişim süreçlerine, fay hareketlerine, binaların yapılarına, toplumsal ve bireysel etkilere vb. odaklanıldığı göze çarpmaktadır.

Çalışmanın toplumsal bağlamda yapılması nedeniyle sosyoloji alanındaki çalışmalara bakıldığında; depremin toplumsal boyutlarının farklı şekillerde ele alındığı görülmektedir. Doğulu (2017), “Dehşet Yönetimi Bakış Açısıyla Afet Bağlamında Sistemi Meşrulaştırma: Türkiye’de Depremler Örneği” isimli doktora çalışmasında Ölümlülük Uyarımının (ÖU) ve Sistem Tehdidinin (ST) kadercilik, sistemin meşrulaştırılması ve depremlerdeki hazırlık üzerine ne şekilde etki ettiğini araştırmıştır. 308 katılımcı ile yapılan çalışmada, ölümlülük uyarımının ana etkisinin kadercilikle ilişkisi saptanırken, sistem tehdidinin ana etkisine bağımlı değişkenlerde rastlanmamıştır. Bilik (2019) ise, Kent ve Afet: Depremler Açısından Van Kent Merkezinin Zarar Görebilirliği” isimi doktora çalışmasında Van ilinin kent merkezinin depremler karşısında kırılganlığını ele almıştır. 2011 yılındaki deprem sonrasında iyileştirme çabalarının yetersizliği ve mevcut konutların birçoğunun ruhsatsız olması gibi nedenlerle kent merkezinin sosyomekansal olarak yüksek derecede zarar görebilir olduğu saptanmıştır. Kaçak yapılaşma ve poliçesiz yapıların merkezden çevreye yayılması

nedeniyle riskin de merkezden çevreye doğru yayıldığı ortaya konulmuştur. Van ilinin merkezinin sismik risk bakımından sosyal, mekânsal ve ekonomik olarak yüksek derecede zarar görebilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aykutalp (2016) ise, “Felaket Kapitalizmi, Kapasite Yoksunluğu ve Kent: 2011 Van Depremi Örneği” isimli doktora çalışmasında 2011 yılında Van ilinde meydana gelen iki depremin sonucundaki ekonomik, siyasi ve mekânsal hasarı felaket kapitalizmi ile ilişkilendirmiştir. Çalışmada depremin yarattığı şok anının toplumun eylem kapasitesinde ne tarz bir düşüşe neden olduğu araştırılarak neoliberal politikaların uygulanmasını içeren mekânsal düzenlemelere odaklanılmıştır.

“Deprem” konusunda Sosyoloji alanında yazılan doktora tezlerine bakıldığında niceliğin oldukça az olduğu göze çarpmaktadır. Yapılan doktora çalışmalarının İnşaat Mühendisliği, Deprem Mühendisliği, Jeoloji, Jeodezi ve Jeofizik alanlarında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu durum deprem sonrasındaki dayanışma sürecini sosyolojik perspektifle ele alan çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca sosyoloji alanında ortaya konulan doktora tezlerine bakıldığında, toplumsal dayanışma konusunun spesifik olarak ele alınmadığı saptanmaktadır. Bu durum çalışmanın özgün yönünü ortaya koymaktadır. Çalışmanın doktora tezi olarak 6 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen Kahramanmaraş Depremlerine odaklanması ve bu depremlerdeki dayanışma pratiklerini ele alması çalışmanın bir diğer özgün yönünü oluşturmaktadır. Mevcut literatürde yer alan doktora çalışmalarında bu depreme ve dayanışma durumuna dair çalışma yer almamaktadır.

Sosyoloji alanında yapılan ve 6 Şubat 2023 Depremlerini ele alan yüksek lisans çalışmalarında ise; Özdemir (2024) “Afetlere Yönelik Sosyal Politikalar ve Uygulamaların Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Analizi: 6 Şubat Depremleri Örneği” isimli çalışmasında afet sırasında kadınlar ve kız çocukları başta olmak üzere dezavantajlı grupların afetin yıkıcı etkilerinden ne ölçüde etkilendiğini araştırmıştır. 16 kişi ile yapılan görüşmeler sonucunda, 6 Şubat Depremlerindeki politikaların toplumsal cinsiyet bağlamını yeterince işlemediği ve bu nedenle toplumun dezavantajlı kesiminde bulunan depremzedelerin afetlerden daha fazla etkilendiği saptanmıştır. Yalçın (2024) ise “Felaketten Doğan Toplumsal Sessizlik; Toplumsal Bellek Bağlamında 6 Şubat Kahramanmaraş Depremleri Hatay İncelemesi” isimli çalışmasında depremlerin toplumsal bellekte bıraktığı travmatik izlere odaklanmıştır. Bu doğrultuda Hatay’daki halkın depremi nasıl deneyimlediği üzerinde durulmuş ve travma kaynaklı olarak belleğe

kazınan deprem izleri araştırılmıştır. Neticede ise yıkımın toplumun belleğinde kendine yer edindiği ve kolektif hafızada uzun süreli etkiler yarattığı vurgulanmıştır. Ayrıca birçok bireyin yaşamını kaybettiği ve yaralandığı bu depremde toplumsal dayanışma ve desteğin oldukça önemli olduğunun altı çizilmiştir.

Işık (2024), “Kahramanmaraş Depremleri Sonrası Bilinçli Sosyal Medya Kullanımı ile İkincil Travmatik Stres Belirtileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” isimli yüksek lisans çalışmasında depremi doğrudan yaşamamış ancak sosyal medya platformları aracılığıyla depremi takip etmiş bireylerde depremin ikincil travmatik stres düzeyini incelemiştir. 382 katılımcıyla yapılan anketler sonucunda, deprem sonrasındaki travma düzeyi ile sosyal medya kullanımı arasındaki korelasyon değerlendirilmiş ve deprem sonrasında bilinçsiz sosyal medya kullanımının ikincil travmatik stres düzeyini arttırdığı belirlenmiştir. Çevik (2024) ise, “6 Şubat Depremine Maruz Kalmış Bireylerin Yeniden Sosyalizasyon Süreci” isimli çalışmasında Kahramanmaraş Depremlerini yaşayan ve sonrasında göç etmek zorunda kalan bireylerin sosyalizasyon süreçlerini ele almıştır. 18 katılımcı ile yapılan görüşmeler sonucunda depremzedelerin göç ederken yakın veya tanıdıklarının olduğu yerleri tercih ettiği saptanmıştır. Sosyalizasyon sürecinde tutum, davranış ve istihdam gibi etmenlerin önemli olduğu vurgulanmıştır.

Bilge (2024) ise, “Afet Yönetimi Kapsamında Depreme Müdahale Yeterliliği Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Malatya İli Örneği” isimli çalışmasında 6 Şubat Kahramanmaraş Depremlerinden etkilenen Malatya ilindeki afet yönetimi ve depreme müdahale süreçleri üzerinde durmuştur. Çalışmada afet yönetimi bağlamında, temel ihtiyaçların karşılanması, sosyal medyanın depremde aktif kullanımı, afet yönetiminde yaşanan sorunlar, arama kurtarma çalışmaları gibi durumlar Malatya ili özelinde araştırılmıştır. Genel anlamda bakıldığında, sosyoloji alanında ortaya konulan lisansüstü çalışmalarda deprem ve dayanışma konusunun spesifik olarak konu edinilmediği görülmektedir. Çalışmanın özgün yönü bu noktada bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Çalışmanın bir diğer odak noktasını oluşturan toplumsal dayanışma ise toplumların varlığı, bütünlüğü ve devamlılığı noktasında önemli bir yere sahiptir. Literatürde toplumsal dayanışma konusunda çalışmalar yapılmış ve yapılmaya devam edilmektedir. Çalışılan bu konu depremlerin ve toplumsal dayanışmanın önemini ortaya koymak ve depremlerde toplumsal dayanışma pratiklerinin gelişimini incelemek amacıyla seçilmiştir. Ayrıca toplumsal dayanışma çalışmalarına farklı bir perspektiften

bakmak, literatüre katkı sağlamak, doğal afetlerin toplumsal yönlerini görmek ve toplumsal dayanışma durumunu saptamak hedeflenmiştir.

Literatür incelendiğinde toplumsal dayanışma konusunun sosyolojik anlamda önemli bir konu olduğu görülmektedir. Özellikle İbn Haldun, Durkheim, Tönnies, Cooley gibi önemli isimlerin teorilerine bu çalışmalarda yer verilmektedir. Ancak çalışmaların birçoğunun makale veya bildiri şeklinde yapıldığı ve lisansüstü tezlerde nadiren ele alındığına rastlanmaktadır. Türkiye’de toplumsal dayanışma konulu lisansüstü tezlere bakıldığında ise; Sosyoloji (4), Eğitim ve Öğretim (2), Kamu Yönetimi (2), Gazetecilik (1), Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri (2), İletişim Bilimleri (1) ve Halkla İlişkiler (1) alanlarında yapılan çalışmalar bulunmaktadır. Ancak bu çalışmalarda toplumsal dayanışma ve deprem üzerine yapılan bir araştırma bulunmamaktadır. Deprem sonrası süreçte gerçekleşen toplumsal dayanışma ilişkilerini inceleyecek olan bu çalışma, Türkiye’de bu konuda gerçekleştirilen ilk doktora tezi olma özelliğini taşımaktadır. Bu durum deprem ve dayanışma ilişkisi bağlamında çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Bu noktada çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı ve yapılacak olan çalışmalar için yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

1.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bilimsel olarak ortaya konulan çalışmalarda belirli bir yönteme göre hareket edilmesi önemlidir. 6 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen Kahramanmaraş Depremlerinin ortaya çıkardığı toplumsal sorunları saptayarak toplumsal dayanışmanın etkisini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmektedir. Nitel kelimesi, varlıkların niteliğine ve deneysel olarak ele alınmayan ya da miktar, yoğunluk veya sıklık bakımından ölçülmeyen süreçlere atıf yapmaktadır. Nitel araştırmalarda araştırmanın değer yüklü doğasına vurgu yapılmakta; sosyal deneyimlerin nasıl yaratıldığı ve anlamlandırıldığı (Denzin ve Lincoln, 2005: 14) araştırılmaktadır. Özden ve Saban (2017: 5) nitel araştırmaları; “bireylerin oluşturdukları anlamları inceleyerek alana özgü açıklama ya da teori geliştirme süreci” olarak ifade etmiştir. Nitel araştırmalarda, “insanların deneyimlerini nasıl yorumladıklarını, dünyalarını nasıl kurduklarını, deneyimlerine nasıl bir anlam yükledikleri” (Merriam, 2015: 5) üzerinde durulmaktadır. Bu nedenle deprem sonrasındaki deneyimleri, dayanışma ve yardımlaşma süreçlerini ele alarak deprem ve dayanışma deneyimlerin ne şekilde anlamlandırıldığını yansıtmaya çalışan bu çalışmada nitel yöntem tercih edilmiştir. Ayrıca nitel araştırmalar verilerin toplanması ve analizi sürecinde genellikle nicel özelliklerden ziyade sözcükleri

vurgulamaktadır (Bryman, 2012: 380). Çalışmada; kaç kişinin yardım aldığı, yardımların kimler tarafından ne kadar iletildiği gibi niceliksel boyutlarından ziyade; bireylerin dayanışmaya dair duygu, düşünce ve deneyimlerinin ele alınması nitel yöntemin seçilmesinde etkili olmuştur.

Nitel araştırmalar, 19. yüzyılın sonlarından 20. yüzyılın ortasına değin sosyal bilimlerde baskın olan nicel araştırmalardan sonra ifade alanı bulmaya başlamıştır. 20 yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise nitel araştırmalara ilgi artış göstermiştir. Nitel araştırmalar, bireyleri veya grupları sosyal veya insani bir probleme yüklediği anlam çerçevesinde anlamaya çalışmıştır (Creswell ve Creswell, 2021: 4). Doğa bilimlerinde kullanılan yöntemin dışında, sosyal bilimlerin kendine has bir yöntemi olması gerektiği görüşüyle hareket edilmiştir. Böylece “yorumlayıcı yaklaşıma dayanan, toplumsal olguları parçalara ayırmadan, kendi bağlamları içerisinde bir bütün olarak anlamayı ve derinlemesine bir kavrayışa ulaşmayı amaçlayan, verileri sayısal göstergelere indirgemeyen, bulguları genelleme eğilimi taşımayan” (Gönç Şavran, 2012: 65) nitel araştırma yöntemleri yaygınlaşmaya başlamıştır.

Pozitif bilimlerde genelleme amacı taşıyan nicel araştırmaların aksine nitel araştırmalarda bireye özgü özelliklerin değişik ve derin doğasına odaklanılır. Genellemeden ziyade bilgilerin derinliğine ve özgünlüğüne önem verilir. Büyük örneklemeler yerine küçük çalışma grupları ele alınarak derin ve nitelikli verilere dikkat çekilir (Baltacı, 2019, 369). Nitel araştırmalar, araştırılan ortamda ne olup bittiği konusunda detaylı açıklamalar içerir. Bu detaylar araştırma konusunun ve insan davranışlarının olduğu bağlamları açıklama noktasında önemlidir (Bryman, 2012: 401). Bogdan ve Biklen (1998) ise nitel araştırmaların beş temel özelliği olduğundan söz etmektedir.

Şekil 2: Nitel Araştırmanın Beş Özelliği (Bogdan ve Biklen, 1998: 4-7).

Bogdan ve Biklen (1998), nitel araştırmalarda veriler doğal ortamından alındığı için natüralistik olduğu belirtilmektedir. Tanımlayıcı verilerin yer alması ise niceliksel verilerden ziyade kelime, resim, fotoğraf, doküman gibi kaynaklardan yararlanılarak bulguların sözcüklerle ifade edilmesine karşılık gelmektedir. Ayrıca nitel araştırmalarda sonuçtan ziyade sürece ilgi daha fazladır. Süreç içerisindeki aktiviteler, etkileşimler önemlidir. Nicel araştırmalar tümdengeli benimserken nitel araştırmalarda tümevarım (endüktif) benimsenir. Son özellik olarak ise anlam ön plana çıkmaktadır. Bireylerin yaşamlarını nasıl sürdürdüğünü, bakış açılarını ve deneyimlerini anlamak gereklidir. Nitekim yorumlayıcı sosyal bilimin kökenlerinin dayandığı Max Weber (1864-1920) ve Wilhem Dilthey (1833-1911), insanların günlük yaşamlarının empati ile anlaşılmasına (Verstehen) dikkat çekmektedir. Özellikle Weber sosyal bilimin bir amacı olan toplum eylemlerinin incelenmesi gerektiğini belirtmektedir. Bireylerin hislerini şekillendiren, hareketlerini yönlendiren kişisel nedenleri veya güdülerini öğrenmenin gerekli olduğunu düşünmektedir (Neuman, 2016: 130). Bu nedenle “anlam” hem Weber için hem de nitel araştırmalarda önemli yere sahiptir.

Nitel araştırmalar yapılırken belirli süreçlerin izlenmesi çalışmanın gidişatı için gereklidir. Neuman (2016), “Nitel araştırma sürecinin adımları” olarak 7 aşamalı bir süreçten bahsetmektedir.

Şekil 3: Nitel Araştırma Sürecinin Adımları (Neuman, 2016: 23)

Bu süreçte içinde bulunulan toplumun benliğinin kabul edilmesi ilk aşama olarak belirtilmektedir. Sonrasında belirli bir perspektifle konunun irdelenmesi ve çalışma biçiminin tasarlanması gerekmektedir. Çalışmanın ne şekilde yürütüleceği tasarlandıktan sonra veriler toplanmakta, analiz edilmekte ve sonrasında yorumlanmaktadır. Nitel araştırmacılar bu aşamada büyük ihtimalle verileri hem toplamakta hem analiz etmekte hem de yorumlamaktadır. Süreç bu adımlar arasında gidip gelmektedir (Neuman, 2016: 22). Ortaya konulan sonuç ve öneriler ile başkaları ilgilendirilerek süreç tamamlanmaktadır.

Araştırmalarda önemli olan bir diğer nokta ise çalışmanın nasıl kurgulandığını veya planlandığını ifade eden araştırma desenleridir. Bu noktada çalışmada araştırma desenlerinden biri olan fenomenolojik desen benimsenmektedir. Bu desenin neden benimsendiğine değinmeden önce desen hakkından bilgi vermek gerekmektedir. Fenomenoloji hem felsefi bir bakışı hem de araştırma yaklaşımını ifade eder. Fenomenoloji, pozitivistin karşısında gerçekliğe bireysel bakışla ve deneyimlerle ulaşmaya çalışan bir araştırma desendir (Ersoy, 2017: 82). Bu yaklaşımın ve araştırma deseninin merkezini “olgu” kavramı oluşturur. Olgu veya yaygın ifadesiyle fenomen, yaşam içerisinde deneyimlenen her şeye karşılık gelir. Algı, bilinç, bellek, düşünce gibi hususlardan her biri olgunun içerisinde (Gedik, 2016: 38). Bu noktada fenomenolojik bir araştırma da “katılımcılar tarafından tanımlanan bir olgu hakkındaki insan deneyimlerinin özünü belirlediği nitel bir stratejidir (Creswell ve Creswell, 2021: 248).

Fenomenolojik araştırmalarda, fenomene dair deneyimler sorgulanarak deneyimlerin özüne ulaşılmaya çalışılmaktadır. Bu nedenden dolayı fenomenolojik araştırmalarda deneyim oldukça önemlidir (Ersoy, 2017: 82). Fenomenologların görevi ise deneyimlerin temel yapısını veya cevherini betimlemedir. Bu araştırmalar çoğunlukla aşk, ihanet, öfke gibi yoğunlaşmış deneyimlerine odaklanır. İlgili fenomene dair inanışlar rafa kaldırılmak suretiyle fenomenin ön yargıdan bağımsız, gerçek biçimi araştırılabilir. Deneyimlerin altyapısında bulunan gerçeğe ulaşabilmek fenomenolojik görüşmeler öncelikli veri toplama yoludur (Merriam, 2015: 25). Bu doğrultuda deprem sonrasındaki dayanışmayı konu edinen çalışmada, önceki depremlere ait inanışlar ve ön yargılar bir kenara bırakılarak dayanışmanın bağımsız ve gerçek biçimine ulaşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca depremzedelerin deprem sonrasındaki duruma ve dayanışmaya dair deneyimlerini öğrenebilmek adına fenomenolojik desenden yararlanılmaktadır. Fenomene ait deneyimlerin özünü yakalamaya çalışan fenomenolojik desen, bu noktada deprem sonrasındaki dayanışma pratiklerinin ne şekilde deneyimlendiğinin saptanması açısından uygun görülmektedir. Depremzedelerin yaşadıkları depremi ve dayanışmayı ne şekilde anlamlandırdığı ve nasıl deneyimlediğine odaklanılarak; fenomenolojik desene bağılı kalınarak çalışma yürütölmektedir.

Literatür / alanyazın taraması araştırmalar için oldukça önemli bir yere sahiptir. “Literatür taraması mevcut çalışmanın nasıl gelişeceğini, belirginleşeceğini ve bilinenin nasıl gözden geçirilip düzenleneceğini” (Merriam, 2015: 71) göstermektedir. Bu nedenle çalışmada deprem sonrası dayanışmanın boyutları ortaya konulurken ulusal ve uluslararası literatürden faydalanılmıştır. Depremler 2023 yılında gerçekleştiğı için literatüre yeni çalışmaların eklenmesi söz konusudur. Bu nedenle ortaya konulan güncel çalışmalar da takip edilerek uygun görölen kısımlardan yararlanılmıştır.

Deprem sonrası dönemde ortaya konulan toplumsal dayanışmaya odaklanan bu çalışma, 6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye’nin Kahramanmaraş ilinde meydana gelen depremlerden etkilenen ve Kahramanmaraş’ta yaşayan depremzedeleri kapsamaktadır. Çalışma evreni, problemin cevaplanmasıyla ilgili olarak tüm bireylerin meydana getirdiğı grubu veya araştırmacının belirttiğı koşullara uygun olan grubun tamamını belirtmektedir (Gönç Şavran, 2012: 145). Farklı bir ifadeyle “araştırma probleminde belirlenen koşulları kapsayan yer ve zamandaki olgu ve olayların bütünü araştırma evrenini oluşturmaktadır” (Koçak Turhanoğlu, 2012: 23). Bu araştırmanın evrenini Kahramanmaraş Depreminden etkilenen bireyler oluşturmaktadır. Örneklem olarak ise, Kahramanmaraş ilinin

merkezinde yaşayan bireyler arasından 20 katılımcı ile görüşmeler yapılmıştır. Örneklem seçiminde depremin merkez üssünün Kahramanmaraş olması etkili olmuştur. Örneklem seçim tekniği olarak ise amaçsal örneklem (tipik, sıradan) seçim tekniği kullanılmıştır. Ayrıca bölgeye yardım amaçlı ulaşan bireylerle de odak grup görüşmeleri yapılmıştır.

Araştırmanın veri toplama sürecinde “veri üçgenlemesi” tekniğine göre hareket edilmiştir. Veri üçgenlemesi nitel araştırmada yanlış algıyı ve sonucun geçersizliğini minimuma indirme amacıyla kullanılmaktadır. Üçgenleme, doğruluğu artırma için çoklu bakış açısını kullanmayı gerektirir. Nitel araştırmalarda veri üçgenlemesi olarak görüşmeler, odak grup görüşmeleri ve gözlemler kullanılabilir (Işık ve Semerci, 2019: 53). Bu süreçte kullanılan gözlem; davranışı olduğu gibi kaydetmeye, içerik hakkında bilgi sağlama ve insanları konuşmak istemediği konuları anlama gibi nedenlerle uygulanır (Merriam, 2015: 112-113). Bu süreçte bölge üç farklı zaman diliminde ziyaret edilerek katılımsız gözlemler yapılmıştır. Katılımsız gözlem ise; “standart bir veri toplama aracının kullanılmadığı, ancak araştırmacının araştırmacı kimliğini koruduğu ve gözlem konusunu dışarıdan gözlemlediği gözlem tekniğidir. Katılımsız gözlemlerde araştırmacı gözlemlediği kültürün dışında kalarak tamamen gözlemci rolünü” (Gönç Şavran, 2012: 90) benimsemektedir.

Veri üçgenlemesini bir diğer basamağı görüşmelerdir. Görüşmelerin en yaygın şekli bireysel görüşmelerdir ve yüz yüze yapılan sözlü alışverişleri içermektedir. Görüşmeler gruplarla, posta yoluyla ya da telefonla yapılabilir. Yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ya da yapılandırılmamış şekilde uygulanabilir (Fontana ve Frey, 2000: 645-646). Bu bağlamda çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşmelerde görüşme kılavuzunda görüşme soruları yer alır ve sorular esnek bir haldedir. Görüşmenin büyük çoğunluğu açığa kavuşturulmak istenilen sorular ya da sorunlardan oluşur (Merriam, 2015: 87). Depremlere dair dayanışma deneyimleri kişiden kişiye değişiklik gösterebileceği ve kapsamlı bir veri elde edebilmek adına çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği tercih edilmektedir. Bireylerin cevapları doğrultusunda konu bağlamında, forma birebir bağlı kalmadan, farklı sorular yöneltilerek derinlemesine bilgi almak amacı da bu tekniğin seçilmesinde etkilidir. Bu doğrultuda çalışmada depremi yaşayan 20 kişilik bir örneklem grubuyla yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Veri üçgenlemesinin diğer veri toplama tekniği olan odak grup görüşmeleri ise, birden fazla kişinin (genelde minimum dört görüşmeci) katıldığı görüşmelerdir (Bryman,

2012: 500). Odak grup görüşmeleri, bireysel görüşmelerle ortak nokta barındırsa da esasında işlevi ve biçimi birbirinden farklılaşmaktadır. Odak grup görüşmeleri araştırmacıya süreç içerisinde sosyal etkileşimleri görme imkanı tanımaktadır (Işık ve Semerci, 2019: 57). Araştırmacı ortak geçmişe, deneyime veya başka ortak özelliğe bakarak görüşmeye katılan bireyleri kendi seçer. Diğer bir ifadeyle odak grup, homojen bir gruptur (Gönç Şavran, 2012: 88). Literatüre bakıldığında odak grup görüşmelerinde kaç kişinin yer alacağı konusunda farklı fikirler bulunmaktadır. Çalışmada ise deprem sonrasında dayanışmaya dair farklı perspektiflerden yararlanmak amacıyla, yardımda bulunun 6'şar kişilik iki grupta odak grup görüşmesi yapılmıştır. Hem bireysel görüşmelerde hem de odak grup görüşmelerinde kişi ve grup sayısı belirlenirken veri doyumuna (veya doygunluğuna) ulaşıp ulaşılmadığına dikkat edilerek hareket edilmiştir.

Araştırmanın sınırlılıklarına bakılacak olursa, kapsam 6 Şubat'ta Kahramanmaraş ilinde yaşayan ve depremden etkilenen bireylere yönelik yardımlaşma ve dayanışma ile sınırlandırılmıştır. Kapsam belirlenirken depremin büyüklüğü, üssü ve etkisi dikkate alınmıştır. Bu doğrultuda Erzincan, Marmara, Van ve İzmir gibi büyük depremlere değinilecek fakat derinlemesine ele alınmayacaktır. Kapsamın dışında kalan bireyler hakkında kısıtlı bilgiye yer verilmektedir. Ayrıca deprem konusunda yapılan bu çalışmada diğer afetler hakkında kısıtlı bilgi verilmektedir. Konuya sosyolojik perspektifle yaklaşılması nedeniyle jeolojik, coğrafi, ekonomik ve siyasal açıdan sınırlı değerlendirmeler yapılacaktır. Çalışma belirli bir zaman diliminde (kesitsel) yapıldığı için boylamsal değişimler hakkında sınırlı veriler barındırmaktadır. Ayrıca yöntem ve veri toplama teknikleri belirli avantaj ve dezavantajları barındırmaktadır. Çalışmada elde edilen veriler, veri toplama tekniklerinin sunduğu imkânlarla sınırlıdır.

1.3. KATILIMCILARIN GENEL ÖZELLİKLERİ

Bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme ve odak grup görüşmesi olmak üzere iki farklı veri toplama tekniği uygulanmıştır. Öncelikle depremi yaşayan bireylerin toplumsal dayanışmaya dair deneyimlerini öğrenmek amacıyla 10 kadın ve 10 erkekten olmak üzere 20 kişiyle görüşmeler yapılmıştır. Katılımcıların seçiminde farklı yaş gruplarından (19-68 arasında) ve farklı eğitim düzeyinden olmasına dikkat edilmiştir. Böylelikle farklı görüşlere ve bakış açılarına ulaşılmaya çalışılmıştır. Yine benzer sebepten dolayı katılımcıların olabildiğince farklı meslekten olmasına özen gösterilmiştir. Katılımcıların 13'ü evli (K1, K2, K3, K7, K9, K10, K13, K14, K15, K17, K18, K19,

K20), 7'si ise bekar (K4, K5, K6, K8, K11, K12, K16) bireylerden oluşmaktadır. Metin içerisinde katılımcılar “K” harfiyle ve sıra numarasıyla kodlanmıştır.

Tablo 2: Katılımcıların Demografik Özellikleri (Yarı Yapılandırılmış Görüşme)

	CİNSİYET	YAŞ	EĞİTİM	MEDENİ DURUM	MESLEK	GÖRÜŞME SÜRESİ
K1	ERKEK	62	İlkokul Terk	Evli	İnşaat emeklisi	37 Dk.
K2	KADIN	39	Lise	Evli	Hizmetli	31 Dk.
K3	ERKEK	46	Yüksek Lisans	Evli	Müdür Yardımcısı	37 Dk.
K4	ERKEK	28	Lise	Bekar	Aşçı	53 Dk.
K5	KADIN	23	Lisans	Bekar	Sosyal Hizmet Görevlisi	41 Dk.
K6	KADIN	19	Lise	Bekar	Temizlik Personeli	39 Dk.
K7	ERKEK	51	İlkokul	Evli	Forklift Operatörü	42 Dk.
K8	KADIN	23	Lisans	Bekar	Öğrenci	34 Dk.
K9	ERKEK	46	Önlisans	Evli	Memur	36 Dk.
K10	KADIN	51	İlkokul	Evli	Ev hanımı	38 Dk.
K11	KADIN	21	Lisans	Bekar	Öğrenci	37 Dk.
K12	ERKEK	23	Lise terk	Bekar	Kaynakçı	34 Dk.
K13	ERKEK	43	Lise	Evli	Muhtar	58 Dk.
K14	KADIN	59	Okuryazar Değil	Evli	Ev Hanımı	41 Dk.
K15	ERKEK	51	Okuryazar Değil	Evli	Çiftçi	38 Dk.
K16	KADIN	24	Lisans	Bekar	Hemşire	42 Dk.
K17	KADIN	44	Okuryazar Değil	Evli	Ev Hanımı	55 Dk.
K18	ERKEK	68	İlkokul	Evli	Kalıp Ustası	62 Dk.
K19	KADIN	33	Lise	Evli	Kasiyer	39 Dk.
K20	ERKEK	31	Lisans	Evli	Sağlık Personeli	48 Dk.

Depremi yaşıyan yirmi kişiyle yapılan görüşmeler sonucunda veriler incelenmiştir. Elde edilen analizler doğrultusunda odak grup görüşmesi için soru formu hazırlanmıştır. Hazırlanan form deprem sonrasında Kahramanmaraş’a yardım amacıyla giden 12 kişiye uygulanmıştır. 6’şar kişiden oluşan iki farklı gruba bu görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar 3 kadın 3 erkek ve 3 kadın 3 erkek olmak üzere iki farklı gruba ayrılarak odak grup görüşmesi yapılmıştır. Katılımcılar 25-42 yaş aralığında bireylerden oluşmuştur. Katılımcılarda 6’sı evli (G1, G3, G7, G8, G9, G12), 6’sı bekar (G2, G4, G5, G6, G10, G11) bireyden oluşmaktadır. Metin içerisinde katılımcılar “Gönüllü” kelimesinin baş harfi olan “G” harfi ve sıra numarasıyla kodlanmıştır. Olası karışıklığın önüne geçmek amacı görüşmelerde ve odak grup görüşmelerindeki kodlamalarda farklı harfler kullanılmıştır. Farklı bir söylemle, depremi yaşıyan bireyler “K”, deprem sonrası yardıma giden bireyler “G” harfleriyle kodlanmıştır. Odak grup görüşmelerinde birinci gruba yapılan görüşme 96 dakika, ikinci gruba yapılan görüşme ise 92 dakika sürmüştür.

Tablo 3: Katılımcıların Demografik Özellikler (Odak Grup Görüşmesi)

	CİNSİYET	YAŞ	EĞİTİM	MEDENİ DURUM	MESLEK
G1	ERKEK	39	Lisans	Evli	Memur
G2	KADIN	25	Ön Lisans	Bekar	Çocuk Gelişimci
G3	ERKEK	42	Lisans	Evli	Memur
G4	KADIN	27	Lisans	Bekar	Serbest Meslek
G5	ERKEK	29	Lisans	Bekar	Mühendis
G6	KADIN	30	Lisans	Bekar	Kamu Çalışanı
G7	ERKEK	33	Lisans	Evli	Memur
G8	KADIN	26	Lisans	Evli	Psikolog
G9	ERKEK	27	Lisans	Evli	Sosyal Hizmet Görevlisi
G10	KADIN	31	Yüksek Lisans	Bekar	Memur
G11	ERKEK	28	Lisans	Bekar	Psikolojik Danışman ve Rehber
G12	KADIN	35	Ön Lisans	Evli	Sosyal Hizmet Görevlisi

1.4. VERİLERİN TOPLANMASI ve ANALİZİ

Araştırmanın veri toplama sürecinde Kahramanmaraş İli üç farklı zaman diliminde ziyaret edilmiştir. İlk ziyarette gözlem ve katılımcılarla görüşmeler yapılmıştır. Sonrasında bu veriler işlenerek sürece devam edilmiştir. İkinci ziyaretin hemen öncesinde, Finlandiya Helsinki Üniversitesi'ne staj amacıyla gidilmiş ve oradaki öğretim üyesinin "Nitel Araştırmalar" dersine katılım sağlanmıştır. Staj "toplumsal dayanışma" konusu etrafında gerçekleştirilmiştir. Finlandiya dönüşünde deprem bölgesine tekrar gidilerek görüşmeler tamamlanmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler doğrultusunda ise odak grup görüşmeleri için soru formu hazırlanmıştır. Form yarı yapılandırılmış görüşmelerde olduğu gibi etik kurula sunulmuş ve onay alınmıştır. Görüşme verileri işlendikten sonra üçüncü kez bölgeye gidilerek odak grup görüşmeleri (6'şar kişilik 2 grup) gerçekleştirilmiştir. Böylece veri toplama süreci tamamlanmıştır.

Veriler toplandıktan sonra bir diğer önemli aşama ise mevcut verilerin analizidir. Nitel araştırmalarda verilerin analizi yapılırken kullanılan önemli tekniklerden birisi içerik analizidir. İçerik analizi, toplanan verilerin daha kapsamlı irdelenmesi ve verileri açıklayan kavramlara ve temalara ulaşılması için kullanılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 86). Bu nedenle çalışmada veriler analiz edilirken içerik analizinden yararlanılmıştır. Verilerin analizi sonucunda belirli temalar oluşturulmuştur. Bu doğrultuda dört farklı tema ortaya çıkmıştır. Temaların altında ise belirli kategori ve kodlara yer verilmiştir. Kodlar belirlenirken doğrudan katılımcıların söylemine yer verilebildiği gibi, veriyi en iyi yansıtan ifadeler de kullanılmıştır. Katılımcıların ifadeleri birden fazla kod içerisinde değerlendirilebilecek şekilde analiz edilmiştir. Verilerin analizi yapılırken MAXQDA programından yararlanılmıştır. Programı etkili kullanabilmek adına MAXQDA konulu seminerlere ve eğitimlere katılım sağlanmıştır. İlerleyen süreçte kodların, kategorilerin ve temaların sistematik biçimde işlenmesi noktasında bu program kullanılmıştır.

1.5. ARAŞTIRMANIN GÜVENİRLİK VE GEÇERLİLİĞİ

Deprem sonrasındaki dayanışma durumunu, toplumsal gerçekliği değiştirmeden aktarmak ve bu aktarımı verilerden yararlanarak yapmak oldukça önemlidir. Bu noktada araştırmanın güvenilirlik ve geçerliğini ortaya koymak gerekmektedir. Nicel araştırmalar nesnel düzeyde veriler sunabildiği için güvenilirlik ve geçerlik belirli metotlarla ortaya konulabilmektedir. Ancak nitel araştırmalarda bu durumun nasıl ele alınacağı konusu

tartışılmaktadır. Nicel araştırmada “iç geçerlilik ve dış geçerlilik ile iç tutarlılık güvenilirliği ve dış güvenilirlik kavramlarının nitel araştırmalardaki karşılığı olan inandırıcılık, aktarılabilirlik, tutarlılık ve doğrulanabilirlik” (Arslan, 2022: 396) olarak belirtilmektedir. Çalışmanın güvenilirlik ve geçerliği noktasında bu bağlamda hareket edilmektedir.

Çalışmanın teorik kısmı oluşturulurken, veri toplanırken ve veriler analiz edilirken alanında uzman akademisyenlerden fikirler alınmıştır. Süreç boyunca bir profesör, bir doçent ve bir doktor öğretim üyesinin fikirleri doğrultusunda hareket edilmiştir. Spesifik olarak, Helsinki Üniversitesi’nde toplumsal dayanışma konusunda yapılan stajda hem dayanışma hem de nitel araştırma konularında bir profesörden destek sağlanmıştır. Elde edilen verilerin analizinde bu akademisyenlerin önerileri dikkate alınarak hareket edilmiştir. İnandırıcılık noktasında bu aşamalar önemli görülmüştür. Ayrıca kodlar, kategoriler ve temalar oluşturulurken nitel araştırmalar üzerine çalışmaları bulunan akademisyenlerin seminerlerine katılmış ve kendilerinden fikir alınarak kod, kategori ve tema oluşturulmuştur.

Veri toplama sürecinde fenomenolojik desene ve nitel araştırmaya bağlı kalınarak yarı yapılandırılmış görüşme ve odak grup görüşmeleri yapılmıştır. Yapılan görüşmelere ait detaylara ve katılımcıların özelliklerine yöntem kısmında yer verilmiştir. Böylece sürecin anlaşılabilirliği ve aktarılabilirliği sağlanmaya çalışılmıştır. Creswell ve Creswell’e göre (2021), güvenilirlik noktasında verilerin kaydedilmesi ve belirli programlardan yararlanılması güvenilirliği arttırmaktadır. Bu noktada veri toplanırken ses kayıtları alınmış, notlar tutulmuş ve fotoğraflar çekilmiştir. Verilerin analizinde MAXQDA programından yararlanılmıştır. Böylece analizlerin doğruluğu sağlanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın kodları, kategorileri ve temalarına görsel ve betimsel olarak aktarılmıştır. Araştırmada çalışmanın konusu, amacı, önemi, temel problemi ve yöntemi açıkça ifade edilmiştir. Araştırma sorularına, gönüllü onam formlarına ve etik kurul onaylarına ekler kısmında yer verilmiştir. Bahsedilen bu bağlamlarla çalışmanın tutarlılığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1.6. ARAŞTIRMACININ ROLÜ VE GÖZLEMLER

Nitel araştırmalardan araştırmacının ortaya koyduğu rol nicel araştırmadan farklılık göstermektedir. Nicel araştırmalarda bu rol genellikle nicel yöntemle dayalı olarak veri elde edilmesi ve verilerin sayısal analizini içermektedir. Ancak nitel

araştırmalarda araştırmacı, çalışma alanında vakit geçiren, görüşmecilerle paylaşımlarda bulunan ve analiz kısmında bu tecrübelerini kullanan kimliktedir. Görüşmelerde fikirler edinme, gözlem yapma, inceleme ve alanda konuya dair şeyleri irdeleme nitel araştırmada önemli yer tutmaktadır.

Nitel araştırmanın, nicel yöntemden ayrıştığı noktalardan biri araştırmacı rolünün vurgulanması gerektiğidir. Araştırmada subjektif bakışın bilimselliği ortadan kaldırmadan belirtilmesi araştırmacı duruşunun ortaya konulması ile ilgilidir. Bu duruşun bilimsel gereklilik bağlamında doğru ve dürüst yapılması nitel çalışmanın güçlü yönünün ortaya koymakta önemlidir (Fındıklı ve Saygın, 2023: 73). Nitel araştırmacılar, gerçeğe ulaşmaya çalışırken gördükleri süreçlerin bir parçası gibi davranmaktadır. Araştırmacılar katılımcıları kendi bakış açıları çerçevesinde anlamaya çalışmaktadır. Olayların anlamlarına ve katılımcıların eylemlerine odaklanılmaktadır (Büyüköztürk vd., 2013). Genel anlamda araştırmacının rolü "benliği minimize etmek, onu inkâr etmek ve kırılğanlığını korumak" (Smith, 2006. Akt. Demirkasımoğlu ve Bezen, 2024: 771) olarak belirtilmektedir.

Deprem meydana gelmeden yaklaşık bir yıl önce Kahramanmaraş ili gezi amaçlı ziyaret edilmiştir. Depremden sonra araştırma amacıyla gidildiğinde ise daha önce ziyaret edilen yerlerin tamamıyla yıkıntıyla çevrenmesi depremin boyutunun ilk andan itibaren hissedilmesine yol açmıştır. Bölgeye ilk gidildiğinde kalacak yer sağlanamadığı için ilk üç gün Gaziantep'in İslahiye ilçesinde kalınmış ve Kahramanmaraş'a gidilip tekrar İslahiye'ye dönmüştür. Üçüncü günden itibaren Afyonkarahisar ve Kahramanmaraş Valiliğinin ve AFAD'ın desteğiyle Kahramanmaraş Umutkent'te konteynerde kalınmaya başlanmıştır. Böylece depremzedelerde aynı ortamda yaşama ve gözlem yapma şansı elde edilmiştir. Kalınan konteynerlerin iki oda, tuvalet ve banyodan oluştuğu; içerisinde günlük yaşamı sürdürebilecek şekilde eşya verildiği gözlemlenmiştir. Bölgeye üç farklı zaman diliminde gidilmiş ve görüşmelerin yanı sıra gözlemler de yapılmaya devam edilmiştir.

Bölgeye gidildiğinde artçı depremler devam etmiş ve bu süreçte sarsıntılara şahit olunmuştur. Özellikle dikkat çekici bir nokta ise, sarsıntılar sırasında kadınların koşarak konteynerden dışarıya çıkmasıdır. Konteynerde herhangi bir yıkım olmayacağı bilinmesine rağmen depremin yaratmış olduğu travmanın bireyleri bu eyleme yönlendirdiği düşünülmüştür. Erkeklerin ise daha sakin kaldığı ve duruma adapte olduğu göze çarpmıştır. Kalınan konteynerin karşısında yer alan bir başka konteynerde ise boru

patlamasından kaynaklı olarak su basması yaşanmıştır. Bu süreçte depremzedeler orada olmadığı için ulaşılp haber verilmiştir. Olaydan iki gün sonra aynı konteynerde termosifon patlaması meydana gelmiş (bir bomba sesi gibi) ve olayın etkisi saatlerce atlatılamamıştır. Konteynerde yaşayan kadın ise (iki küçük kız çocuğu ile) tekrar konteynere girmeyi reddetmiş ancak görevlilerce ikna edilmiştir.

Konteynerkentte market, halı saha, eczane, okul, kütüphane, çocuk parkı gibi mekanlar olduğu gözlemlenmiştir. Ancak görüşmelerde de belirtildiği üzere tuvalet sorunu göze çarpmıştır. Konteynerlerde su kesintileri olması nedeniyle bireylerin herkese açık tuvaletleri kullandığı görülmüştür. Ancak akşam yediden sonra bu tuvaletlerin kilitlendiği aktarılmıştır. Bu duruma sebep olarak ise tuvaletlerdeki muslukların ve temizlik eşyalarının çalındığı söylenmiştir. Gündelik yaşam sürdürülse de bazı noktalarda sorunların devam ettiği gözlemlenmiştir.

Dayanışma noktasında ise hem dışarıdan gelen bireylerin hem de depremzedelerin birlik ve beraberlik sergilediği görülmüştür. Bölgeye yapılan yardımların sürdüğü ve bireylerin bu yardımlardan yararlandığı gözlemlenmiştir. Bireylerin ulaşabilecekleri konumda, yardım konteynerlerine yer verilmiş ayrıca sosyal hizmet görevlileri ve psikologlar belirli zaman dilimlerinde bireylere yardımcı olmuştur. Yapılan odak grup görüşmelerinde ise bu bireylerden yardım alınmış ve bu görevliler konteynerlerinin kullanılması konusunda rıza göstermişlerdir. Bölgeye yapılan ilk ziyarette enkazların büyük çoğunluğunun hala yerlerinde olduğu görülmüştür. İkinci ve üçüncü ziyarette ise birçoğunun kaldırıldığı ve az da olsa yeni binaların temellerinin atıldığı görülmüştür.

Araştırmacı 2002 yılında Çay-Sultandağı (Mw 6.5) Depremini yaşamış ve deprem sonrası durumu deneyimlemiştir. Bu deneyimlerden de faydalanılarak, görüşmeler sırasında depremzedeler üzerinde travma yaratacak ve onları kötü hissettirecek üslup ve davranışlardan uzak durulmaya gayret edilmiştir. Ancak bilimsellik açısından gerekli tedbirler alınmış ve nesnel değerlendirmeler yapılmaya çalışılmıştır. Görüşmeler için katılımcıların rızası alınmıştır. Rızası olmayan iki kişi ise, depremde yakınlarını kaybetmeleri ve konuştukça onları hatırlamaları nedeniyle görüşme yapmak istemediklerini belirtmiştir.

1.7. ARAŞTIRMANIN İÇERDİĞİ KOLAYLIKLAR VE ZORLUKLAR

Araştırma süreci belirli zor ve kolay yönleri barındırmaktadır. Deprem sonrası dayanışmayı irdeleyen çalışmada deprem bölgesine gidilmesi gerekmiştir. Öncelikle

görüşme soruları hazırlanarak etik kurul onayı alınmıştır. Ancak bölgeye gitmeden önce yaşanan en büyük sorun kalacak yer problemidir. Kahramanmaraş Merkezde birçok binanın yıkılması ve hasar alması nedeniyle kalacak yer bulma konusunda sıkıntı yaşanmıştır. Afyonkarahisar Valiliği aracılığıyla Kahramanmaraş AFAD Müdürlüğü ile iletişime geçilerek konteyner ayarlanmaya çalışılmıştır. Sürecin aksamaması için üniversitedeki bir öğretim üyesi aracılığıyla Gaziantep İslahiye’de bulunan İDEA Derneğine talepte bulunularak üç gün süreyle bu dernekte konaklanmıştır. Kalınan yer ile Kahramanmaraş merkez arası yaklaşık yetmiş üç kilometre mesafededir ve buradan bölgeye gidilerek görüşmeler yapılmıştır. Bu noktada çalışmanın başında zorluk yaratan ilk durum kalacak yer problemidir.

İlerleyen süreçte AFAD’lı yetkililer Umutkent isimli konteynerkentte yer ayırabileceklerini belirtmiş ve kalan günlerde konteynerde kalarak çalışma yürütülmüştür. Görüşmeler yapılmadan önce, depremde hem psikolojik yara almış hem de yakınlarını kaybetmiş bireylerin görüşme talebine vereceği tutum endişe oluşturmuştur. Ancak bireylerin sıcak tavırları sonrasında görüşmeler daha kolay ilerlemiştir. Görüşmeler mekansal olarak farklı yerlerde gerçekleştirilmiştir. Cami önü, okul, sokak ve konteyner bu mekanlardan bazılarıdır. Mevcut durumlara göre çeşitli yiyecek ve içecekler eşliğinde görüşmeler yapılmıştır. Bazı depremzedeler sürekli olarak öğünleri birlikte geçirmeyi teklif etmiştir. Bazı günler ise kısır vb. yiyecek içecek hazırlanarak konteynerlerin önünde toplu sohbetler yapılmıştır. Katılımcıların olumlu tavrı çalışmanın ilerlemesini kolaylaştırmıştır. Ayrıca yaşanan konteynerde her türlü imkanın var olduğu görülmüş ve kalacak yer sorununun çözülmesi rahat görüşme imkanı sunmuştur.

Çalışmada veri toplama sürecinde yaşanan bir diğer zorluk ise odak grup görüşmesi aşamasında yaşanmıştır. Bazı bireyler işiyle ve özel durumlarıyla ilgili nedenler sunarak görüşmeye katılmak istememiştir. Bu süreçte katılımcılara ulaşmak zorlayıcı olmuştur. Görüşmenin nerede yapılacağı konusu da sorun teşkil etmiştir. Bu doğrultuda günün belirli saatlerinde görev yapan sosyal hizmet uzmanları ve psikologlardan yardım alınarak ofis olarak kullanılan bir konteynerde görüşmeler yapılmıştır. Katılımcılar ve görevlilerin olumlu tavrı görüşmelerin de olumlu yönde seyretmesini sağlamıştır.

Depremzedelerle yapılan görüşmeler toplamda yirmi kişi ile yapılmıştır. Bu görüşmeler genellikle öğleden sonra (özellikle ilk günler İslahiye’de kalındığı için)

yapılmıştır. Katılımcıların çalışmaya önem vermesi soru-cevap sürecinde oldukça fayda sağlamıştır. Belirli bir zaman kısıtlamasının olmaması da detaylı yanıtlar alınmasını kolaylaştırmıştır. Bölgeye yardım amacıyla giden bireylerle yapılan odak grup görüşmeleri ise iş çıkış saatlerinde yapılmıştır. Katılımcıların çalışması nedeniyle ortalama olarak saat 17.00 sonrası görüşmelere başlanmıştır. Odak grup görüşmelerinde de katılımcıların olumlu tavırlar sergilediği gözlemlenmiş ve bu durum veri toplama sürecini kolaylaştırmıştır.

Genel olarak bakıldığında çalışmanın zorlukları; aşına olunmayan bir bölgeye gidilmesi, ulaşımın uzun sürmesi ve kalacak yer bulunamamasıdır. Deprem sonuçları göz önünde bulundurulduğunda kalacak yer bulunamaması ise oldukça doğal kabul edilmektedir. Bunun yanı sıra depremzedelerin sıcak tavrı, misafirperverlikleri ve çalışmaya destek vermeleri ise araştırmayı kolaylaştıran unsurların başındadır. Bu kolaylık ve zorluklar çerçevesinde veri toplama süreci tamamlanarak verilerin analizi ve yorumlanması ile sürece devam edilmiştir.

2. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

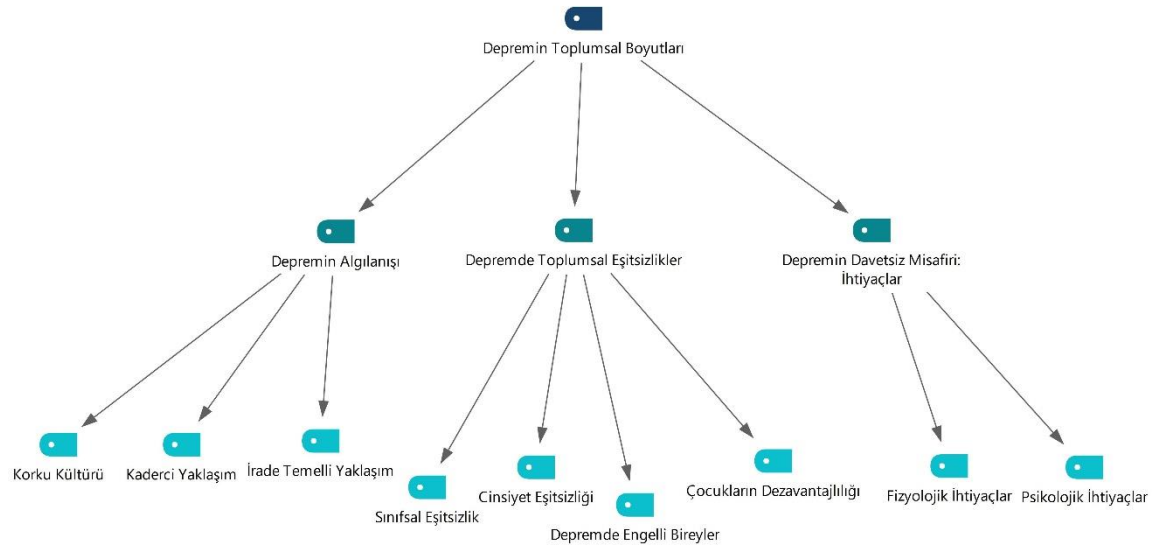
Saha araştırmasında uygulanan yarı yapılandırılmış görüşme ve odak grup görüşmesi sonucunda elde edilen veriler analiz edilerek bu bölümde değerlendirilmiştir. Bulgular neticesinde tema, kategori ve kodlar oluşturularak analiz gerçekleştirilmiştir. Araştırmada toplam dört tema ortaya konulmuştur. Bu temalar, “Depremi Toplumsal Boyutları”, “Deprem Sonuçlarının Bertarafı: Toplumsal Dayanışma”, “Deprem Sonrası Dayanışma Metotları” ve “Dayanışmayı İşlevsiz Kılan Faktörler” olarak belirlenmiştir. Temalara ait kategori ve kodlar bu bölüm içerisinde detaylı olarak sunulmuş, bulguların tartışılması ve yorumlanması yapılmıştır.

2.1. DEPREMİN TOPLUMSAL BOYUTLARI

Depremi toplum üzerinde önemli etkilerinin olduğunu söylemek mümkündür. İlk saniyesinden itibaren bireyleri etkilemeye başlayan depremler, binaları olduğu kadar birey ve toplum yaşamını da sarsmaktadır. Bu durumdan etkilenen insanlar depremin yaralarını sarabilmek için uzun ve çetin bir yol izlemek durumunda kalmaktadır. Özellikle 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş Merkezli olarak meydana gelen iki büyük deprem ve artçıları 11 ili etkisi altına almış ve olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Bu noktada deprem sonrası yardımlaşma ve dayanışma oldukça önemli bir hal almıştır. Devletin, devletin kurumlarının, STK’ların, gönüllülerin ve vatandaşların çalışmalarının ne ölçüde önemli

olduğu bu depremler birlikte tekrar görülmüştür. Bu nedenle deprem sonrasındaki dayanışmaya değinmeden önce, bu depremin toplum tarafından nasıl algılandığına, teolojik bakış açısına, bilimsel yaklaşıma, ne tür ihtiyaçların ortaya çıktığına ve depremde toplumsal eşitsizliğin durumuna değinmek gerekmektedir. Bu unsurların depremin toplumsal boyutlarını sunmakla birlikte toplumsal dayanışmanın da önemini ortaya koyacağı düşünülmektedir.

Şekil 4: Depremin Toplumsal Boyutları Temasına İlişkin Kodlar

2.1.1. Depremin Algılanışı

Görüşmeler sonucunda elde edilen veriler, bireylerin depremi farklı biçimde algıladıklarını ve depremi farklı şekillerde tasvir ettiklerini ortaya koymaktadır. Depremin toplum tarafından nasıl anlamlandırıldığı ortaya koymak sosyolojik çıkarımlar yapmayı mümkün kılmaktadır. Bu doğrultuda bireylerin depremi algılayış biçimleri ortaya konularak deprem ve toplum ilişkisi kurulmaya çalışılmaktadır. Elde edilen veriler ışığında depremin toplumda neyi ifade ettiği üzerinde durularak devam edilmektedir.

2.1.1.1. Korku Kültürü

Bireyler sosyalizasyon sürecinin başından itibaren topluma dair kaideleri öğrenerek yaşamlarını sürdürmektedir. Neyi ne şekilde yapacakları, nasıl davranacakları, hangi kurallara uyacakları gibi konular bu süreçte öğrenilmektedir. Risk toplumu teorisyenleri bu öğrenme sürecine zaman içerisinde korkunun da dahil edildiğini düşünmektedir. Korkunun aşılması ile bireyleri belirli hedefler doğrultusunda yönlendirmenin mümkün olabileceği ifade edilmektedir. Furedi (2017: 8), toplumların

korku kültürünün etkisi altına girmesi üzerinde durarak insanlar üzerinde gündelik yaşamı tehdit eden güçlerle kuşatıldığı inancının oluşturulduğunu belirtmektedir. Ayrıca kişisel deneyimlerin, hayal gücü ve korkuları biçimlendirdiğini öne sürmektedir. Oldukça güçlü bir deneyim yaşatan Kahramanmaraş Depremleri sonucunda bu korkunun farklı şekillerde izah edildiği görülmektedir.

Katılımcıların görüşmelerde depremi ifade ederken farklı kavramlardan yararlandığı görülmektedir. Bu kavramlar esasında hem depremin algılanışını hem de korkunun dışavurumunu yansıtmaktadır. Bozkurt (2023: 95), Kahramanmaraş Depremlerinde, depremi yaşayan bireylerin depreme evlerinde uyku halindeyken yakalandıklarını ve büyük bir korku ve şaşkınlık hissettiklerini belirtmektedir. Bu durum çalışma bulgularıyla benzerlik göstermektedir.

“Deprem olduğunu anladık. Zaten bu tarifi anlatılmayacak bir şey. Yani insan korkusunu dile getirip de söyleyemiyor. Tam bir felaket yani. O an koruma içgüdüsü devreye giriyor. Ben, annem, babam deprem böyle sakinledikten sonra dışarıya çıktık. Herkese bağırmaya çalıştım. Herkese duyurmaya çalışıyorum. En azından herkes çıksın kurtulsun diye uğraşıyoruz. Ablam var, yeğenlerim var. İlk aklıma gelen onlar oluyor zaten. Aradım ‘iyi misiniz çocuklar çıkarabildiniz mi güvenli bir yerde misiniz yoksa geleyim alayım mı?’ falan dedim. Ondan sonra mahalle çevresi zifiri karanlık, herkes arabalarıyla çıktı. Yıkılan yerlere müdahale etmeye gidiyoruz. Deprem olduğunda bir aydınlık oldu millet birbirini görebiliyordu aynı gündüz gibi. Bir uğultu geliyor yerden zaten” (K12)

Katılımcının ifade ettiği gibi, yaşanan korkuyu ifade etmenin oldukça zor olduğu görülmektedir. Emre ve Yalçın’da (2024: 432), Kahramanmaraş Depremlerini yaşayan bireylerle yaptıkları görüşmelerde, katılımcıların en çok bahsettikleri duygunun korku olduğu sonucunu ulaştıklarını aktarmaktadır. Ayrıca ifade, depremden sağ kurtulan bireylerin diğer depremzedelere yardım edebilmek amacıyla harekete geçtiğini ortaya koymaktadır. Bu durum depremin ilk dakikasından itibaren dayanışma ruhunun ortaya çıktığını göstermektedir. Farklı bir katılımcı ise:

“Deprem olduğunda, aslında bu bir deprem değil de çok büyük bir felaketti. Ben daha ömrü hayatımda böyle bir şey görmedim. Yani helalleştim çocuklarımla hepsini bir araya topladım. Eşimle helalleştim. ‘Gidiyoruz’ dedim. Öyle bir sallantı değildi yani ben

sadece dua okudum ve çocuklarımla helalleştim. Bunu yaptım yani bunun dışında da zaten yapacak bir şey yoktu elimizde. Elimizden bir şey gelmiyordu.” (K13)

Şeklinde depremin insanları çaresiz bıraktığını vurgulamaktadır. Bu noktada yapılacak tek şeyin dua etmek ve helalleşmek olduğunu belirtmektedir. Ölümün artık kabullenilmesi ve helallik alınması durumun vahametini ortaya koymaktadır. Ayrıca mevcut söylem yaşanan korkuyu da gözler önüne sermektedir. Çetintaş da (2025: 446); 2023 yılında gerçekleşen depremi Malatya örneklemini üzerinden ele aldığı çalışmasında, deprem sonrasında toplumda korku ve kaygı düzeyinin yüksek olduğunu sonucuna ulaşmaktadır.

Deprem sonrası yardıma gelen bireyler ise durumu şu şekilde özetlemektedir:

“Yani ilk geldiğimizde ben şok oldum. Böyle çok tuhaf bir arbede vardı. Yani daha öncesinde de görevlerde bulundum ama bu bir farklı geldi çok. Bir panik ortamı vardı. Tuhaf bir hava hakimdi. Enkazlara ulaştığımızda tam bir felaketti yani binalar yerle bir olmuş, insanlar panikle bir şeyler yapmaya çalışıyorlar, birilerini çıkarmaya çalışıyorlar yani anlatamam. Bunu kelimelerle nasıl ifade edebilirim bilmiyorum ama o sırada çaresizliği de gördüm. Yani insanlarda herkes yardım talep ediyor ama hangi birisine el atabileceğini şaşırtıyorsun.” (G4)

Katılımcı daha önceki görevlerine nazaran bu depremin daha farklı olduğunu, insanların panikle birbirlerine yardım etmeye çalıştıklarını, çaresizliği ve durumun bir felaketi anımsattığını ifade etmektedir. Emre ve Yalçın'da (2024: 432) çalışmalarında, deprem anını “insanın otokontrolünü yitirdiği, güven duygusundan mahrum kaldığı dolayısıyla yüksek korku içeren bir süreç” olarak değerlendirmektedir. Süreci yaşayan bireyin ise kendini savunmadan yoksun ve çaresiz hissettiği çalışmada belirtilmektedir. Bu durum katılımcının (G4) ifade ettiği “çaresizliğin” altyapısını açıklar niteliktedir. Depremzedelerin ve gönüllülerin hissettiği çaresizlik ve korku zamanla toplumun geneline de yayılabilmektedir. Nitekim enformasyonun topluma yayılması beraberinde korku kültürünün de topluma nüfuz etmesine (Gencer, 2021: 56) neden olabilmektedir. Beck (2019: 85) bu noktada, bireyler için tehlikenin bilgisizlik olmadığını aksine enformasyonun bizzat kendisi olduğunu vurgulamaktadır. Deprem hakkında yayılan enformasyon neticesinde diğer bireyler de derin bir korku haline bürünebilmektedir.

“Gördüklerimiz insan psikolojisini çok zorlayan şeylerdi ama yavaş yavaş alıştık. Sokaklara ateşler yakılmış. İnsanlar üzerlerine battaniye almışlar. Felaket

senaryosunu andıran bir durumdu. Biz de ilk olarak E. sitesinin olduğu yere gittik. Normal zamanda görse insanın çok olacağı, belki 3-5 hafta etkisinden kurtulamayacağı görüntüler. Sürekli görüyorsunuz ama alışıyorsunuz yani. Birinin kolu kopmuş birinin bacağı kopmuş normal zamanda görsen etkisinden çıkamazsın ama o atmosferde etkilenemiyorsun.” (G6)

Katılımcının ifadeleri belirli bir zaman sonrasında duruma alışıldığını ve duyarsızlaşmanın ortaya çıktığını göstermektedir. Yıldırım (2023: 151), deprem bölgesinde görevli olan ya da gönüllü olarak bulunan bireylerin yaşadıkları tükenmişlik durumu neticesinde bu bireylerde duyarsızlaşmanın gelişebileceğini ifade etmektedir. Bu durum katılımcının (G6) yaşadığı duyarsızlaşmanın nedeninin tükenmişlik sendromuna bağlı olabileceğini göstermektedir.

“‘Ne olmuş burada? Bu kadar şeyle nasıl başa çıkabileceğiz?’ gibi düşündük. Çünkü bakıyorsunuz insanların kolları bacakları bir tarafta, cesetler, bağırırlar, ağlamalar, yani ne kadar deneyimli olursan ol seni kafese alıyor gibi bu durum. Yani beni en çok bu yakınların ağlamaları etkiledi. ‘Kızım oğlum vesaire burada yardım edin’ talepleri. İnsan olarak kendini kötü hissediyorsun ama mantıklı da hareket etmen gerekiyor. Çünkü kimsenin tek başına yapabileceği bir şey değil yani, binlerce tonluk binayı yıkılmış altında canlar. İlk gün çok kötüydü. Büyük bir kargaşa kaos hakimdi. Arkadaşların da bahsettiği gibi sonrasında tabii birazcık daha işler yoluna girdi (G1)

Yaşanılan bu tablo insanları psikolojik olarak oldukça zorlamıştır. Depremi yaşayan bireylerin yanı sıra yardım amacıyla bölgeye gide bireyler de korku ve travmalar ile yüzleşmek durumunda kalmıştır. Benzer şekilde Güngör’de (2023: 462), travmayı yaşayan bireylerin homojen olmadığı gibi travmanın etkilerinin de homojen olmayacağını belirtmektedir. Bu doğrultuda hem depremzedelerin hem de yardımseverlerin korku ortamından, farklı şekillerde de olsa, etkilendiğini ifade etmek mümkündür.

“Çok vahim bir durumdu. Çok ciddi bir yıkım vardı. Neredeyse sağlam bina kalmamıştı. Biz o ilk şoku çok zor atlattık. Görevlendirdiğimiz yere gitmeye çalıştık Navigasyondan falan bakıyoruz ama ne mümkün. Defalarca döndük yani orayı bulabilmek için binalar yerle bir olmuş. Navigasyon gösteriyor. Gideceğin yeri ama öyle bir yer yok. Sürekli sirenler ambulanslar çok yoğun bir hareketlilik vardı tam bir kaos ortamıydı. Acil servise gittiniz de onun önündeki hareketlilik bile sizi yorar. Buradaki

onun onlarca katı. Hareketlilik var. Hızlı hızlı hareket edenler koşturanlar. Enkazın başında bekleyenler, ağlayanlar, yakınıni alanlar. Ambulansların biri geliyor, biri gidiyor. Her yerde yıkım var. Her yerde iş makinesi çalışıyor. Siren sesi var falan acayip bir hengameydi. Biz en başta donduk kaldık. Hangisine gideceğiz, hangisine yardım edeceğiz, nereden başlayacağız hangi enkazın başındakilere yardım edelim? Orada panik halinde olan bir sürü insan vardı. Ona mı yardım ederim diğer enkaza gidelim? İlk öyle afalladık.” (G9)

Katılımcının söylemlerini gözlemle desteklemek gerekirse; depremden önce ziyaret edilen Kahramanmaraş’ın T. Caddesinin depremden sonraki durumunu görmek amacıyla bölgeye gidilmiştir. Navigasyon yardımıyla ulaşılmaya çalışılan caddeye gidildiğinde “hedefe ulaştınız” uyarısına rağmen cadde bulunamamış ve tekrar aranmaya devam edilmiştir. Sonrasında orada bulunan bireylere sorulduğunda caddenin aslında orası olduğu ve depremden sonra binaların tamamına yakınının yıkılmış olduğu belirtilmiştir. Bölge esnafının konteynerler içerisinde mesleğini sürdürdüğü gözlemlenmiştir.

Deprem sonrası bölgeye giden katılımcılar ise korku ve kargaşa ortamını şu şekilde ifade etmektedir.

“Biz ilk geldiğimizde bir korku filmine girmişiz gibi hissettik. Hem depremin üstünden ne kadar zaman geçti. Ama hala gözümü kapattığımda o anlar aklıma geliyor. Araçtan indik. Yerler buz, çok kötü bir ortamdı. Birileri ateş yakmaya çalışıyor. Birkaç parça bir şey bulup üzerine almışlar. Korku filmi gibiydi benim için.” (G3)

“...yani ben Maraş'a ilk geldiğimde depremi anlamlandıramadım. Çok bina yıkılmıştı. İlk başta deprem oldu, insanlar öldü yani zihnim almamıştı. Belki de öncesinde depremi yaşamadığım için anlamadım. Sanki şehir böyle komple boşaltılmış, kentsel dönüşüme girmiş de sokaklar boşaltılmış gibi. Korku filmlerinde olur ya aynı öyle. İdrak edemedim nasıl olabilir nasıl oldu? Biz haberlerde okumuştuk evet ama yani bu kadar da düşünemedik. Ya burada bu kadar bina yıkıldı bu kadar insan çıkarıldı. İnsanlar burada şu şekilde yaşıyor. Acı çekildiğini gördüğü zaman insan çok daha farklı hissediyor. Ben ilk şehri gördüğüm anda şok geçirdim.” (G10)

Nakajima (2012: 150-151), deprem sonrası psikolojiyi incelediği çalışmasında tehlike ortamının bireylerde birtakım tepkilere yol açacağını belirtmektedir. Bu süreçte korku, şaşkınlık, olanlara inanamama gibi bulguların oluşabileceğini ifade etmektedir.

Katılımcıların belirttiği “korku filmine girmişiz gibi hissettik”, “anlamlandıramadım”, “idrak edemedim” gibi ifadelerin Nakajima’nın (2012: 150-151), tehlike durumunda verilen tepkiler olarak bahsettiği bulgularla benzerlik göstermektedir. Bu doğrultuda deprem sonrası bölgeye giden bireylerin karşılaştıkları manzara karşısında doğal sayılabilecek tepkiler verdikleri çıkarımı yapılabilmektedir.

Görüşülen bireylerin çoğunluğu depreme uyurken (K1, K10, K12 hariç – geç uyuma ve tuvalet ihtiyacı nedeniyle) yakalanmıştır. Depremi gece 4.17’de gerçekleşmesi bu duruma sebep olmuştur. Depremi gerçekleşmesi uykunun kabusla bölünmesine yol açmıştır. İnsanlar uykularındayken sarsıntıya uyanmış ve depremi anlamlandırma çabası sarfetmiştir. Katılımcılardan bazıları (K3, K4), bu nedenle deprem anını “kâbus” olarak nitelendirmiştir.

“Vallahi işte depreme uyandık, depremle birlikte uyandık yani, sarsıntıyı uyandık işte. Kabusla uyandık yani. Hanımla birlikte, çocuklarla ortadaki girişe hepimiz birlikte toplandık. Bekledik yani. Dediğim gibi ciddi bir uğultu geliyor. ...kapkaranlık. Komşuların bağırırları duyuluyor ama göremiyorsun. Yani çığlıklar mı dersin yardım bağırırları mı dersin? İnsan inanamıyor, aklı almıyor.” (K3)

“Tam bir kabustu benim için. Zaten çok az uyumuştum. Yani toparlayamadım zihnimi. Kimse ne yapacağını bilmiyordu. Bağırış çağırışlar. ...ben dışarıya çıktım bir 5 dakika mı 10 dakika sonra bir daha vurdu. İnsanlar bunu söylemiyor mesela iki deprem var diyorlar. Biz iki arada bir deprem daha yaşadık. Onu da çok büyük olduğunu düşünüyorum çok sağlam salladı. O da yine karanlığın içindeydi, en kötüsü de buydu bizim için...” (K4)

Katılımcı deneyimlerinden bahsederken iki deprem arasında (04.17-13.24) farklı bir depremin daha olduğunu belirtmektedir. Ancak bu depremin artçı bir sarsıntı olabileceği düşünülmektedir. Nitekim AFAD’ın (2023) hazırladığı deprem raporunda da bu iki deprem arasında gerçekleşen farklı bir depreme yer verilmemektedir. Bireyin yaşadığı korku, panik vb. unsurlar nedeniyle farklı bir depremin daha gerçekleştiğini hissettiği düşünülmektedir.

“Altan vurmaya başladı ama nasıl vuruyor yani yeryüzündeki tüm müzik sistemlerini getir kur yani o sesi hayatta çıkaramaz”

“Zaten ben deprem olduğunu algılayamadım. Şu an için farklı bir durum olduğunu düşündüm. Atom bombasını attılar dedim.” (K5)

“Çok korkunç yani ben deprem değil de yani saldırı sandım. Saldırı mıydı deprem miydi anlayamadık. Sanki biri bomba atmış gibi.” (K2)

Katılımcıların ifadeleri depremin şiddetinin ne ölçüde büyük olduğunu göstermektedir. “Yeryüzündeki tüm müzik sistemleri”, “atom bombası”, “saldırı” gibi kelimeler esasında depremin etkisini ve dolaylı olarak yaşanan korkuyu betimlemektedir. Depremler sonucunda resmi verilere göre 50 bin civarında kişi hayatını kaybetmiş, 115 bin civarında kişi ise yaralanmıştır (AFAD, 2023). Kayıp ve yaralı sayısının bu ölçüde büyük olması depremin hemen sonrasında sokaklarda insanların cesetlerinin, uzuvlarının (G1) ve yaralı bireylerin olmasına neden olmuştur. Bozkurt (2023: 97) çalışmasında, depremzedelerin yaşadıkları kaosu ve acıyı “can pazarı” olarak aktardıklarını belirtmiştir. Bu duruma benzer şekilde, bir katılımcı bölgedeki durumu “can pazarı” olarak değerlendirmiştir.

“Bizden ilk E. sitelerine gitmemiz istendi. Yani arkadaşşıma katılıyorum. Ölüm kalım ortamı vardı diyebilirim her yerde. İnsan ne yapacağını bilemiyor. Sonrasında işte E. sitelerine gittiğimizde yüzlerce kişi oradaydı. Tüm bloklar tamamıyla çökmüş. Tamamıyla bir can pazarıydı. Evet eğitimleri aldık ama ben hayatımda ilk defa böyle bir şey gördüm. Ama tabii orada olmamızın da bir amacı vardı. Hemen arkadaşlarımla işe koyulmaya başladık. Birbirimize destek olmaya çalıştık, insanlara yardımcı olmaya çalıştık.” (G2)

Kahramanmaraş’ta veri toplama sürecinde karşılaşılan manzaralar ifadeyle benzer bir durumu yansıtmaktadır. Yeni yapıların birçoğunun yıkıldığı veya duvarlarının ağır hasarlar aldığı gözlemlenmiştir. Belirtilen sitede ve birçok yeni sitede benzer durumla karşılaşmıştır. Görüşmelerde bu sitelerde binlerce kişinin hayatını kaybettiği, onlarca kişinin ise bulunamadığı aktarılmıştır.

Esasında katılımcıların söylemlerinin de belirttiği gibi “belirsizlik” hali insanların üzerinde korkuya neden olan bir durum olarak değerlendirilebilmektedir. Depremi yaşayan bireyler için nereye gidecekleri, ne yapacakları, ne yiyecekleri, nerede kalacakları, ne zaman tekrar deprem olacağı gibi konular tamamıyla belirsizlik içermektedir. Bu belirsizlik hali ise kaygıya ve korkuya neden olabilmektedir. Koyuncu ve Günerigök (2019: 71), belirsizliğin hayat boyunca çoğu zaman insanlar için korku

kaynağı olduğunu belirtmektedir. Bauman'da (2018: 23), hayatın, belirsizlikler, bulanık hatlar ve gizli kökler sebebiyle korkutucu hale gelen karanlık vesveseler ile dolu olduğunu ifade etmektedir (Bauman, 2018: 23). Belirsizliklerin ve korkunun varoluşu, hem deprem özelinde hem de gündelik yaşamda, Furedi'nin (2017), bahsettiği korku kültürünün oluşmasına ve yayılmasına sebebiyet verebilmektedir. Depremin yaratmış olduğu korku ortamı ve korku kültürüne değinildikten sonra katılımcıların depremi dini biçimde nasıl anlamlandırdıkları üzerinde durulmaktadır.

2.1.1.2. Kaderci Yaklaşım

Depremin anlamlandırılış biçimi bireyden bireye farklılık göstermektedir. Bazı bireyler depremi korkuyla ilişkilendirirken bazı bireyler ise teolojik değerlendirmeler yapmaktadır. Depremin şiddeti ve etkileri bireylerde “ilahi bir uyarı” algısı oluşabilmektedir. Bir şeylerin yanlış yapıldığı ve bunun sonucunda da ilahi bir cezalandırma olarak depremin yaşanıldığı düşünülmektedir. Bazı bireyler ise depremi kabullenerek bunun yaratıcı tarafından sunulan “imtihan” olduğunu ifade etmektedir. Görüldüğü üzere depreme kaderci bağlamda yaklaşan bireyler doğaüstü yollarla fikirlerini pekiştirmektedir.

Comte (2015: 159-160), Teolojik halin insanların doğayı ve çevreyi anlamlandırma noktasında doğaüstü çıkarımlar yapılmasından bahsetmektedir. Toplumsal olaylar açıklanırken ruhlara ilişkin mitlerin kullanıldığını belirtmektedir. Deprem gibi toplumsal olayların doğaüstü açıklamalarla anlamlandırılabilirliği düşünülmektedir. Comte'un düşüncesinin aksine çeşitli çalışmalarda depremin dini unsurlarla ilişkili olabileceğine dair çalışmalar da (Arslantaş, 2015; Gökbudak, 2016) bulunmaktadır. Bu noktada iki farklı görüş olduğu görülmektedir. Teolojik anlamlandırmanın yanı sıra pozitivist yorumlamaya da ilerleyen bölümlerde yer verilmektedir.

Bireylerin depremi kaderci değerlendirme biçimlerinden biri olarak “Takdir-i İlâhi” karşımıza çıkmaktadır. Bireyler depremin meydana gelişini ilahi açıdan kabullenmiş ve bu durumun bir alinyazısı, kader ve Tanrı'nın bileceği bir olay olduğu içselleştirilmiştir. Katılımcılar bu noktada depremi de bu boyutlarıyla değerlendirmiştir.

“...eşim besmele falan çekiyordu. Tekbir getiriyordu. Ben eşime ‘sus çocuklar yatıyor’ dedim. Deprem olduğunu anlayamadım ben. ‘Sus çocuklar yatıyor’ dedim. Sonra bir gözümü açtım havadan iniyordum. Alttan vurmuş. Biz havadaydık. Aşağı düşerken

uyandım ben. Sonra kendimi yataktan fırlattım. Eşim tuttu, çocuklara gidecektim ben. ...Takdiri İlahi yani Allah bir daha göstermesin. ...sonra eşim deyince anladım. Daha sonra yani bu kadar büyüklüğü de tahmin etmedik biz. Salladı yani Rabbim bize “kendine gel kulum” dedi. Bir de şunu gözlemliyorum insanlar bu depremden sonra iyiler daha çok iyi oldu, kötüler daha çok kötü oldu gibi geliyor bana. Yani bilmiyorum ama onu hissediyorum yani gözlemledim. (K2)

“Takdir-i ilahi abi ya.. ...bizim yirmi yılda dolacak mezarlığımız bir hafta içerisinde doldu.” (K7)

Emre ve Yalçın (2024: 433), depreme yüklenen anlamları araştırdıkları çalışmalarında yaşlı bireylerin din dışı referanslar yerine daha çok dini referanslarla depremin sebebini aktardıklarını saptamaktadır. Farklı bir ifadeyle yaşlı katılımcıların depremin sebebi noktasında dini anlamlara başvurdıkları sonucuna ulaşılmaktadır. Mevcut çalışmada da dini yorumlama getiren katılımcıların yaşlarının bazı istisnalar dışında (28, 33 yaş), 40 yaşın üzerinde olduğu (51, 43, 59, 62, 51, 44 yaş) görülmektedir. Bu durum ilerleyen yaşlarda dini referansların önem kazandığı sonucunu ortaya koyabilmektedir.

“Takdir-i ilahi yani ev yıkılsa ben ölmüştüm, annem ölmüştü. Uyandığımda sadece anneme sarılmıştım, sallanıyordu ama nasıl tepki vereceğimi bilmiyordum. Ayağa kalktığımda direkt çıkma girişiminde bulundum.” (K4)

“Allah razı olsun eşim tutmasa belki ben binadaydım, o indirdi, tuttu. Aklın duruyor o an yani ne yapacağım ne edeceğim bilemiyorsun yani. ...Takdiri ilahi ama biraz da bizden yani.” (K19)

Yağlı Soykan (2024), konuya farklı bir açıdan yaklaşarak insanların depremi ilahi anlamlandırmasının olumlu bir işlevine dikkat çekmektedir. “Yaşanılan travmanın insan eliyle olmaması, üstün bir güce Allah’a atıf yapılması olumlu baş etmeyi ve dini baş etmeyi destekleyen bir faktör” (Yağlı Soykan, 2024: 525) olduğu saptanmaktadır. Pargament de (2003: 215), dinin bireyin başa çıkma eylemine yardım edebileceğini belirtmektedir. Bu bağlamda yaşanan depremin ilahi olarak kabullenilişinin bireylerin durumla baş etmelerini ve kabullenmelerini olumlu şekilde etkilediği düşünülmektedir.

Katılımcıların depremi ilahi bir uyarı olarak algılanması hususunda öne çıkan bir başka nokta, depremin bir imtihan olarak kabul edilmesidir. İnsanlar dünya yaşamında birçok zorlukla karşılaşmakta ve sıkıntılar çekmektedir. İslam’da sıkıntılara karşı pes

etmeyen ve sabır gösteren bireylerin mükafatlandırılacağı görüşü hâkimdir. İmtihan olarak değerlendirilen bu sürecin sonunda mutluluk ve huzur âlemine yolculuk edileceği ifade edilmektedir. Kuran-ı Kerim’de (Bakara 155), “Sizi mutlaka biraz korku ve açlık ile; biraz da mallardan, canlardan ve ürünlerden noksanlaştırmak sûretiyle imtihan edeceğiz. Sabredenleri müjdele!” ayetiyle imtihana karşı sabredenlere müjdelere verilmektedir.

“Bu tabi Yüce Allaha gelen bir şey. Bir imtihan. Rabbim böyle bir felakete düşmanımıza dahi göstermesin.” (K13)

“...yani imtihan tabi bu bize yavrum ölenler öldü kalanlar sıkıntılarla uğraştı (soğuk vb), ölüsü olanların ciğeri yandı, Allah bir daha yaşatmasın kimseye yavrum” (K14)

“Tabi bu da bir imtihan yavrum. Ama Rabbim bir yardım etti ki hiçbir şey olmadı. Su içmedik, yemek yemedik, üstümüz ıslak ıpslak. Oradan buradan gelen, ateşler yanıyor ama hiç hissetmiyoruz ki soğukluğu da hissetmiyoruz. 20 gün boyunca (enkaz) başında durduk” (K17)

Katılımcıların söylemleri depremin bir imtihan olarak kabul edildiğini gösterir niteliktedir. Benzer çalışmalarda da katılımcılar depremin oldukça büyük bir imtihan olduğunu belirterek insanların bu imtihan karşısında dersler çıkarmasının gerekliliğini vurgulamaktadır (Emre ve Yalçın, 2024: 431). Bu durum imtihanın yaratıcıdan doğrudan gelebileceği gibi insanların olumsuz eylemleri neticesinde de birtakım musibetlerle karşılaşabileceği anlayışını içermektedir.

“Ben sabahları camiye geliyorum. Hanım dışarıya gitmiş. Sordum: ‘saat kaç’ diye ‘ezana çok mu daha’ diye. 4’ü çeyrek geçiyordu. Demek 2 dakika varmış. 2 dakika sürdü mü sürmedi mi başladı bize bir o duvara çalıyor bir o duvara çalıyor. Bir oraya, bir oraya. Herkes bir baktık dışarıda. Bizim evler müstakil ev, şimdi arkadaş oradan oraya çalıyor bizi oradan oraya. Hayvanlar tavuklara varana kadar bayık bayık bağırlıyorlar. Kıyamet kopuyor sanırsın. 5 tane çocuğum var. Bizim ev ayrı ama hepimiz bir yerdeyiz yalnız. Öylece bekledik (K15)

TDK’ye göre (2023), kıyamet; “tek tanrılı inanişâ göre dünyanın sonu, gürültü patırtı, büyük felaket” anlamlarına gelmektedir. Deprem sonrasında yaşanan sarsıntı, kaos ortamı, bağırlar ve karmaşa bireylerde “kıyamet” fikrini oluşturmuştur. Bu doğrultuda görüşmelerde Kahramanmaraş’ta meydana gelen deprem bireylerde kıyameti

çağırıştırılmıştır. Katılımcının kıyamet benzetmesi depremin şiddetinin ne derece büyük olduğunu ortaya koymaktadır. Arslantaş (2015: 186-187) bu konuda; sarsıntının şiddeti, can ve mal kaybının çok olması, beklenmeyen bir zamanda cereyan etmesi gibi durumların depremin kıyamet olarak değerlendirilmesine neden olabileceğini vurgulamaktadır.

Diğer katılımcılar depremin kıyamete benzerliğini şu şekilde ifade etmektedir:

“Dedim kıyamet kopuyor herhalde, yani hemen çöktük koridora. Orada durmasını bekledik. Sonra aşağı indik ki yani kapkaranlık bağırs sesleri ‘çıkın çıkın’ diye. Böyle değişik uğultu gibi bir şey. Millet bağıryor. Allah kimseyi yaşatmasın” (K20)

“Tabandan bir ses geldi ama nasıl bir ses. Tabandan vuruyor böyle iniyor kalkıyor resmen. Dedim: ‘kıyametin herhalde sonu geldi’. Çünkü bize de Maraş’ta bir deprem olacak diye hatırlatıyorlardı ama biz buna şey yapmıyorduk. (K18)

Depremin katılımcılar üzerinde “kıyamet” çağrışımı yaptığı görülmektedir. Benzer duruma 1999 yılında gerçekleşen ve etkileri bakımından Cumhuriyet tarihinin en büyük depremleri arasında yer alan Marmara Depremi’nde de rastlanmaktadır. Kula’nın (2000), yaptığı araştırmada depremin oluş şekli ve yaşananların etkisiyle kıyamete benzerlik gösterdiği aktarılmaktadır. Katılımcıların %82’lik kısmı deprem anında “kıyametin koptuğunu zannettiklerini” belirtmektedir. Bu durum farklı depremlerde de benzer teolojik betimlemelerin yapıldığını göstermektedir.

Depremi yaşayan bireylerin yanı sıra deprem sonrası bölgeye yardıma giden katılımcılar da Kahramanmaraş’ta kıyamet gibi bir ortam olduğunu belirtmektedir. Bu durum depremin olumsuz etkilerini pekiştirmektedir.

“Biz daha girişte yolda söyledik. Evet, korku filmi gibi ama bir kıyamet de gibi. Kıyamet, her taraf yıkılmış. Bizden önce tabi başkaları da gelmiş yardım için. Onlar çalışmaya başlamışlar. Biz de hemen onlara yardım etmeye başladık. Tabii bir yandan da görüyorsun yani ne olup bittiğini. Yani insanların hallerini, evlerin durumlarını.” (G5)

Başka bir katılımcı da benzer şekilde:

“Maraş’a ilk girdiğinizde tam bir kıyamet olduğunu görüyorsunuz. Evlerin tamamı yıkılmış. Yani yıkıntıların arasında onlarca insan bir şeyler yapmaya çalışıyorlar. Etrafta ağlayan insanlar. Cesetler çıkıyor. Bir yanda sanki kıyametin

ortasında kalmışsın gibi. Ya yakınları enkazın altında olanlar böyle çaresizce birilerini arıyor.” (G8)

Depremzedelerin yanı sıra yardım amacıyla giden bireylerin de aynı benzetmeyi yaptıkları göze çarpmaktadır. Batır ve İnce (2023: 100), bireylerin afetleri sahip oldukları kültüre ve inanca göre yorumladıklarını ifade etmektedir. Afetlerin anlamlandırılma ve açıklanmasında dinin önemli olduğu vurgulanmaktadır. Arapça’da zelzele olarak bahsedilen depremlerin; yıkım, ölüm, korku gibi etkileri nedeniyle kıyamet kopmasına benzetildiği belirtilmektedir. Bu noktada hem depremzedelerin hem gönüllülerin aynı ifadeleri kullanması sahip olunan kültür ve inancın ortaklığını yansıtmaktadır.

Kıyamet benzetmesinin yanı sıra dini inanişâ atıf yapan bir başka ifade ise “mahşer” olarak karşımıza çıkmaktadır. Mahşer ifadesi kıyamet gününde dirilen insanların toplandıkları alana işaret ederken, gündelik dilde kalabalık yerleri de karşılamaktadır. Katılımcıların da mezarlıktaki kalabalığı, bağırışları, karanlığı ve enkazı nitelemek için “mahşer” kelimesini kullandığı görülmektedir.

“Mezarlığa kaç defa gittim. Ama çare yok ki bir tanesini çıkarabilsem. (K. Mezarlığı – Depremde hayatını kaybedenlerin büyük çoğunluğunun gömüldüğü mezarlık) Oğlum ben bir ağladım. Ben bir ağladım. Sanki mahşer yeri oldu. Ölen çocukların patikleri, kızların gelinlikleri asılı. Bebek elbiseleri, ayakkabıları, mont. Doğum gününde herkes oyuncak getirmiş koymuş, şeker koymuş, kimi kahve koymuş, kime fincan koymuş. Orası zaten yeni, bir mezarlığa 7 kişiyi koymuşlar. Ona aldıkları, buldukları eşyayı düzmüşler. Bambaşka bir duyguydu yani.” (K10)

“Yağmur bir taraftan, kurban olduğum Cenabı Allah, ondan sonra soğuğu bir taraftan. Herkesin mesela ayağı yalın. Mahşer gibi. Göz gözü görmüyor. Buz gibi hava yani. Yani o şartlarda hayat mücadelesi verdi insanlar” (K1)

Bozkurt da (2023: 96) çalışmasında, depremzedelerin yaşadıkları durumu “mahşer anı” ve “mahşer yeri” olarak ifade ettiklerinin altını çizmektedir. Ayrıca depremlerin şubat ayında olması ve ilk depremin gece saatlerinde gerçekleşmesi bireylerin soğuğa karşı hazırlıksız yakalanmasına sebep olmuştur. Uykudan uyanan bireyler deprem durduğu anda o anki panikle aşağıya inmiş ve deprem zorluklarının yanı sıra soğukla da mücadele etmek zorunda kalmıştır. Depremlere yönelik teolojik yorumlamanın ardından depremlerin bilimsel olarak ifade edildiği pozitivist bakışa değinilmektedir.

2.1.1.3. İrade Temelli Yaklaşım

Depremın kaderci algılanışının değerdendirilmesinin ardından, depremin kökenine daha gerçekçi bir bakışı içeren irade temelli yaklaşım üzerinde durulmaktadır. İrade temelli yaklaşım, kaderci anlayışın aksine depreme yönelik belirli önlemler alınabileceği esas almaktadır. İnsanların belirli sorumlulukları olduğu ve bu sorumlulukların yerine getirilmesi ile deprem etkisinin azaltılabileceği düşünülmektedir. Burada önemli olan nokta ise kaderci anlayışın tamamıyla reddedilmemesidir. Deprem kader olarak algılanabilir ancak bireyler üzerine düşen sorumlulukları yerine getirdiği takdirde depremin yarattığı zarar en aza indirilebilir. Japonya, Şili gibi ülkelerde yapılan uygulamalar bu duruma örnek teşkil etmektedir. Bu noktada katılımcıların söylemlerinde kaderci değerdendirmenin yanı sıra depremin doğal bir afet olduğunu dikkat çeken daha realist ifadeler de görülmektedir.

Depremler; belirli nedenler sonucunda yeryüzünün sarsılmasını ifade eden doğa olaylarıdır. Doğal afetler içerisinde yer alan ve büyük can ve mal kayıplarına neden olan depremler; meydana geldikleri bölgelerdeki insanları olumsuz etkilemektedir. Katılımcılar da bu doğrultuda depremin esasında doğal bir afet olduğu hususuna dikkat çekmektedir.

“...deprem illa ki geçer, ölen ölür yaşayan hayatta kalan kalır. Bu bir afettir. İllaki deprem olacak bunun sonunu getiremezsin, bir afettir.” (K4)

“İlk öğrendiğim anda çok büyük bir şaşkınlık yaşadım. Bu kadar şiddetli bir deprem beklemiyordum çünkü. Türkiye’de her gün deprem oluyor zaten sıradan bir afet bizim için hep duyduğumuz şey ama 7-8 ili etkileyecek derecede bir deprem beklemiyordum. Tabii sayı 11 olarak açıklandı ama 7-8 ilde ciddi derecede yıkım olduğu idrak edinceye kadar bir şok halindesin.” (G11)

Deprem, Türkiye’nin coğrafi ve jeolojik yapısı nedeniyle sıkça karşılaştığı afetlerdendir (Eyidoğan, 2019: 14). Katılımcılar da benzer şekilde depremi sıkça gerçekleşen bir afet olarak değerdendirmektedir. Bu durum deprem gerçekliğinin katılımcılar tarafından kabul edildiğini göstermektedir.

“İlk duyduğumuz anda diğer hocalarım gibi olayın bu kadar büyük çapta olduğunu tahmin edemedik. Depremdir, yani doğal bir afet ve zaten her zaman olan bir şey, özellikle ülkemizde. Sonrasında haberlerden veya çeşitli yerlerden duyduğumuz bir şekilde anlamaya başladık.” (G8)

Depremi, kaderci bakışın aksine, doğal bir afet olarak gören katılımcıların nicelik olarak oldukça az olduğu gözle çarpıcıdır. Bu bağlamda inancın anlamlandırma safhasında daha ağır bastığını söylemek mümkündür. Diğer yandan ise Türkiye özelinde depremlere yönelik geniş çaplı hazırlıkların yapılması gerekli görülmektedir. Aksi takdirde gelecekteki depremlerin de büyük can ve mal kayıplarına sebep olması muhtemeldir. Bu bakımdan Fırat (2020: 167), depremi “doğal olduğu kadar, toplumsal da bir olay” olarak değerlendirmektedir. Özellikle katılımcıların da belirttiği gibi Türkiye coğrafyasında sıkça meydana gelen bu afete yönelik çalışmaların yapılması ve önlemlerin alınması gerektiği düşünülmektedir.

2.1.2. Depremde Toplumsal Eşitsizlikler

İnsanlar gündelik yaşamda farklı kişilik özelliklerine, farklı cinsiyetlere, farklı yaşlara ve farklı yaşam biçimlerine sahiptir. Bu farklılıklar bireylerin meydana gelen bir olay karşısında da farklı etkilenmelerine sebep olabilmektedir. Meydana gelen Kahramanmaraş Depremleri de her bireyi aynı şekilde etkilememektedir. Bireylerin ekonomik durumuna, cinsiyetine, yaşına veya sağlık durumuna göre depremle başa çıkabilme durumları değişiklik göstermektedir. Güllüoğlu (2012: 87), modern ulus devlet içerisinde bireylerin hukuksal yönden eşit olmalarının, ekonomik veya diğer eşitsizlik biçimlerini ortadan kaldırmadığını belirtmektedir. Bahsedilen eşitsizliklerin toplumsal yaşama ve dolayısıyla doğal bir afete sirayet ettiğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda depremde bireylerin yaşadığı toplumsal eşitsizlik biçimlerine değinmek gerekmektedir.

2.1.2.1. Ekonomik Eşitsizlik

Toplumsal yaşamda farklı eşitsizlik biçimleri bulunmaktadır. Bu eşitsizlikler içerisinde en yaygın olanlarından birisi ekonomik eşitsizliklerdir. Genel bir ifadeyle ekonomik eşitsizlikler, gelirin ve fırsatların topluma eşit dağıtılmamasını ifade etmektedir. Butler (2023: 22) kısa ve net bir ifadeyle ekonomik eşitsizlikleri “gelir veya servet farklılıkları” olarak ifade etmektedir. Ekonomik eşitsizlik, deprem sürecinde de bireyleri etkileyen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazı bireylerin ekonomik duruma göre depremde etkilenme oranları da değişiklik göstermektedir.

“Yirmi gün boyunca dışarıdaydık kuzum üstlerimiz ıslandı, tenlerimiz ıslandı. ...Yirmi gün ben hiçbir yere gitmedim abim hele hiç gitmedi ayaklarının altı yara oldu

üstümüzde Çünkü bir şey yoktu ki öyle çıktık 3. gün yardım geldi işte yardım geldi de biz istemedik almadık kuzum neler geldi neler geldi.” (K17)

Deprem sonrasında soğuk hava koşullarında aracı olan bireyler araçlarında, farklı yere gitme imkanı olan bireyler ulaşım veya çadırlar kurularak bu süreç atlatılmaya çalışılmaktadır. Ancak aracı, gidecek yeri veya imkanı olmayan bireyler ise mecburi olarak depremin ve havanın koşullarını yaşamak durumunda kalmaktadır. Odabaş'ın (2019: 125) ifade ettiği gibi, afetler toplumda bulunan eşitsizlikleri daha da derinleştirebilmektedir. K17'nin söylemleri bu ifadeyi destekler niteliktedir.

“Hava çok soğuktu. İnsanlar bir şey yakma derdindeydi işte ısınmak için falan. Yani ne yapalım arabası olan arabasına girdi. Biz de komşunun arabasındaydık.” (K19)

“Zordu yani. insanlar sokakta kaldılar o günler. Arabası olan arabasında.” (K2)

“Üç gün arabanın içinde yaşadık. Biz kendi kendimizi düşünmüyoruz biz arabanın içinde de yatarız, ateşte ısınırız, ama çocuklarımızın hasta olmaması için...” (K7)

“Ben biraz daha ekonomik seviyesi yüksek bir bölgede oturuyordum, herkesin arabası vardı. Bir anda siteyi boşalttılar falan. Orada kalanlar da işte arabalarda oturdular.” (K5)

Söylemler deprem sonrasında bir arabanın bile ne ölçüde önemli olduğunu göstermektedir. Bireyler soğukla mücadele aşamasında araçlarını işlevsel kullanarak zorlu koşullarla baş etmeye çalışmaktadır. Kendisinin veya yakınının aracı olmayan bireylerin dışarıda kalmak zorunda olması ekonomik eşitsizliğin olumsuz yönünü göstermektedir.

“Yollar tıkalı ama yetişmemiz de gerekiyor bir yerlere. Birde herkes bölgeden de çıkmaya çalışıyor. ...imkânı olan arabalarıyla uzaklaşmaya çalışıyor.” (G3)

Gönüllü olarak bölgeye giden bir katılımcı, imkânı olan bireylerin bölgeden uzaklaşmaya çalıştığını ve yolların tıkalı olduğunu belirtmektedir. Bu durum imkanı olmayan bireylerin ise bölgede mecburi olarak kalmaları anlamına gelmektedir. Bu duruma benzer şekilde, Dinar Depremi üzerine araştırma yapan Kazancı (2003: 50), deprem sonrasında kırk bin nüfuslu ilçenin nüfusunun on beş bine düştüğünü ve ekonomik durumu iyi olan depremzedelerin göç ettiğini aktarmaktadır. Ekonomik durumu yetersiz olanların ise Dinar'da kaldığını belirtmektedir. Fırat da (2022: 66), ekonomik eşitsizlik konusunda, insanların depreme dayanıklı olup olmadığına

bakmaksızın ekonomik gelirine göre bulduğu eve yerleşmek zorunda olduğunu ifade etmektedir. Alt sosyoekonomik sınıfa ait olan, dar gelirli, yoksul veya yoksulluk sınırında olan bireylerin konut tercih etme seçeneğinin olmadığını vurgulamaktadır. Depremde ekonomik eşitsizliğin etkilerine değindikten sonra bir diğer eşitsizlik biçimi olan cinsiyet eşitsizliği üzerinde durmak gerekmektedir.

2.1.2.2. Cinsiyet Eşitsizliği

Deprem bireyler üzerindeki etkilerinin değişiklik göstermesine neden olan bir diğer eşitsizlik biçimi ise cinsiyet eşitsizliğidir. Cinsiyet eşitsizliği genel anlamda, bireylerin cinsiyetleri nedeniyle maruz kaldıkları eşitsizlikleri ifade etmektedir. Cinsiyet eşitsizliğinin deprem sonrasında bireyler için birtakım olumsuzluklar barındırdığını söylemek mümkündür. Odabaş (2019: 123-124), kadınların ve erkeklerin afet deneyimlerinin birbirinden farklılık gösterdiğini belirtmektedir. Ayrıca kadınlar ve erkeklerin kendi içinde homojen olmadığını; yoksul kadın, yaşlı kadın, engelli kadın gibi farklılıklar bulunduğu ifade edilmektedir. Bu farklılıkların afetin olumsuz etkilerine karşı bireyleri daha zayıf konumlandığı düşünülmektedir. Bu süreçte insan kaçakçılığı, şiddet, enstet, tecavüz, cinsel hastalık, psikolojik travma gibi olumsuzlukların da oluşabileceğine değinilmektedir.

“Yani tuvalet yok. Erkeklerle karışık, ister istemez çekiniyorsun yavrum. Sular da yoktu, simsiyah su akıyor üstüne.” (K17)

“Yani söylemek ne kadar doğru ama bir erkeğinkinden farklı tabii mesela. Tuvaletlerin ortak olması mesela sıkıntıydı yani.” (K2)

“...lavabo ihtiyacı vardı.” (K6)

Katılımcılar kadın ve erkek tuvaletlerinin karışık olmasının büyük bir dezavantaj olduğunu altını çizmektedir. Ayata vd. (2023: 408) depremi yaşayan kadınlara yönelik yaptıkları çalışmada kadınların tuvalet sorununa değinmektedir. Ayrıca hijyen sorunu, kadın sağlığı sorunu, tedirginlik, güvende hissedememe gibi konulara da dikkat çekilmektedir. Kadınların taciz ve şiddet tehdidi altında hissetmeleri, mahremiyet alanının olmaması gibi nedenlerle kıyafetlerini (iç çamaşırı, ped vb.) değiştirmek için hasarlı binalara girdikleri belirtilmektedir.

“Tuvalet, hiç yok tuvalette bir şey yok. Yani insanlar tutmak zorundaydı tuvaletini. Her dakika yapamıyorsun evinde bile olsa. ...herkes tuvaletini belli zamanlarla yapıyor. ...ben tuvaletin beslenmeden bile önce olabileceğini düşünüyorum. ...ben tuvaleti çok

önemsiyorum. Bir insan yapsa sorun değil ama binlerce insan yaptığı zaman hastalık olur, zararlı bir hale gelebilir. (K4)

Bir başka katılımcı ise yine tuvalet sorununa vurgu yapmakta ancak hastalık boyutuna dikkat çekerek birçok insanın kullanmasının zararlı olabileceğini vurgulamaktadır.

“Biz kadınlar olarak yani nasıl söyleyeceğim bilmiyorum ama ihtiyaç konusunda tuvalet ihtiyacının olduğunu söyleyebilirim. Sağlam kalmış bina çok azdı, hastaneler, kamu binaları her yer yıkılmıştı. ...hem depremzedeler hem yardım amaçlı gidenler aynı tuvaleti kullanıyordu. Zaten bir tek orası olduğu için yardım edeceğin yere gidiyorsun sonra dönüyorsun oraya geliyorsun falan, uzak bir mesafede...” (G4)

“...tanınacak halimiz yoktu hiç yüziümüz, gözümüz. Üstüne on beş gün sonra bir banyoya yaptık. Su da yoktu bide kadınsın yani banyo yaptık ama nasıl yaptık.” (K17)

Söylemlerden görüldüğü üzere tuvalet ve banyo ihtiyaçları deprem sonrasında kadınlar için temel problem haline dönüşmektedir. Suyun, tuvalet ve banyonun kısıtlı olması kadın ve erkeklerin birlikte kullanımı gerektirmekte, bu durum da kadınlara rahatsızlık vermektedir. Deprem sonrası ilk günlerde konserlerde vb. kullanılan seyyar tuvalet araçlarının bölgeye aktarılmasının sorunu çözmesinde de geçici kolaylık sağlayabileceği düşünülmektedir. Katılımcıların beyanının yanı sıra gözlemler de bu durumu destekler niteliktedir. Bölgeye gidilen ilk gün konteynerlerde su sorunu olduğu ve umumi tuvaletlerin ise kilitli olduğu görülmüştür. Bunun nedeni olarak tuvaletlerdeki muslukların çalınıyor olması belirtilmiştir. Ayrıca açık olan tuvaletlerin ise temiz olmadığı gözlemlenmiştir. Bu durumun oldukça önemli olduğu vurgulanarak, gerçekleştirilecek diğer afetlerde bu konuya dikkatli yaklaşılması önerilmektedir.

Odabaş (2019: 131), cinsiyet eşitsizliği konusunda ihmal edilen bir konu olan erkek kırılmaçılığına da dikkat çekmektedir. Belirsiz ve güvenliğin olmadığı bir yerde aileyi koruma görevinin erkekleri psikolojik ve bedensel olarak olumsuz etkilediği ifade edilmektedir. Ailenin onurunu koruma amacıyla işlenen suçlar ise erkeğin yaşam kalitesini ve düzenini bozmaktadır. Aile reisinin erkek kabul edildiği birlikteliklerde erkeğin dış dünyaya ve dış tehditlere karşı mücadele etmesini zorunluluk görülmektedir. Ayrıca enkaz altında kalan bireyleri kurtarma görevi, fiziksel güç nedeniyle çoğunlukla erkeklerden beklenmektedir. Görüldüğü üzere cinsiyet eşitsizliği noktasında ilk olarak kadınlar akla gelse de erkekler de bu durumdan olumsuz etkilenebilmektedir.

2.1.2.3. Depremde Engelli Bireyler

Depremden olumsuz etkilendiği düşünölen bir diğör kırılğan grup ise engelli bireylerdir. Engelli bireylerin gündelik yaşamdaki dezavantajlı konumu deprem özelinde de hissedilmekte, bazı noktalarda ise bireyler için oldukça zorlayıcı olabilmektedir. Arı Kovancı (2024: 14), afetin toplumun tüm kesimine etki ettiğini ancak engellilerin de içinde bulunduğı kırılğan grupları çok daha ağır etkilediğini ifade etmektedir. Bu bağlamda engelli bireylerin deprem sürecinde yaşadığı sıkıntılar üzerinde durulmaktadır.

“Evimdeydim, evimde herhangi bir hasar yok ama çıkamadık yani. Asansör yok. Üçüncü kat benimki müstakil, ne aşağı inebildik ne komşular yardım ettiler yani... İlk günümüz çok kötü geçti, çok kötü geçti. Dört gün sokaktaydık, yağmurun altında. Dört günden sonra şey geldi mesela. S... (Eski Bakan) geldi. Ben ateşin başındaydım ama her tarafımız simsiyahtı. Yakacak bir şey bulamadık, yiyecek bir şey bulamadık ve ondan sonra su şişelerini yakmaya başladık. Kızım falan gitti bakanım benim babam bak engelli yanınıza gelecek, gelemiyor zorla (bakanı) getirdi. Aha dedi durumu bu, ya ne yapmamız lazım ya sağlam olsam bir insana yardım edersin sağlam değilsin sağlam olmadığın için de bir şey yapma şansın yok. Bir şey yapma şansın olmadığından ziyade sağa sola bakıyorsun mesela çıldırarak dereceye geliyorsun.” (K1)

Fiziksel engelli olan bir katılımcı deprem gerçekleştiğın asansör olmadığı için aşağıya inemediklerini belirtmektedir. Sonraki günlerde de dışarıda kalmak zorunda olduklarını, ateş yakmak için bile malzeme bulamadıklarını ifade etmektedir. Engel durumu nedeniyle bulunduğı bölgeden ayrılamayan katılımcı “çıldırarak dereceye” geldiğini söylemektedir. Bu durum deprem sürecinin engelli bireyler için daha da zorlayıcı olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda engelli bireyin yakınları da bu süreçten etkilemektedir. Yücel de, (2024: 88), engelli bireylerin yaşadığı sorunların yalnızca bu bireyleri değil yakınlarını da olumsuz etkilediğine dikkat çekmektedir. Bu noktada afete karşı direnç için yapılan çalışmaların engelli bireyleri de göz ardı etmemesi gerektiği vurgulanmaktadır.

“...lavabo ihtiyacı oluyordu. Lavaboya götüremiyorlar bu halde. Her taraf yıkık. Mesela burada bile lavabo sıkıntı. (Konteynerde lavabo yerden yaklaşık 40 cm yüksekte). Sıkıntının sıkıntısı. Ben mesela diyeyim ki pet şişeyi kestim. Ufak suyu dışarıda döküyorum. Ben kaç sefer gittim bu konteyner verildikten sonra. Çok gittim yani. Engelli konteyneri verin dedim anahtarı alamadık. (K1)

Engelli birey deprem sonrasında tuvalete erişimde sıkıntı yaşadığını, hatta yaşadığı konteynerdeki tuvaletin yüksekte olmasından dolayı sıkıntının devam ettiği belirtilmektedir. Bunun için engelli konteyneri istediklerini fakat alamadıklarını ifade etmektedir. Bu durum engelli bireylerin dezavantajlı durumunun afet sonrasında katlanarak arttığını bir kez daha göstermektedir. Gül vd. (2023: 437) konuya farklı bir açıdan yaklaşarak, engellilik denilince sadece fiziksel engelliliğin akla geldiğini ancak deprem bölgesinde ruh sağlığı sorunu yaşayan bireyler, zihinsel engelliler, görme ve işitme engelliler gibi engelliliğin sınırsız görünümünün olduğuna dikkat çekmektedir. Ayrıca deprem öncesinde engelli olan bireylerin yanı sıra deprem nedeniyle engelli olan bireylerinde olduğu belirtilmektedir.

2.1.2.4.Çocukların Dezavantajlılığı

Depremden olumsuz etkilenen bir diğer dezavantajlı grup ise çocuklardır. Çocukların bakıma ve yardıma gereksinim duymaları onları deprem sonrasında da olumsuz etkilemektedir. Acar (2024: 48), afetin çocukları birçok yönden etkilediğini belirtmektedir. Fiziksel yaralanma, eğitimin aksaması, tıbbi bakım erişiminin azalması, yakınların vefatı vb. birçok yönden çocuklar etkilenebilmektedir. Deprem sonrasında yapılan görüşmelerde ise en çok dikkat çekilen hususlardan biri çocukların temel ihtiyaçlarının karşılanamamasıdır.

“...küçük çocuklu vatandaşlarda, ben bebek bezi gibi ıslak mendil gibi temel ihtiyaçları da çok yararlı buluyorum. Olması gerekirdi. ...çocuklar için mesela bebek bezleri veya mama ihtiyacı vardı.” (K11)

“...beslenme olsun kendimiz için düşünmüyoruz. Çocuklar vesaire onlar için düşünüyoruz. ...sadece çocuklar için beslenme dediğim gibi o çantalar hazır olsa, bisküvi falan yanımızda olsaydı daha iyi olurdu.” (K12)

Bireylerin ihtiyaçları yaşa göre değişiklik göstermektedir. Bir bebeğin, gencin, orta yaşlının ya da yaşlının ihtiyaçları birbirinden farklıdır. Özellikle yetişkinlerden farklı olarak çocukların spesifik gereksinimleri ortaya çıkmaktadır. Yetişkinlerin yiyecek, içecek ve barınmaya dirayeti daha yüksekken, çocukların dirayetinin daha düşük olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle bu ihtiyaçların karşılanması çocukların sağlığı açısından oldukça önemlidir. Gökler Danışman ve Okay (2019: 65), çocukların afet sonrasında barınma koşulu, yetersiz beslenme veya su kaynaklarının kirlenmesi nedeniyle çeşitli sağlık problemleriyle karşılaşabileceğine dikkat çekmektedir.

“Kuzenlerim var küçük küçük. Onların lavabo ihtiyacı vardı. Bezleri, maması onlar (ihtiyaç) vardı.” (K6)

“...bebekler için zaten mama, bez olsun. ...o sırada açlığı hissetmiyorsunuz zaten ama bebekler için tabii önemli açlık. Onun için mama olsa iyi olurdu.” (K16)

“Sadece yavruların (ihtiyacı). ...yavrusu olana yiyecek, bez, mama...” (K17)

Katılımcıların çocuklara sıklıkla vurguladıkları ve sorun olarak gördükleri hususun çocukların ihtiyaçlarına yönelik olduğu görülmektedir. Kaldıkların yerden hazırlıksız biçimde ayrılan ebeveynler çocuklarının ihtiyaçlarını karşılama noktasında yardıma ihtiyaç duymaktadır. Özellikle çocuklar için mama, bez, ıslak mendil, lavabo gibi ihtiyaçların olduğu aktarılmaktadır. Bunun dışında çocuklarda stres, korku, travma veya yas gibi psikolojik etkilerin de oluşabileceği düşünülmektedir. Nakajima (2012) bu noktada,

“huzursuz ve ajite davranışlar, öfke nöbetleri, uyku sorunları, korkunç rüyalar görme ve ağlayarak uyanma, kaybettiği kişinin hayaletini gördüğünü söyleme, arkadaşlarıyla beraber olma ve oyun isteğinin azalması, bebeksi davranışlar, dikkat bozukluğu, büyüklere aşırı bağımlılık geliştirme, yatak ıslatma, tanısı konulamayan ağrılardan yakınma, kusma, okul başarısında düşme” (Nakajima, 2012: 153).

gibi psikolojik tepkilerin de çocuklarda oluşabileceğini ifade etmektedir. Görüldüğü üzere deprem sonrasında çocuklarda hem fiziksel hem de psikolojik olarak birtakım sorunlar açığa çıkabilmektedir. Çocukların dezavantajlılığı deprem sonrasında da etkisini hissettirmektedir. Bu noktada depreme yönelik yapılan çalışmalarda ve hazırbulunuşluk aşamasında çocukların göz önünde bulundurulmasının gerekliliği hissedilmektedir.

2.1.3. Depremın Davetsiz Misafiri: İhtiyaçlar

Depremlerin toplumsal boyutları üzerinde dururken değinilmesi gereken bir başka nokta ise deprem sonrası ihtiyaçlardır. Kahramanmaraş Depremleri özelinde bakıldığında soğuk bir havada dışarıda kalan bireyler yiyeceğe, içeceğe, giyeceğe ve barınmaya ihtiyaç duymuştur. Fizyolojik ihtiyaçların yanı sıra depremin yarattığı travma, kayıplar ve çaresizlik hissi psikolojik birtakım ihtiyaçları da doğurmuştur. İhtiyaçların mevcudiyeti, çalışma konusu bağlamında dayanışmanın gerekliliğini ortaya koyar vaziyettir. Bu noktada Kahramanmaraş Depremleri sonrasında ortaya çıkan ihtiyaçlara değinmek gerekmektedir

2.1.3.1. Fizyolojik İhtiyaçlar

Fizyolojik ihtiyaçlar, kişinin yaşamını devam ettirebilmesi için gerekli olan en temel ihtiyaçlara karşılık gelmektedir. Nefes alma, yemek yeme, su içme, uyuma, boşaltım yapma gibi birçok ihtiyacı bu kategoride değerlendirmek mümkündür. Maslow bu noktada fizyolojik ihtiyaçların, ihtiyaçlar arasında en öncelikli sırada olduğunu belirtmektedir. Yiyecekten, güvenlikten, sevgiden ve saygıdan yoksun olan bir kişinin en güçlü isteyeceği şeyin yemek olmasının muhtemel olduğunu belirtmektedir (Maslow, 1954: 36-37). Fizyolojik ihtiyaç olarak bakıldığında depremzedelerin en fazla vurgu yaptığı ihtiyaç barınmadır. Bu duruma binaların yıkılması veya hasar alması ile soğuk hava koşullarının neden olduğu düşünülmektedir.

“İlk günler arabada kaldık. Donduk, buz kestik. Çocuğu kucağımıza alıyoruz. Gelin var, geline sarılıyoruz, üşüyoruz. O gün hiç yatmadık zaten, sabaha kadar oturduk büyük gelinle ikimiz. Çocuklar yattı arabanın içinde. Yağmur yağıyor, üstümüz ıslandı.” (K14)

“Arabamız vardı, arabanın içinde kaldık. ...bir iki gece arabada kaldık yani sonuçta sağlam da olsa o psikolojiyle evlere hiç giremedik. Buranın okulunun sağlam raporu gelince buradaki okullarda kaldı herkes...” (K9)

“...barınmaya çok büyük ihtiyaç vardı. ...çadıra çok büyük ihtiyaç vardı.” (G12)

Binlerce insan üzerinde kıyafet dahi alamadan evlerinden dışarıya çıkmış ve barınma alanı olmamasından kaynaklı olarak soğuk hava koşulları ile mücadele etmek durumunda kalmıştır. Sağlık, gıda, kıyafet gibi temel yaşam ihtiyaçlarıyla birlikte barınmanın da karşılanması aciliyet olarak görülmektedir. Hızlı ve koordine biçimde ihtiyacın karşılanması için müdahale edilmesi gerektiği düşünülmektedir (Baş ve Yakut, 2024: 603).

“...yani barınma ihtiyacından bahsedebilirim. ...ateş yakarak dışarıda dursalar da bir noktadan sonra barınmak için kapalı bir alana ihtiyaç var. Havanın da soğuk olması nedeniyle bence barınma ihtiyacı çok fazlaydı.” (G4)

“...ilk aşamada barınacak yer sıkıntısı olduğunu düşünüyorum. Evet çadırlar falan kuruldu ama yeterli seviyede değildi. Bir de hava da soğuk .” (G7)

“Arkadaşlarla benzer şekilde ilk aşamada insanların kalabilecekleri bir yere ihtiyacı olduğunu... (belirtiyor)” (G9)

“barınak (katılımcı barınma yerini kastetmektedir) tabii ihtiyaç. Hava soğuk olunca tabi herkes yani sıcak bir yer, yani işte okulda doluştu herkes.” (K15)

Katılımcıların benzer şekilde barınma alanına vurgu yaptığı görülmektedir. Adıyaman’da yaşayan gençlerle yapılan bir çalışmada, İlhanlı ve Akpınar (2024: 20-22), deprem sonrası en çok erişim sağlanabilen ihtiyaçlar konusunda barınma %11.2’lik oranla üçüncü sırada yer almıştır. Adıyaman’da en çok ihtiyaç duyulan şeyler listesinde ise barınma %20,3’lük oranla ilk sırada yer almıştır. Bu durum çalışma bulgularına benzer şekilde, depremin yaşandığı farklı illerde de barınmanın önemli bir ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır.

“...ilk gün sokaktaydım zaten. Saat dörtte biliyorsunuz deprem oldu. Hemen daha güvenli olur diye kampüse geçtim. ...Kampüse geçtim, orada bir güvenlik kulübesi var hemen girişte. ...küçük bir kulübe zaten görmüştünüzdür. Orada 30-35 kişi vardı herhalde. Yani çok soğuk olduğu için. Orada bir tane ısıtıcı vardı, o ısıtıcı ile idare etmeye çalışıyorduk.” (K11)

“...arkaya yanımızda fabrika demir konteyner getirdi. Onun içine girdik 6-7 aile, onun içi de çok şeydi. Böyle paslı su akıyordu, çok sağlıklı bir şey değildi. Penceresi bile yok.” (K16)

Söylemlerden görüldüğü üzere ilk depremin ardından bireyler kendilerine barınma amaçlı yer bulmaya çalışmıştır. Arabası olan depremzedelerin arabalarında kaldıkları ve arabalarını birer barınma alanı gibi kullandıkları belirlenmiştir. Bu imkana sahip olmayan bireylerin ise ufak dahi olsa (güvenlik kulübesi gibi) bir yere sığındıkları saptanmıştır. Bu durum deprem hazırlık noktasında çadır ve ısıtıcı gibi ürünlerin ne derece önemli olduğunu göstermiştir. Depreme yönelik yapılan hazırlıklarda bu durumun göz önünde bulundurulması önerilmektedir.

“...yani çadır madır kurulmadı ama akrabamız vardı, dostumuz vardı. O getirdi çadır. Kurdu getirdi soğukta yatmayın diye.” (K17)

“Barınma ihtiyacı en büyük ihtiyaçtı hocam. Barınma ihtiyacı çok yani insanlar kalacak bir yer arıyor yani işte dediğim gibi.” (K3)

“...çadırlar kuruldu hemen. Çünkü hava soğuk mecbur bir yer lazım. Çadırlarda da çok kalabalık, yoğun insan vardı yani. Öyle üç beş kişi değil. Yani napsınlar mecbur kalacak, donmaktan iyi.” (K4)

“Kızılay'ın çadırında kaldık yaklaşık 22 kişilik çadırın içinde. Ama Kızılay'ın çadır büyük bir çadır olduğu için, yaklaşık bu konteyner kadar var büyük olanlarından..”
(K7)

Deprem sonrası barınma sorunun yaşanmaması için Limoncu ve Bayülgen (2005: 26): “bir sistem olarak tüm etkileşen bileşenleri ile ele alınması, afet öncesinden hazırda bulunan bir sisteme her bölgenin kendi verilerini koyarak izleyebileceği karar adımlarının oluşturulması ve ülke kaynaklarını verimli kullanmak ve ivedi çözüm için sürdürülebilir bir barınma sisteminin tasarlanmış olması”

gerektiğini vurgulamaktadır.

Genel olarak bakıldığında barınma konusunda askerlerin, akrabaların (nesebi bağlar), diğer bireylerin, eğitim kurumlarının veya STK'ların depremzedelere yardımcı olduğu görülmüştür. Bu durum dayanışmanın tek bir boyutlu gelişmeyip çok boyutlu bir yapıda olduğunu gözler önüne sermiştir. Farklı bir ifadeyle dayanışma sürecinde sadece bireyler ya da sadece STK'lar yer almamış, topyekûn biçimde dayanışma gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar barınma sorununun yanı sıra kıyafet ve battaniye gibi ihtiyaçlara da dikkat çekmiştir.

“Bence yiyecekten de daha önemli mont olsun, battaniye olsun. Çok fazla yağmur vardı ve aşırı soğuktu. Ben eksi 11'i gördüm telefonda, fotoğrafı var. Hatta kaydettim -11 derecede, ben en fazla soğuktan etkilendim.” (K11)

“...hava soğuk olduğu için beslenmeden önce üşümeyi istemiyorduk. Battaniye olabilir, kıyafet olabilir. Bu tür ihtiyaçlarımız baş gösterdi.” (K6)

“Tabii M., o zaman hava soğuktu yani insanlar yataktan kalktığı gibi çıplak çıplak sokağa (çıktı). Kıyafet, bir şey, bir örtü, bilmem ne, bir battaniye, yorgan neyse olsa tabii daha iyi olurdu. Bir çorap, bir şey. Herkes yalan ayak yani.” (K18)

“...şunu söyleyeyim hava çok soğuktu. Mesela herkes uyandığı gibi (aşağıya) inmiş. Yani bir battaniye gibi bir şey olsa iyi olurdu veya soba gibi. Çünkü ayaklarda çorap yok, üstünde kalın bir şey yok...” (K20)

Katılımcılar depremin şiddetinin etkisiyle doğrudan dışarıya çıktıklarını ve gece kıyafetleriyle soğukla mücadele etmek zorunda kaldıklarını belirtmektedir. Benzer şekilde Bozkurt da (2023: 95) çalışmasında, birçok kişinin yalnızca gece kıyafetiyle kendilerini dışarı attıklarını belirtmiştir. Kendilerini dışarıya atan depremzedelerin ise

sıfırın altında, buz gibi soğuk hava ve yağmur karşılaştığı aktarılmıştır. Bu durum kıyafet ve battaniye gibi ihtiyaçların oldukça derinden hissedilmesine neden olmuştur.

“o anki şeyde battaniye falan (ihtiyaç), biz bayağı açıkta kaldık. ...Yani o geceyi biz dışarıda geçirdik o soğukta. (K9)

“...herkes (evden) çıktığı gibi gelmiş. Ayaklar yalın ayak, üstte bir şey yok. Yataktan kalktığı gibi koşmuş bayanlar, bir tarafta erkekler.” (K15)

“Sonra bir örtü, battaniye falan olabilirdi. Çünkü çok soğuktu ve çocuklar falan üşüdü yani.” (K2)

“Bir kere battaniye. Çünkü çok soğuktu. Yani kalın giysiler falan, özellikle battaniye (ihtiyacı) olduğunu düşünüyorum. Kalın giysi belki herkese ulaştıramayabilirdi. Ama özellikle battaniye olduğunu düşünüyorum.” (K5)

Diğer katılımcılar da benzer şekilde havanın soğukluğundan bahsederek kıyafet ve battaniyeye duyulan ihtiyacı ortaya koymuştur. Yağlı Soykan (2024: 528), kış mevsiminin, kar yağışının ve gece olmasının depremzedelerin aleyhine olduğunu belirtmiştir. Dondurucu hava koşullarına rağmen bireylerde üşüme ve acıkma hissinin belirli bir süre kaybolduğu ifade edilmiştir.

“...sonrasında bir battaniyeye ihtiyaç vardı. İlk zamanlarda çoğu yere ulaşmamıştı.” (G12)

“ha sonrasında baktığında havalardan dolayı belki bir kıyafet bir şey, bir ısıtıcı (ihtiyaçlar noktasında).” (G5)

“...bir kıyafet, bir ayakkabı, çorap veya bir yer, battaniye olabilir. Bunlara ihtiyaç olduğunu düşünüyorum.” (G9)

Katılımcıların değindiği bu ihtiyaç, 26 Aralık 1939’da meydana gelen Erzincan Depremi’ni hatırlatmıştır. Erzincan Depreminde de soğuk hava koşulları (-35 dereceyi bulan) nedeniyle depremde kurtulan bireyler soğuk havayla mücadele etmek zorunda kalmıştır (Haçın, 2014: 66). Benzer durum Kahramanmaraş Depremlerinde de görülmüştür. Depremde kurtulan bireyler soğuk havanın da dezavantajını yaşamıştır. Ayrıca enkaz altında kalan ve hayatta olan depremzedeler için de soğuk havanın olumsuz etkilerinden söz etmek mümkündür. Resmi verilere yansımada da birçok kişinin bu nedenle hayatını kaybetmiş olabileceği düşünülmektedir.

Depremelerin açığa çıkardığı yaşamsal ihtiyaçlardan birisi de gıdalardır. Bireylerin yaşamlarını idame ettirebilmek için yiyecek ve içecek ihtiyacı vardır. Ancak deprem koşullarında bu ihtiyacın karşılanması sektöre uğrayabilmektedir. Benzer şekilde Aydın, (2024: 239) çalışmasında, yaşanan afetin bireylerin gıda olanaklarını ortadan kaldırdığına dikkat çekmektedir. Bu durum insan fizyolojisine zarar verebilmekte hatta ölümlere sebep olabilmektedir. İhtiyaçlar noktasında katılımcıların dikkat çektiği hususlardan birisi olarak yiyecek ve içecek ulaşma güçlüğü karşımıza çıkmaktadır.

“Yani ilk gün 27-28 saat ben yemeğe ulaşamadım, bir günden daha fazla. Su almıştım elime odadan çıkmadan önce, o bir yarım litrelik suyla idare ettim.” (K11)

“A’dan Z’ye her şey ihtiyaçtı hani. Mesela K. okullarında kaldığımızda insanlar hani su, çamur akıyordu zaten, bulamadı. İlk gün hiçbir şey yiyemedik.” (K2)

“Öncelikle ihtiyaç gıdadır. Mesela su...” (K7)

“...şöyle bir sıkıntı var su yok. Gidip dışarıdan almak zorundasın, valiliğin önüne su içecek koymuşlar. Evin tek bir insan erkek olarak gidip alman gerekiyor. Ne kadar alabilirsin ki? Ben günde bir-bir buçuk saat çektiğimi bilirim yani beş kiloluk şeylerle.” (K4)

Görüldüğü üzere deprem sonrasındaki ilk günlerde yiyecek ve içecek ulaşmada zorluk yaşandığı belirtilmiştir. Konu özelinde, depreme hazırlık noktasında önemli bir noktaya değinen Özcan Araç ve Ateş Duru (2021: 338), deprem hazırlıklı olmayan ülkelerde deprem gerçekleştikten sonra gıdaya ulaşmanın zorlaşabileceğini ifade etmiştir. Bu durum deprem öncesi hazırlığın sağlam kurgulanması sonucunda bu tarz ihtiyaçların sorun yaratmayacağını göstermektedir. Hazırbulunuşluk açısından geniş çaplı çalışmaların yapılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir.

“Zaten ben bir hafta yemek yediğimi hatırlamıyorum. Doğru düzgün ağzımı bir lokma sürdüğümü hatırlamıyorum.” (K12)

“Yani yemek barınak tabii ihtiyaç.” (K15)

“...tabii o sırada açtığını hissetmiyorsunuz zaten. Ama bebekler için tabii önemli açlık. Onun için mama olsa iyi olurdu ama çok şükür Allah razı olsun çok eksiklik görmedik.” (K16) Bireyler depremden sağ kurtulduktan sonra onları ilk aşamada bireyleri zorlayan şeyin ısınma sorunu olduğu görülmüştür. Bu sorun telafi edildikten sonra bir diğer hayati ihtiyaç olan yiyecek ve içecek ihtiyacı vurgulanmıştır. Nitekim

yıkım sonrasında yiyeceğe ve temiz suya erişim olanakları oldukça düşmüştür. Ancak ilerleyen zamanda yardımların gelmesiyle birlikte bu ihtiyaçların azalmaya başladığı düşünülmektedir.

2.1.3.2. Psikolojik İhtiyaçlar

Depremler meydana geldikleri bölgelerde yalnızca maddi zarar oluşturmamaktadır. İnsanlar o anın yarattığı travmalarla, yaşanan kayıplar sonrası oluşan yasla ve yalnızlık psikolojisiyle de baş etmek durumunda kalmaktadır. Nitekim yiyecek, içecek, barınma gibi ihtiyaçlar nesneye ulaşınca sorun ortadan kalkmaktadır. Ancak psikolojik ihtiyaçların giderilmesinin oldukça uzun süreler ve psikososyal destekler gerektirdiği görülmektedir. Kahramanmaraş Depremleri sonrasında da depremzedelerin büyük çoğunluğunun psikolojik anlamda hasar gördüğü ve desteğe ihtiyaç duyduğu düşünülmektedir.

“...psikolojik olarak da çok ihtiyaçları vardı onu bakınca anlayabiliyorduk. Zaten çok fazla kendilerini ifade edemiyorlar o şok etkisinde. Mesela gittiğimiz yerde insanların gözünden anlayabiliyorduk onların psikolojik ihtiyaçları olduğunu. Kadınlar özellikle mesela çok hassastı, onlara sarıldım, dertlerini dinlemeye çalıştım.” (G8)

Bireyler, deprem sırasında yaşanan korku, şok ve belirsizlik gibi duygusal tepkiler ile başa çıkmak durumunda kalabilmektedir (Yağlı Soykan, 2024: 519). Depremi yarattığı ilk psikolojik tepkilerin bu durumlar olduğu söylenebilir. Katılımcının (G8) ifadesine de, depremzedelerin kendini ifade edemediklerini, şok içerisinde olduklarını ve psikolojik ihtiyaçları olduğunu ortaya koymaktadır.

“Kendine destek olduklarını hissetmen çok büyük bir şey zaten. Yani her yer yıkılmıştı her şey gitti. Her şeye ihtiyaç vardı. Destek oldular bize. İyi oldu tabi bize. Psikolojik destek almadım ama sonradan psikoloğa gittim mesela yani gerçekten faydalı oldu.” (K2)

“Tabii tabii ya psikolojik olarak o deprem şeyin üstünden atamıyorsun. Tabii ki yine bize yardım göndererekten (gönderilince) bir şey yaparaktan (yapılınca) insan hani mutlu oluyor. ...bizi bir düşünen varmış gibi insana iyi geliyor, bir bağ hissediyorsun en azından. Yani sen orada zorluk yaşadın ama hiç tanımadığım biri, yani sana destek oluyor, yardım ediyor.” (K16)

Depremzedeler, kendilerini düşünen ve onlara yardımcı olan gönüllülerin olmasının psikolojik olarak iyi hissetmelerine yardımcı olduğunu ifade etmektedir. Bu

zorlu süreçte yardım eli uzatılmasının, bireylerin afet sonuçlarıyla baş etmesinde faydalı olduğu düşünülmektedir. Aydın da çalışmasında (2024: 253), hiçbir maddi çıkar gözetmeksizin faaliyetlerde bulunan gönüllülerin, psikolojik açıdan depremzedelere moral ve motivasyon sağladığını ortaya koymaktadır. Bu durum yardımlaşma ve dayanışmanın insan psikolojisi üzerinde olumlu etkiler bırakabileceğini göstermektedir. Deprem konusunda yapılacak olan psikolojik araştırmalarda bu durumun dikkate alınması önerilmektedir.

Gönüllülerin psikolojik etkisinin yanı sıra psikolojik olarak duyulan ihtiyacın karşılanması noktasında psikologların, psikiyatrların ve diğer sosyal çalışmacıların aktif biçimde çalıştığı gözlemlenmiştir. Bölgeye yapılan ziyaretlerde, konternerkent içerisinde düzenli olarak psikolog ve psikiyatrların bulunduğu ve bu kişilerin sürekli olarak depremzedeleri kontrol ettiği görülmüştür.

“Ya tabii psikolojik destek için birçok psikiyatri ve rehberlik öğretmenleri gönderildi. Ya tabii ki psikolojik belki şeyi atlatamıyorsun belki ama hayatın devam etmesi konusunda yardımcı oldu mutlaka.” (K9)

Psikososyal destek amacıyla bölgede çalışan bireylerin depremzedeler üzerinde olumlu etkilerinin olduğu söylemde görülmektedir. Ayrıca deprem sonrası psikolojik destek noktasında Nakajima (2012: 152), kişiye yaşadığı şeyleri ve hissettiği duyguları rahat biçimde aktarma imkanı vermenin, zihinsel ve bedensel rahatlama olanağı sağlamanın, yardım isteme konusunda cesaretlendirmenin ve travma etkisiyle oluşabilecek duygusal problemler hakkında bilgi vermenin önemli olduğunu altını çizmektedir.

Deprem sürecinde bireylerin psikolojisini olumsuz etkileyen bir başka husus ise kayıp sonrası oluşan tepkilerdir. Yaşanan depremler neticesinde bireyler aile üyelerini, akrabalarını ya da komşularını kaybetmiştir. Ayrıca maddi olarak da birtakım kayıplar yaşamıştır. Yaşanan kayıplar sonrasında insan psikolojisinin belirli bir tepki geliştirmesi söz konusudur. Bu durum yas olarak ifade edilmektedir. Zara (2011: 74), kayba karşı yas tutmanın yaşanması gerekli olan bir süreç olduğunu belirtmektedir. Yas süreci kişinin normal işlevlerinde (çalışma, aile ilişkileri vb.) aksaklıklara yol açabilmekte ve bireye ruhsal sorunlar yaşatabilmektedir. Kişinin normal ve sağlıklı biçimde yaşamını sürdürmesi için yas sürecini tamamlaması gerekmektedir. Deprem sonrasında kayıp yaşayan bireylerde de yas sürecinin aktive olduğunu söylemek mümkündür.

“...arkadaşlarımı ve hocalarımı kaybettiğim için psikolojik olarak çok kötü bir dönemdi. Hani her seferinde, her saat başında bir haber alıyorduk. Bu beni daha çok yıkiyordu. Ben psikolojik olarak çok çok çökmüştüm o dönemde. Kendimi toparlamak için çok şey yaptım. Ama hani yine Maraş'a geldiğimiz zaman arkadaşlarımız olsun, hocalarımız olsun, onların yokluğunu gördüğünüz zaman tekrar aynı şeyleri yaşadık.” (K8)

Depremde sevdiklerini kaybeden bir katılımcı psikolojik olarak kötü bir dönem geçirdiğini belirtmektedir. Kendini ne kadar toparlasa da Kahramanmaraş'a döndüğünde aynı şeyleri tekrar yaşadığını ifade etmektedir. Benzer şekilde Yelboğa (2023: 99), depremde yakını/sevdiğini kaybeden bireylerin ruhsal olarak derinden etkilendiğini ve yaşam dengesinin kaybedilebileceğini vurgulamaktadır. Bu tür travmatik kayıplar sonucunda bireyler yaslarını travmatik biçimde yaşadığı aktarılmaktadır. Kayıpların ani olması, cenazenin parçalanması, cenazeye ulaşamaması gibi durumların ise bireyin yas sürecini zorlaştırdığı düşünülmektedir.

“Yani insanlar o kadar sevdiği insanları kaybetti ki, bu mal mülk para boş yani. ...benim bir arkadaşım var AVM'nin karşısında market vardı onun on ikinci katında oturuyor. Kardeşi, babası, annesini bulamadılar daha. Kızın psikolojisi o kadar bozuk ki artık gülüp eğlenmeye başlamış. ‘Psikiyatriye gittin mi?’ dedim. ‘Yok’ dedi. ‘Gitmeyi düşünmüyorum’ dedi. Öyle gülüp eğlenmeyi unutmaya çalışıyor da boşuna yani.” (K12)

Benzer şekilde yakınlarını kaybeden bir bireyin psikolojisinin olumsuz etkilendiği söylemlere yansımaktadır. Yaşamı altüst eden, travmaların etkisiyle bireyin bizzat kendinin veya ailesinin yaşamlarını kontrol edebilme yeteneğini işlevsiz kılan deprem, oldukça ciddi toplumsal ve ruhsal sorunlara neden olmaktadır (Fırat, 2022: 67)

“Vallahi şimdi M. bize her türlü yardım geldi sağ olsun. O psikolog kızlar misal, o psikiyatrik doktorlar vardı. Yardım ettiler her türlü. Hanım söyledi: ‘Kızım’ dedi. ‘Siz bize ne yapsanız’ dedi. ‘Ben yavrularımı kaybettim, siz bana nasıl konuşsanız hiç bana fayda etmez yani sizin söyledikleriniz’. Sürekli gelir yani psikolog doktorlar şunun (eşinin) yanına. Ben de dedim ‘kızım özür dilerim ablanız size karşı bir şey demedi’.” (K18)

Görüldüğü üzere yas sürecinin dışavurumu kişiye göre farklılaşmaktadır. Kayba yüklenen anlam, kayıp biçimi, kaybın niteliği gibi durumların bu süreçte etkili olduğu

düşünülmektedir. Bireyin gündelik yaşamına dönebilmesi için yas sürecini sağlıklı şekilde tamamlamasının gerekli olduğu vurgulanmaktadır. Kaybın bir diğer boyutu ise yalnızlık duygusudur. Yakınlarını kaybeden bireylerin yalnızlık duygusuna kapılması muhtemeldir. Gözlemler sırasında karşılaşılan ve tüm aile fertlerini kaybettiğini belirten 55-60 yaşlarında bir birey (erkek), “ben de yaşasam ne, yaşamamam ne” ifadesiyle hayatın anlamını kaybettiğini belirtmiştir. Bu ifade kayıplar sonrasında yalnızlık duygusunun etkisini göstermiştir. Bildik (2013: 225), bu noktada kayıp sonrası yas tutan bireyin kendisini yalnız, çaresiz veya incinebilir hissedebileceğini belirtmektedir. Kaybın var olmadığı bir dünyaya uyum sağlamada güçlükler olabileceği ifade edilmektedir.

“Yani benim psikolojim o anda ayakta tutan tek şeydi. Kimsem yoktu. Bir kere okullar tatildi. Ben iş nedeniyle Maraş'a gitmiştim. Arkadaş yok. Hiç kimse yok. O ailelerin bize bakış açısı, yani bizi kendilerinden biri gibi görmesi. Benim herhalde orada ayakta kalmamın tek sebebi diyebilirim.” (K11)

Kahramanmaraş'ta lisans eğitimi gören birey, ara tatilde çalışmak Kahramanmaraş'ta bulunduğunu ve depreme yakalandığını belirtmiştir. Deprem sonrasında tanıdık kimsesinin olmadığını ifade etmiştir. Birey yalnızlık duygusuyla yüzleşirken, çevredeki ailelerin sıcak tutumlarının “bireyi ayakta tutan tek şey” olduğu aktarılmıştır. Bireylerin afetin psikolojik hasarlarını atlatabilmeleri için psikososyal destek uygulamaları oldukça önemlidir (Aksoy ve Kabasakal, 2023: 81). Profesyonel psikososyal destek uygulamalarının yanı sıra bireylerin bu süreçte birbirlerine destek olmalarının da önemli olduğu saptanmaktadır. Bu durum dayanışma ve birliktelik hissiyatının, yalnızlık duygusunun bertaraf edilmesinde etkili olduğunu göstermektedir.

“...mesela onun haricinde yalnızlaşma, konuşma ihtiyacı. ...mesela bu yalnız, yalnızlaşma olayının da çok olduğunu düşünüyorum. O kadar şey yaşamasına rağmen hala yaşlıları yalnız bırakan, bireyleri yalnız bırakan, engellileri yalnız bırakanlar da var. Yani insanların mesela şu an psikolojik olarak hasar alması(nı) bu süreçten dolayı normal buluyorum.” (K5)

Katılımcı deprem sonrasında yalnızlaşmanın ve konuşma ihtiyacının olduğunu belirtmektedir. Bireyin psikolojik dayanıklılığını aşan olağanüstü bir durum karşısında bu durum oluşmaktadır. İnsanlar yalnız kalmak yerine hemhal olma niyetindedir. Çünkü yaşanan travmanın yarattığı yoksunluk ve yalnızlık hissinin çözüm yolu bu olarak görülmektedir. Ayrıca bazı dezavantajlı bireylerin ise bilerek yalnızlığa itildiği ifade

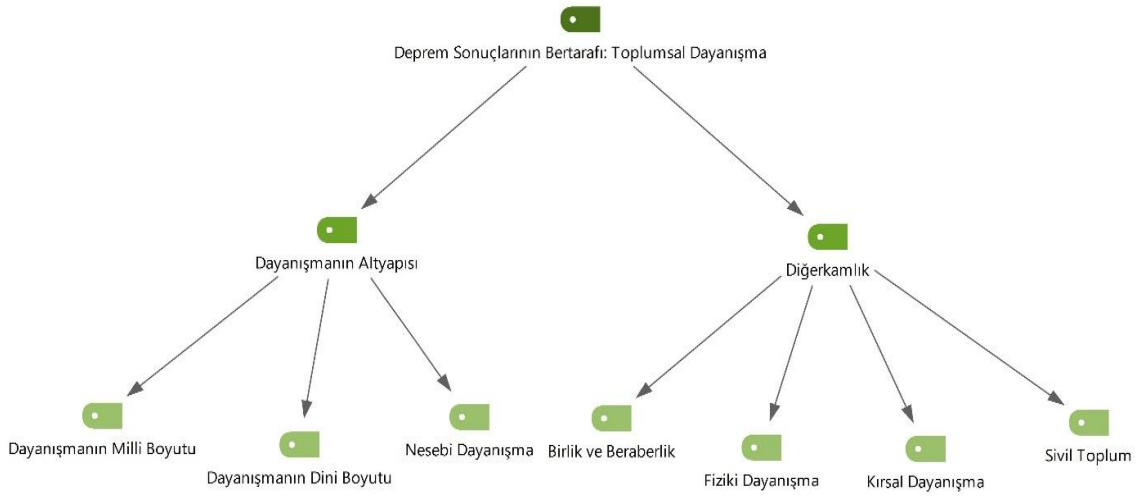
edilmektedir. Dezavantajlı görülmeleri nedeniyle gündelik yaşamda sorun yaşayan bu bireylerin, deprem sonrasında da ikincil konumda görülmeleri ve dışlanmaları söz konusudur. Böylece bu bireyler için yalnızlaşmanın daha da derinleştiği düşünülmektedir.

2.2. DEPREM SONUÇLARININ BERTARAFI: TOPLUMSAL DAYANIŞMA

Kahramanmaraş Depremleri meydana geldiği andan itibaren oldukça büyük toplumsal sonuçlara neden olmuştur. İlk etkileri biyolojik-yaşamsal olarak ortaya çıkmıştır. İnsanlar hayatlarını kaybetmiş, yaralanmış ve saatlerce enkazın altında yaşam mücadelesi vermek durumunda kalmıştır. Depremden sağ olarak kurtulan bireyler ise soğuk havayla, açlıkla ve susuzlukla mücadele etmeye çalışmıştır. Ayrıca binlerce kişi evini, arabasını, eşyasını veya işyerini kaybederek ekonomik olarak zarar görmüştür. Depremin zorlu sürecini atlarmaya çalışan bireylerde zaman içerisinde psikolojik yıkımlar ortaya çıkmıştır. Bu etkilerin tamamı ise gündelik yaşamın aksamasına ve toplumsal dokunun zarar görmesine yol açmıştır. Neticede meydana gelen afet sosyal, ekonomik, kültürel ve psikolojik hasarlar bırakarak toplumun temel dinamiklerine hasar verse de dayanışma ruhunu arttırmıştır (Selçuk, 2024: 31). Bu olumsuzluklara karşı toplumsal dayanışmanın ve yardımlaşmanın, bireylerin zorlu sürecini daha kolay atlatalmalarına yardımcı olduğu düşünülmektedir.

Deprem sonrasındaki dayanışmaya bakıldığında hem mekanik hem de organik dayanışma unsurlarının olduğu söylenebilmektedir. Bu durumu iki farklı şekilde yorumlamak mümkündür. Bu yorumlardan ilki şudur: Durkheim (2014)'ın mekanik ve organik dayanışma ayrımını yaparken işaret ettiği iki nokta iş bölümü ve hukuk sistemidir. Bu özelliklere bakıldığında organik bir ilişkinin olduğunu söylenebilir. Ancak birçok insan soy, millet ve din bağlamında; çıkar gözetmeksizin yardımlarda bulunmuştur. Bu noktada birçok düşünürün de Durkheim'ı eleştirdiği gibi mekanik ve organik dayanışma arasında keskin bir ayırmadan söz etmemek gerekmektedir. İkinci yorum ise; toplumun iş bölümüne ve hukuk sistemine bakılarak organik dayanışmanın kesin kabulü gerekiyorsa; deprem gibi olağanüstü durumlarda bireylerin mekanik dayanışmayı da bir şekilde devreye soktuklarını düşündürmektedir.

Şekil 5: Deprem Sonuçlarının Bertarafı: Toplumsal Dayanışma Temasına İlişkin Kodlar

2.2.1. Dayanışmanın Altyapısı

Toplumsal dayanışma toplumlar için oldukça önemli bir olgudur. Nitekim İbn Haldun'un (2015) *Mukaddime*'de, dayanışmanın yok olması neticesinde toplumların da çöküşe geçeceği ileri sürmektedir. Durkheim'da (2014) *İşbölümü*'nde, İbn Haldun'a benzer şekilde, “dayanışmayı toplumun varlık koşullarından biri” olarak görmektedir (Şeker, 2020: 25). İnsan hakkı teorisi de dayanışmanın insan hakkı olduğunu vurgulayarak (Özeler Sezici, 2023: 191) dayanışmanın önemine dikkat çekmektedir. Thomas Hobbes ise (2007) *Leviathan*'da durumu bir adım ileriye taşıyarak, dayanışmanın kişilerin tercihlerine bırakılmamasını ve devletin kontrolünde olması gerektiğini vurgulamaktadır. Toplumlar için bu ölçüde önemli olan bir olgunun temelinde bazı hususlar yatmaktadır. Deprem özelinde bakılacak olursa, dayanışmanın altyapısında milli unsurların, dini inanın ya da akrabalık/soy ilişkilerinin yer aldığı düşünülmektedir.

2.2.1.1. Dayanışmanın Milli Boyutu

Yapılan görüşmelerde dayanışma konusu üzerinde durulurken, katılımcılar dayanışmanın belirli altyapısının olduğuna dikkat çekmiştir. İnsanların dayanışmasının altında yatan nedenlerden söz edilirken “milli” ve “dini” unsurlara atıf yapılmıştır. Bu doğrultuda öncelikle dayanışmanın altında yatan milli nedenlere değinilmesi gerekli görülmüştür. Dayanışmanın milli boyutu oldukça önemlidir. Ancak dayanışmanın kaynağı noktasında bir veya birkaç nedene dayanmak kısıtlı bir bakış açısı sunacağı için genel çerçeveye odaklanmakta fayda görülmektedir.

“Alman mı Fransız mı ünlü biri demiş: ‘Türkler çıldırdı’. Tırlarla 170-180’e çıkanlar varmış. Yani biz bu elimizdeki malzemeyi bir an önce deprem bölgesine yetiştirelim diye. ...biz şunu, paylaşmasını Türk Milleti olarak biliyoruz. Bugün Azerbaycan olsun Filistin olsun Cenabı Allah da o yüzden bize veriyor ben öyle düşünüyorum” (K7)

“...ama dediğim gibi tabii bizim geçmişte gelen kültürümüzde de milli kültürümüzde de bu dayanışmanın, birlik beraberliğin yeri var yani.” (K3)

Söylemlere bakıldığında Türk milletinin dayanışmaya verdiği önem üzerinde durulduğu görülmektedir. Benzer şekilde, Okur Çakıcı ve Çakıcı da (2020: 207), İslamiyet’ten önce de sonra da Türk toplumunda dayanışma ve yardımlaşma örneklerinin olduğunu ifade etmektedir. Bu durum dini inanıştan bağımsız şekilde dayanışmanın Türk kültüründe mevcut olduğunu göstermektedir. Bazı katılımcılar da bu bağlamda dayanışmanın kaynağı olarak milli değerlere dikkat çekmektedir.

“Yani bu Türk milletini Rabbim var etsin. ...şu gün oldu hala hatırımızı halimizi soranlar var. Bak hiç tanımıyoruz ha Türk milleti, milletimizden bahsediyorum yani. Saniye saniye solcusu sağcısı yani hiç ırk ayrımı yapmadan şu parti bu parti veya CHP, AK Partisi ayrımı yapmadan insanlar birbirine o kadar yardım etti.” (K13)

“Allah herkesten razı olsun, Rabbim ne muratları varsa versin hepinizin de. Zaten Türk milleti bundan ayakta kalıyor.” (K17)

Türk milletinin siyasi ideoloji veya ırk ayrımı yapmaksızın bireylere yardım ettiği aktarılmaktadır. Milletin var olmasındaki nedenlerden birinin dayanışma olduğu belirtilmektedir. Söylemlere benzer şekilde Aydemir de (2015: 238), Türk toplumunun tarih sahnesinde canlı ve dinamik olarak kalabilmesinin temel sebebinin, şüphesiz her alanda, devletin, toplumun ve toplum içerisindeki bireylerin birbiriyle dayanışması ve yardımlaşması olduğunu ifade etmektedir.

“Vallahi ben bunu gördüm ya dedim: ‘Yıkılmayız biz’. Hiç tanımadıkları adamlar için uğraşıyor millet. Bunu gördüm yani, küçüğünden büyüğüne herkes bir şeyler yapmaya çalıştı. Burada yani ekmeğini de paylaştı, suyunu da paylaştı. Zaten bizim milletimiz böyle, elinden geleni yaptı herkes.” (K20)

“Gerçekten hani biz ülke olarak yardıma ihtiyacı olan, muhtaç olan bir ülkeyiz şu an. Ekonomik olarak, eğitim olarak, sağlık olarak her şeye ihtiyacımız olmasına rağmen

biz şu an Filistin olsun, gerçekten biz Müslüman diğer ülkelere yardım etmek istiyoruz. Çünkü yardımcı bir milletiz, insanlarınız çok şükür.” (K2)

Katılımcılar, bireylerin milli hissiyatla dayanışma süreci içerisinde bulunduklarını ifade etmektedir. Bu durum Durkheim’ın (2014) modern toplumlarda öngördüğü organik dayanışmaya belirli noktalarda tezat oluşturmaktadır. Nitekim iş bölümüne ve hukuk sistemine bakıldığında modern olarak değerlendirilebilecek bir toplumda, çıkara dayalı olmayan dayanışma biçimine rastlanmaktadır. Bu durum deprem sürecinde mekanik ve organik dayanışmanın birbirine entegre olabileceğini göstermektedir. Özeler Sezici de (2023), organik dayanışmanın deprem sonrası dayanışma durumunu açıklamada sınırlı kaldığından bahsetmektedir. Dayanışmanın altında yatan milli dayanaklara değindikten sonra bir diğer husus olan dayanışmanın dini temellerine değinilmektedir.

2.2.1.2. Dayanışmanın Dini Boyutu

Dayanışmanın boyutları noktasında katılımcılar tarafından dile getirilen bir başka husus ise din kaynaklı yardımlaşmadır. Katılımcılar dayanışmanın milli boyutu olabileceği gibi dini yönlerinin de olabileceğini belirtmektedir. Nitekim Kuran-ı Kerim’de (Bakara Suresi, 195. Ayet), “Mallarınızı Allah yolunda harcayın ve kendinizi kendi ellerinizle tehlikeye atmayın. Bir de iyilik edin ve yaptığınızı güzel yapın. Doğrusu Allah iyilik eden ve işini güzel yapanları sever.” ayeti iyilik yapmayı öğütlemektedir. Katılımcılardan bazıları da (K3, K11, K12, K17), yardımların dini boyutuna değinmektedir.

“Dinimizde yani birlik beraberlik sürekli vurgulanan bir şey, bir araya gelmek. Her zaman zaten dinimiz bunu bize telkin ediyor altyapısında. Yani dini referanslar var. Yardımlaşma, dayanışma sürecinde sadaka, zekat deprem sırasında mesela gördük yani bunları. Direkt insanlar zekatını, fitresini gibi bunları bizzat belirterek yardım gönderen insanlar da oldu. Bu benim zekatım diyerek, olarak gönderiyorum gibi.” (K3)

Deprem sonrası dayanışmanın temelleri noktasında din kaynaklı dayanışmanın da milli dayanışma gibi oldukça önemli olduğu görülmektedir. Nitekim Baycar, (2019: 210), dinin, dayanışma ve yardımlaşmanın birey ve toplum için ihtiyaç olduğunun altını çizdiğini ve bu noktada bireylerin birbiriyle yardımlaşmasının ve dayanışmasının gerekli olduğunu vurguladığını belirtmektedir.

“...hem milli hem dini. Çok güzel hocalarımız da yani onlar hepsi bir arada yani ağladılar. Bizle beraber sarıldılar kucakladılar. Hep ağladılar, evimize geldiler. Kur'anlar okudular, numaralarımızı aldılar hep.” (K17)

Katılımcı din görevlilerinin de bu süreçte kendilerine destek olduğunu ifade etmektedir. Batır ve İnce (2023: 117), din görevlilerinin deprem gerçekleşmeden önce hutbe veya dini sohbet aracılığıyla bireylere sorumluluğunu hatırlatma noktasında yardımcı olabileceğini belirtmektedir. Deprem gerçekleştikten sonra ise din görevlilerinin; kaybı olan bireyleri yalnız bırakmayarak, dini nasihatler vererek ve cenazeler ile ilgilenerek psikolojik olarak yardım sağlayabileceği aktarılmaktadır. Bu durum katılımcının (K17) söylemlerini destekler niteliktedir.

“Dini duygulardan kaynaklı, ırkımız bambaşka ama dini duygulardan dolayı yardımsever.” (K12, Konum 9)

“...dini olarak, ben oradaki insanların dindar olduğunu gördüm. O durumda bile namazını kaçırmayan, Allah'ı dilden düşürmeyen insanlar olduğunu gördüm. Dinin büyük bir etkisi olduğunu düşünüyorum. Millet etkisinin de olduğunu düşünüyorum ama ikinci plana atabilirim.” (K11)

Bireyler dayanışmanın altyapısında dini gerekçelerin olduğunu vurgulamaktadır. Bu düşünceyi belirtirken belirli gerekçeler sunmaktadır. Söylemlere bakıldığında dayanışmanın milli ve dini altyapısına değinildiği görülmektedir. Bu faktörler oldukça etkilidir ancak dayanışmanın birçok boyuttan oluşabileceğini göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

2.2.3.3. Nesebi Dayanışma

Deprem sonrası dayanışmanın altyapısına bakıldığında farklı konulardan söz etmek mümkündür. Bireyler kendi imkanlarıyla, kurumlar ve kuruluşlar aracılığıyla veya nakdi yardımlarla dayanışmaya dahil olmuştur. Bunun yanı sıra bireylerin öncelikle kendi yakınlarına yardım ettiği ve onlarla dayanışma içerisinde bulunduğu bir başka bağlam bulunmaktadır. Bireyler ister depremzede olsun ister depremi yaşamasın, ilk olarak kan ve soy birliğinin bulunduğu depremzedelere destek olmaya çalışmaktadır. Nesep asabiyetinde de İbn Haldun (2015: 99) aynı soydan gelmenin ve kan birliğinin şart olduğunu belirtmektedir. Ancak İbn Haldun'un Nesep Asabiyetini (Bkz. 2.1.1. Nesep Asabiyeti) bedevi toplumlara özgü gördüğünün altını çizmek gerekmektedir.

“Biz ailemizin yanına gittik, elini tutmaya çalıştık. ...ailenin kıymetini anlıyorsun değerini anlıyorsun zaten onlara sarılıyorsun o zaman.” (K16)

Deprem meydana geldikten sonra yardımların bölgeye ulaşması için zamana ihtiyaç duyulmuştur. Ulaşan yardımların bireylere aktarılması noktasında, belirli koordinasyon eksiklikleri nedeniyle, sıkıntılar yaşanmıştır. Bazı depremzedeler ise uzun bir süre yardıma erişememiştir. Bu noktada aile veya akraba olan depremzedeler birbirlerine yardımcı olmaya çalışmıştır. Böylesine büyük bir afette bu yardımlaşma biçiminin hayati derecede önemli olduğu düşünülmektedir.

“Elektrik yok, dolaplar devrildi, etler çıktı. O etleri kazanlarda kaynattık, pilavlar haşlandı. ...elektrik yok biz ne yaptık 7-8 tanesini (tavuk) büyük kazanlara koyduk. Odunumuz var, kaynattık. Dedik ki ‘komşu al sen şu bir tanesini ye’. Ağabeyimi aradım mesela dedim ki ‘İ.yı bana gönder burada 7-8 tane tavuk var, konuyu komşuya verin yesin’ çünkü orada kuruyacağına bir vatandaşın kursağına düşsün.” (K10)

Katılımcı ağabeyi ile irtibat halinde olarak yiyecek malzemeleri tedarik ettiğini aynı zamanda komşularıyla da paylaştığını ifade etmektedir. Batur (2021: 153), herkesin dayanışma ve yardımlaşma duygu, düşünce ve pratiğini ilk olarak ailede gördüğünü belirtmektedir. Bu noktada dayanışmanın ilk sergilendiği aile kurumunun, deprem sonrasında da dayanışma pratiklerine aktif olarak devam ettiğini söylemek mümkündür.

“...kardeşlerim nerede, onlar güvence altında mı? Onları kontrol ettim. ilk kendimi düşünmem gerekiyordu ama bu benim bilinçsiz davranışım oldu. Kardeşlerimi kontrol ettim, ailemi kontrol ettim, kendimi düşünmedim. Beş yaşında kardeşim olduğu için direkt ona odaklandım.” (K8)

Katılımcı, kendisini düşünmeden ilk olarak aile bireylerinin durumuna odaklandığını belirtmektedir. Bu durum aileye verilen önemi ortaya koymaktadır. Başka bir katılımcı ise deprem sonrası dışarıda kaldığını ve bu süreçte akrabasının kendisine yardım ettiğini şu şekilde açıklamaktadır:

“Camiye gittik, camide sallanınca geri çıktık. Saat dörde kadar sokakta kaldık. Sonra dayım geldi. Bizi köye götürdü. Köyde de eve ağır hasarlıydı. Evin içine girilmiyordu. Ekmek yapılan bir yerde durduk yani çok kötüydü günümüz.” (K6)

“İlk günler telefon çekmiyordu, sonra annelere ulaştık. Onlar da D'de kalıyorlardı, çok şükür bir şey olmamış yani insan ister istemez korkuyor. ‘Bir şey mi oldu

bir şey mi geldi başına?’ diye. Kıymet, önem veriyorsun yani eşine, babana yani. Allah razı olsun herkesten. Tabii ilk başta eşinin, ailenin değerini anlıyorsun.” (K19)

Katılımcı, deprem sonrasında ilk olarak ailesine ulaşmaya çalıştıklarını ve korku hissettiklerini söylemektedir. Aynı zamanda insanın bu süreçte ailesinin kıymetini ve değerini anladığını aktarmaktadır. Benzer şekilde Bozgedik vd. (2024: 379) yaptığı çalışmada, katılımcıların, depremin aile ve akrabalık ilişkileri üzerinde birleştirici etkisinin olduğunu ifade ettiğini belirtmektedir. Bireylerin birbirine sahip çıktığı, hiç beklenmeyen bireylerin aradığı, küs olanların barıştığı ifade edilmektedir. Sonuç itibarıyla, deprem sonrasında bireyler ilk olarak aile ve akrabalarına yardım etmeye çalışmış ve onları güvenli bölgeye götürme uğraşına girmiştir. Bu durumun gerçekleşmesi oldukça doğal ve normaldir. Bunun yanı sıra belirtilen ifadeler de nesebi bağların niteliğini ortaya koymaktadır.

2.2.2. Diğerkamlık

Bireyler, depremzedelere yardımda bulunurken herhangi bir çıkar ve karşılık beklemeden hareket ettiği düşünülmektedir. Genel olarak bakıldığında bu durum diğerkamlık kavramıyla karşılanmaktadır. TDK’nin (2023) “özgecilik” olarak tanımladığı bu kavram esasında bireylerin hiçbir çıkar gözetmeksizin, diğer bireylerin veya toplumun yararına fedakarlıkta bulunması anlamına gelmektedir. Comte (1875: 496), diğerkamlığı (altruizm) kalıcı bir birliğe ulaşılmasının yollarından biri olarak görmektedir. Diğerkamlığın (özgecilik, fedakarlık), egoizmin (bencillik) karşısına konumlandırılabilceğini söylemek mümkündür. Deprem sonrasında da istisnai durumlar dışında, bireylerin çıkar gözetmeden dayanışma sürecine katılım sağladığı görülmektedir.

2.2.2.1. Birlik Beraberlik

Deprem sonrasındaki dayanışma hakkında yapılan görüşmelerde bireylerin vurguladıkları temel hususlardan birisi “birlik beraberlik” olmuştur. Depremden kurtulan bireylerin ilk andan itibaren diğer bireylere yardım etmesi; şehir dışından yardımların ise ilk günden itibaren bölgeye ulaştırılması bu birlik ve beraberliği gösterir niteliktedir. Hem deprem bölgesindeki bireyler hem de bölge dışındaki bireyler topyekûn biçimde sorunlarla baş etme çabasıdadır.

“...bu deprem bize toplumsal dayanışmanın önemini bir kez daha gösterdi bence. Evet belki apartmandakiler komşularını tanımıyorlar, isim olarak bilmiyorlar. Belki o eski komşuluklar yok, eski ilişkiler yok ama insanların birbirine yardım etmek için farklı

illerden maddi manevi kendilerini oraya götürdüğünü görebiliyoruz. Kaldı ki biz de öyleyiz. Biz hiçbir maddi manevi beklentimiz olmadan oraya gittik. Bu da bir toplumsal dayanışmanın olduğunu, yardıma dair bir umudun olduğunu gösterir.” (G4)

Görüldüğü üzere bölgeye yardıma giden bir birey beklentisi olmadan dayanışma sürecine katıldığını belirtmektedir. Bu durum diğerkam biçimde davranışı ortaya koymaktadır. Aynı zamanda söylemde Durkheim’ın (2014) bahsettiği, mekanik dayanışmaya dair birtakım izlere de rastlamak mümkündür.

“...kardeşim yani her yerden, Türkiye’nin her yerinden buraya kamyonlarla, tırlarla yardım geldi. E tabii kolay değil büyük bir deprem. Yani bize geldiler yani yabancı oldukları belli. ‘Abla bir ihtiyacınız var mı bir isteğiniz var mı?’ Su, yemek kaplarla, sonra kolilerle eşya geldi. Allah bin kattan razı olsun herkesten. Yanımızda oldular.” (K19)

Rorty (1995: 263), insan dayanışmasının felsefi olarak, “her birimizin içinde, aynı şeyin diğer insanlardaki mevcudiyetine yankı veren bir şey” olduğunu belirtmektedir. İnsani anlamda biz olabilme, bağlılık, birliktelik ve sonucunda dayanışmanın açığa çıkışı söz konusudur. Deprem sonrası yardım için Kahramanmaraş’a giden bireyler de hiçbir beklentisi olmadan yardıma gittiklerini belirtmektedir. Birliğin, biz olmanın ve yardım hissiyatının dışavurumu görülmektedir. Depremi yaşayan birey de benzer şekilde Türkiye’nin her yerinden yardımların geldiğini ifade etmektedir. Bu durumun birlik ve beraberliğin önemli bir göstergesi olduğu düşünülmektedir.

“Deprem öncesinde üç tane elimde malzeme varsa seninle bir tanesini paylaşıyorum. İkisi kendime düşünürüm. Ama deprem anında, o an ne kadar çok ihtiyacım olursa olsun, bir tane elimde kalanı bile paylaşıyorum. ...orada bir tane çocuk görmüşüm, engelli görmüşüm vicdanım el vermez yani. Mantık devreden ister istemez çıkmak zorunda, belli şeyleri de duygu yönetir.” (K4)

Depremi insanı duygusal olarak etkilediği ve normal şartlarda bireylerin paylaşmayacağı bir şeyi deprem anında rahatlıkla paylaşabileceği belirtilmektedir. Bu durum deprem atmosferinin oldukça farklı olduğunu ve bireylerin dayanışma ruhunda olduklarını gösterir niteliktedir. Bozkurt (2023: 89) çalışmasında prososyal davranışlardan bahsederek prososyal davranışları toplumsal dayanışma ile özdeşleştirmiş, deprem sonrasında güçlü bir prososyal davranış biçiminin geliştiğine

dikkat çekmiştir. Katılımcının (K4), başkasının faydasını gözeterek elindekini paylaşma düşüncesinin prososyal bir davranış olarak değerlendirilmesi mümkündür.

“İlk başta herkes kendi derdine düşüyor ama artık kendini garantiye aldığından ben güvendeyim dediğin zaman bu sefer toplumsal yardımlaşma başlıyor. Depremden uzaklaştık, artık sağlam bir yerdeyiz dediğimizde artık insanlar başkalarına bakmaya ve kimin neye ihtiyacı var diye yardıma koşmaya başlıyor zaten.” (K11)

“Herkes birlik beraberlik içinde olmaya başladı zaten herkes eskiden de öyleydi de bu Korona virüs girdikten sonra insanlar biraz tedirgindi.” (K12)

Depremın yarattığı olumsuz değişim süreci birlik ve beraberliğe ihtiyacı arttırmaktadır. Ayhan (2008: 96), toplumsal değişimin hızlı biçimde gerçekleştiği anlarda toplumun, toplumsal birliğe ve beraberliğe muhtaç olduğunu belirtmektedir. Söylemler de dayanışmanın ilk andan itibaren var olduğunu, insanların birlik ve beraberlik duygusuyla hareket ettiklerini göstermektedir.

“Burada bir tane engelli birimiz var. Onun bir yürüme problemi var. Birkaç kez düşmüş. Komşusu bunu görmüş. Kendinin de bir kaynağı varmış sağlayabileceği. Bir tekerlekli sandalye sağlamış mesela ona. Çok güzel bir şey.” (K5)

“Ne yapsınlar koca yer yani ne yapsın insanoğlu yani anca elinden geleni yaptılar. Allah razı olsun ya yardım ettiler yani verdiler her şeyimizi. Allah razı olsun.” (K14)

“Allah razı olsun dışarıdan gelenler bizim yaralarımıza merhem oldular. Ha sen gibi birçok insan geldi buraya. Dışarıdan gelen insanlardan Allah razı olsun bize çok yardım ettiler.” (K18)

Katılımcılar deprem sürecindeki birlik ve beraberliği ortaya koyan söylemlerde bulunmaktadır. Ayrıca engelli bir bireye komşusu tarafından gerekli aracın sağlandığı aktarılmaktadır. Bu durum Fırat'ın (2022: 48), deprem sürecinde insanların herhangi bir ideolojik, dinsel veya kültürel ayrım gözetmeksizin depremzedelere destek olunması ifadesini akıllara getirmektedir. Benzer şekilde saha çalışması sürecinde ve bulgulara, bireylerin dayanışma sürecinde hiçbir ayrıma tabi tutulmadığı görülmektedir.

“...yani olması gereken şeyler yardımlaşma, toplumsal dayanışma, birliktelik ve güzel bir toplumun tercih edilen güzel iyi özellikleri. Ama işin bence oraya bırakılmaması gerekiyordu. Toplumsal dayanışma ile insanların yardımıyla böyle felaketlerin

çözölebileceği noktasına bırakılmaması gerekiyordu. Olsa iyi olur ama ondan daha önemlisi tüm konularda neler yapılacağının akılcı planlamalarının yapılması gerekiyor. Sadece toplumsal dayanışmaya bırakılmamalı. İnsan dayanışır, dayanışır tabii de ama bazen de dayanışmıyor.” (G1)

Bir başka katılımcı ise yardımlaşmanın, dayanışmanın ve birlikteliğin olduğunu fakat işin oraya bırakılmayarak farklı şekillerde halledilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Genel anlamda birlik ve beraberliğe bakıldığında; bireylerin diğerkam şekilde, birliktelik duygusuyla dayanışma içerisinde oldukları söylenebilmektedir. Çalışmadaki duruma benzer bir şekilde, farklı bir çalışmada da deprem sonrasında üst düzey bir toplumsal dayanışmanın sergilendiği belirtilmektedir (Selçuk, 2024: 29). Bireylerin kolektif bilinci devreye sokarak ya da farklı bir ifadeyle sahip oldukları ortak duygu ve inanışları ile hareket ederek yardımlaştığı görölmektedir. Dayanışmanın da rasyonel boyutundan ziyade ortak değerlere ve inançlara dayanarak gerçekleştiği düşünülmektedir.

2.2.2.2. Fiziki Dayanışma

Deprem sonrasındaki yardımların tamamı maddi veya manevi desteklerle gerçekleşmemiştir. Aynı zamanda bireyler fiziksel olarak diğer bireylere arama kurtarma, yeme, içme, barınma gibi hususlarda yardımda bulunmuşlardır. Özellikle ilk aşamada arama kurtarma ile başlayan fiziki destek, ilerleyen süreçte yardımların toplanması ve dağıtılması gibi faaliyetlere evrilmiştir. Bahsi geçen faaliyetlerin çoğunun büyük bir insan gücü gerektirdiği düşünülmektedir. Bu noktada katılımcılar tarafından da ifade edilen fiziksel yardımlara değinmek gerekmektedir.

“Biz K. kaldık bize bir şey yaptırmadılar yani. Biz mutfakta veya temizlik konusunda başka şeyler de yardımcı olalım dedik. Onlar yok yani “siz depremzedesiniz” dediler. “Biz size yardım yapacağız” dediler. Yani insani bir yaklaşımları vardı. Ben yani hep İstanbul'da deprem mi İstanbul'da depremi düşünürdüm. Ben veya çocuklarımı gönderir miydim? Düşünürdüm yani. Ama şimdi gözüm kapalı, ben de giderim aileme de gönderirim yani. Allah'ı yaşatmasın öyle bir şey tabii ama ben de giderim çocuklarımı da gönderirim. Gerçekten insana çok büyük bir destek yani.” (K2)

“...sonrasında zaten her şey gelmeye başladı yani bir sürü insan geldi. Farklı farklı kişiler. ‘Abla su ister misin abla Bir ihtiyacın var mı?’ falan. Çorba dağıtıldı. O an herkes zaten birbirine koşuşturuyordu” (K19)

Söylemlerden görüldüğü üzere yardım amacıyla bölgeye giden bireyler depremzedelerin yiyecek ve içeceğe erişimi noktasında çalışmalarda bulunmuştur. İlk etapta erzakların, kuru gıdaların ve hazır gıdaların beslenme için kullanıldığı; ilerleyen zamanda yardım ile kurtarma ekiplerinin de beslenebilmesi için sahra mutfakları ile mobil mutfakların kurulduğu aktarılmıştır (Aldemir, 2023: 697).

“Mutfak kurdular, yemek verdiler burada vatandaşa. Ondan sonra mutfağa ayırdık. Orada 3 öğün yemek verdiler, başka yerden gelenler oraya 3 4 adam görevlendirdiler, onlar halka yemek dağıttı. Onlar yemek yaptı, millette yedi.” (K15)

“...bir tanesi yemek koyuyor, ondan sonra yemeğimizi alır getirirdi görevliler, yardımcı kızlar. ...gönüllüler yani gönüllü olarak bir iki ay kadar çalıştılar. Yazık geldiler şimdi haklarını yemeyelim.” (K18)

Tezel ve Tanyaş (2025: 214), afetlerde “arama kurtarma ekiplerine, bebeklere, yaşlılara ve hastalara” temel gıdanın ve suyun ulaştırılmasının önemli olduğunu ifade etmektedir. Bu durum depremzedelerin ve ekiplerin beslenmesi konusunda gönüllülerin yaptıkları faaliyetlerin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

“...ilk zamandan beri herkes eline taşın altına koydu. Millet enkazlarda birbirlerine yardım etti, birbirlerine çay ikram ettiler. Yani birlikte atlattık yani o süreci. Sen de bir şey yoktu başkasından temin ettim, o senden etti o şekilde yani.” (K20)

“...birbirlerimize yardım ettik, yabancı da olsa yani yardım ederdik. Kim olsa herkese yardım edildi yani. Öyle şey yapmadık. Yani gelinin annesi gelirdi, yemek yapardı. Biz kendilerine verirdik, ötekine verirdik, öyle şey yapmayız yani. Zaten ben bir şey saklamam. Yani kim olsa veririm.” (K14)

“...yani hiçbir şey olmazsa çorba pişirir. Ben de yardıma giderim. ...Zengin birisi iyiliğini kesti (inek). Elli, yüz, yüz elli kişi kavurma yaptılar. Öyle paket paket ettiler. Kazanlar kaynadı. Koca ineğin eti hep birlikte doğradık, hazırladık, kimse aç kalmasın.” (K10)

Görüldüğü üzere bireyler depremin getirdiği olumsuzlukları aşmak adına birlikte hareket etmekte ve yardımlaşmaktadır. Selçuk (2024: 24) bu durumu, felaketlerden sonra oluşan dayanışmanın, olumsuzlukları azaltma amacıyla insanları birleştirdiğine, dayanışma ve yardımlaşma duygularını pekiştirdiğine dikkat çekmektedir. Özellikle deprem gibi yıkıcı bir felaket sonrasında, bireylerin birbirlerine destek olması, yardım etmesi ve birlikte eylemde bulunması söz konusudur.

“...tırlarla su vardı onları dağıttık. Birçok ayakkabı gördük yardım için gelmiş. Zaman geçtikçe daha çok tır gelmeye başladı. İşte ısıtıcı, konserve yiyecekler... Bulunduğumuz bölge ağzına kadar doldu yardımlarda. AFAD ekipleri ile birlikte malzemeleri dağıttık ihtiyacı olanlara. Çünkü insanlar o soğukta kıyafete ihtiyaçları var, çocuğu olanların bilmem mamaya ihtiyacı var, gelenlerden dağıttık. Onlarca tır eşya geldi.” (G1)

“İl dışından değil Azerbaycan'dan dahi gönüllü öğrenci arkadaşlar geldi. Burada bir hafta on gün gönüllü olarak çalıştılar. Yani yemekhanemiz vardı vesaire. O işlerde yardımcı oldular. İl dışından ülke dışından her yerden oldular yani sağ olsunlar. Bunlar bize moral oldu, bir destek oldu yani en azından.” (K3)

Söylemden görüldüğü üzere ülke dışından da bireyler gelip bölgede yardım faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Yapılan ayni ve nakdi yardımların yanı sıra; yardımların organize edilmesinde, dağıtımına hazır hale getirilmesinde ve dağıtılmasında insanlara ihtiyaç olduğu görülmektedir. Bu süreçte şehir içinden ve dışından birçok gönüllünün işin fiziksel kısmında yer aldığı ve yardım faaliyetlerine katıldığı sonucuna ulaşılmaktadır.

2.2.2.3. Kırsal Dayanışma

Çalışmada dayanışmanın bir başka biçimini ortaya koyan kırsal dayanışma üzerine durmak gerekmektedir. Kırsal dayanışma, en basit ifadeyle, görece küçük yerleşim bölgelerinde yaşayan bireylerin birbirleriyle yardımlaşmasını, birbirlerine destek olmasını ifade etmektedir. Kavram daha çok köylerde veya kasabalarda ortaya konulan dayanışmayı andırsa da çalışmada daha geniş çaplı değerlendirilmektedir. Kavramın imece usulüyle benzerlik gösterdiği görülmektedir. İmece usulü daha çok fiziksel işleri (tarla sürme, bina yapma vs) barındırırken; kırsal dayanışma, imece usulünü de içine alarak, kırsal topluluklardaki yardım ve desteklerin genelini karşılamaktadır. Kırsal dayanışma daha çok toplum boyutuyla ele alınmakta ve dayanışma biçiminin farklılaşmasını kastederek; deprem sonrasındaki zorlu süreçte, depremzedelerin elbirliğiyle dayanışma sağlamasını vurgulamak amacıyla kullanılmaktadır.

“Zaten içeride malzemeler (yiyecek, içecek gibi) vardı. ...köyde anneannemlerin evde oradan çıkardılar. Çatının altına hemen bir soba kurmuşlardı, sobadan ısınamıyorduk.” (K6)

Deprem sonrası köyde bulunan katılımcı, yiyecek ve içecek teminini yakınının evinden sağladığını ifade etmektedir. Depremzedelerin soba kurdukları ve burada birlikte

ısınmaya çalıştıklarını ifade etmektedir. Bu durum Türk kültüründe eskiden beri var olan imece usulünü akla getirmektedir. İmece, köy ya da köy topluluğu içerisinde belirli işleri gönüllü veya zoraki olarak elbirliğiyle yapmayı tanımlamaktadır (Kara 2016: 380). Depremzedelerin de sorunu elbirliğiyle aşmaları söz konusudur. Kırsal dayanışmayı ise imece usulünü de içine alan geniş bir yelpazede değerlendirmek mümkündür.

“zaten babaannemlerde, anneannemlerde kaldık köyde. Onlar daha تنها yerlerdeydi, müstakil evlere sahip onlar o yüzden o taraflara gitmiştik. ...aslında ihtiyaçlarını giderilmesi noktasında öyle bir beklentimiz yoktu. Dediğim gibi destek vardı, babaannemler olsun, anneannemler olsun. Onlara gittiğimiz için biz çok sorun yaşamadık.” (K8)

Bir başka katılımcı ise evleri müstakil olduğu için büyükannelerine gittiklerini ifade etmektedir. Gittikleri yerde kendilerine destek olunduğu için ihtiyaçlar konusunda herhangi bir beklentilerinin olmadığı söylenmektedir. Katılımcıların (K6 ve K8) söylemleri, köy gibi küçük yerleşim yerlerinde ihtiyaçların giderilmesi noktasında sorun yaşamadıklarını içermektedir. Bu durum bu tarz yerleşim yerlerinde kiler gibi yerlerde yiyeceklerin depolanmasını, hayvansal ürünleri elde etme olanağını ve eksiklerin yakınlar aracılığıyla kolayca giderilmesini akıllara getirmektedir. Böylece ihtiyaçlar konusunda, kentteki duruma nazaran daha kolay çözüm yolları bulunulabildiği düşünülmektedir.

“Deprem sonrası süreçte bireysel, eş, dost kendi dayanışmamı arıyordum. Ben size diyordum ki: ‘H. bana şu lazım’, ‘Tamam kardeşim bende var.’ veya ‘dur seni şuna yönlendireyim, sen şuna git, A. abi de var, H. abi de var’.” (K4)

Katılımcı, diğer bireylerle aktif biçimde iletişim kurarak ihtiyaçlarını giderdiğini ifade etmektedir. Bu durum geleneksel/kırsal yardımlaşma biçiminin ortaya konduğunu düşündürmektedir. Birey, kırsal ilişkiler ağı sayesinde sorunlarla baş etmektedir. Baysal ve Akın Çelebi de (2025: 152), Türk kültüründe kalabalık aile yapısı, akraba ilişkileri, komşuculuk, dostluk, ahabalık gibi ilişkilerin üst düzey durumda olmasının; yardıma muhtaç bireyler için yardım faaliyetlerinin sürekli var olmasını sağladığını ifade etmektedir.

“Dışarıda kazanlarla süt pişiriyorlardı, kazanlarla yoğurt, süt. Herkes bardak bardak pişirdi, içti. Pirinç kimin evinde var. Örneğin ‘A. abi sizin evde var mı?’, ‘var’. Ben dedim ki: ‘ben gideyim alayım yani’ ...sütlac yaptılar tabak tabak. Önce çocuklara,

imece usulü. Elektrik yok, dolaplar devrildi, etler çıktı. O etleri kazanlarda kaynattık, pilavlar haşlandı, yediler herkes.” (K10)

Depremzedelerin birbirlerine yardımcı olduğu, el birliğiyle sorunların üzerinden geldiği görülmektedir. Söylemlerde görüldüğü üzere bireylerin afet sorunları karşısında hem maddi hem manevi olarak birbirlerine destek olduğu düşünülmektedir. Desteklerin gerçekleşme biçimi ise kırsal biçimde dayanışmayı ortaya koymaktadır. Köy ve kasabalarda var olagelen imece usulünün de depremzedelerin ihtiyaçlarının giderilmesinde etkili olması söz konusudur.

2.2.2.4. Sivil Toplum

Deprem sonrasında toplumun büyük çoğunluğu harekete geçerek bölgeye yardım etmeye çalışmıştır. Belirli örgütlenmeler yapılarak bireyler bir araya gelmiştir. Çalışmada devletten ve kurumlardan bağımsız olarak bölgeye yardım amacıyla örgütlenerek giden bireyler “sivil toplum” olarak aktarılmaktadır. Sivil toplum kavramı, Aristo, Paine, Locke, Ferguson, Bodin, Tocqueville, Hobbes, Marx, Hegel ve Gramsci gibi düşünürlerin fikirleriyle değişim ve dönüşüme uğramıştır (Aslan, 2010: 210). Ancak bu düşünürlerin birçoğu kavramı politik bağlamda ele almıştır. Sivil toplumu, devletten ve siyasetten ayrı bir yerde konumlandıran Tocqueville, sivil toplum içerisinde gönüllülüğün alındığını belirtmiştir (Tumay ve Okatan, 2015: 336). Bu bağlamda bulgular değerlendirilirken sivil toplum, devletin yetişmekte zorlandığı (11 ile yayılan deprem gibi) durumlarda bireylerin örgütlenerek belirli amaçlar doğrultusunda hareket ettiği topluluklar kastedilmektedir.

“...il dışından gelmişler kendi çabalarıyla işte yetişmeye çalışıyordu. Birçok yere yemek ihtiyacı erzak dağıtımına vesaire gibi yardımları oldu. Yani onların il dışından bayağı gelen oldu. Gelen yardımlarla yapılan dayanışma ile o zaman duyulandık tabii. Birlik beraberliğin olduğunu gördük yani millet olarak bir dayanışmanın bir kardeşliğin bir birlik beraberliğin devam ettiğini görmüş olduk. Bunlar çok da bir insanlara moral oldu yani destek oldu yani.” (K3)

Görüldüğü üzere bireyler yardım amacıyla bölgeye ulaşarak sivil toplum ruhuyla depremzedelere yardımcı olmuştur. Aydın (2024: 240), Türkiye’nin büyük depremler hususunda deneyimli olsa da, Kahramanmaraş Depremleri’nin 11 ili etkilemesi nedeniyle devletin, STK’ların, diğer toplumsal dinamiklerin ve insanların tahmin ve tedbirini aştığını belirtmiştir. Dolayısıyla hazırlıksız yakalanan bu depremlerde hızlı bir şekilde

organize olup sivil toplumu devreye sokarak deprem zararlarını en aza indirmenin önemli olduğu düşünülmektedir.

“...diğer illerden gelenleri saymakla bitmez. Sivil halktan çok ciddi destek vardı.”
(K13)

“...diğer taraftan biri elinde semaverle çay dağıtıyor. ‘Nerelisin?’ diye konuştuk ‘Diyarbakırlıyım’ dedi. ‘Çay vereyim, bir bardak iç’ dedi. Öyle insanlar da yani yardıma gelen herkes ateşin başında yani. Birileri eline bisküvi almış, onu dağıtıyor.” (K17)

“...diğer illerden de birçok insanlar geldi, aşevi kuranlar oldu. Bir nevi insanlara yardım etme bu moduyla gelenleri gördüm yani. Birlikten kuvvet doğar her zaman zaten.”
(K12)

Söylemler sivil toplumun depremzedelere yardım amacıyla farklı faaliyetlerde bulunduğunu göstermektedir. Belirli bir kuruluşa bağlı olsun veya olmasın sivil toplum içerisinde yer alan gönüllülerin büyük bir özveriyle çalıştığı düşünülmektedir. 2020 İzmir Depremi’nde toplumsal dayanışma üzerinde çalışan Çalışkan ve Kaya (2021: 1060), kamu kurum kuruluşlarının yanı sıra STK ve gönüllülerin de depremde aktif görev alarak depremzedelere yardımcı olduğunu belirtmektedir. Farklı depremlerde de benzer durumun görülmesi, toplumun afetler karşısında oldukça hassas olduğunu gösterir niteliktedir.

“Van’dan, Ankara’dan falan geldi dediler. Çocuklar geldiler, yiyecek verdiler, oyuncak falan.” (K14)

“...mesela çevre illerden, mesela iş makinesi olanlar, kepçesi olanlar enkazlara müdahale edebilmek amacıyla getirmişlerdi. Çok duyarlılardı yani o konuda.” (G1)

“...bireysel anlamda da burada fiziksel gücünü kullanmak için yani bir yardım dağıtmak, bir enkaz kaldırmak için gelenleri de gördüm yani. İnsanlar işlerini güçlerini düşünmeden buraya gelmişler.” (G4)

“Bazı insanlar kendi araçları ile gelmişler, araca bir şeyler doldurmuşlardı. Biz de bebeğe olanlara bez dağıttık, hastası olanlara ilaç dağıttık. Ben nakdi yardıma şahit olmadım ama bireysel yardım edenlerle karşılaştım açıkçası.” (G12)

Söylemlerden görüldüğü üzere bireyler tamamıyla gönüllülük esasıyla ve yardım parolasıyla hareket etmektedir. Özeler Sezici’nin (2023: 186), belirttiği gibi bireyler, “hiçbir hukuki sorumluluk ve zorunluluk olmaksızın”, gönüllülük anlayışıyla, depremin

ilk anından başlayarak yardım faaliyetlerinde bulunmaktadır. Esasında çalışmada sivil toplum olarak vurgulanan bu husus, bahsedilen durumu karşılamak amacıyla kullanılmaktadır.

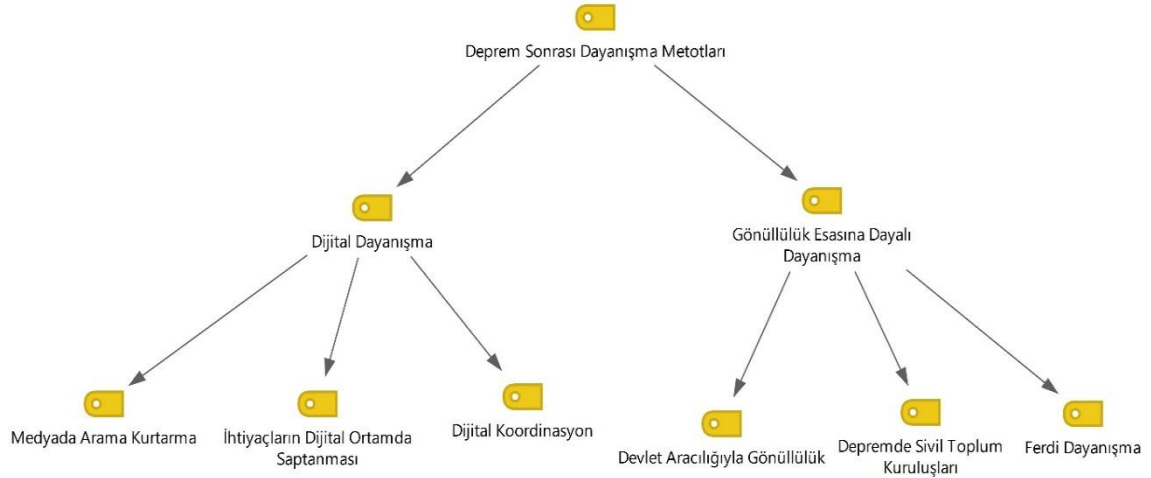
“Hiçbir çıkar gözetmeden elimizden geldiğince insanlara burada yardım etmeye çalıştık. Türkiye'nin her yerinden yardımlar göndermeye çalıştılar mesela. Baktığın zaman Kırıkkalesi'nden, Konya'sından, Mersin'den, Rize'den, her yerden yardım geldi.”
(G9)

Burada değinilmesi gereken önemli noktalardan biri yardımların “hiçbir çıkar gözetilmeden” yapılmasıdır. Durkheim'ın (2014) sunmuş olduğu teoride organik ilişkilerin hakim olduğu toplumlarda çıkara dayalı bir dayanışmanın olması beklenirken bu durumda daha çok mekanik izler göze çarpmaktadır. Bu noktada mekanik ve organik dayanışma arasında keskin bir çizginin olmadığı düşünülmektedir. Elbette deprem gibi beklenmedik bir yıkım karşısında dayanışma modellerinin birbirini tamamlar şekilde işlev görmesi durumunun da oluşabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

2.3. DEPREM SONRASI DAYANIŞMA METOTLARI

Deprem sonrasında dayanışma ve yardımlaşmanın ne derece önemli olduğu görüşmelerde vurgulanmaktadır. Bireyler deprem sonrasında dayanışma pratiklerini geliştirmek amacıyla belirli metotlar izlemiştir. Depremin gerçekleştiği andan itibaren bireyler dijital ortamlarda enformasyon aktarımı gerçekleştirmiş, ihtiyaçları saptamış ve yardımları organize etmeye başlamıştır. İlerleyen süreçte çeşitli STK'lar ve gönüllüler harekete geçerek başta arama kurtarma olmak üzere, yiyecek, içecek, giyecek gibi ihtiyaçları gidermeye çalışmıştır. Ayrıca bireysel olarak yardımda bulunmaya çalışan insanlar da olmuştur. Bu noktada deprem sonrası dayanışma metotları; “dijital dayanışma” ve “gönüllülük esasına dayalı dayanışma” olmak üzere iki kategori altında incelenmektedir.

Şekil 6: Deprem Sonrası Dayanışma Metotları Temasına İlişkin Kodlar

2.3.1. Dijital Dayanışma

Dijitalleşme ile birlikte gündelik yaşamda birtakım değişimler meydana gelmiştir. Teknolojinin gelişmesi, internet kullanımı, akıllı cihazların yaygınlaşması ve sosyal medya mecralarının ortaya çıkması ile gündelik yaşamdaki eylemler boyut değiştirerek dijital ortama taşınmıştır. Bu eylemlerden bazılarının da yardımlaşma ve dayanışma aktiviteleri olduğu düşünülmektedir. Kahramanmaraş Depremlerinde de bireylerin hem bölgeden bilgi aktarması hem de bölge dışında organize olunması noktasında dijital ortamdaki faydalandıkları görülmüştür. Örneğin, enkaz altındaki vatandaşlar sosyal medya araçlarını kullanarak konumlarını paylaşmıştır. Hangi yardıma nerede ihtiyaç olduğu gibi konuların birçoğunda dijital ortam aktif biçimde kullanılmıştır. Ayrıca yardım amacıyla hareket eden bireylerin de dijital platformlarda örgütlendikleri görülmüştür. Bu noktada platformların önemli bir işlev gördüğü düşünülmektedir. Dijitalleşen dünyada yardım anlayışının dönüşümünü çalışan Gönüllü (2023: 71), eskiden yardım ihtiyacının tespitinin ve yardım ulaştırılmasının yakınlarla sınırlı olduğunu belirtirken, günümüzde çevrimiçi yardım kampanyaları ile aynı mekanı veya coğrafyayı paylaşmayan insanlara ulaşılabildiğini ifade etmektedir. Bireylerin dijital platformlar üzerinden yardım faaliyetlerine çeşitli şekillere katılabildiğini vurgulamaktadır. Şahin ve Zengin Demirebilek ise (2023: 330), “sosyal medyanın afet ve kriz iletişimi sürecinde etkin bir araç olarak işlev gördüğü” üzerinde durmaktadır. Ayrıca hızlı ve aktif biçimde kitlelere ulaşarak iletişime destek olan sosyal medyanın, Türkiye’de ve dünyada afetlerde veya krizlerde iletişimi sağlama noktasında destek olabilecek gücü barındırdığı ifade

edilmektedir. Bu bağlamda, hem Kahramanmaraş özelinde hem de diğer afetlerde dijital platformların dayanışma sürecinde olumlu etkilerinin olduğu düşünülmektedir.

2.3.1.1. Medyada Arama Kurtarma

Deprem sonrası ilk günlerde arama kurtarma faaliyetleri hayati önem taşımaktadır. Enkaz altında kalan bireylerin canlı olarak çıkarılabilmesi için arama kurtarmanın ivedi bir şekilde yapılması gerekmektedir. Ancak Kahramanmaraş Depremleri'nin 11 ile yayılması, arama kurtarma birliklerinin de dağılmasına neden olmuştur. Bölgenin geniş olması ve hava şartlarından dolayı arama kurtarmanın aksamaması söz konusu olduğu için enkaz altında kalan bireylere ulaşmakta zorluk yaşandığı aktarılmıştır. Bölgeye yardım amacıyla giden bireyler arama kurtarma ihtiyacına dikkat çekmiştir.

"En başta tabii ki arama kurtarma ihtiyacı. Çünkü yemekten, sudan önce enkazın altında birileri var. Canlı olabilirler ve her geçen saniye senin aleyhine. İlk başta o nedenle arama kurtarma ihtiyacının çok büyük olduğunu söyleyebilirim." (G5)

"...bir insan birkaç gün yemek yemezse, her ne kadar şubat ayı da olsa üstünde ciddi bir kıyafet olmasa da ölmez. Ama enkaz altında gidip canlı bir kişiye ulaşılsa kurtarılma ihtimali daha çok. Canını çıkarılma olasılığı fazlaydı." (G6)

Gönüllü bireyler yemekten, sudan veya kıyafetten önce arama kurtarmanın önemli olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü her saniye hayati bir önem taşımaktadır. Günaydın, Tatlı ve Ersöz Genç de bu noktada (2017: 56), afet sırasında ve sonrasında hızlıca müdahale edilmesinin, bireylerin hayatını kurtarmada oldukça önemli olduğunu vurgulamaktadır. Kahramanmaraş Depremleri'nde de bölgeye gelen yardım ekipleri ve sivil halkın dayanışmasıyla onlarca kişinin canlı olarak kurtarıldığı düşünülmektedir. Bu nedenle arama kurtarma konusunda eğitilmiş bireylerin yetiştirilmesi, halkın bilinçlendirilmesi ve daima hazır ekiplerin bulundurulması önerilmektedir.

Depremde arama kurtarma faaliyetleri yerine getirilirken bazı sosyal medya uygulamalarının kullanıldığı gözlemlenmektedir. Özellikle Twitter (yeni adıyla X), katılımcılar tarafından dile getirilen önemli bir mecra. X yerine Twitter ifadesinin kullanılmasının nedeni yaygın bilinen isminin bu olması ve katılımcıların cevaplarında bu ifadeyi kullanıyor olmalarından kaynaklanmaktadır. Twitter, deprem sonrasında oldukça etkili biçimde kullanılmıştır. Deprem bölgesindeki duruma dair binlerce tweet atılmış, mevcut durum anbean bölge dışıyla paylaşılmıştır. İnsanlar bölgedeki durum

hakkında bilgiler almış ve yardımları organize etmişlerdir (Koçak ve Gencer, 2023: 153). Arğın da (2023: 152), Twitter’da kullanıcılar tarafından, depreme dair, dayanışma ve yardım duyuruları yapıldığını belirtmiştir. Bu duyuruların “#Deprem”, “#Enkazaltındayım” gibi hashtaglar ile yapıldığı ifade edilmiştir.

“Yani bence çoğu insan bu sayede kurtuldu. Yani dışarıya sesini duyuramıyorsun ama bir şekilde telefon çektiğinde sosyal medyayı kullanabiliyorsun. Twitter olsun, WhatsApp olsun. ...WhatsApp olsun, ne bileyim Facebook olsun. (İnsanlar) Buradan SMS veya yazı yazarak kurtuldu. Mesela ‘ben şuradayım, şu apartmandayım’ ya da ‘şu binanın yatak odasındayım’ gibi. Bence çoğu insan bu şekilde kurtuldu.” (G6)

“Bizim de gördüğümüz, işte yetkililere haber verdiğimiz ‘bakın burada böyle bir tweet atılmış ya da post atılmış’” (G11)

“...hashtagde enkazın altında olduğunu söyleyen insanlar vardı. Bir sürü retweet yapılmıştı. ...hatta depremin olduğu günün sabahından itibaren insanlar WhatsApp’tan Twitter’dan haberleşmeye başladılar.” (G7)

Twitter, deprem sonrasındaki arama kurtarmada oldukça kritik bir rol oynamıştır. Bireyler deprem bölgesine dair durumu paylaşırken, diğer bireyler de buradan bilgi alarak harekete geçmiştir. Ata’da (2023: 625-626) çalışmasında, deprem bölgesine yönelik destek çabalarının Twitter’da bir ay boyunca net olarak görüldüğünü ifade etmiştir. Twitter anlık gönderi özelliği sayesinde arama kurtarma sürecinde öne çıkmıştır. Şen ve Koç Akgül (2023: 1410) ise farklı bir platforma dikkat çekerek, WhatsApp’ın ses, video, görüntü ve arama özelliklerinin deprem sonrası arama kurtarma döneminde yardımcı olduğu sonucuna ulaşmıştır

“...sosyal medyanın olması mükemmel bir şey bizim için. Adam enkaz altında, anlık olarak şebekesi çekmiş ve ben şu blogunun altındayım diye cevap vermiş.” (K4)

Görüldüğü üzere enkaz altında kalan bir bireyin, sosyal medya aracılığıyla yardım talep ederek sesini duyurduğu aktarılmıştır. İzmir Depremi özelinde medyanın etkisine değinen Mavi de (2020: 40), sosyal medyanın önlenmesi mümkün olmayan afetlerde, arama kurtarma çalışmalarının en önemli destekçisi olduğunu belirtmiştir. Bu durum farklı depremlerde de medyanın arama kurtarma sürecinde aktif rol aldığını göstermiştir.

2.3.1.2. İhtiyaçların Dijital Ortamda Saptanması

Arama kurtarma faaliyetleri sonrasında bir başka hayati unsur ise depremzedelerin ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Depreme hazırlıksız yakalanılması, soğuk hava koşulları ve fizyolojik ihtiyaçların giderilmesi gerekliliği birçok ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. İhtiyaçların neler olduğu ve hangi bireylere verileceği gibi hususların saptanması önem arz etmiştir. Bu noktada dijital platformların işlevsel biçimde kullanıldığı görülmüştür. Benzer şekilde görüşmeler sırasında katılımcılar ihtiyaçları belirlemede medyanın rolüne dikkat çekmiştir.

“...tabii sosyal medyanın da faydaları oldu. ...orada ilanlar yapılıyordu yani insanların şurada yardıma ihtiyacı var. Şurada yardım var. Ne kadar ihtiyaç var gibi. Sosyal medya hakikaten bu süreçte insanlara, bu süreçte çok yardımcı oldu. ...biz de burada bir hizmetimiz varsa onu söyledik mesela. Çölyak hastaları, çölyak derneğini deposu buradaydı. Çölyak hastalarına ulaşabileceği yer burasıydı mesela.” (K3)

Söylemden görüldüğü üzere, nerede neye ihtiyaç olduğu veya ihtiyaca nereden erişilebileceği gibi konularda medyanın rol aldığı ifade edilmiştir. Argın da (2023: 153), Twitter özelinde değerlendirme yaparak; Twitter’ın depremzedelerin mevcut ihtiyaçlarını duyurmada önemli rolünün olduğunu vurgulamıştır.

“...biz ilk zaman görmedik sonra baktık Instagram'a falan herkes yazmış işte ‘deprem oldu, işte şurada yardım, burada yardım’ falan Allah razı olsun herkesten.” (K19)

Medya (basın organları), olağanüstü hallerde toplumsal bütünleşmenin ve toplumsal dayanışmanın sağlanmasında etkili öğelerdendir (Ayhan, 2008: 75). Söylemlerden de görüldüğü üzere sosyal medya yardımın saptanması hususunda etkili olmuştur. Yardıma ihtiyacı olan bireylerin bulunması ve yardıma nereden ulaşılacağı hızlı biçimde dijital ortama aktarılmıştır. Depremi yaşayan bireylerden bazıları bölgedeki hat, internet ve şarj sorunu nedeniyle ilk zamanlarda sosyal medyaya ulaşamamıştır. Sonrasında sosyal medyaya baktıklarında paylaşılan içeriklere rastlamışlardır.

“...yani sosyal medya zaten bizleri yönlendiren. Sosyal medya ilk aşamada Twitter olsun, gerçekten çok etkili oldu. ...hani yönlendirdik yani, herkes işte şurada ihtiyaç, ışık olsun, bir alet olsun, kazma olsun, bir şeyler olsun, herkes birbirine yardımcı oldular. Yani bu konuda birbirlerini hep yönlendirdiler yani.” (K2)

Katılımcı ihtiyaçların saptanması ve giderilmesi noktasında medyanın kullanıldığını ifade etmektedir. Ayrıca çeşitli araç gereçlerin de bu süreçte birlikte kullanıldığı ve bireylerin birbirleriyle yardımlaştığı görülmektedir. “Sosyal medyanın afet ve kriz iletişimi sürecinde etkin bir araç olarak işlev gördüğü” (Şahin ve Zengin Demirbilek, 2023: 330) katılımcının söylemleriyle bir kez daha netleşmektedir.

“Ben en başından beri aktif olarak kullanıldığını düşünüyorum arkadaşlarımın da söylediği gibi. Özellikle buradaki insanların Türkiye'nin genelindeki diğer insanlarla iletişime geçebilmesi noktasında, eksiklerini ifade edebilmeleri noktasında, ihtiyaçların belirlenmesi noktasında, sosyal medyanın aktif bir şekilde kullanıldığını düşünüyorum.” (G8)

Genel anlamda bakıldığında ise; deprem sonrasında neye ihtiyaç olduğu ve bu ihtiyaçların nasıl karşılanacağı sorularının yanıtlanmasında sosyal medyanın yararlı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. İhtiyaçların saptanması konusunda değinildikten sonra yardımların doğru yerlere, doğru zamanda ulaşmasını sağlayacak olarak koordinasyon aşamasında dijital platformların etkisinde değinmek gerekmektedir.

2.3.1.3. Dijital Koordinasyon

Deprem sonrasında, yardımların ihtiyaç sahibi depremzedelere doğru şekilde ulaşması oldukça önemlidir. Yardımların gecikmesi veya ihtiyacı karşılamaması halinde sorunlar meydana gelebilmektedir. Bu nedenle yardımların koordinasyonu oldukça önem taşımaktadır. Koordinasyon yapılırken geleneksel yöntemlerin yanı sıra, belirli noktalarda dijital araçlardan da faydalandığı düşünülmektedir. Bu noktada başta WhatsApp olmak üzere çeşitli platformların kullanıldığı katılımcılar tarafından ifade edilmektedir.

“WhatsApp kanalları üzerinden haberleştik. Sonrasında insanların yazmış olduğu şeylere dikkate alarak oraya yardımları kanalize ettik.” (G12)

“...yola çıkmıştık işte aynı zamanda işte koordineli olmak için sürekli birbirimizle WhatsApp üzerinden haberleştik.” (G4)

WhatsApp'ın bu süreçteki en önemli rollerinden biri haberleşmede sağladığı destektir. Telefon hatlarının çekmemesi ve insanların yakınlarına ulaşamaması durumunda internetin az da olsa çekmesi, WhatsApp'ın işlevsel olarak kullanımını sağlamaktadır. Bu durum yardımların koordinasyonuna da yansımaktadır. Karahisar (2016: 56), Türkiye'de afet sonrasında sosyal medya kullanımının ilk olarak Van

Depremi'nde gerçekleştiğini belirterek bu süreçte Facebook ve Twitter'ın afet koordinasyon merkezi gibi çalıştığını vurgulamaktadır.

“...zaten bizleri yönlendiren sosyal medya. İlk aşamada Twitter olsun, gerçekten çok etkili oldu.” (K2)

“...ben de WhatsApp gruplarını eklendim. Sonra oradan haberleşmeye başladık işte kimler nereye gidecek nasıl yardım edilecek falan...” (G8)

“Genelde WhatsApp gruplarından haberleştik zaten. İlerleyen saatlerde de onlarca mesaj gelmeye başlamıştı.” (G7)

Yardımların dijital ortamda koordine edilmesi durumu katılımcılar tarafından dile getirilmektedir. Koçak ve Gencer de (2023: 148), bireylerin, sosyal medya platformları aracılığıyla depreme dair anlık bilgilere erişebildiğini ve böylece yardımların hızlı ve koordine şekilde depremzedelere ulaştırıldığını belirtmiştir. Genel anlamda bakıldığında dijital araçların ve platformların; arama kurtarma faaliyetlerinde, yardımların saptanmasında ve koordine biçimde depremzedelere ulaşmasında işlevsel olarak kullanıldığı görülmüştür.

2.3.2. Gönüllülük Esasına Dayalı Dayanışma

Deprem sonrasındaki dayanışmada gönüllülerin ve STK'ların önemli etkisi olduğu düşünülmektedir. Genel anlamda bakıldığında gönüllü kelimesi “bir içi yapmayı hiçbir yükümlülüğü yokken isteyerek üstlenen” (TDK, 2023) anlamına gelmektedir. Gönüllüler karşılık beklemeden ve çıkar gözetmeden eylemde bulunmaktadır. Gönüllülük toplumsal bir girişim olabileceği gibi STK veya devlete bağlı kuruluşlar bünyesinde de gerçekleşebilmektedir. STK'lar tarih içerisinde, sosyal yardımlarda ve hizmetlerde büyük rol üstlenmektedir. Türkiye'de de bu kuruluşların, geçmişten günümüze, toplumun gelişmesinde önemli bir rolünün olduğu görülmektedir. Bu STK'ların gönüllülük esasına dayalı biçimde faaliyette bulunduğu ve topluma yararlı çalışmalar yaptığı bilinmektedir (zdemir, Başel ve şenocak, 2010: 153-154). Deprem sonrası süreçte de hem toplumsal girişim olarak gönüllülerin, hem devlet kanalıyla gönüllülük faaliyeti yürütenlerin, hem de diğer STK'ların çalışmalarının dayanışmada önemli bir yerinin olduğu düşünülmektedir.

2.3.2.1. Devlet Aracılığıyla Gönüllülük

Deprem sonrasında yardım amacıyla bölgeye giden yardımlar üzerinde durulurken öne çıkan kurum ve kuruluşların başında AFAD ve Kızılay gelmektedir. AFAD, 2009 yılında afetlerde ve acil durumlarda müdahale amacıyla kurulan; hazırlık, müdahale ve iyileştirme gibi süreçlerde etkin rol alan kurumdur. Kızılay ise (Osmanlı Devleti'nde Hilal-i Ahmer adıyla) afetlerle mücadele, sosyal hizmet, gençlik çalışması ve sağlık işleri gibi birçok alanda aktif olarak görev alan kuruluşların başındadır. AFAD devlete bağlı bir kurum olarak görülürken, Kızılay bağımsız bir STK'dır. Ancak devlet tarafından "kamu yararına çalışan" statüsünde olduğu ve devletle güçlü işbirliği içinde olduğu için (Yeşilay gibi) bu konu bağlamında değerlendirilmektedir. Bu nedenle çalışmada devlet aracılığıyla gönüllülük ifadesi kullanılmaktadır. AFAD ve Kızılay, Kahramanmaraş Depremleri sonrasında da aktif rol alarak dayanışma ve yardımlaşmanın içinde bulunmuştur. Elde edilen veriler de bu düşünceyi destekler niteliktedir.

"Allah razı olsun herkes yardıma geldi işte... AFAD, Kızılay yani, her yerden insan geldi buraya. ...Allah razı olsun elektrik yok, su yok, bedava yani." (K15)

"Yani biz hep AFAD, Kızılay, başka kurumlardan yardım şey yapmadık ama gördüğüm kadarıyla bunlar yardımcı oldu. Ekmek, su falan sonra tabii diğerlerini bilmiyoruz ama her yerden geldi." (K16)

"Muhtar getirdi, tırlarla dışarıdan geldi. Ondan sonra her yerden geldi oğlum. AFAD getirdi, Kızılay getirdi..." (K10)

"Herkes geldi yani. AFAD, Kızılay çadır falan yaptılar. Çorbalar dağıtıldı yani, kolilerle eşya geldi. Allah herkesten razı olsun" (K19)

Görüşmelerde de belirtildiği üzere AFAD ve Kızılay deprem sonrasında bölgede faaliyetlerde bulunmuştur. Toplumsal girişimlerin öneminin yanı sıra deneyimli ve eğitilmiş gönüllülerden oluşan kuruluşların da bölgede görev alması önemli bir husustur. Benzer şekilde, AFAD kuruluşundan yaklaşık iki yıl sonra, 2011 yılında meydana gelen Van Depremi'nde de ülke yönetiminin maddi kaynak aktarımı ve Kızılay'ın katkısıyla afetin üstesinde gelmeye çalışmıştır (Tosun, 2021: 124). Bu durum farklı depremlerde de bu iki kuruluşun faaliyetlerde bulunduğu göstermiştir.

"Yardımlar toplu bir şekilde geldi tırlarla. Çadırların hepsi, AFAD dendi diğerlerinden gelen yardımları çok görmedim." (K6)

“Gıda olarak, giyecek olarak bütün yardımlar geldi. Çadır, insanların dışarıda kalmasını önleyecek bütün yardım gelmişti zaten. AFAD, devletin sunduğu imkanlardı.” (K12)

“AFAD sağ olsun yanımızda, bize her hafta cuma cumartesi günleri, AFAD bizi alıp alıp buraya getirdiler mezarlığı.” (K18)

“Yani şöyle söyleyeyim AFAD'ın çok yardımı oldu. İlk yardımı da bize AFAD'dan gördük. ...AFAD'ın etkisi çok büyük bu konuda.” (K11)

Osmanlı Devleti'nden miras kalan ve Türkiye'nin köklü kuruluşlarından biri olan Kızılay'ın deprem sonrası yardımlaşma sürecinde de oldukça etkili olduğu görülmektedir. Kızılay'a göre daha yakın tarihli bir kuruluş olan AFAD'ın ise ilk günden itibaren bölgeye yoğun biçimde yardım aktardığı ifade edilmektedir. Ancak bazı noktalarda AFAD ve Kızılay'ın eleştirildiği hatta eleştiriler karşısında Kızılay başkanının istifa etmek zorunda kaldığı belirtilmektedir (Bozkurt, 2023: 99). Bu nedenle bu tarz kuruluşların acil durumlarda ne kadar önemli olduğu göz önünde bulundurularak eleştirilen yönleri üzerine çalışılması ve denetime tabi tutulması önerilmektedir. Bu tarz kuruluşların hem nicelik hem de nitelik olarak geliştirilmesinin, Türkiye gibi deprem kuşaklarında yer alan bir ülke için oldukça önemli olduğu düşünülmektedir.

2.3.2.2. Depremde Sivil Toplum Kuruluşları

AFAD ve Kızılay'ın yanı sıra deprem sonrasında yardımlaşma ve dayanışma amacıyla bölgede bulunan birçok STK'dan bahsetmek mümkündür. AKUT, İHH, TÜRGEV, Cansalığı Vakfı, AHBAP, KADEM, TEV, ADD, LÖSEV, TEGV, MÜSİAD, KAÇUV (aa.com.tr, 2023) bu STK, vakıf ve derneklerden bazılarıdır. Bu STK'ların sayısının oldukça fazla olması nedeniyle tek tek değinmenin oldukça zor olacağı ve çalışmanın kapsamının dışına çıkacağı düşünülmektedir. Bu nedenle diğer STK'ların ve gönüllülerin dayanışma sürecindeki rolleri bu başlık altında değerlendirilmektedir. Bu STK'ların ve gönüllülerin arama kurtarma faaliyetlerinden başlayarak her türlü görevde sorumluluk aldıkları katılımcılar tarafından aktarılmaktadır.

“...en çok da sivil toplum kuruluşları. İlk zamanlar onlar vardı yani çeşitli dernekler, vakıflar vesaire. Onlar il dışından gelmişler kendi çabalarıyla işte yetismeye çalışıyordu. Birçok yere yemek ihtiyacı erzak dağıtımına vesaire gibi yardımları oldu. Yani onların il dışından bayağı gelen oldu. Zaten olmasa durum vahim.” (K3)

“STK’larla ilgili olarak ben bir yer gördüm. Orada sağlam bir binada ilk günden itibaren yirmi dört saat yemek veriyorlardı. Hangi STK hatırlamıyorum.” (G3)

Hem depremi yaşayan hem de yardım amacıyla bölgeye giden bireyler, STK’ların ve gönüllü bireylerin deprem sonrası aktif biçimde çalıştığını dile getirmektedir. Depremi yaşayan bireylerin ihtiyaçlarının karşılanması noktasında STK’ların ve gönüllülerin önemli etkisinin olduğu söylemlerde ifade edilmektedir. Yurt da (2024: 64), afetlerini bireylerin dayanışma duygusunu arttırdığını ve toplumsal dayanışmayı güçlendirdiğini belirterek; kriz anlarında STK’ların, afet etkisini azaltma amacıyla yardım faaliyetlerinde bulunduğunu aktarmaktadır.

“...sivil toplum örgütlerinden de Deniz Feneri’ni gördüm. Deniz Feneri çok ciddi yardımlar yaptı. ...vakıfları gördüm. Hayırseverler zaten saymakla bitmez, diğer illerden gelenleri saymakla bitmez. Sivil halktan çok ciddi destek vardı.” (K13)

“Ben hem sivil toplum kuruluşlarının hem belediyelerin, devletin buraya büyük ölçüde yardım getirdiğini gördüm.” (G11)

Deprem sonrasında, depremzedelerin yaşamlarına daha iyi şekilde sürdürebilmeleri için maddi ve manevi desteğe ihtiyaçları olmaktadır. Bu destekler ise kamu ve STK aracılığıyla gerçekleştirilmektedir (Yıldırım, 2023: 143). Kahramanmaraş Depremleri’nde STK’ların bireylere maddi ve manevi olarak destek oldukları görülmektedir. Katılımcıların söylemleri de bu durumu destekler niteliktedir. Bu nedenle afetlere ve depremlere yönelik çalışan STK’ların sayısının artırılması ve halkın gönüllülüğe teşvik edilmesi önerilmektedir.

2.3.2.3. Ferdi Dayanışma

Deprem sonrası dayanışma metotları arasında yer alan bir başka husus ise ferdi dayanışmadır. Ferdi dayanışma, bireylerin kurum ve kuruluşlara bağlı olmadan, kendi imkanları dahilinde depremzedelere yardım etmesi anlamını içermektedir. Gönüllülük esasına dayalı olarak görülen ferdi dayanışmada, bireyler yardım ve dayanışma parolasıyla hareket etmektedir. Ferdi dayanışmanın birçok örneğini Kahramanmaraş Depremleri’nde görmek mümkündür. Bireylerin bağımsız biçimde, maddi ve manevi olarak depremzedelere yardım ettiği görülmektedir.

“Ben bu yaşıma kadar böyle bir şey yaşamadım ilk defa bu depremi görüyorum yani çok yani. Aklımın alamayacağı kadar hayırsever insan var yani.” (K1)

“Yardımsever, zaten herkes bir doğal afet olduğu için herkes birbirine yardıma, desteğe geldi.” (K12)

“Puan olarak yüzse yüz, binse bin yani o derece. Yani bir anda kenetlendiler, Allah razı olsun. ...milletimiz de devletimiz kenetlendi. Tek yumruk gördüm yani ben bunu, ‘biz artık yıkılmayız’ dedim.” (K13)

Depremzedeler, bireylerin kendilerine yardıma bulunduğunu ve kenetlenerek “tek yumruk” olduklarını ifade etmektedir. Selçuk (2024: 24) deprem sonrasındaki kaotik atmosfer içerisinde, ayrımcılığın ve önyargının görmezden gelinerek, yardım düşüncesi ile eylemlerde bulunulduğunu belirtmektedir. Bu durum katılımcının (K13) belirttiği gibi tek yumruk olunarak ayrımcılığın rafa kaldırıldığını göstermektedir.

“Yardım yapan çoktu. Herkesten Allah razı olsun.” (K17)

“...gerçekten toplumumuz duyarlı. Bu tür şeylerde hemen insanlar gerçekten yardıma koşuyor. ...yardım konusunda insanlar çok duyarlı.” (K9)

“Allah bin kattan razı olsun herkesten, yanımızda oldular.” (K19)

“...eşimle birlikte bir gün duruyordum, bir zarf getirdiler. Ben de diyorum ‘bu zarf nedir’ diyorum. Düğüne çağırıyorlar zannettim, düğün zarfı gibi. ...açtım baktım içinden bir milyar çıktı. Birkaç gün sonra bir adam daha geldi, dağıtıyordu işte çadır çadır. O da verdi.” (K14)

Katılımcıların söylemleri ferdi dayanışma biçimini destekler niteliktedir. Ayrıca ülke genelinde medya aracılığıyla belirli yardım kampanyaları da düzenlenmiştir. “Türkiye Tek Yürek” kampanyası birçok kanalda eş zamanlı olarak yayınlanmış ve halkın büyük çoğunluğu katılım sağlamıştır. Yardımlar sonucunda 133 milyar 216 milyon TL para toplandığı aktarılmıştır (ankahaber.net, 2024). “Evim Yuvan Olsun” kampanyası da iyilikseverlerin evlerini depremzedelere bedelsiz ya da indirimli şekilde sunmasının önünü açmıştır (icisleri.gov.tr, 2023). “Omuz Omuza” kampanyasında ise Gençlik ve Spor Bakanlığı, Türkiye Futbol Federasyonu, futbol kulüpleri ve çeşitli paydaşların öncülüğünde 845,7 milyon TL yardım toplanmıştır (aa.com.tr, 2023). Bireyler bu kampanyalar ile maddi yardımlarda bulunmuştur.

“Yani daha nasıl anlatabilirim yani. Hem maddi olsun, hem manevi olsun yani. ‘Biz sizin yanınızdayız’ dediler.” (K20)

“Burada geldiler mesela. Herkes elinden ne geliyorsa yapmaya çalıştı yani gece gündüz demeden. Yardımların ardı hiç kesilmedi. Allah razı olsun.” (K2)

“...gerçekten de gelen yardımlar Kahramanmaraş'a hala devam ediyor. ...şoförler yani uyumadan bir an önce biz bunu afet bölgesine yetiştirelim diye adamlar 160-170'le (hızla) gelmişler.” (K7)

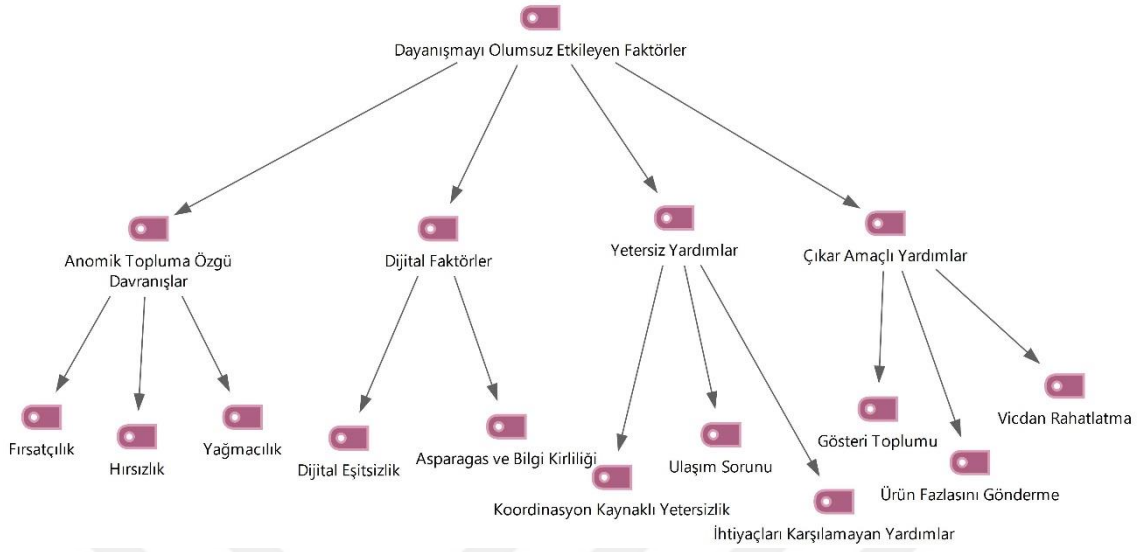
“Küçük çocuklar bile harçlıklarını biriktirmiş o kutularla yardım kutularını gönderdiler mesela. Yani ufakık çocuklar bile ne düşünmüş göndermiş. Bu bile gösteriyor yani.” (K3)

Depremler sonrasında toplum hep birlikte dayanışma örneği sergilemiştir. Çalışkan ve Kaya'da (2021: 1058) çalışmalarında (2020 İzmir Depremi özelinde), deprem sonrasında toplumsal dayanışmanın oldukça öne çıktığını ifade etmiştir. Kahramanmaraş Depremlerinde çocuklar bile kumbaralarında biriktirdikleri paraları deprem bölgesine yardım amacıyla göndermiştir. Ayrıca yardımları getiren sürücülerin kaza riskini göze alarak bölgeye ulaşmaya çalıştıkları aktarılmıştır. Bu durum bireylerin çıkar gözetmeksizin dayanışma faaliyetinde bulunduklarını göstermiştir. Durkheim'ın (2014), modern toplumlarda öngördüğünün aksine deprem sonrasında mekanik dayanışma biçiminin sergilendiğini söylemek mümkündür. Bireylerin tamamıyla yardım odaklı olarak dayanışma sürecine dahil oldukları görülmüştür.

2.4. DAYANIŞMAYI OLUMSUZ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Kahramanmaraş Depremleri sonrasında toplumun büyük bir refleks göstererek dayanışma faaliyetlerinde bulundukları görülmüştür. Ancak istemli veya istemsiz olarak yapılan bazı davranışlar dayanışmanın aksamasına ve zarar görmesine neden olmuştur. Deprem sonrası gelişen fırsatçılık, hırsızlık, yağmacılık gibi anomik davranışlar dayanışma sürecine zarar vermiştir. Ayrıca dijital sorunlar, yetersiz yardımlar ve bireylerin kendi çıkarını düşünerek yaptığı yardımlar dayanışma sürecinde aksamaları meydana getirmiştir. Türkiye gibi sürekli afetlerle mücadele eden bir ülkede bu tür olumsuzluklara karşı önlem alınmasının gerekli olduğu, böylece dayanışma ruhunun korunabileceği düşünülmüştür. Bu bağlamda bu olumsuzlukları ortaya koyarak gelecekteki afetlerde yaşanabilecek durumlara karşı uyarıda bulunma gerekli görülmüştür.

Şekil 7: Dayanışmayı Olumsuz Etkileyen Faktörler Temasına İlişkin Kodlar

2.4.1. Anomik Topluma Özgü Davranışlar

Deprem sonrasında oluşan kaos ortamı istenmeyen birtakım davranışların da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bazı bireyler, depremin yarattığı boşluktan faydalanarak kural dışı davranışlarda bulunmuştur. Çalışmada bu tür istenmeyen durumlar anomik topluma özgü davranışlar olarak ele alınmıştır. Anomi kavramı esasında; normların etkisizleşmesini, çöküntüyü, karışıklığı veya çatışmayı ifade etmektedir (Marshall, 2005: 32). Deprem sonrasında normların çöküşü ile birlikte fırsatçılık, hırsızlık ve yağmacılık gibi anomik davranışlara rastlanmıştır. Bazı çalışmalarda ise (Bozkurt, 2023: 108), diğer bireylerin haklarını ihlal eden bu tür davranışlar antisosyal davranış olarak değerlendirilmiştir. Mevcut çalışmada ise Durkheim’ın dayanışma biçimlerinden yararlanılmış ve yine Durkheim’ın (2014) değindiği “anomi” kavramı bu bölümde tercih edilmiştir.

“...üç gün boyunca asker göremedik yani. Şöyle, en azından biz memleketimizden buraya gelene kadar orada geçen sürede, zaten yollar kapalıydı, asker en azından güvenliği sağlayabilirdi. İnsanlara yardım edebilirdi. Çünkü baktığında 5-6-7 saat yol geliyorsun. Ama buradaki asker hemen müdahale edebilirdi, yoktu yani. (G2)

“Bence en büyük eksikliklerden birisi de askerd. Sahada asker yoktu. Sahada asker olsaydı, güvenliği sağlasaydı. Veya kazılara yardımcı olsaydı, faydalı olurdu diye düşünüyorum” (G5)

“İlk iki üç gün hiç asker görmedik. Dördüncü veya beşinci gün asker gördüm. Ama yine yardım etmiyordu, yani sadece yönlendiriyordu. ‘Buraya git, buradan gel’ gibi. Yani biz Maraş bölgesinde olmamıza rağmen görmedik maalesef göremedik askeri.” (G6)

Depremler sonrasında medyada tartışmaya neden olan durumlardan birisi askerlerin yardım amacıyla sahada olup olmadığıdır. Gönüllü olarak bölgeye giden bireyler, Kahramanmaraş’ta güvenlik açığı olduğunu ifade etmiş, ilk günlerde askerin sahada olmadığı vurgulanarak askerlerin faydalı olabileceği üzerinde durulmuştur. Diğer taraftan gün belirtilmese de bazı depremzedeler askerlerin kendilerine yardımcı olduğunu ifade etmiştir. K3 ise *“belediye çalışanları, asker, polis zaten depremi onlar da yaşadı”* ifadesiyle güvenlik güçlerinin de depreme maruz kaldığını belirtmiştir. Bölgedeki bir muhtar ise (K13) (*“yok yalan söylüyorlar”* ifadesiyle) askerin ve polisin ilk günden itibaren sahada olduğunu aktarmıştır. Görüş ayrılıkları neticesinde, her hâlükârda askerin ve polisin sahada olmasının anomik davranışların önüne geçilmesinde etkili olabileceği düşünülmektedir. Durkheim (2014: 405), kural dışı biçimleri incelemenin, olağan durumun koşullarını saptama olanağı verdiğini ifade etmektedir. Bu doğrultuda deprem sonrası dayanışmayı olumsuz etkileyen faktörlere ve anomik davranışlara detaylı olarak yer verilmektedir.

2.4.1.1. Fırsatçılık

Katılımcılar dayanışma sürecinden bahsederken birtakım anomik davranışların da ortaya çıktığından söz etmektedir. Bu davranışların başında fırsatçılık gelmektedir. TDK (2023) fırsatçılığı, *“güç durumlarda, davranışlarını ahlak kuralları veya düzenli bir düşünceden çok, çıkarlarına uyacak biçimde ayarlamayı amaçlayan tutum”* olarak tanımlamaktadır. Deprem sonrasında da ufak bir kesimin *“fırsatçılık”* yaptığı belirtilmektedir.

“Fırsatçı da çoktu yani. Yardım ediyorum deyip depo yapan, kendi şeyini düşünen de vardı. Başkalarını düşünen de vardı ama ben mesela burada birçok insanın 4-5 kış hiç bakliyat ihtiyacı olduğunu düşünmüyorum yani. Yardıma gidiyor deyip depolara aktardığını düşünüyorum veya bir yardım geliyor buraya o eşit şekilde dağıtılmadı. Kimine çok gitti kimine az gitti.” (K5)

“...belli bir kısmın gerçekten yardımsever olduğunu düşünüyorum ama genel olarak şöyle bir baktığımız zaman paraların olsun, kolilerin olsun ulaştığını

düşünmüyorum. Fırsatçılık çok fazla bizim toplumumuzda. O kolilerin bazılarını kendilerine çekmiştir menfaat için” (K8)

“...depo edenler etti kuzum. Yiyene mi bakarsın elbise alana mı bakarsın?” (K17)

Durkheim’ın (2014) mekanik dayanışmadan organik dayanışmaya geçiş sürecinde öngördüğü anomi durumu, büyük bir afet sonrasında da kendini göstermiştir. Kaos ortamının yarattığı kuralsızlık, bazı bireylerin olumsuz davranışlarda bulunmasının önünü açmıştır. Katılımcılar, bazı bireylerin gelen yardımları kendi çıkarları doğrultusunda kullandığını söylemektedir. Gelen yardımların depo edildiği hatta 4-5 kış yetecek bakliyat stoklandığı ifade edilmektedir.

“Vallahi M. ben Kahramanmaraşlı olmaktan vallahi billahi nefret ettim. Bizim insanımız var ya nankör. ‘Bir deprem daha olsa’ diyen varmış kazançları neyse. Yani bir deprem olmuş da her şeyi görmüşler, bolluğu görmüşler. Para gelmiş, parayı görmüşler. Ya öyle bir durum olur mu ya?” (K18)

Bir katılımcı ise aldığı duyumlara yönelik şikâyetle bulunmaktadır. Fırsatçılık yapan bireylerin “bir deprem daha olsa” diyerek tekrar deprem olmasını temenni ettiklerini belirtmektedir. Bu noktada duygusal yaklaşarak tüm Kahramanmaraş halkını kapsayan ifadeler kullansa da esasında fırsatçılık yapan bireyleri kastettiğini vurgulamak gerekmektedir. Benzer çalışmalarda da katılımcılar, depremzedeler yaşam savaşı verirken fırsatçı davranan ve bencil olan insanları şaşkınlıkla ve üzüntüyle karşıladıklarını söylemektedir (Emre ve Yalçın, 2024: 436).

“...kimi yardım etmek istiyor kime hep kendini düşünüyor!” (K6)

“Tabii tabii yardımı seven de var sevmeyen de var. Yardıma ihtiyacı olan da var olmayan da var. Yardıma ihtiyacı olan adam orada bekliyor, yardıma ihtiyacı olmayan adam yığıyor içeri” (K15)

“İşine çikalak (bencilce) olduğunu düşünüyorum. Yardım eden de oluyor ama baktığında yani kendini düşünen de çok fazla. Haddinden fazla yardım almaya çalışan vardı mesela yani doyumsuz olan da vardı.” (K16)

Bazı bireylerin bu süreçte sadece kendini düşündüğü aktarılmaktadır. Yardıma ihtiyacı olmadığı halde alanların ya da ihtiyacından fazlasını almaya çalışanların olduğu düşünülmektedir. Benzer şekilde, Çalışkan ve Kaya’nın (2021: 1070-1071) yapmış

olduğu çalışmada da katılımcılar, fırsatçılar nedeniyle mağdur olduklarını ifade etmektedir.

“...yani bugün mesela diyelim bir domates ya domates çarşıya gidiyorsun örnek getiriyorum merkezine gidiyorsun 10 lira. Burada (konteyner kentte) 30 lira. Ben nicelerini gördüm. Ya gözlemlediğim oldu mesela esnaflardan da ‘ya bu çadırda kalan insanlar zaten yeteri kadar yardım topladı zengin diyor’. ‘Bunların elinden ne kadar parayı çekersek o kadar iyi olur diyor’.” (K1)

“Biz buraya gelirken dinlenmek için durduğumuzda bizi bir çorbayı 200 liraya satmaya çalışanlar oldu, 200 liraya. Aynı yolda arabamızı durdurup bize sıcak çorba ikram etmeye çalışanlar da oldu. Yani baktığın zaman yardımsever değil diyemeyiz ama yardımsever de diyemiyoruz.” (G3)

Söylemlerin de gösterdiği üzere bazı bireyler ürünleri ederinden çok daha fazla satmaya çalışmaktadır. Hatta yardım alan bireylerin zenginleştiğini ve onlardan paranın çekilmesi gerektiğini ifade edenlerden söz edilmektedir. Bu durum fırsatçılığın ne boyutta olduğunu gözler önüne sermektedir. Fırat da (2022: 69), deprem sonrasında yaşanan sosyal problemlerden birinin fırsatçılık olduğunu belirtmektedir. Depremzedelerin ani kira artışıyla karşılaşmasının veya ihtiyaçlarını karşılarlarken fahiş fiyatlar istenmesinin, fırsatçılığın önemli bir toplumsal sorun olduğunu gösterdiğini ifade etmektedir.

“Yani şöyle, bazı yerleri hiç yardım etmemiş ama adam yardımı almış yine de ‘bize hiç yardım gelmedi’ diye sosyal medyada paylaşabiliyor. Çünkü orada paylaştığı için daha fazla yardım alabilecek.” (G4)

“Bazı insanların yardımların tamamını kendilerine toplama çabasının maalesef olumsuz izler bıraktığını söyleyebilirim” (G9)

“Bazı insanlar yardımları kendilerine kanalize ediyordu, kendilerine topluyordu.” (G10)

Deprem sonrasında fırsatçılık hususuna bakıldığında hem sivil halktan hem esnaftan hem de depremzedelerden söz edildiği görülmektedir. Bu durum fırsatçılığın mevcut durumdan ziyade kişilikle alakalı olduğunu akıllara getirmektedir. Farklı bir ifadeyle bireyler hangi durumda olursa olsun, kendi bireysel özelliklerine uygun hareket etmektedir. Ayrıca depremin yaratmış olduğu denetim boşluğunun da fırsatçılık gibi anomik davranışların açığa çıkmasında etkili olduğu düşünülmektedir.

2.4.1.2. Hırsızlık

Deprem sonrası anomik davranışlar konusunda karşımıza çıkan bir başka husus ise hırsızlıktır. Bu ifade rahatsız edici ve damgalayıcı olmakla birlikte katılımcıların belirttiği biçimde ele almanın doğru olduğu düşünülmektedir. Bu aşamada bireylerin kendine ait olmayan şeyleri ele geçirme çabasının depremzedeler tarafından fark edilmesi ve buna yönelik söylemlerin gelişmesi söz konusudur.

“Ufak tefek böyle yerlerde olan olaylardan sonra hırsızlık yapma gibi bu tür olaylarda duyduk. Yani biz de bu dediğim gibi böyle çok abartılacak seviyede de değildi ama maalesef bazen olduğu gibi bu felaketten sonra da bu tür olaylar duyduk yani yağmalama, hırsızlık gibi münferit davranışlar olaylar gördük yani.” (K3)

“...yani hırsızlıklar olmuş yani duyduğunuz yardımları çalmışlar falan.” (K16)

Katılımcılar, istisnai de olsa bazı hırsızlık olaylarının olduğunu ifade etmektedir. Bozkurt da (2023: 100), bilezikleri alabilmek için depremzede kadınlara zarar verilmesi gibi olaylara değinerek deprem sonrası hırsızlık vakalarının gerçekleşebildiğini ortaya koymaktadır.

“Şimdi güven yok, birileri çalmış çırpılmış diye duyduk biz depremde beri. Ne dış kapımızı örttük ne kapımızı kilitledik mahallemizde. Ama ben burada çekiniyorum içeri girdiğim zaman kilitlemek istiyorum.” (K10)

“...kurumlar bir yardım getirecekse hiç sağa sola uğramadan, tırı yolda durdurup da insanlara yağmalatmadan doğruca getirir. Yani hırsızlık olayları da çok oldu o yüzden.” (K13)

Bireyler duyumlarına dayanarak deprem sonrasında çeşitli hırsızlık olaylarının olduğunu dile getirmektedir. Hatta bazı alışkanlıkların bu nedenle değişime uğradığı üzerinde durulmaktadır. Hırsızlık vakalarının bireylerde korkuya ve güvensizliğe neden olduğu söylenebilmektedir. Avaner vd. (2025: 64) çalışmalarında, Kahramanmaraş, Malatya, Gaziantep ve Adıyaman illerinde yaptıkları gözlemlerde, haberlerde ve amatör kayıtlarda ciddi bir güvenlik sorunu olduğunu vurgulamaktadır. Kolluk kuvvetlerinin raporlarının ve teyitlerinin, çeşitli binalardaki hırsızlık, soygun ve yağmayı doğruladığı aktarılmaktadır.

“Bir de depremzedelerin evlerinden çıkan ziynet eşyalarını çok fazla haberleri falan da çıktı çoğu insan yabancı ‘ben buranın sahibiyim’ diyor, ‘evde ki enkazdakiler

benim yakınım diyor' bilmiyorsun. Bilmiyoruz ki alıyoruz ziynetleri götürüyor ya da bekliyor akşama kadar herkesin el ayak çekilince enkazlara çullananlar oluyor. Kolluk orada devreye girmekte gecikiyor.” (G2)

Katılımcı hırsızlık yapan kişilerin enkazlara gelerek evin kendilerinin olduğunu belirttiklerini ve sonrasında ziynet eşyalarını çaldıklarını belirtmektedir. Evin kime ait olduğu belli olmadığı için bu tarz hırsızlıkların çok olabileceği düşünülmektedir. Sonuç itibarıyla, deprem sonrasında oluşan boşluk sonucunda hırsızlık gibi istenmeyen anomik davranışlar meydana gelebilmektedir. Bu doğrultuda, afet sonrasında güvenliğin ve denetimin artırılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir.

2.4.1.3. Yağmacılık

Deprem sonrasında ortaya çıkan anomik davranışlardan birisi de yağmacılıktır. Bireylerin çevredeki marketleri yağmaladığı noktasında hem haberler hem de söylemler oraya çıkmıştır. Televizyonlarda, beş litrelik yağ bidonlarının ve o an için ihtiyaç olunmayan malzemelerin de yağmalandığı aktarılmıştır. Ayrıca bölgeye yardıma giden tırların durdurularak içindeki yardımların dahi yağmalandığı üzerinde durulmuştur. Katılımcılar da bu durumlara benzer söylemler üretmiştir.

“...tırı durduruyor yolda, tırın üstünden yağmalıyor. Tırının üstünde elinde makineli tüfekle bekleyen bir koruma yok. Sadece bir şoför var elinden ne gelebilir. Adamın çadırına bıçağı çekiyor, alıyor. Ama alanlarda depremle alakasız insanlar yani. Tabii içlerinde istisnai depremle alakalı olan insanlar da var ama birçoğu başka şehirden gelmiş, yağmalamış. Tekrar deprem olacak deyip evden göndermişler hırsızlık yapma amacıyla” (K13)

“...ilginç durumlardan birisi mesela dükkanları yağmalayan insanlar. Yiyecek ihtiyacı var veya giyecek ihtiyacı var. İhtiyacı olanı almış ama daha fazlasını istiyor.” (G3)

Görüldüğü üzere bölgeye yardım amacıyla gelen tırların bazı bireyler tarafından yağmalanması söz konusudur. Ayrıca bölgedeki dükkân ve marketlerin de yağmalandığı aktarılmıştır. Yıldırım (2023: 144) deprem bölgesinde oluşan karmaşa ve belirsiz kalabalık nedeniyle yağmacılığın yaygınlaştığını ifade etmiştir. Bu duruma karşı öfkeli olan depremzedelerin yağmacı olduğu belirtilen kişileri linç ettiği hatta yağmacı olmamasına rağmen linç edilen kişilerin olduğu saptanmıştır.

“...durumdan faydalanmaya çalışan işte başkalarının evine girip bir şeyler alan, dükkanları yağmalayan, evleri yağmalayanları da gördük.” (G6)

Benzer şekilde farklı bir katılımcı da evlerin ve dükkanların yağmalandığını ifade etmiştir. Fırat (2022: 67), Van Depreminde, hasarlı binalarda hırsızlık ve yağmanın yanı sıra Kızılay yardımlarının da yağmalandığını ifade etmiştir. Elazığ Depreminde de farklı şehirlerden gelen dilenci, mülteci vb. kişilerin yardımları depremzede vasfıyla aldıkları belirtilmiştir. Farklı depremlerdeki bu durumlar, yağmacılığın deprem sonrasında önemli bir sorun olduğunu ortaya koymuştur.

“Yani bence yağmalanması yanlış değil ama ihtiyacından fazla alınması yanlış. Sonuçta tekrar bir deprem olsa ben girer marketten ihtiyacımı alırım ama önemli olan burada ne kadar aldığım mesela.” (G2)

Bir katılımcı ise belirli bir noktaya kadar yağma yapmanın normal olduğunu, kendisinin de benzer durumda yağma yapabileceğini aktarmaktadır. Burada yanlış olanın ihtiyacından fazlasını almak olduğunu belirtmektedir. Bu durum konuya dair farklı bakış açılarının olduğunu ortaya koymaktadır. Söylemler normal şartlarda suç olarak nitelendirilen bir durumun olağanüstü zamanlarda ne şekilde değerlendirileceğinin cevabının kişiden kişiye değişebileceğini göstermektedir.

2.4.2. Dijital Faktörler

Deprem sonrasında dayanışma sürecini olumsuz etkileyen faktörlerden birisi de dijital faktörlerdir. Belirli nedenlerle toplumun bazı kesimlerinin dijital dünyaya ve teknolojiye erişiminde sorun yaşaması, bu kesimlerin belirli fırsatlardan da uzak kalmasına neden olmaktadır. Özellikle deprem gibi büyük bir afet sonrasında birçok alanda faydalanılan dijital ortama erişim sağlanamaması sorun teşkil etmektedir. Bu durum depremzedeleri dijital anlamda da dezavantajlı konuma düşmektedir. Ayrıca asparagas ve bilgi kirliliği de dayanışmayı aksatan faktörler olarak görülmektedir. Yanlış bilgi nedeniyle boş enkazların kazılması, yardımların aksaması, yanlış ürünlerin gönderilmesi ve yardımların organize edilememesi gibi problemler ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda dayanışmayı olumsuz etkileyen dijital faktörler; dijital eşitsizlik, asparagas ve bilgi kirliliği üzerinden değerlendirilmektedir.

2.4.2.1. Dijital Eşitsizlik

Depremin etkisiyle Kahramanmaraş ve depremten etkilenen diğer iller bazı etkenler nedeniyle dijital alana erişim sorunu yaşamıştır. Depremin şiddeti dijital

eşitsizliğin boyutlarını da arttırmıştır. Bireyler başta elektrik sorunu, hat kesintisi ve internetin çekmemesi nedeniyle dijital araç gereçlerden yararlanamamıştır. Çalışmada da dijital eşitsizlik durumu bu parametreler üzerinden değerlendirilmiştir. Bu sorunlar nedeniyle bireylerin nerede olduğu, neye ihtiyaç duyduğu ve yardımlara nereden ulaşabileceği gibi soruları yanıtsız kalmıştır. Dijital eşitsizliğin yaratmış olduğu bu durum bireylerin deprem sonrası yaşamını olumsuz etkilemiştir.

“İlk 3 gün boyunca tabi sosyal medyaya bakamadık. Köyde o zamanlar elektrik yoktu. İnternet açsam (telefonun) şarjı bitecek. Tek şarjı olan telefon da benimkiydi. Nedense ben normalde geceleri telefonu şarja takmazdım, o gün şarja taktım.” (K6)

“Yani şöyle söyleyeyim ilk gün elektrik falan yoktu. Telefonlar da çekmiyordu yani o yüzden pek bir bilgim yok.” (K19)

“deprem üstü olduğu için zaten genellikle telefonlarımız çekmiyordu. Bir hafta ulaşamadık kimseye biz vericilerden dolayı. Elektriğimiz yoktu.” (K7)

İfadelerden görüldüğü üzere ilk zamanlarda telekomünikasyon ve elektrik sorunları nedeniyle cihazlara erişim söz konusu olmamıştır. Şahin ve Zengin Demirbilek (2023: 324), afet derecesine ve tipine göre elektrik kesintisi olabileceğini ifade etmiştir. Böyle durumlarda internet tabanlı uygulamaların etkili bir yol olduğu belirtilmiştir.

“...şöyle söyleyeyim zaten sosyal medya aktif biçimde kullanma şansınız yoktu. Malum baz istasyonları da depremde zarar gördüğü için yeterli internet ağı kullanılmıyordu. Telefonlar zaten yeterli çekmiyordu.” (K13)

“Ben kullanmam yani zaten olan da kullanabildi mi meçhul. Elektrik falan yoktu zaten. Çalışmıyordu bir şey.” (K15)

Görüldüğü üzere depremzedeler elektrik, hat ve internet sorunu olduğunu vurgulamıştır. Olağanüstü durumlarda hatların ve internetin olmaması iletişimin kopmasına neden olmaktadır. Bu da insanların mağdur olmalarına hatta hayatlarını kaybetmelerine yol açabilmektedir. Görevlilerin afet gibi olağanüstü durumlarda devreye sokabilecekleri bir ağ ya da istasyonun oldukça gerekli olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda insan yaşamını riske atmayacak şekilde altyapı düzenlemelerinin yapılması önerilmektedir. SBB de (2023: 76) deprem sonrası değerlendirme raporunda, “afet bölgelerinde ulusal elektrik iletim ve dağıtım şebekesinden bağımsız olarak işletilebilen mikro şebekelerin yaygınlaştırılması, yaşanabilecek afetlerde ulusal elektrik iletim şebekelerinden kaynaklanan enerji kesintilerinin asgari düzeye indirilmesi” gerektiğini

vurgulamaktadır. Depremde dijital eşitsizliğe neden olan unsurlara değinildikten sonra dayanışmayı sekteye uğratan bir diğer konu olan asparagas ve bilgi kirliliği üzerinde durulmaktadır.

2.4.2.2. Asparagas ve Bilgi Kirliliği

Dijital platformların, deprem sonrası dayanışma ve yardımlaşma sürecinde oldukça önemli olduğu görülmektedir. Ancak meselenin diğer boyutuna bakıldığında bazı olumsuzlukların da açığa çıktığından söz etmek gerekmektedir. Bu noktada asparagas (yalan haber) ve bilgi kirliliğinin oluşabileceği üzerinde durulmaktadır. Bazı bireyler etkileşim almak, takipçi kazanmak veya maddi çıkar elde etmek amacıyla sosyal medyada depremle ilgili yalan veya yanlış haber paylaşımı yapabilmektedir. Bu durum yardımların gecikmesine, ihtiyaç sahiplerinin mağdur olmasına dahası insanların hayatını kaybetmesine neden olabilmektedir. Bu nedenle paylaşımların bu boyutuna dikkat etmek önemlidir. Bir diğer durum ise bireylerin art niyet olmaksızın yardım amacıyla aşırı paylaşım yapması sonucunda bilgilerin doğruluğunun sapmasını veya aynı olayın defalarca gündeme gelmesini içeren bilgi kirliliğidir.

“...kimin iyi niyetinden, kimin sahte niyetinden yanlış bilgidен de olumsuz şeyler olabiliyor mesela. Oğuzhan Uğur'un bir baraj olayı vardı Hatay'da yanlış anlaşılabilir yanlış bir bilgidir geçer geçer. Burada da geçti. 'Adam buradaki dairede yatıyor' (enkazda) diyor mesela o diyor ki 'şu odada', o diyor ki 'bu odada' yanlış teşhis adam ölüyor, yanlış anlaşılabilir.” (K4)

“Sosyal medyanın aktif olarak kullanıldığını düşünüyorum ama bence çok yanlış bilgiler de dolaşıyordu. ...özellikle Twitter'da çok yanlış haberlerde dolanıyordu. İşte şey diyen gördüm: 'yol çöktü Adana -Maraş yolu kimse çıkmasın diye. ...ama 4 gün sonra gittiğimde hiç böyle bir olayın olmadığını gördüm. ...büyük ihtimalle insanlar çok kalabalığa katılmasın, herkes çıkmasın, yollar kapanmasın diye yapılan haberler...” (K11)

Görüldüğü üzere medya üzerinden kasıtlı veya kasıtsız olarak yanlış bilgi paylaşımı yapılmıştır. Bu durumun can kayıplarına yol açabileceği söylemlerde de ifade edilmiştir. Koçak ve Gencer (2023: 153), deprem sonrasında, kullanıcıların sosyal medyada anlık olarak içerik üretebilmesi nedeniyle asparagasın ve spekülasyonun yayıldığını ayrıca bazı kullanıcıların etkileşim alabilmek için yalan ya da teyitsiz bilgi paylaşılabilirliğini belirtmektedir.

“...enkaz altındayım gibi şeyler gördüm. Yani adam aslında orada değil ama oradayım diyor. Başka birinin canını kastetmiş olmuyor mu? Onun kurtarılmaya ihtiyacı var ama sen de dışarıdasın niye öyle yapıyorsun?” (K6)

“Yani tabii olumsuzluklarda olmuştur dediğiniz gibi. Şimdi yalan haber de çok milletin üstüne kalmıştır. ...yani niye yalan yanlış bilgi verirsin ki insanlar burada canıyla cebelleşiyor.” (K20)

Bu noktada yanlış veya yalan haber paylaşılmasının etkileşim almak için yapılmış olabileceği düşünülmektedir. Sosyal medya uygulamaları beğeni, retweet gibi etkileşim alan hesapları algoritmaya dayalı olarak öne çıkarmaktadır. Bireyler böylece gelir elde edebilmekte, takipçi kazanabilmekte veya tanınır hesaplar arasına girebilmektedir. Demir de (2023: 710) benzer şekilde; sansasyonel olma, izlenme ya da takip edilme amacıyla yalan, yanıltıcı veya yanlış bilgiler verilebildiğini ifade etmektedir.

“...çok fazla yalan bilgi, yanlış bilgide olduğunu söyleyebilirim. Aynı ihbar defalarca geliyor mesela ‘şu binada insan var’ deniyor gidilip bakılıyor sonrasında yine aynı ihbar yine aynısı. Sosyal medyanın bu dezavantajı oldu herkese.” (G5)

“...birkaç defa paylaşılan yardım olduğu söylenilen yere farklı yerden gittiğimiz olmuştur. Yabancı bir ekip, bir ekip daha gelmişti mesela. O haberi görüp yardıma gelmişler ama mesela o sırada farklı yere de gidebilirdik. Sosyal medyadan ‘geldiler hiçbir şey yapmadılar’ gibi şeyler de yazabiliyorlar yani.” (G2)

Benzer şekilde aynı ihbarların defalarca tekrarlanması sonucun oluşan bilgi kirliliği, bireylerin yanıltılmasına sebebiyet vermiştir. Bu durum yardımların aksamasına neden olmuştur. Argın da (2023: 160) Twitter özelinde yaptığı çalışmasında, “bilgi kirliliğine yol açacak içeriklerin paylaşılmaması bakımından kullanıcıların bilinçlendirilmesi” gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca katılımcı (G2) tarafından, yardıma gidildiği halde bireylerin bu durumun aksini sosyal medyaya aktardığı belirtilmiştir.

“...bir hafta on gün sonrasında ise kirli bilgiler dolaşmaya başladı. ...ama bir müddet sonra tabii ki o kirli bilgi maalesef ortaya çıktı.” (G7)

“...bilgi kirliliği de çok vardı, ekipleri çok yanlış yerlere yönlendirenleri de duydum. Yanlış ihbarlar oldu mesela. Belki bir canı kurtaracaktı oradaki insanlar.” (K5)

“...ihbar konusunda asılsız ihbarlar da çıktı. İlk günler insanlar doğru bilgi vererek yardımın ulaşmasını sağladılar ama bir süre sonra bunu kötüye kullanan ya da asılsız olan ya da bilgi kirliliği kulaktan kulağa yayılıyor.” (G4)

Medya, dayanışma ve yardımlaşma sürecinde aktif olarak kullanılsa da bazı durumlarda olumsuz etkilerinin de olduğunu söylemek mümkündür. Bireylerin paylaşımlarının herhangi bir denetime tabi olmaması yanlış veya asılsız bilgilerin paylaşılmasına ya da bilgi kirliliğinin oluşmasına neden olmuştur. Bu asparagas ve bilgi kirliliği insanların hayatlarını kaybetmelerine veya ihtiyaçlarının karşılanmamasına yol açmıştır. Bu noktada afet durumlarında belirli hesapların öne çıkarılmasının ve sadece bu hesapların paylaşımlarının dikkate alınmasının faydasının olacağı düşünülmektedir. Aynı zamanda bireylerin paylaşımlarının da belirli denetime tabi tutulmasının ve yaptırımlar konulmasının da etkili olabileceği öngörülmektedir.

2.4.3. Yetersiz Yardımlar

Yardımlar ihtiyaç sahibi bireylere ulaştırılmak amacıyla gönderilmektedir. Ancak bazı durumlarda bu amaç sapabilmekte ve yardımlar hedefine ulaşamamaktadır. Kahramanmaraş Depremleri geniş bir coğrafyaya yayıldığı ve yüz binlerce insan etkilendiği için yardımların yetersiz kaldığı durumlarda ortaya çıkmıştır. Bu yetersizliğe neden olan unsurlar arasında koordinasyon sorunları, ulaşım problemleri ve ihtiyaçlardan daha az yardımın gönderilmesi yer almaktadır. Bu bağlamda ilk olarak koordinasyon sorunu nedeniyle dayanışmanın aksaması hususuna değinilmektedir.

2.4.3.1. Koordinasyon Kaynaklı Yetersizlik

Belirli bir iş yapılırken amaca uygun olarak düzenleme ve planlama yapılması gereklidir. Böylece amaca ulaşma noktasında sistematik olarak hareket edilebilmektedir. Bu durum büyük bir afet gerçekleştikten sonra da oldukça önemlidir. Kahramanmaraş Depremleri sonrasında ise yardımların koordinasyonu noktasında büyük sıkıntılar yaşandığı katılımcılar tarafından dile getirilmektedir. Yardımlar bazı yerlere yığıldığı, bazı yerlere ise hiç yardım ulaşmadığı belirtilmektedir. Dolayısıyla bu durum depremzedelerin mağdur olmasına sebebiyet vermektedir.

“Ben kendi şahsım adına koordinasyon eksikliği olduğunu hissediyorum. ...Biz buraya hizmet vermeye, insanların ihtiyaçlarını karşılamaya, yaralarını sarmaya gelmişken bu şekilde koordinasyon eksikliğinden kaynaklı sıkıntılar yaşaması elbette üzücü.” (G10)

“Bir sürü ilaç gelmişti, ilaç kolileri. Ama kime ne şekilde vereceksin? Kimin neye ihtiyacı var? Yani onu bulmak imkânsız. O sırada bence en büyük eksik koordinasyondur. Yağmur yağıyor eşyalar kenarlarda ıslanmış. ...yollarda uçan malzemeler görüyorduk. Kıyafet olsun, çadır olsun, yiyecekler yollarda. Diğer tarafta da bunları bekleyen insanlar var. Koordinasyon yoktu yoksa gelen malzeme çoktu.” (G5)

Söylemlerden de görüldüğü üzere bazı depremzedeler ihtiyaçlarına ulaşamazken, eşyalar vb. diğer tarafta heba olmuştur. Bu durum koordinasyon eksikliğini göstermektedir Deprem sonrasında, bireysel çaba ile ihtiyaçları karşılamada ve yardımları ulaştırmada aksaklıklar yaşanmıştır (Aydın, 2024: 240). Bu nedenle yardımlar aktarılırken hangi bölgede, neye, ne kadar ihtiyaç olduğuna dair planlamaların yapılması ve sonrasında dağıtılması yoluyla sorunun çözülebileceği düşünülmektedir. Aksi takdirde hem bireyler mağdur olmakta hem de ürünler çöpe gitmektedir.

“...genel olarak ilk başta bir panikle insanlar elinde ne varsa yollamaya çalışıyorlar. Bu da zaten koordinasyonsuzlukla birleşince neyin nereye gittiği belli olmayan dağınık ve düzensiz bir yardım süreci oluşuyor. Belli yığılmalar oldu, kimi yere hiç gitmezken kimi yerde çok fazla yardım malzemesi gider oldu. Hatta bu yardım malzemeleri çokluğundan ötürü, düzensizlikten ötürü ziyan olanlar oldu. Gönderilen eşyalardan kepçelerle kamyonları yükleyip atılmak zorunda olan eşyalar oldu. ...ilerleyen zamanlarda ihtiyaç duyan kişilere herhangi bir şey verilemez hale geldi.” (G11)

“Ha birde ‘Deprem Maraş’ta oldu’ dendiği için sanırım yardımlar koordine olamadan doğrudan buraya doğru yola çıktı. Bu da tıkanıklıklara sebebiyet vermiş olabilir. ...ilk birkaç gün zaten bu koordinasyon sıkıntısı yaşandı. ...birine bir şey verirken aslında gördüklerimize veriyoruz, göremediklerimize maalesef ulaşamıyor.” (G4)

Katılımcılara benzer şekilde Bozkurt da (2023: 99) yaptığı çalışmada, deprem sonrasında en çok dile getirilen konulardan birinin koordinasyon sorunu olduğunu dile getirmiştir. Bu durum farklı çalışmalarda da benzer sorunların saptandığını gösterirken aynı zamanda sorunun önemini de vurgulamaktadır.

“...insanlar yardım olsun diye gönderiyorlar. Kamyon getiriyor, bir yere yığıp gidiyor. Sonra ara ki bul. Kenarlarda bir sürü eşyalar, ayakkabılar. Getirip bırakmış gitmiş mesela yani.” (G6)

“ben de arkadaşlarıma katılarak hem psikososyal süreçlerde hem de ihtiyaçların doğru analizinde ve yardımların iletilmesinde koordinasyon o eksikliği olduğunu düşünüyorum. Çünkü bakıyorsun bir yere çok fazla yardım gitmiş, bir yere hiç yardım etmemiş. İnsanlar buraya yardım gelmedi diye şikayet ediyorlar.” (G9)

Toplumun deprem sonrasında topyekûn olarak harekete geçip bölgeye yardımlar gönderdiği görülmektedir. Ancak planlama ve koordinasyon eksikliği nedeniyle yardımların birçoğunun boşa gittiği katılımcılar tarafından aktarılmıştır. Kamyonlar dolusu eşyanın yol kenarlarına atıldığı belirtilmiştir. Katılımcılar bu durumdan şikâyet etmiştir. Argın’ın (2023: 158) çalışmasında da katılımcılar, hükümetin ve kurumların yeteri kadar koordinasyon sağlayamadığını belirterek bu konuda öfkelerini dile getirmiştir. Avaner vd.(2025: 69) ise konuya farklı bir açıdan yaklaşarak; özellikle Kahramanmaraş ve Adıyaman’da kamu kurum ve kuruluşlarının stratejik tesislerinin yıkılmış olması ve altyapı çöküşü nedeniyle koordinasyon sorunu olduğu ifade edilmiştir. Esasında koordinasyonu sağlayacak birimlerin de deprem mağduru olduğu konusuna değinilmiştir.

“...koordinasyon eksikliği. Tek yetkili AFAD olduğu için AFAD’ın buradaki binası da zarar gördü. Depremde onlar da deprem yaşadığı için. Dolayısıyla AFAD bir koordinasyon kuramadı, yani tek merkezde toplanmanın yardımda bulunacak müdahaleler yapacak kurumun tek elde toplanması çok büyük zararı oldu. Orası çökünce bütün sistem durdu yani.” (K3)

“Biz gittiğimizde hala Maraş’ın birçok köyüne ulaşım olmamıştı. Köylerde çok büyük hasarlar yoktu ama koordinasyon eksikliği noktasında sıkıntı olduğu için o köyler gözden kaçmış mesela.” (G7)

“...koordinasyon eksikliğinden bahsedebiliriz. Koordinasyon yok bence zaten.” (G8)

“Genel çerçevede ilk anda bir koordinasyon eksikliği oldu. ...demek ki daha tedbirli olmak, daha organize olmak gerekiyormuş bu konularda onu anladık yani.” (K9)

Görüldüğü üzere hem depremzedeler hem de gönüllüler yardımların ulaştırılması noktasında koordinasyon eksikliği olduğunu savunmaktadır. Yardımların oldukça fazla olduğu ancak plansızlıktan dolayı insanlara ulaştırılamadığı üzerinde durulmaktadır. Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP), yerel olarak koordinasyonun sağlanması, afetlere hızlıca müdahale edilmesi, planların prensiplere uygun olarak gerçekleştirilmesi (AFAD,

2022b) konusunda önemli bir afet planı olarak görülmektedir. Ancak depremlerde katılımcılar tarafından koordinasyon sorununa dikkat çekilmektedir. Koordinasyon sorunu üç çıkarımı akla getirmektedir. Bunlar planın uygulanmasına henüz tam anlamıyla hazır olunmadığı, planı uygulayacak birimlerin afetten etkilenmesi sonucu uygulamaya konulamaması veya afetin çok geniş alana yayılması nedeniyle aksaklıkların yaşanmasıdır.

2.4.3.2. Ulaşım Sorunu

Dayanışmayı olumsuz etkileyen faktörler üzerinde dururken ulaşım sorununa da dikkat çekmek gerekmektedir. Meydana gelen depremlerin şiddeti neticesinde ulaşım yollarında da birtakım hasarlar meydana gelmiştir. Bu durum hem Kahramanmaraş'tan çıkmaya çalışan depremzedeleri hem de bölgeye yardıma gelen gönüllüleri olumsuz etkilemiştir. Ayrıca yolların durumu bölgeye gönderilen yardımların aksamasına da sebebiyet vermiştir. Katılımcılar bu noktada ulaşım konusunda belirli problemlerin meydana geldiğini ifade etmiştir.

“Yani bir de şunu ekleyebilirim ben, bizim geldiğimiz yolda da çatlaklar vardı. Yani yollarda sağlıklı değildi yani. Olmadığı için hem bölgeden çıkış hem de bölgeye giriş (aksadı). Çok fazla bölgeye girmek isteyen olduğu için trafik sıkıştı” (G1)

“Yollar çok tıkalıydı. Evet, yani tipi vardı, kar vardı tamam. Maraş'ın girişinde trafik kilit haldeydi. Sanırım bir de kaza olmuş. ...trafiğin durumundan dolayı mecbur biraz geciktik” (G3)

Katılımcılar, bölgeye ulaşma amacıyla kullandıkları yollarda çeşitli sorunlar olduğunu belirtmiştir. Ayrıca meydana gelen kazanın da trafiği olumsuz etkilediği belirtilmiştir. Deprem ve ulaşım konusunu elen alan ve karayolu, denizyolu, havayolu ve denizyolu gibi çeşitli ulaşım şekillerini araştıran Bakırcı ve Aydoğdu (2023: 127), depremde temel ulaşım olumsuzlukların yaşandığını saptamıştır. Ayrıca yıkılan binaların etkisiyle bazı ulaşım araçlarının da kullanılamaz hala geldiğini ortaya koymuştur.

“Yani benim de dikkatimi şu çekti. Muhteşem bir kar yağışı vardı. Yani kazalar olduğunu gördük. Bölgeye hızlı ulaşabilmek için ister istemez hızlı hareket ediyorlar. İki üç tane kaza olduğunu görmüştük. Yani ben şöyle olduğunu düşünüyorum. Herkes yardım amacıyla yola çıktı ama bireysel araçlarla çıktıkları için burada bir karmaşaya sebep oldu.” (G4)

“Nurdağı’nda bir tane viyadük var orası çökmüştü. Yani muhteşem derecede bir araç gelişi vardı. O nedenle biz de zor geldik.” (G7)

Depremi şiddeti nedeniyle bazı yollarda çatlaklar oluştuğu belirtilmiştir. Ayrıca kötü hava koşullarının kazalara neden olması da yolların tıkanmasına sebebiyet vermiştir. Bireylerin bölgeye yardım amacıyla şahsi araçları ile çıkması da trafik yoğunluğunu arttırmıştır. Bu nedenlerin sonucunda bölgeye gelen yardımlarda aksaklıklar yaşanmıştır. Bu nedenle topluma afet eğitimlerinin verilmesi ve temel afet bilincinin yerleştirilmesinin sağlanması önerilmektedir. Afet öncesinde, sırasında ve sonrasında nasıl davranılacağı hususunun toplumsal bilincine aktarılması gerekmektedir.

2.4.3.3. İhtiyaçları Karşılamanın Yardımları

Depremi yaşayan bireyler, deprem sonrasında belirli birtakım şeylere ihtiyaç duymuştur. Barınma, beslenme, kıyafet vb. bu ihtiyaçlardan bazılarıdır. Ancak koordinasyon eksikliği, ulaşım sıkıntısı ve yardımların dağıtılmasında karşılaşılan problemler bazı depremzedelerin ihtiyaçlarının karşılanamamasına neden olmuştur. Gelen yardımlara bazı bölgelerin ulaşamaması sonucunda depremzedeler sorunlar yaşamıştır. Bu noktada ihtiyaçları karşılamayan yardımlar üzerinde durmak gerekmektedir.

“Biz insanlardan neye ihtiyaçları olduğunu öğrenip üst mercileri aktarıyorduk. Fakat insanlar ertesi gün geldiğinde ‘biz bunu bunu söylemiştik, bunlar geldi mi?’ diye. Bakıyorsun maalesef gelmemiş, insanlara mahcup oluyorsun. Onlar da ister istemez sinirleniyor, öfkeleniyorlar. ‘Ya biz sizden bunları istemiştik, siz daha bunları karşılayamıyorsunuz’ diye. (G10)

“Cenabı Allah şahit, 8 aydır benim ayağıma bir tek eşofman vermediler. Antalya’da da yazdılar ‘ne giyiyorsun ne yapıyorsun’ diye, burada da yazdılar. Çadırda da yazdılar ben görmedim. Desinler biz sana şunu verdik kardeşim bunu bizim sayemizde giyiyorsun, diyemezler. Şu anda şu sırtımdakini şu baştaki konteynerdeki arkadaşım verdi. Benim eşim faydalandı mı (yardımlardan) tahmin etmiyorum.” (K1)

Söylemlerden görüldüğü üzere katılımcılar ihtiyaçlarına yönelik taleplerin alındığını fakat yardımların yapılmadığını ifade etmektedir. Ortada yardımlar bulunmaktadır ama yardımların depremzedelerin ihtiyaçlarına göre yönlendirilmesinde sıkıntı yaşanmaktadır. Yıldırım da (2023: 136), deprem sürecinde yardımların iletilmesi ve dağıtımında yetersizliklerin olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca yardımların ilk

zamanda yoğun olarak yapılıp sonrasında kesilmesi ile depremzedelerin sorun yaşadığını belirtmektedir.

“Hatta bazılarını hiç yardım gitmedi. Onların da evleri yıkıldı ama onlara yardım gitmedi hiç. Mesela benim arkadaşımın evi yıkıldı, dışarıda kaldılar. Ne barınma ne beslenme gibi bir yardımlaşma olmadı onlara.” (K8)

Katılımcıların belirttiği üzere bazı bireylerin yardımlara ulaşmasında sorun yaşanmış ve ihtiyaçları karşılanmamıştır. Gönüllü olarak giden bireyler (G10), ise yardımları ulaştıramadıklarında depremzedelerin sinirlendiklerini ifade etmiştir. Esasında bu durumun yaşanmasına neden olan temel unsur yine koordinasyon eksikliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Neticede ise mevcut olan yardımların ihtiyaç sahiplerine ulaşmaması ve bireylerin mağdur olması söz konusudur.

2.4.4. Çıkar Amaçlı Yardımlar

Deprem sonrasında yardımda bulunan bireylerin belirli amaçları bulunmaktadır. Bazı bireyler insanlara yardım edebilmek veya bazı bireyler depremzedelerin yaşamlarına dokunabilmek üzere hareket etmektedir. Ancak görüşmelerde bazı bireylerin ise kendilerine çıkar sağlama amacıyla hareket etmektedir. Bu noktada farklı durumlar ortaya çıkmaktadır. Bazı bireyler yardımlarını sosyal medyada ya da gündelik yaşamda sergileyerek bu durumdan çıkar elde etme yoluna gidebilmektedir. Takipçi kazanma, beğenilme, gelir elde etme ve insanları etkileme bu çıkarlardan bazılarıdır. Ayrıca bazı bireylerin evlerindeki fazlalıkları göndererek yardım ettiklerini beyan etmeleri söz konusudur. Böylece zor durumda olan bireylere yardım etmesi nedeniyle manevi anlamda vicdanını da rahatlatmaktadır. Bu bağlamda ilk olarak yardımların gösteri amacıyla kullanılması üzerinde durulmaktadır.

2.4.4.1. Gösteri Toplumu

Depremzedelere yardımcı olmak amacıyla bölgeye gelen veya uzaktan yardımda bulunan bireylerden bazılarının çıkar sağlama amacı güttüğü belirtilmiştir. Bireyler yaptıkları yardımları fotoğraf veya videolarla kitlelere servis ederek iyi bir insan olduklarına dair algı yaratmayı hedeflemiştir. Benzer şekilde, belirli kuruluş veya şirketin yardımda bulunduğunun reklamını yaparak yine kitleleri etkilemeye çalışmışlardır. Bu noktada Debord’la (2012) özdeşleşen “gösteri toplumu” kavramından yararlanılmıştır. Gerçek yaşamın yerine gösterinin önem kazandığını ifade eden kavram, çalışmada

bağlamında yardımlaşmanın kendisinden ziyade yardımın gösterilmesinin ve kitlelere sunulmasının önemli görülmesini ifade eder şekilde kullanılmıştır.

“Dışarıdan gelen insanların da farklı illerden, ilçelerden yardım gönderenlerin de muhakkak iyi niyetiyle gönderdiğini düşünüyorum. Ama onları depremzedelere ulaştıran aracı kişi, fotoğraf çekmek derdindeydi. Biz bunu buraya ulaştırdık, şu kurtuluştan şu kadar, her neyse, kim getirdiyse onun reklamını yapmak peşindeydi. Yani bu bir yardımseverlik mi bilmiyorum. Siz adlandırın artık” (G10)

“(esas yardım) tamam oraya yardım geldi. Kameralar çeksin, orayı göstereyin. Çok üzıldim. Ağladım. Değil yani...” (G5)

“...birileri de gelmiş orada çekim falan yapıyor, gösteriş yapıyorlar. ...işte reklam olsun diye, duyarsız kalmadı desinler diye, göstermelik olarak yapılanlar da var. Gerçekten içinden gelerek yardım edenler de var. Bu durumu menfaatine çevirip kendine çıkar sağlamak için yardım edenler de var.” (K17)

Yardımları dağıtmak amacıyla bölgede bulunan bazı bireylerin yardımlar dağıtılırken çekim yaptığı belirtilmiştir. Bunun reklam yapmak, duyarlı olduğunu göstermek ve temelde gösteriş için yapıldığı aktarılmıştır. Debord'un (2012) günümüz anlayışı olarak değindiği; görünenin iyi olduğu, iyi olanın ise görüldüğü düşüncesi topluma yayılmıştır. Bireyler gösteriyi içselleştirmekte ve depremde yapılan yardımlardan ziyade yardımların gösterilmesini önceleyebilmektedir.

“%50'sinin görüntü oluşturmak için olduğunu biliyorum. Gözlemledim de gördüm de. Çünkü birine yardım etmek diğer güçlü bireylere iyi hissettiriyor. Onları iyi hissettirdiği için de onlar işte bikinilerini gönderiyorlar ya da işte vergiden kaçırarak paralarını yolluyorlar. %50'sinde kendi çıkarlarını korumak, toplum tarafından onaylanmak, yardımsever biri olarak anılmak ya da duyarsızlaşma etiketini damgasını yememek için çaba sarf ediyordur.” (G12) G12 ise, yardımda bulunmanın bazı bireylerin egosunu tatmin ettiği, onlara kendilerini iyi hissettirdiği için yardımların yapıldığını söylemiştir. Bireylerin diğer bireyler üzerinde imaj oluşturmaları ve onaylanması gibi amaçların olduğu ifade edilmiştir. Diğer katılımcılara benzer şekilde, yardımların bireylerin belirli çıkarlara hizmet ettiği fikrini sunmuştur. Çıkar amaçlı yapılan yardımlardan bir diğeri ise fazlalık olan ürünlerin yardım olarak gönderilmesidir.

2.4.4.2. Ürün Fazlasını Gönderme

Bireylerin deprem bölgesine yardım gönderirken eski, kullanılmış veya yardıma uygun olmayan ürünleri gönderdiği üzerinde durulmuştur. Bazı ürünlerin yardımla alakasının olmadığı bazı katılımcılar tarafından öne sürülmüştür. Depremi gerçekleştirdiği şubat ayında, yardım kolilerinde topuklu ayakkabı veya plaj kıyafetleri gönderilmesi bu duruma bariz birer örnektir. Bu durum yardımın amacından çıkarak hem fazlalıklardan kurtulma hem de “ben de yardım ettim” diyebilmek için ürün gönderildiğini düşündürmektedir.

“İster topuklu ayakkabı göndermek olsun, ben de bir şey yaptım güdüsü bence. Bir şeyleri toplum olarak sürü halinde yapma isteği.” (G4)

“...yazlık eşyalar da çok geldi. Mesela bikini geldi, şort geldi. Getirilen eşyaları şöyle bir baktık. Bunlar neden getirildi? Şubat ve mart ayında ne amaçla getirildi? ‘Ya evde fazlalık da getirdik’ dediler. Onlar kabul etmedi tabii.” (G7)

Katılımcıların söylemlerinden görüldüğü üzere deprem sonrasında topuklu ayakkabı, bikini gibi fazla ürünlerin gönderilmesi söz konusudur. Benzer durum haberlere de yansımıştır. Bölgeye kirli kıyafet, mayo, abiye ve mini etek (yenicaggazetesi.com.tr, 2023) gibi yardımla ilgisi olmayan ürünlerin gönderildiği medyada işlenmiştir.

“topuklu ayakkabını oraya göndermek değil, bu yardımseverlik değil. Ya da giymediği, işine yaramadığı elbiselerini oraya göndermek yardımseverlik değil. Bana göre bunların şovdan ibaret olduğunu düşünüyorum.” (G5)

“...depremde yardım kolileri gönderilirken saçma sapan şeyler çıktı içinden kolilerin.bu dalga geçer gibi bir şeydi.” (K8),

Söylemlerden de görüldüğü üzere depremzedelere yardımı dokunmayacak birçok ürün yardım olarak gönderilmiştir. Şort, topuklu ayakkabı vb. ürünlerin fazlalık olması nedeniyle gönderildiği aktarılmaktadır. Bu durumun hem yardımseverlerin hem de depremzedelerin yardıma ve dayanışmaya bakış açılarını olumsuz etkilediği varsayılmaktadır. Bu nedenle dayanışmanın hem fiilen hem de fikren zarar gördüğü düşünülmektedir.

2.4.4.3. Vicdan Rahatlatma

Çıkar amaçlı yardımlar hususunda değinilmesi gereken bir diğer nokta ise vicdan rahatlatma amacıyla yardımda bulunmaktır. İnsanlar bazı durumlarda ahlaken kendilerini

bir şeyi yapmaya mecbur hissedebilmektedir. Ancak bu eylem sırasında harcanacak emek veya ürünün değerli olduğu kanısına varabilmektedir. Eylemi, değeri daha az olan bir emek veya ürünle gerçekleştirerek vicdanlarını rahatlatmaya çalışabilmektedir. Deprem sonrasında da bazı bireylerin vicdan rahatlatma amacıyla eylemlerini gerçekleştirdiği katılımcılar tarafından belirtilmektedir.

“...yardım çünkü karşılık beklenmeden yapılır. Bence vicdan rahatlatmak tamamen. Çünkü özellikle bu bir yardım olsaydı, insanlar gerçekten yardım etmek için oradaki insanların fiziksel durumuna, psikolojik durumuna, içinde bulundukları duruma yardımcı olmak isteselerdi bunun karşılığını beklemezlerdi. Ya da bundan bir medet ummazlardı. ...Sadece insanların vicdan rahatlatmak ya da bir şeyler yapmak için oraya giderek, zaten üzerinden belli bir süre geçtikten sonra herkes elini ayağını çekip orayı yalnızlığa bırakıyor.” (G4)

“Belki %10-15’lik bir dilimin getirdiği yardımlar evet samimi. Geri kalan %80-85 kesin reklam amaçlı, kendilerini kısmi zamanlı iyi hissetmek sebebiyle yaptığı yardımlar.” (G7)

Vicdan, bireyi iyiye ve doğruya yönlendiren içsel rehber ya da bireyin ahlaki değerini kazanma ve davranışa dönüştürme aşamasında yargılama gücü olarak ifade edilebilmektedir (Zengin ve Arslan İçöz, 2018: 342). Bu bağlamda dini veya psikolojik dayanakları bulunan vicdan, bireyin eylemleri ve düşünceleri üzerinde etkili olabilmektedir. Deprem sürecinde vicdani olarak kendini bir şey yapmak zorunda hisseden bireyler sadece bu hissiyatı geçiştirmek amacıyla yardımda bulunabilmektedir. Ancak yapılan bu yardımlar depremzedeler için genel anlamda faydalı olmamaktadır.

“gelen yardımların vicdan rahatlatma amaçlı olduğunu düşünüyorum. İnsanlar hata yaparlar. Biz Müslüman kökenli bir toplumumuz ağırlıklı olarak, %90’ı inançlı olan bir toplumumuz tabiri caizse. Kimisi bir kediye sevdiğinde günahının azalacağını düşünür, vicdanının rahatlayacağını düşünür. Bu da onun farklı bir versiyonu olduğunu düşünüyorum.” (K4)

Katılımcılar bu söylemlerle yapılan bazı yardımları sadece vicdan rahatlatma amacı taşıdığını belirtmektedir. Yardımın gerçekten istenerek yapılması ve vicdan rahatlatma amacı taşıması arasında belirli farklılıklar olduğu düşünülmektedir. Vicdan rahatlatma amacı taşıyan yardımların, yardımdan ziyade kişinin ruh halini destekleme ve iyi hissetme işlevi gördüğünü söylemek mümkündür.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Deprem sonrası dönemde ortaya konulan dayanışmayı ele alan bu çalışma, depremlerin jeolojik, jeofizik ve sismolojik yapısının yanı sıra toplumsal yönüne dikkat çekmektedir. Çalışmada, 6 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen ve etkileri bakımından Cumhuriyet tarihindeki en şiddetli depremlerden biri olarak kabul edilen Kahramanmaraş Depremleri'nin toplumsal boyutları tartışılmaktadır. Spesifik olarak bakıldığında ise depremlerden sonra toplumun gösterdiği reaksiyon ve dayanışmanın gelişme biçimleri ele alınmaktadır.

Depremlerin gerçekleştiği bölgedeki fiziki ve sosyal doku üzerinde yıkıcı etkilerinin olabileceği görülmektedir. Zaman içerisinde gelişen doğaya hakim olma anlayışı ile birlikte insanların depremlere karşı kırılganlığının arttığı düşünülmektedir. Özellikle depreme hazır olunmaması durumunda depremin etkilerin daha da artacağı düşünülmektedir. Kahramanmaraş Depremleri'nde hem depremin büyüklüğü (Mw: 7.7 ve 7.6) hem de şiddeti oldukça yüksektir. Bu nedenle depremin algılanışı ve yorumlanması da depremin etkisiyle doğru orantılıdır. Böylesine yıkıcı bir afet bireylerde büyük korku, panik ve travma yaratmaktadır. Hayatta kalma endişesi ve belirsizlik durumu bireylerin ifadelerine yansımakta ve toplumsal anlamda depreme yönelik korku kültürünün oluşmasına sebebiyet verebilmektedir. Bireyler yaşadıkları korkuyu felaket, kaos, korku filmi, kabus, bomba patlaması ve can pazarı gibi ifadelerle izah etmektedir. Esasında depremin aktarılışında farklı tabirlerin kullanıldığı ve bireylerin kendi algılayışı neticesinde depremi tasvir ettiği görülmektedir.

Depremin algılanışı noktasında bir diğer önemli nokta depreme yüklenen ilahi anlamlardır. Deprem bazı bireyler tarafından teolojik olarak yorumlanmaktadır. Depremin bir imtihan olduğu, yaratıcı tarafından deprem aracılığıyla insanların uyarıldığı ya da depremin takdiri ilahi olduğu hususunda farklı teolojik değerlendirmeler yapılmaktadır. Bu durumun aksine depreme bilimsel olarak yaklaşan bireylerin olduğu da saptanmaktadır. Bu bireyler depremlerin sıradan doğa olayları ve afetler olduğunu belirterek önlem alınması neticesinde kayıpların azalacağını belirtmektedir.

Depremin algılanışı sonrasında, çalışmada ortaya konulan bir diğer husus ise toplumsal eşitsizliklerdir. Gündelik yaşamda bireyler farklı kişilik özelliklerine, farklı cinsiyetlere, farklı ekonomik durumlara ve farklı yaşam biçimlerine sahip olduğu için eşitsizliklerle karşılaşabilmektedir. Deprem sonrasında bu eşitsizliklerin daha da

pekişerek bireyleri dezavantajlı konuma düşürdüğü görülmektedir. Çalışmada ekonomik durumu görece iyi olan bireyler ile yetersiz olan bireylerin depremden farklı etkilendikleri göze çarpmaktadır. Örneğin, deprem sonrasında soğuk hava koşullarında arabası olan bireyler araçlarına sığınırken, aracı olmayan bireylerin yağmur altında sokakta kaldığı aktarılmaktadır. Bu durum depremin eşitsizlikleri arttırmadaki rolünü göstermektedir.

Deprem sonrasında görülen bir diğer eşitsizlik türü ise cinsiyet eşitsizliğidir. Deprem sonrasında kadınların özel ihtiyaçlarını karşılayamadıkları, tuvalet bulmada sorun yaşadıkları veya erkeklerle aynı tuvaleti kullanmak zorunda kaldıkları ifade edilmektedir. Bu süreçte aynı zamanda; aileyi koruma, dış tehditlerle mücadele, fiziki güç nedeniyle enkaza müdahale gibi toplumsal cinsiyetin getirdiği roller nedeniyle erkekler de eşitsizliğe maruz kalabilmektedir. Ayrıca engellilerin ve çocukların da eşitsizliklerle baş etmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Engelli bireyler deprem anında binadan çıkma, sonrasında dışarıda soğukla mücadele etme, uzun süre sokakta kalma ve tuvalet gibi ihtiyaçlarını giderememe sorunlarıyla karşılaşmaktadır. Çocuklar ise mama, bez, ıslak mendil gibi birçok spesifik ihtiyaca gereksinim duymakta ve bu süreçte zorluk yaşamaktadır. Bu durumlar, eşitsizliğin deprem sonrasında da artarak devam ettiğini göstermektedir.

Depremin etkisi neticesinde ortaya çıkan bir diğer sorun ise ihtiyaçlardır. Bireylerin deprem sonrasında birtakım ihtiyaçları açığa çıkmaktadır. Bu ihtiyaçları fizyolojik ve psikolojik olarak iki aşamada değerlendirmek mümkündür. Depremin yarattığı korku, binaların yıkılması ve soğuk hava ilk olarak barınma ihtiyacını öne çıkarmaktadır. İlerleyen süreçte ise giysi, battaniye, yiyecek ve içecek gibi fizyolojik ihtiyaçlara gereksinim duyulmaktadır. Ayrıca depremin yarattığı korku, travma, kayıp sonrası yas ve yalnızlık duygusu bireyleri psikolojik açıdan zor durumda bırakarak psikolojik ihtiyaçların açığa çıkmasına neden olmaktadır. Ortaya konulan bu ihtiyaçlar toplumsal dayanışmanın ne kadar önemli olduğunu göstermekte ve deprem sonrasında psikososyal desteğin gerekliliğine vurgu yapmaktadır.

Toplumsal dayanışma deprem sonrası yaraların sarılması noktasında önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Dayanışma noktasında İbn Haldun'un (2015) Neseb ve Sebep Asabiyeti, Durkheim'in (2014) mekanik ve organik dayanışma, Tönnies'in (2011) Cemaat ve Cemiyet ve Cooley'in (1910) Birincil ve İkincil Gruplar fikirleri deprem sonrası dayanışmayı değerlendirme aşamasında yardımcı olmaktadır. Ayrıca modern, post-modern ya da dijital dayanışma pratiklerinden de deprem sonrasında

yararlanıldığı görülmektedir. Bu dayanışma pratikleri üzerinde durulurken elde edilen veriler dayanışmanın belirli altyapısının olduğunu ortaya koymaktadır. Bunlar Türk milletinin geçmişten günümüze yardımsever olup dayanışmaya önem verdiğini içeren milli altyapı, dini nedenlere atıf yapılarak dayanışmanın geliştiğini vurgulayan dini altyapı ile aile ve akrabalık bağları nedeniyle geliştiği düşünülen nesebi dayanışmadır. Çalışmada elde edilen veriler doğrultusunda, dayanışma pratiklerinin bu altyapılara dayanılarak ortaya çıktığı saptanmaktadır.

Dayanışma sürecinde bireylerin kendi çıkarları yerine başkalarının iyiliğini önceliği görülmektedir. Diğerkamlık olarak değerlendirilen bu durumda bireyler fedakarlıkta bulunarak depremzedelere yardım etmektedir. Dayanışmanın altyapısında sözü edilen milli ve dini hususlara bağlı olarak bireylerin birlik ve beraberlik için adım attıkları görülmektedir. Katılımcılar da benzer şekilde toplum olarak birlik ve beraberliğin güçlü olduğuna vurgu yapmaktadır. Bir diğer noktada, depremin ilk anından itibaren arama kurtarma faaliyetleri, yardımların ulaştırılması, dağıtılması gibi eylemler için fiziki güce ihtiyaç olduğu belirlenmektedir. Yardım amacıyla bölgeye giden bireyler fiziksel konularda depremzedelere yardımda bulunarak fiziki bir dayanışma biçimi ortaya koymaktadır. Bu durum genelde ayni ve nakdi olduğu düşünülen dayanışmanın esasında fiziki olarak da tezahür edebileceğini göstermektedir.

Depremde dayanışma pratikleri üzerinde durulurken öne çıkan bir başka unsur ise depremzedelerin tıpkı imece usulünde olduğu gibi birbirlerine destek olmalarıdır. Depremzedelerin birbirlerinin eksiklerini giderdiği, eşyalarını paylaştığı veya birlikte hazırlayıp birlikte yedikleri aktarılmaktadır. Dayanışmanın genele nazaran daha yerel biçimde ortaya çıktığı ve tıpkı kırsal bölgelerde görülen dayanışma gibi gerçekleştiği görülmektedir. Daha genel düzeyde ise sivil toplum, depremin ilk saniyesinden itibaren örgütlenerek dayanışma amacıyla hareket etmektedir. Dayanışmanın farklı altyapılardan beslenebildiği ve dayanışma pratiklerinin değişik şekillerde ortaya konulabildiği tespit edilmektedir. Aynı zamanda Durkheim'ın (2014), dayanışmanın iş bölümüne ve hukuk sistemine göre ayırt edilebileceği düşüncesiyle toplumda organik bir dayanışmanın gelişmesi öngörülmektedir. Ancak elde edilen veriler, çıkara dayalı olan organik dayanışmanın aksine çıkar gözetilmeyen mekanik dayanışma unsurlarının varlığını ortaya koymaktadır. Farklı bir ifadeyle organik dayanışma zaafına rağmen mekanik karakterli ulusal dayanışma biçimi açığa çıkmaktadır. Bu durum iki farklı olasılığı akla getirmektedir. İlki, dayanışmanın Durkheim'ın belirttiği gibi keskin biçimde

ayrılmazlığı durumudur. İkincisi ise deprem gibi olağanüstü durumlarda dayanışma biçimlerinin birbirine eklenmesi olasılığıdır.

Depremde dayanışma pratikleri ortaya konulurken farklı metotların izlendiği görülmektedir. Öncelikle dijital uygulamalar aracılığıyla depremin ilk saniyesinden itibaren yardım faaliyetleri ortaya konmaktadır. Başta Twitter (X) olmak üzere çeşitli uygulamalarda enkaz altındaki bireylere yardım için gönderiler paylaşılmaktadır. Bireylerin hangi binada olduğu, durumlarının nasıl olduğu gibi paylaşımlar binlerce kişi tarafından yapılarak ekiplere bilgi verilmektedir. Bu bağlamda arama kurtarma faaliyetlerinde sosyal medya araçlarının aktif biçimde kullanıldığı saptanmaktadır. Ayrıca depremzedelerin neye ihtiyaç duyduğu ve nerede oldukları gibi hususlar da dijital ortamda paylaşarak ihtiyaçların belirlenmesi ve giderilmesi sağlanmaktadır. İhtiyaçlara yönelik yardımlar iletilirken de koordinasyon aşamasında yine dijital araçlardan faydalandığı görülmektedir.

Dijital dayanışma dışında bir diğer metot ise gönüllülük esasına dayalı dayanışmadır. Bireyler hiçbir çıkar gözetmeksizin tamamıyla gönüllü olarak yardım faaliyetlerinde bulunmaktadır. Genelde bu tür gönüllülük faaliyetlerinin AFAD ve Kızılay gibi devletin destek verdiği kurum ve kuruluşlar ile ya da diğer STK'lar aracılığıyla gerçekleştiği görülmektedir. Böylece faaliyetlerin sistematik ve kaostan uzak şekilde yapılabileceği öngörülmektedir. Depremler sonrasında da onlarca STK'nın ve binlerce gönüllünün deprem bölgesinde aktif olarak görev aldığı ifade edilmektedir. Kurum ve kuruluşların yanı sıra gönüllü şekilde ferdi olarak dayanışmaya katılan bireylerin de olduğu belirlenmektedir. Bu bireyler kendi imkanları dâhilinde yardımlarda bulunarak dayanışma sürecine katılmaktadır.

Çalışmada deprem sonrası süreçte dayanışma pratikleri üzerinde dururken dayanışmayı olumsuz etkileyen faktörler üzerinde de durulmaktadır. Bu faktörlerin değerlendirilmesi sonucunda önlemlerin alınabilmesi ve böylece diğer afetlerde dayanışma sürecinin olumsuz etkilenmemesi için çalışmaların yapılabilmesi öngörülmektedir. Deprem sürecinde açığa çıkan boşluk hali bireyleri birtakım anomik davranışlara yönlendirmektedir. Bazı bireyler bu süreçte ürünlerin fiyatını arttırarak, kiraları yükselterek ya da yardımları çoğunu kendine alarak fırsatçılık yapabilmektedir. Bazı bireyler ise güvenlik açığından faydalanarak depremzedelerden ve evlerden eşya çalabilmektedir. Depremzede kadınlara zarar verilerek değerli eşyalarının alındığı, enkazlarda hırsızlık yapıldığı gibi açıklamalar bulunmaktadır. Ayrıca bölgeye yardıma

gelen tırların, marketlerin ve dükkânların yağmalandığı da aktarılmaktadır. Durkheim (2014), kural dışı biçimleri irdelemenin, olağan durumu saptama olanağı verdiğini belirtmektedir. Bu bağlamda deprem sonrası gerçekleşen anomik davranışları ortaya koymanın önemli olduğu düşünülmektedir.

Dayanışmayı sekteye uğratan durumlardan birisi de dijital faktörlerdir. Dijital araçlar deprem sonrası dayanışmada önemli rol oynamaktadır. Ancak bu araçlara erişim sağlanamaması durumu belirli oranda eşitsizliğe neden olmaktadır. Özellikle deprem sonrasında elektriklerin kesilmesi, hatların çekmemesi ve internetin kullanılamaması dijital eşitsizliği doğurmaktadır. Dijital eşitsizlik ise depremzedelerin mağdur olmasına sebebiyet vermektedir. Ayrıca bazı bireylerin belirli nedenlerle asparagasa başvurması hem yardım ekiplerini olumsuz etkilemekte hem de yardımların gecikmesine neden olmaktadır. Esasında depremde olumlu işlev gören dijital araçlar, erişimin sağlanamaması ve yanlış kullanım (asparagas ve bilgi kirliliği) neticesinde dayanışmanın aksamasında da rol oynayabilmektedir.

Yardımlar ihtiyaç sahiplerine aktarılırken ortaya çıkan sorunlardan birisi koordinasyon problemidir. Bazı bölgelerde yardımların yol kenarlarına yığıldığı, bazı bölgelerde ise depremzedelere yardım ulaşmadığı aktarılmaktadır. Bu durum yardımların doğru şekilde koordine edilemediğini göstermektedir. Deprem sonrasında yolların hasar görmesi ve ulaşımın aksaması nedeniyle de bazı bölgelerin yardımdan mahrum kaldıkları ifade edilmektedir. Mevcut olan yardımların depremzedelere aktarılamaması hem yardım malzemelerinin zarar görmesine hem de depremzedelerin ihtiyaçlarını giderememesine neden olmaktadır.

Dayanışmayı olumsuz etkileyen unsurlardan birisi de çıkar amacıyla yapılan yardımlardır. Sebep asabiyetinde, organik dayanışmada, cemiyyet ilişkilerinde ve ikincil gruplarda değinilen çıkar amacıyla dayanışma modelinin farklı bir biçimi ortaya çıkmaktadır. Bireyler kendi çıkar ve faydasını gözeterek yardımda bulunmaktadır. Yapılan yardımlar dijital ortamlarda servis edilerek beğenilme, takip edilme, sempati kazanma veya gelir elde etme gibi çıkarlar gözetilmektedir. Bu durum yardımın kendisinde ziyade göstermenin önemli olduğunu düşündürmektedir. Bazı bireylerin ise bikini, mayo, topuklu ayakkabı, mini etek gibi ürünler göndererek sözde yardımlarda bulunduğu aktarılmaktadır. Bu bireylerin fazla ürünleri göndererek yardımda bulunma kisvesi altında eylemde bulunduğu söylenmektedir. Katılımcılar bazı bireylerin ise yardım yapmaktan ziyade vicdan rahatlatmak amacıyla hareket ettiğini ifade etmektedir.

Gerçekleşen deprem sonrasında vicdanen kendilerini bir şeyler yapmak zorunda hisseden bireylerin tamamıyla vicdanlarını rahatlatabilmek amacıyla sürece dahil oldukları belirtilmektedir.

Genel anlamda bakıldığında, gerçekleşen deprem toplumsal hafızada önemli bir yer edinmektedir. Bireylerin söylemleri korku durumu gözler önüne sermekte ve depremin teolojik ve bilimsel olarak değerlendirilebileceğini göstermektedir. Aynı zamanda depremin mevcut eşitsizlikleri daha da derinleştirdiği üzerinde durulmaktadır. Deprem sonrasında toplum büyük bir refleks göstererek ilk andan itibaren dayanışma ruhunu ortaya koymaya çalışmaktadır. Dayanışmanın altyapısında milli, dini ya da nesebi bağların etkisinin olabileceği göze çarpmaktadır. Dayanışma faaliyetleri sürdürülürken ise birlik beraberlik ruhuyla hareket edildiği, bazı bireylerin fiziki olarak bazı bireylerin ise ayni ve nakdi olarak sürece katıldığı belirlenmektedir. Katılımcılar, bireylerin imkanları ölçüsünde dayanışmaya katkı sağladığını belirtirken, “çocukların bile” kumbaralarındaki paraları gönderdikleri ifade edilmektedir. Bu durum toplumun dayanışmaya verdiği önemi kanıtlar niteliktedir. Dayanışma sürecinde dijital araçların aktif şekilde kullanıldığı, sivil toplumdan ve devlete bağlı kuruluşlardan yararlanıldığı görülmektedir. Bazı noktalarda ise anomik (antisosyal) davranışların açığa çıkabildiği, dijital faktörlerin yetersiz kalabildiği, koordinasyon sorunlarının yaşanabildiği ve çıkar amaçlı yapılan yardımlar ile dayanışma sürecinin aksatılabildiği saptanmaktadır.

Çalışmada öne çıkan bir başka durum ise, büyük bir deprem sonrasında dayanışma biçimlerinin keskin bir biçimde ayrılmadığı üzerinedir. İbn Haldun’un, Durkheim’in, Tönnies’in ve Cooley’in toplumlara göre dayanışma biçimlerinin farklılaştığı düşüncesi deprem sonrasında net bir biçimde görülememektedir. Nitekim dayanışmanın mekanik unsurlarına, çıkar amaçlı yardımlara, nesebi ilişkiler sonucu oluşan dayanışmaya veya dijital ortam aracılığıyla oluşturulan dayanışmaya birlikte rastlanmaktadır. Bu durum büyük bir afet sonrasında dayanışma biçimlerinin birbirine eklemlenebildiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Dayanışma pratiklerinin farklılaşabildiği ve ihtiyaç eksenli olarak en işlevsel olan dayanışma biçiminin tercih edildiği düşünülmektedir.

Deprem sonrası dönemde istisnai olarak olumsuz davranışların da ortaya çıktığı gözlemlenebilmektedir. Burada önemli olan nokta bu davranışlar neticesinde dayanışmanın aksayıp aksamadığıdır. Söylemlerden hareketle toplumun güzel bir dayanışma örneği sergilediğini söylemek mümkündür. Toplumun çoğunluğu dayanışma sürecinde rol almış ve deprem sonrası yaraların sarılmasında yardımcı olmuştur.

Dayanışmanın altyapısında ise belirli milli ve dini nedenlerden söz edilmiştir. Türk milletinin dayanışmaya önem verdiği ya da Müslümanların inancından dolayı yardımlaşmaya önem verdiği belirtilmiştir. Her halükarda dayanışma neticesinde; insanların hayatlarının kurtarıldığı, ihtiyaçlarının giderildiği ve yaşama tekrar dönebilmeleri adına destek sağlandığı görülmüştür.

Çalışmada yer verilen ve dünyanın en büyük depremleri arasında yer alan Şili ve Japonya Depremleri ile Kahramanmaraş Depremleri arasında ilişki kurulduğunda, sismik kültüre sahip ve proaktif önlemlerin alındığı ülkelerde dayanışmaya daha az gereksinim duyulduğu söylenebilmektedir. Deprem zararlarının en aza indirilmesi, can ve mal kayıplarının önüne geçebilmekte ve dayanışmaya minimum düzeyde ihtiyaç duyulmaktadır. Benzer şekilde çalışma sürecinde gerçekleşen ve dünya tarihinin en büyük sekizinci depremi sayılan 8.8 büyüklüğündeki 25 Temmuz 2025 Kamçatka Depremi (1952 yılında 9.0 büyüklüğündeki Kamçatka Depremi ise 5. sırada) sonucunda bir kişinin dolaylı olarak hayatını kaybettiği, yirmi beş kişinin ise yaralandığı aktarılmaktadır. Kahramanmaraş Depremleri'ne kıyasla sayının oldukça az olduğu göze çarpmaktadır. Bu nedenle verilerde dayanışmanın oldukça güçlü olduğu saptanan ülkemizde, proaktif önlemler alınmasının ve sismik kültürün topluma yerleştirilmesinin önemi de ortaya çıkmaktadır.

Fenomenolojik desenle yürütülen bu çalışmada, depreme maruz kalan ve deprem sonrası yardım amacıyla bölgeye giden bireylerin deneyimlerinden yararlanılmaktadır. Elde edilen çıkarımlar, bireylerle yapılan görüşmelerin sonucunda yapılan analizler ile ortaya konulmaktadır. Kahramanmaraş Depremleri sonrasında ortaya konulan dayanışma pratikleri irdelenmiş, dayanışmanın ne şekilde deneyimlendiği üzerinde durulmaktadır. Bu bağlamda toplumsal dayanışmanın depremin olumsuz etkilerini azaltmada etkili olabildiği sonucuna ulaşılmaktadır. Ayrıca mekanik ya da organik biçimde geliştiği varsayılabilir olan dayanışmanın depremin ilk saniyesinden itibaren, bir refleks gibi açığa çıktığı belirlenmektedir. STK üyelerinin, gönüllülerin ve diğer bireylerin dayanışma faaliyetlerine aktif olarak katıldığı saptanmaktadır. Depremzede bireyler de depremin zorluklarıyla başa çıkma noktasında dayanışma ve yardımlaşmanın kendilerine fayda sağladığını vurgulamaktadır.

Çalışma bulgularına bakıldığında belirli önerilerin ortaya konulması gerekmektedir. Önerilerde bulunurken siyasi, stratejik veya mimari konulardan ziyade

Çalışmanın sosyolojik perspektifle ele alınması nedeniyle toplumsal ve dayanışmayı ilgilendiren önerilerde bulunmaktadır. Bu öneriler şu şekildedir:

1) Deprem sonrası dayanışma noktasında reaksiyon verilmesi önemlidir ancak deprem öncesinde de proaktif çalışmaların yapılması gerekmektedir.

2) Afet ve deprem uzmanlarının düşüncelerinden yararlanılarak çeşitli kurumlar ve kuruluşların da yardımıyla sismik kültürün topluma yerleştirilmesi için çalışmalar yapılabilir.

3) Deprem sonrasında yardımların ulaştırılmasında koordinasyon problemlerini ortadan kaldıracak adımlar atılmalıdır. Yardımlar daha önce belirlenen afet yardım bölgelerinde toplanabilir ve halkın yardıma nereden ulaşabileceğı afetlerin öncesinde halka bildirilebilir.

4) Depremle birlikte iletişim kanallarında yaşanan sorunların önüne geçmek amacıyla adımlar atılabilir. Hatların acil durumlarda da kullanılabilmesini sağlayacak teknolojik altyapı sağlanabilir.

5) Dayanışma faaliyetlerinin bilinçsiz yapıldığında karışıklığa neden olabileceğı göz önünde bulundurularak bu konuda nitelikli eğitimler verilebilir.

6) Deprem kaynaklı ulaşım problemlerinin yaşanması nedeniyle, yardımların ulaştırılmasında alternatif güzergahlar belirlenebilir veya ulaşım yolları sağlamlaştırılabilir.

7) Deprem sonrası anomik davranışların önüne geçebilmek amacıyla, afet etkileri sona erene kadar denetimler yapılabilir ve güvenlik faaliyetleri sıklaştırılabilir.

Yapılabilecek çalışmalara yönelik öneriler:

1) Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Konunun farklı noktalarının nicel ya da karma yöntem ile ele alınması literatüre katkı sağlayabilir.

2) alışmalarda depremin algılanış biçimi, dayanışma metotları ve deprem sonrası ihtiyaçlar üzerine spesifik araştırmalar yapılabilir.

3) Spesifik olarak sosyal medyanın veya herhangi bir sosyal medya uygulamasının deprem sonrası dayanışma sürecine etkileri üzerine çalışmalar yapılabilir.

4) Farklı ülkelerin/toplumların deprem sonrasındaki dayanışma biçimleri ve metotları üzerine karşılaştırmalı bir analiz yapılabilir.

5) Deprem sonrasındaki anomik davranışların neler olduğu ve bu davranışların gelişim nedenleri detaylı olarak araştırılabilir.

KAYNAKÇA

- aa.com.tr (2023). Futbol Ailesinin Depremzedeler İçin Düzenlediği "Omuz Omuza" Kampanyasında 845,7 Milyon Liralık Yardım Toplandı. (Erişim Tarihi: 05.01.2025) <https://www.aa.com.tr/tr/asrin-felaketi/futbol-ailesinin-depremedeler-icinduzenledigi-omuz-omuza-kampanyasinda-845-7-milyon-liralik-yardim-toplandi/2834807>
- aa.com.tr (2023). STK'lerin deprem bölgesindeki çalışmaları sürüyor. (Erişim Tarihi: 07.01.2025). <https://www.aa.com.tr/tr/asrin-felaketi/stklerin-deprem-bolgesindeki-calismalari-suruyor/2816384>
- Acar, Ö. (2024). Dezavantajlı Çocukluk Halleri: Savaş Mağduru Gazzeli Çocuklar. *Dezavantajlı Grupları Yeniden Düşünmek* içinde. M. Erdil ve A. Usanmaz (Ed.), 37-58. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Açıkgöz, R. (2020). Bir Afet Türü Olarak Salgınlar: Veba ve Covid-19 Örnekleri Bağlamında Sosyolojik Bir Çözümleme. (Ed. İslam Can). *Afet Sosyolojisi* içinde, 15-40. Çizgi Kitabevi Yayınları: Konya.
- Alkın, R.C. (2020). Dünya’da ve Türkiye’de Afet Sosyolojisi. İ. Can (Ed.), *Afet Sosyolojisi* içinde 15-40. Çizgi Kitabevi Yayınları: Konya.
- Altun, F. (2016). Afetlerde Psikososyal Hizmetler: Marmara ve Van Depremleri Karşılaştırmalı Analizi. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (8-9), 183-197.
- Ankhaber.net, (2024). Ali Yerlikaya: Deprem Yardım Kampanyasında 133 Milyar Lira Toplandı. (Erişim Tarihi: 04.01.2025)
- Antonios, P. (2010). The Great Chile Earthquake sequence of May 21-22, 1960: An Analysis of the Human Casualties By Event, Location And Cause. Mizunami International Symposium on Earthquake Casualties and Health Consequences, Japan.
- AFAD (2014). *Açıklamalı Afet Yönetimi Sözlüğü*. T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı: Ankara.
- AFAD. (2018). *Türkiye’de Afet Yönetimi ve Doğa Kaynaklı Afet İstatistikleri*. Ankara.
- AFAD (2021). *İRAP İl Afet Risk Azaltma Planı*. T.C. Erzincan Valiliği İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü: Erzincan.
- AFAD (2022a). *İRAP İl Afet Risk Azaltma Planı*. T.C. Van Valiliği İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü: Van.
- AFAD (2022b). Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP). https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Planlar/TAMP.pdf (Son Erişim: 20.07. 2025)
- AFAD (2023). 06 Şubat 2023 Pazarcık-Elbistan Kahramanmaraş (Mw: 7.7 – Mw: 7.6) Depremleri Raporu. Deprem ve Risk Azaltma Genel Müdürlüğü Deprem Dairesi Başkanlığı, 02.06.2023.
- Afad.gov.tr (2019). Depremin Büyüklüğü ve Şiddeti Aynı Kavramlar Mıdır? (17.11.2022 tarihinde erişildi).
- Afad.gov.tr (2023). Deprem Bölgeleri Haritası. (22.12.2023 tarihinde erişildi)
- Ağın Gözükızıl, C., ve Tezcan, S. (2023). Cumhuriyet’in Yüzüncü Yılında Türkiye’de Afetler: 06 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremi. *Kent Akademisi*, 16: 97-114. <https://doi.org/10.35674/kent.1353445>
- Akgüngör, A. Ç. (2010). Toplumbilim Perspektifinden Afeti Düşünmek. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 3-22.
- Akgüngör, Ç. (2011). *17 Ağustos 1999 Depreminde İki Çimento Fabrikası: Bir Afet Sosyolojisi Çalışması*. Beta Yayıncılık: İstanbul

- Aksoy, Ş. ve Kabasakal, Z. (2023). Afet Sonrası Durumlara Yönelik Hazırlanan Psikososyal Destek Uygulamalarının ve Çalışmalarının İncelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi* (15), 80-91. <https://doi.org/10.21733/ibad.1272044>
- Aktaş, A. M. (2003). Kriz Durumlarında Sosyal Hizmet Müdahalesi. *Kriz Dergisi*, 11(3), 37-44. https://doi.org/10.1501/Kriz_0000000196
- Aldemir, T. (2023). Doğal Afetler Sonrası Afetzedelerin Beslenmesi: 2023 Kahramanmaraş Depremleri Örneği. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 10(4), 686-701.
- Altan, M.F. ve Hastürk, O. (2023). Depremin Ardından Kentsel Dönüşüm, Şehir Planlaması. *Avrasya Dosyası Dergisi*, 14 (1): 158-182.
- Argın, Y. (2023). Doğal Afetlerde Sosyal Medya Kullanımı: 2023 Kahramanmaraş Depremi Özelinde Twitter Örneği. *İnsanat Sanat Tasarım ve Mimarlık Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 140-165.
- Arı Kovancı, Y. (2024). Afet ve Kırılgan Gruplar. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(1), 13-30. <https://doi.org/10.53586/susbid.1474653>
- Arslan, E. (2022). Nitel Araştırmalarda Geçerlilik ve Güvenilirlik. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51: Özel sayı 1, 395-407.
- Arslantaş, N. (2015). *İslam Tarihinde Depremler ve Algılama Biçimleri*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Aslan, S. (2010). Sivil Toplum: Kavramsal Değişim ve Dönüşüm. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(33), 188-212.
- Atabey, E. (2000). *Deprem*. Maden Tektik Arama Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Ateş, H., ve Yavuz, Ş. (2025). İletişim Bakış Açısından Yoksullukla Mücadelede Dijital Dayanışma Ağları. *Elektronik Cumhuriyet İletişim Dergisi*, 7(1), 43-57. <https://doi.org/10.54089/ecider.1555027>
- Ataman, O. ve Tabban, A., (1977). Türkiye’de Yerleşme Alanlarının Doğal Afetler ile İlişkileri. *Mimarlık Dergisi*, 4 :25-27
- Avaner, T., Başaran, E., Konurhan, Z., Abdulvahitoğlu, A. ve Yayla, M. (2025). Suçun Coğrafi Dağılımını Afet-Suç İlişkisi Bağlamında İncelemek: 6 Şubat 2023 Depremlerinin Mala Karşı İşlenen Suçlara Etkisi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 30(53), 54-72. <https://doi.org/10.17295/ataunidcd.1577843>
- Ayata, G., Kapdan, Ö., Ozan, Ö., Gürbüz, N., ve Onuk, B. (2023). Deprem Bölgesinde Kadın Olmak. *Reflektif Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 403-417. [Doi.org/10.47613/reflektif.2023.113](https://doi.org/10.47613/reflektif.2023.113)
- Aydemir, A. (2015). Divanü Lûgati’t-Türk’te Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma. *Route Education and Social Science Journal*, 5: 226-240. [Doi: 10.17121/ressjournal.237](https://doi.org/10.17121/ressjournal.237)
- Aydın, D. (2013). *Afet Sonrası Psikososyal Destek Uygulamaları*. İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi: İstanbul.
- Aydın, İ. E. (2018). Emile Durkheim Üzerinden Mordecai M. Kaplan’ı Okumak: Din Kavramı ve Kolektif Bilinç. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28(2), 269-286. <https://doi.org/10.18069/firatsbed.460952>
- Aydın, A. (2024). 6 Şubat 2023 Depremlerinde Sosyal Yardımlar: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Rolü. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15(Deprem Özel Sayısı), 235-260. <https://doi.org/10.54688/ayd.1350870>
- Ayhan, B. (2008). Olağanüstü Durumlarda Toplumsal Dayanışma ve Bütünleşmeye Basının Katkısı: Millî Mücadele Dönemi Türk Basını. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (19), 75-99.
- Aykutalp, A. (2016). Felaket Kapitalizmi, Kapasite Yoksunluğu ve Kent: 2011 Van Depremi Örneği. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Bahar, H. İ. (2008). *Sosyoloji*. Ankara: USAK Yayınları
- Bakırcı, M., ve Aydoğdu, M. (2023). Deprem ve Ulaşım: Kahramanmaraş (Pazarcık-Elbistan) Depremlerinin Ulaşımına İlişkin Mekânsal Yansımaları. *Türk Coğrafya Dergisi*, (83), 115- 129. <https://doi.org/10.17211/tcd.1308233>
- Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388. <https://doi.org/10.31592/aeusbed.598299>
- Baş, N. ve Yakut, Ö. (2024). Deprem Sonrasında İhtiyaç ve Yaşam Malzemeleri Talep Uygulaması. *Türk Deprem Araştırma Dergisi*, 6(2), 587-609. <https://doi.org/10.46464/tdad.1499265>
- Başoğlu, M., Kılıç, C., Şalcıoğlu, E., & Livanou, M. (2004). Prevalence of Posttraumatic Stress Disorder and Comorbid Depression in Earthquake Survivors in Turkey: An Epidemiological Study. *Journal of Traumatic Stress*, 17, 133–141. <https://doi.org/10.1023/B:JOTS.0000022619.31615.e8>
- Batır, İ. ve İnce, C. (2023). Din Görevlilerinin Bir Afet Bıçımı Olan Deprem Hakkındaki Algıları. *Bitlis İslamiyat Dergisi*, 5(2): 98-119. [Doi.org/10.53442/bider.vi.1382052](https://doi.org/10.53442/bider.vi.1382052).
- Batur, B. (2021). İbn Haldun'un Asabiyeti: Bir Kavramın Sosyolojik İzdüşümleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (46): 152-161. <https://doi.org/10.52642/susbed.902524>
- Bauman, Z. (2018). *Siyaset Arayışı*. (Çev: T. Birkan), İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Bauman, Z. ve May, T. (2020). *Sosyolojik Düşünmek*. (Çev: A. E. Pilgir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baycar, A. (2019). Dini ve Sosyolojik Boyutlarıyla Dayanışma- Yardımlaşma Olgusu. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 21 (39): 199-225. <https://doi.org/10.17335/sakaifd.522007>
- Baysal, B., ve Akın Çelebi, F. (2025). Geleneksel Yardımlaşma Geleneginden Dijital Dayanışmaya: İmecenin Dijital Yüzü. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 9(1), 146-165. <https://doi.org/10.34083/akaded.1624765>
- Beck, U. *Risk Toplumu*. (Çev. K. Özdoğan ve B. Doğan). İthaki Yayınları: İstanbul.
- Bildik, T. (2013). Ölüm, Kayıp, Yas ve Patolojik Yas. *Ege Tıp Dergisi*, 52(4):223-229.
- Bilge, B. (2024). Afet Yönetimi Kapsamında Depreme Müdahale Yeterliliği Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Malatya İli Örneği. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Bilik, M. B. (2019). *Kent ve Afet: Depremler Açısından Van Kent Merkezinin Zarar Görebilirliği*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Bilton, T., Bonnett, K., Jones, P., Lawson, T., Skinner, D., Stanworth, M. ve Webster, A. (2009). *Sosyoloji*. (Çev. Kemal İnal, Yağmur Özkan vd.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Bogdan, R. C. & Biklen, S. K. (1998). *Foundations of Qualitative Research in Education. Qualitative Research for Education: An Introduction to Theory and Methods* (3rd Ed). Boston: Allyn & Bacon.
- Bozgedik, A, Birekul, M., Oruç, M. ve Tekin, N. (2024) Deprem Yaşamış Aile Bireylerinin Eğitim ve Diğer Konularda Normal Hayata Uyum Süreçleri: 6 Şubat 2023 Örneği. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 369-384.
- Bozkurt, V. (1999). *Deprem ve Toplum*. İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Bozkurt, V. (2023). Deprem Toplumsal Boyutu. *Avrasya Dosyası Dergisi*. 14 (1): 89- 111.
- Bryman, A. (2012). *Social Research Methods*. (4th Edition). Oxford: Oxford University Press.
- Burelli, C. ve Camboni, F. (2023). The Function of Solidarity and its Normative Implications [EGP 2023]. *Ethics & Global Politics*, 16 (3): 1-19.
- Butler, E. (2023). *Ekonomik Eşitsizlik*. (Çev: Y. F. Arıcan). Ankara: Serbest Kitaplar.

- Büyüköztürk, Ş., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. ve Kılıç, E. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi
- Can, İ. (2020). Giriş Niyetine Afet Sosyolojisine Alan Açma Çabası. İ. Can. (Ed.), *Afet Sosyolojisi* (içinde) 15-40. Çizgi Kitabevi Yayınları: Konya.
- Canbolat, B., Tüydüş, H., Erberik, A. ve Karaesmen, E. (2006). *Deprem*. ODTÜ Yayıncılık: Ankara.
- Creswell, J. W. ve Creswell, J. D. (2021). *Araştırma Tasarımı – Nicel, Nitel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*. (Çev Ed: E. Karadağ). (5. Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Coenen-Huther, J. (2013). *Durkheim'ı Anlamak*. (Çev: S. Akyüz). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Comte, A. (1875). *System of Positive Policy* (Volume 1). London: Logmans, Green and Co.
- Comte, A. (2015). *Pozitif Felsefe Dersleri ve Pozitif Anlayış Üzerine Konuşma*. (Çev: E. Ataçay). Bilgesu Yayıncılık. Ankara
- Cooley, C. H. (1910). *Social Organization: A Study of The Larger Mind*. Charles Scribner's Sons: New York. (archive.org/details/socialorganizat00cool/mode/2up?view=theater, 29.08.2023 tarihinde erişildi)
- Çalışkan, A. ve Kaya, G. (2021). Deprem Sonrasındaki Toplumsal Dayanışma Pratiklerinin Sosyolojik Görünümü. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 12(32): 1052-1077.
- Çetintaş, A. (2025). Deprem Sonrası Korku ve Kaygıların Toplumsal Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 35, 2, 435-448
- Çevik, B. (2024). 6 Şubat Depremine Maruz Kalmış Bireylerin Yeniden Sosyalizasyon Süreci. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Düzce Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Düzce.
- Debord, G. (2012). *Gösteri Toplumu ve Yorumlar*. (Çev: A. Ekmekçi ve O. Taşkent), Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Demir, S. T. (2023). Afet Medyası ve Medya Afeti: 6 Şubat Kahramanmaraş Depreminin Anımsattıkları. *TRT Akademi*, 8(18), 709-716. <https://doi.org/10.37679/trta.1306893>
- Demirkasımoğlu, N., ve Bezen, S. (2024). Nitel Araştırmalarda Yansıtıcılık: Araştırmacının Rolü. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*. 14(2), 770-788.
- Dengedenetleme.org (2023). Depremlere Karşı Kırılganlıkta Denge ve Denetleme Sisteminin Etkisi: Türkiye, Şili ve Japonya Örnekleri, 07 Mart 2023, Rapor:18.
- Denzin, N. K. Ve Lincoln, Y. S. (2005). The Discipline and Practise of Qualitative Research. (Ed. N.K. Denzin & Y. S. Lincoln). *The SAGE Handbook of Qualitative Research* (3rd Edition). pp 1-32. Thousand Oaks: Sage.
- Doğulu, C. (2017). Dehşet Yönetimi Bakış Açısıyla Afet Bağlamında Sistemi Meşrulaştırma: Türkiye'de Depremler Örneği. (Yayınlanmamış Doktora Tezi.) Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dölek, İ. (2020). *Afetler ve Afet Yönetimi*. Pegem Akademi: Ankara.
- Durakbaşı, A. (2017). Sosyolojide Temel Kuramlar. İ. Sezal (Ed.), *Sosyoloji içinde*. İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Durkheim, E. (2014). *Toplumsal İşbölümü*. (Çev: Ö. Ozankaya). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Durkheim, E. (2017). Sosyoloji ve Bilimsel Alanı. (Çev: Ü. Tatlıcan). *Emile Durkheim'in Sosyolojisi ve Felsefi Düşüncesi* içinde. B. Balkız ve Ü. Tatlıcan (Ed.), 13-28. İstanbul: Isık Yayınları.
- Durkheim, E. ve Fauconnet, P. (2017). Sosyoloji ve Sosyal Bilimler. (Çev: Ü. Tatlıcan). *Emile Durkheim'in Sosyolojisi ve Felsefi Düşüncesi* içinde. B. Balkız ve Ü. Tatlıcan (Ed.), 29-55. İstanbul: Isık Yayınları.
- Durkheim, E. (2020). *Sosyoloji ve Felsefe*. (Çev: M. Elma). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Durkheim, E. (2021). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*. (Çev: E. Aytekin). İstanbul: Pozitif Yayınevi.

- Dündar, M. (2011). Büyük Doğu Japonya Depremi'nin Ardından Japonya. *21. Yüzyıl*, (26): 69-72.
- DPT (1999). *Deprem Ekonomik ve Sosyal Etkileri Muhtemel Finansman İhtiyacı Kısa- Orta ve Uzun Vadede Alınabilecek Tedbirler*. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Ankara.
- Edemen, M., Okay, M., Tuğrul, R., Kurt, M. Ş., Bircan, O., Yoldaş, H., Necimoğlu Güzel, M., ve Aslan, A. (2023). Deprem Nedir? Nasıl Oluşur? Türkiye’de Oluşmuş Depremler ve Etkileri Nelerdir? Depremlere Karşı Alınabilecek Tedbirler Hususunda Öneriler. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 10(93), 719–734. <https://doi.org/10.26450/jshsr.3584>.
- Emre, Y., Yalçın, Y. (2024). Kahramanmaraş Depremlerine Yüklenen Anlamlar. *Afet ve Risk Dergisi*, 7(2), 426-440.
- Erdoğan, B. (2023). Deprem Söyolojisi: 6 Şubat Felaketinin Toplumsal ve Kültürel Boyutları. *TRT Akademi*, 8(18), 718-725.
- Ergünay, O. (2007). Türkiye’nin Afet Profili. TMMOB Afet Sempozyumu.
- Ergünay, O., Gülkan, P., ve Güler, H. H. (2008). Afet Yönetimi ile İlgili Terimler Açıklamalı Sözlük. (Ed. Mikdat Kadioğlu, & Emin Özdamar). *Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri* içinde. Ankara: JICA Türkiye Ofisi.
- Ergünay, O. (2009). Doğal Afetler ve Sürdürülebilir Kalkınma. Deprem Sempozyumu. 11-12 Kasım 2009. Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Erkal, T. ve Değerliurt, M. (2011). Türkiye’de Afet Yönetimi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 14 (22), 147-164.
- Ersoy, A. F. (2017). Fenomenoloji. A. Saban ve A. Ersoy (Ed.), *Eğitimde Nitel Araştırma Desenleri* içinde. (ss. 81-138). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Esen, K. (2000). 17 Ağustos 1999 Marmara, 12 Kasım 1999 Düzce Depremleri Işığında Olası Benzeri Depremlerde Kullanılması Gereken Tecrübeler. *Türk İdare Dergisi*, 29-53.
- Esgin, A. ve Özben, M. (2020). Klasik Söyoloji ve Gündelik Hayat: Durkheim’den Parsons’a. (Ed. Ali Esgin ve Güney Çeğin). *Gündelik Hayat Söyolojisi* içinde. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Esmer, Y. ve Özdaşlı, K. (2018). *Akademik Yönetimde Psikolojik Sözleşme İhlali, Etik Liderlik ve Prososyal Davranışlar*. Çizgi Kitabevi Yayınları: Konya.
- Eyidoğan, H. (2019). *Deprem “Afete Dönüşen Bir Doğa Olayı”*. İstanbul: Ginko Bilim.
- Fındıklı, S., ve Saygın, E. P. (2023). Nitel Araştırmalarda Araştırmacının Rolü ve Araştırmacı Günlükleri. *TUJOM*, 8 (2):64-74. Doi: <https://doi.org/10.30685/tujom.v8i2.184>
- Fırat, M. (2020). Doğal ve Toplumsal Bir Afet Olarak Deprem. İ. Can (Ed.), *Afet Söyolojisi* (içinde) 167-187. Çizgi Kitabevi Yayınları: Konya.
- Fırat, M. (2022). Deprem ve Toplumsal Etkileri. *Tezkire Dergisi*, (80), 47-72.
- Fontana, A., ve Frey, J. H. (2000). The interview: from structured questions to negotiated text. (Eds. N. K. Denzin & Y. S. Lincoln), *In Handbook of Qualitative Research* (2nd ed.) (pp. 645–672). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Fullerton, C. S. ve Ursano, R. J. (2005). Psychological and Psychopathological Consequences of Disasters (Ed. Juan Jose Lopez-Ibor, George Christodoulou, Mario Maj, Norman Sartorius, Ahmed Okasha) *Disasters and Mental Health*, Wiley: England.
- Furedi, F. (2007). The Changing Meaning of Disaster. *Area*, 39 (4): 482–489.
- Furedi, F. (2017). *Korku Kültürü “Risk Almamanın Riskleri”*. (3. Baskı) (Çev. B. Yıldırım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gedik, N. (2016). Olgubilim (Fenomenoloji). M, Yaşar Özden ve L. Durdu (Ed.), *Nitel Araştırma Yöntemleri* içinde. (ss. 37-48). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gencer, M. (2021). Risk Toplumu Bağlamında Yurttaş Gazeteciliği ve Korku Kültürünün Yayılması. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 9 (27): 55 – 66.

- Gezgin M. (2011). Cemaat-Cemiyet Ayırımı ve Ferdinand Tönnies. *Istanbul Journal of Sociological Studies*-1988. (22), 183-201.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. (Haz: C. Güzel). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Giddens, A. ve Sutton, P. W. (2020). *Sosyolojide Temel Kavramlar*. (Çev: A. Esgin). Phoenix Yayınevi: Ankara.
- Goodwin, A. G. ve Scimecca, J. A. (2015). *Klasik Sosyolojik Teori*. (Çev: Ü. Tatlıcan) İstanbul: Say Yayınları.
- Gökbudak, M. (2016). *Kur'an ve Deprem*. İstanbul: Yüzleşme Yayınları.
- Gökçe, O. ve Tetik, Ç. (2012). *Teori ve Pratikte Afet Sonrası İyileştirme Çalışmaları*. T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Ankara.
- Gökçen, A. (2020). Afet Kavramı ve Başlıca Afet Türleri. İ. Can. (Ed.), *Afet Sosyolojisi* içinde 41-62. Çizgi Kitabevi Yayınları: Konya.
- Gökler Danışman, I. ve Okay, D. (2019). Afetlerin Çocuklar ve Ergenler Üzerindeki Etkileri ve Müdahale Yaklaşımları. *Afet Psikolojisi ve Sosyolojisi* içinde. (Ed. Z. Sungur Taşdemir). 65-100. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Gönç Şavran, T. (2012). Nicel ve Nitel Araştırmalarda Kullanılan Araştırma Teknikleri. *Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri* içinde. Temmuz Gönç, S. (Ed.), ss. 64-105. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Gönüllü, C. (2023). Dijitalleşen Dünyada Dönüşen Yardım Anlayışı: Dijital Yardım Kampanyaları. *Bilgi Teknolojileri ve İletişim Dergisi*, 1(1), 43-80.
- Görür, N. (2020). *Türkiye'de Deprem*. Doğan Egmont Yayıncılık: İstanbul.
- Gül, İ. I., Karadoğan, C., Yazgan Şenay, D., Yazar, S. B. ve Tarhanlı, T. (2023). Deprem Bölgesinde Engelli Olmak. *Reflektif Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 437-453. <https://doi.org/10.47613/reflektif.2023.115>
- Gül, O. K. (2011). 27 Aralık 1939 Erzincan Depremi'nin Sivas ve İlçelerine Etkileri. *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, 3 (2): 135-145.
- Güler, H.H. (2008). Zarar Azaltmanın Temel İlkeleri. M. Kadioğlu ve E. Özdamar (Ed.). *Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri* (içinde). Ankara: JICA Türkiye Ofisi.
- Gülpınar, F. (2012). Eşitsizlik ve Toplumsal Tabakalaşma Açısından Vatandaşlık Üzerine Sosyolojik Bir Analiz. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 67(01), 81-109. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002239
- Günay, Ü. (1986). İslam Dünyasında Bir Din Sosyolojisi Öncüsü: İbn Haldun (1332-1406), *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6, 63-104.
- Günaydın, M., Tath, Ö. ve Ersöz Genç, E. (2017). Arama Kurtarma Örgütleri ve UMKE. *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 3(1), 56-63. <https://doi.org/10.21324/dacd.267345>
- Güngör, M. (2023). Kahramanmaraş Depremine Maruz Kalanların Depremi Tanımlama, Değişim ve Sonrasına İlişkin Değerlendirmeleri: Paranteze Alınan Yaşamlar. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (44), 445-468.
- Gültekin, M. (2016). İbn Haldun, Modernlik ve Modern Sosyoloji, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 51, 277-293.
- Gürbüz, G. & Koçyiğit, K. (2020). Deprem ve Troposfer İlişkisi: Şili Örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 20 (6), 1014-1023
- Haçın, İ. (2014). 1939 Erzincan Büyük Depremi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 30: 37-70.
- Hasanov, B. (2016). İbn Haldun'da Asabiyet Kavramı –Maurice Halbwachs'ın “Kolektif Hafıza” Kavramı ile Bir Karşılaştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 59, 1437-1446.
- Hawkins, M. J. (1979). Continuity and Change in Durkheim's Theory of Social Solidarity. *The Sociological Quarterly*, Vol. 20, No. 1 (Winter, 1979), pp. 155- 164.
- Hobbes, T. (2007). *Leviathan*. (Çev: S. Lim). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Işık, A. (2024). Kahramanmaraş Depremleri Sonrası Bilinçli Sosyal Medya Kullanımı ile İkincil Travmatik Stres Belirtileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bursa.
- Işık, E., ve Semerci, Ç. (2019). Nitel Araştırmalarda Veri Üçgenlemesi Olarak Odak Grup Görüşmesi, Bireysel Görüşme ve Gözlem. *Turkish Journal of Educational Studies*, 6(3), 53-66. <https://doi.org/10.33907/turkjes.607997>
- İbn-i Haldun (2015). *Mukaddime I* (11. Basım) (Çev: S. Uludağ) İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İcisleri.gov.tr (2023). Depremzedeler İçin "Evim Yuvan Olsun" Kampanyası. (Erişim Tarihi: 03.01.2025) <https://www.icisleri.gov.tr/depremzedeler-icin-evim-yuvan-olsun-kampanyasi>
- İlhanlı, M. ve Akpınar, T. S. (2024). *Bir Umut Arıyoruz "Adıyaman Gençlerinin Deprem Sonrası İhtiyaçları*. Adıyaman: Dayanışma İnsanları Derneği.
- Kadioğlu, M. (2008). Modern, Bütünleşik Afet Yönetiminin Temel İlkeleri. M. Kadioğlu ve E. Özdamar (Ed.), *Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri* içinde. Ankara: JICA Türkiye Ofisi.
- Kadioğlu, M. (2011). *Afet Yönetimi*. T.C. Marmara Belediyeler Birliği Yayınları: İstanbul.
- Kara, M. A. (2016). Toplumsal Dayanışma Kavramı Temelinde İmece Kültürü: Tirebolu-Doğankent Yöresi Örneği. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 53, 377-386.
- Karahisar, T. (2016). Olası Bir Depremde Koordinasyonun Sağlanması ve Sosyal Medyanın Rolü. *Beykoz Akademi Dergisi*, 4(2), 43-64. <https://doi.org/10.14514/BYK.m.2147808>
- Karancı, A. N. (2008). Afet Zararlarını Azaltmada Psikolojinin Önemi. (Ed. Mikdat Kadioğlu, & Emin Özdamar). *Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri* (içinde). Ankara: JICA Türkiye Ofisi.
- Kasapoğlu, A ve Ecevit, M. (2001). *Depreminin Sosyolojik Araştırması: Hasarları Azaltma ve Toplumun Depreme Hazırlıklı Kılma*. Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları.
- Kasapoğlu, A., ve Ecevit, M. (2003). Impact of the 1999 East Marmara Earthquake in Turkey. *Population and Environment*, 24(4), 339-358
- Kayapınar, A. (2006). İbn Haldun'un Asabiyet Kavramı: Siyaset Teorisinde Yeni Bir Açılım. *İslam Araştırmaları Dergisi*, 15, 83-114.
- Kaynar, M. K. ve Ak, G. (2018). Modern Siyaset Teorisinde İbn Haldun ve Asabiyet Düşüncesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 66, 177-195.
- Kazancı, E. B. (2003), *Dinar Depreminin Sosyo-Ekonomik Faaliyetler Üzerindeki Etkisi ve Deprem Bilincinin Geliştirilmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi: Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Keskin, Y. Z. (2020). Depremzedelerin Anlatılarıyla 1939 Erzincan Depremi ve Sonrasındaki Gelişmeler. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 44 (2): 163-178.
- Kocaman, C. (2008). Depreme Dayanıklı Olmayan Binalar. (Ed. Mikdat Kadioğlu ve Emin Özdamar). *Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri* (içinde). Ankara: JICA Türkiye Ofisi.
- Koç, H. (2013). Türk Basınının Doğal Afetlere İlişkin Bakış Açısını Belirlemeye Yönelik Bir İnceleme. *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 5 (2): 121- 137).
- Koçak, H. (2010). Doğal Yıkım Olaylarının Zararlarının Azaltılmasında Yerel Halkın ve Yöneticilerin Duyarlılığının Önemi: Şili ve Haiti Örnekleri. *Mülkiye Dergisi*. 34 (268), 353-363.
- Koçak, H. ve Gencer, M. (2023). 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi ve 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremlerindeki Yardımlaşma Sürecinde Medyanın Rolü. *Ankara International Congress on Scientific Research-IX*, 26-29 Aralık 2023, Ankara.

- Koçak Turhanoglu, F. A. (2012). Bilim, Yöntem ve Toplumsal Araştırma.T, Gönç Sayran (Ed.), *Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri içinde*. ss. 2-31. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Kolukirik, S. & Tuna, M. (2009). Türk Medyasında Deprem Algısı: Marmara Depremi Örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (28), 286-298.
- Koyuncu, A.A. ve Günerigök, M. (2019). *Bauman ve Postmodernite*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Köse, A. ve Küçükcan, T. (2006). *Deprem ve Din*. Emre Yayınları: İstanbul.
- Kösemihal, N. Ş. (2014). Durkheim Sosyolojisi Üzerine Kritik Bir Deneme. *İstanbul University Journal of Sociology*, 2(3), 255-292.
- Kula, N. (2000). Deprem ve Kıyamet Benzetmesi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9/1, 351-360.
- Kur'an-ı Kerim. *Kur'ân-ı Kerîm Meâli* 2011. (Çev: H. Altuntaş ve M. Şahin). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Laçiner, V. ve Yavuz, Ö. (2013). Van Depremi Örneğinde Afetler Sonrası Yapılan Yardımlar ve Hukuki Çerçevesi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (9), 114-135.
- Limoncu, S. ve Bayülgen, C. (2005). Türkiye’de Afet Sonrası Yaşanan Barınma Sorunları. *Megaron YTÜ Mimarlık Fakültesi e-Dergisi*, 1 (1): 18-27.
- Lopez-Ibor, J. J. (2005). What is a Disaster? J. J. Lopez-Ibor, G. Christodoulou, M. Maj, N. Sartorius & A. Okasha (Ed.) *Disasters and Mental Health*, Wiley: England.
- Mabefam, M., Mbeva, K. and Wumbila, I. (2025). “Things Fall Apart?” Prospects of Solidarity in a Precarious World. *Social Inclusion*, Volume 13 <https://doi.org/10.17645/si.9101>
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev: O, A ve D. Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Maslow, A. H. (1954). *Motivation and Personality*. New York: Harper & Row Publications.
- Mavi, E. E. (2020). Afet Kriz Yönetiminde Medya: 30 Ekim 2020 İzmir Depremi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 31-53.
- McFarlane, A. C. (2005). Psychiatric Morbidity Following Disasters: Epidemiology, Risk and Protective Factors. J. J. Lopez-Ibor, G. Christodoulou, M. Maj, N. Sartorius, A. Okasha (Ed.) *Disasters and Mental Health*, Wiley: England.
- Meriç, C. (1993). *Sosyoloji Notları ve Konferanslar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Merriam, S. B. (2015). *Nitel Araştırma*. (Çev: S. Turan). (3. Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Merton, R. K. (1994). Durkheim's "Division of Labor in Society". *Sociological Forum*, 9 (1): 17-25.
- Miner, H. (1952). The Folk-Urban Continuum. *American Sociological Review*, 17 (5): 529-537.
- Mohammad, F. (2017). İbn Haldun’un Toplumsal Değişme Kuramı: Hegel, Marx ve Durkheim ile Bir Karşılaştırma, (Çev: B. Batur). *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17, 229-244.
- Montiel Mendez O., Sirazetdinova, M. (2025). Revisiting solidarity: Perspectives in a new world order. *Telos: Revista de Estudios Interdisciplinarios en Ciencias Sociales*, 27(1), 183-191. www.doi.org/10.36390/telos271.15
- Mori, N., Takahashi, T. & The 2011 Tohoku Earthquake Tsunami Joint Survey Group (2012). Nationwide Post Event Survey and Analysis of The 2011 Tohoku Earthquake Tsunami, *Coastal Engineering Journal*, 54 (1),1-25.
- Morrison, K. (2017). Durkheim’da Birey. (Çev: Ü. Tatlıcan). *Emile Durkheim’in Sosyolojisi ve Felsefi Düşüncesi içinde*. (Ed. Bekir Balkız ve Ümit Tatlıcan). 83-88. İstanbul: Isık Yayınları.
- Mfa.gov.tr (2005). 11 Ocak 2005, Güneydoğu Asya'da Meydana Gelen Deprem Felaketine Yönelik Türkiye'nin Yardımları Hk. (12.02.2023 tarihinde erişildi.)

- MTA (2011). 11Mart 2011 Büyük Tohoku (Kuzeydoğu Honshu, Japonya) Depremi (Mw: 9,0). Jeoloji Etütleri Dairesi Yer Dinamikleri Araştırma ve Değerlendirme Koordinatörlüğü Aktif Tektonik Araştırmaları Birimi, Ankara.
- Nakajima, Ş. (2012). Deprem ve Sonrası Psikolojisi. *Okmeydanı Tıp Dergisi*. 28 (2): 150-155.
- Neuman, W. L. (2016). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri – Nicel ve Nitel Yaklaşımlar* (1. Cilt- 8. Baskı). (Çev. Sedef Özge). Ankara: Yayınodası.
- Nietzsche, F. (2010). *Güç İstenci*. (Çev. Nilüfer Epçeli). İstanbul: Say Yayınları.
- Norris, F. H. (1992). Epidemiology of Trauma: Frequency and Impact of Different Potentially Traumatic Events on Different Demographic Groups. *Journal of Consulting and Clinical Psychoiogy*, 60 (3), 409-418.
- Odabaş, Y. (2018). İklim Değişikliği ve Küresel Isınma: Çevre ve Afet Sosyolojileri Açısından Bir Değerlendirme. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22 (3), 1559-1575.
- Odabaş, Z. Y. (2019) Afetler ve Toplumsal Cinsiyet. *Afet Psikolojisi ve Sosyolojisi* içinde. (Ed. Z. Sungur Taşdemir). 121-140. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Okumuş, E. (1999). İbn Haldun ve Osmanlı’da Çöküş Tartışmaları. *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, (6): 183-209.
- Okur Çakıcı F. ve Çakıcı A. B. (2020). Sosyal Yardımlaşma Bağlamında Sivil Toplumun Rolü: Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Örnekleri. *The Journal of International Scientific Researches*, 5(3), 203-208
- Özcan Araç F. Ö., ve Ateş Duru, Ö. (2021). Doğal Afetlerde Gıda İhtiyaç Durumunun Değerlendirilmesi ve Beslenme Müdahaleleri: Deprem Örnekleri Açısından İncelenmesi. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 8(4), 337-341.
- Özdemir, S., Başel, H., ve Şenocak, H. (2010). Sivil Toplum Kuruluşları (STK)’nın Artan Önemi ve Üsküdar’da Faaliyet Gösteren Bazı STK’lar Üzerine Bir Araştırma. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi* (56).
- Özdemir, Z. (2024). *Afetlere Yönelik Sosyal Politikalar ve Uygulamaların Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Analizi: 6 Şubat Depremleri Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özeler Sezici, N. (2023). Dayanışma ve Yardımlaşma Kavramları Üzerinden Deprem Seferberliği. *Ankara Barosu Dergisi*, 81, (Deprem Özel Sayısı): 171-195. DOI: 10.30915/abd.1380939
- Özey, R. (2000). Depremle Uyanmak. Ekev Yayınları: Erzurum.
- Özey, R. ve Ünlü, M. (2021). *Afetler ve Afet Yönetimi*. Aktif Yayınevi: İstanbul.
- Özden, M. ve Saban, A. (2017). Nitel Araştırmalarda Paradigma ve Teorik Temeller. *Eğitimde Nitel Araştırma Desenleri* içinde. A. Saban ve A. Ersoy (Ed.). (ss. 1-30). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Özkalp, E. (2012). *Sosyolojiye Giriş*. Ekin Yayınevi: Bursa.
- Özmen, B. (2000) 17 Ağustos 1999 İzmit Körfezi Depreminin Hasar Durumu (Rakamsal Verilerle), TDV/DR 010-53, Türkiye Deprem Vakfı, 132 sayfa.
- Özmen, B., Nurlu, M. ve Güler, H. (1997). Coğrafi Bilgi Sistemi ile Deprem Bölgelerinin İncelenmesi. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü: Ankara.
- PAHO (2014). *Doğal Afetler “Toplum Sağlığını Koruma”*. (Çev: N. Sarp). (Pan American Healthy Organization). Nobel Yayıncılık.
- Pargament, K. I. (2003). “Tanrım Bana Yardım Et” Din Psikolojisi Açısından Başa Çıkmanın Teorik Çatısına Doğru (Çev: A. Albayrak). *Tabula Rasa: Felsefe ve Teoloji*, 3(9), 207-238.
- Poloma, M. M. (2012). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. (Çev: H. Erbaş). Ankara: Palme Yayıncılık.

- Prince, S. (1920). *Catastrophe and Social Change Based Upon a Sociological Study of the Halifax Disaster*. (e-book). New York: Columbia University Press.
- Redfield, R. (1947). The Folk Society. *The American Journal of Sociology*, 52 (4): 293-308.
- Ritsema, J. & Lay, T. & Kanamori, H. (2012). The 2011 Tohoku Earthquake. *Elements*. 8. 183-188.
- Ritzer, G. (2011). *Sosyoloji Kuramları*. (Çev: H, Hülür). (8. Edisyon). Ankara: De Ki Basım Yayın.
- Ritzer, G. ve Stepnisky, J. (2015). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri*. (Çev: I, E. Howison). Ankara: De Ki Basım Yayın.
- Rorty, R. (1995). *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma*. (Çev: M, K ve A. Türker). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Rousseau, J. J. (2020). Toplum Sözleşmesi. (Çev: S, D. Atışkan). Kapra Yayıncılık.
- Quarantelli, E. L. ve Dynes, R. R. (1977). Response to Social Crisis and Disaster. *Annual Review of Sociology*, Vol. 3, pp. 23-49.
- Quarantelli, E. L. (1988). Disaster Crisis Management: A Summary of Research Findings. *Journal of Management Studies*, 25 (4): 373-385.
- Sağlık, C. (2019). Emile Durkheim'in Metodolojisi ve Sosyolojisi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (KÜSBD)*. 9 (2):449-480.
- SBB (2023). 2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Mart 2023.
- Selçuk, N. (2024). Deprem Sonrası Ortaya Çıkan Dayanışma Ağları ve Gerilim Hatlarının Sosyolojik Analizi: 6 Şubat Depremleri Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (53), 21-35. <https://doi.org/10.52642/susbed.1335814>
- Stalder, F. (2013). *Digital Solidarity*. Lunenburg: PML & Mute Books
- Symank, R. (2025). Durkheim's Empire: The Concept of Solidarity and Its Colonial Dimension. *American Political Science Review* 119, 3, 1361–1374.
- Şahin, D., ve Zengin Demirebilek, E. (2023). Doğal Afet ve Kriz Yönetiminde Sosyal Medyanın Etkisi: Kahramanmaraş Merkezli Deprem Felaketi Üzerine Bir İnceleme. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (51), 322-333.
- Şahinsoy, K. (2017). Kriz Yönetimi Açısından Geleneksel ve Sosyal Medya. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 9(4), 1-19. <https://doi.org/10.17932/IAU.IAUD.13091352.2017.9/36.1-19>
- Şeker, A. (2020). İş bölümünün, Sosyal Politika ve Toplumsal Dayanışma Açısından Sosyolojik Çözümlemesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 20-27. <https://doi.org/10.32709/akusosbil.506866>.
- Şen, R., & Koç Akgül, S. (2023). WhatsApp Dayanışma Grupları ve İletişim Uygulamaları: 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri. *Afet ve Risk Dergisi*, 6(4), 1410-1428. <https://doi.org/10.35341/afet.1291956>
- Şen, S. (2023). Kahramanmaraş Depremlerinin Ekonomiye Etkisi. *Diplomasi ve Strateji Dergisi*, 4 (1), 1-55.
- Şenol, C. (2020). Türkiye'de Meydana Gelen Büyük Depremlerin Yerleşme ve Demografik Yapı Üzerindeki Etkileri (1927-2020). *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, (4), 620-644.
- Slaterry, M. (2015). *Sosyolojide Temel Fikirler*. (Haz. Ü. Tatlıcan ve G. Demirez). Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Sümer, N., Karancı, A. N., Kazak Berument, S. ve Güneş, H. (2005). Personal Resources, Coping Self-Efficacy, and Quake Exposure as Predictors of Psychological Distress Following the 1999 Earthquake in Turkey. *Journal of Traumatic Stress*, Vol. 18, No. 4: 331–342.

- Swingewood, A. (2014). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*. (Çev: O. Akınhay). İstanbul: Agorakitaplığı.
- Taş, N. (2003). Yerleşim Alanlarında Olası Deprem Zararlarının Azaltılması. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 8 (1): 225-231.
- TBMM (2010) Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları Açık Erişim Koleksiyonu, Yasama Yılı 4, Dönem 23, Sıra Sayısı 549.
- TDK (2023). *Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- Tezel, İ., ve Tanyaş, M. (2025). 6 Şubat Kahramanmaraş Afetinde Beslenme Lojistiği. *Afet ve Risk Dergisi*, 8(1), 213-230. <https://doi.org/10.35341/afet.1463708>
- Tezer, A. ve Türkoğlu, H. (2008). Zarar Azaltma ve Şehir Planlama. M. Kadioğlu ve E. Özdamar, (Ed). *Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri* içinde. Ankara: JICA Türkiye Ofisi.
- TMMOB. (2012). *Türkiye’de Deprem Gerçeği ve TMMOB Makina Mühendisleri Odası’nın Önerileri*. TMMOB Yayınları
- Tosun, S. (2021). Bir Sosyal Politika Aracı Olarak AFAD. *Hastane Öncesi Dergisi*, 6(1), 117-134.
- Tönnies, F. (2011). Cemaat ve Cemiyet Nazariyesi. (Çev: Z. F. Fındıkoğlu) *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 1944. 9 (3-4): 712-748.
- Tumay, M. ve Okatan, F. (2015). Alexis De Tocqueville’e Göre Sivil Toplum. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 19(3), 321-340.
- Turner, J. H., Beeghley, L. ve Powers, C. H. (2015). *Sosyolojik Teorinin Oluşumu*. (Çev. Ü. Tatlıcan). Bursa: Sentez Yayıncılık.
- UNNDR (2018). *Economic Losses, Poverty & Disasters: 1998-2017*. Centre for Research on the Epidemiology of Disasters CRED & UNISDR.
- Ünsaldı, L. ve Geçgin, E. (2021). *Sosyoloji Tarihi*. Ankara: Heretik Yayınları.
- Üzen, İ. (2010). 1939 Erzincan Depreminin Tokat’taki Yansımaları. *Karadeniz Araştırmaları*, 27 (27): 89-104.
- Varol, N. & Gültekin, T. (2016). Afet Antropolojisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (59), (1431-1436) . DOI: 10.17755/esosder.263244.
- Varlık, A. B. (2013). Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım. *Avrasya Terim Dergisi*, 1 (2), 114-129.
- Weber, M. (2018). *Sosyolojinin Temel Kavramları*. (Çev. M. Beyaztaş). İstanbul: Yarın Yayınları.
- Yağlı Soykan, N. (2024). Doğal Afet Sonrası Travma, Yas ve Dini Başa Çıkma: Kahramanmaraş Depremi Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Gıfad: Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(26):511-552.
- Yalçın, A. (2024). *Felaketten Doğan Toplumsal Sessizlik; Toplumsal Bellek Bağlamında 6 Şubat Kahramanmaraş Depremleri Hatay İncelemesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.
- Yalçın, A. C., Ersoy, Ş., Perinçek, D., Presateya, G.S., Hidayet, R. ve Mcadoo, B. (2005). 26 Aralık 2004 Güney Asya Depremi ve Tsunamisinin Saha Gözlemleri. *TMH-Türkiye Mühendislik Haberleri*, 4 (438): 43-54.
- Yelboğa, N. (2023). Kahramanmaraş Depremi Özelinde Travmatik Yas ve Sosyal hizmetin Yas Danışmanlığı Müdahalesi. *Uluslararası Toplumsal Bilimler Dergisi*, 7(1), 97-121.
- Yenicaggazetesi.com.tr, (2023). İnsanlığınızdan utanın. Deprem Bölgesine Yardım Diye Kirli İç Çamaşırı, Mayo, Abiye, Mini Etek Gönderdiler. (Erişim Tarihi 20.07.2025) <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/kahramanmaras-ve-10-ili-yerle-bir-eden-deprem-icin-bolgeye-kirli-ic-camasiri-mayo-abiye-mini-etek-gonderdiler-628564h.htm>

- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Nitel Araştırma Yöntemleri* (11. Baskı). Ankara: Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar.
- Yıldırım, O. (2019). İnternet ve Toplumsal Dayanışma: “Plaza Eylem Platformu” ve “Metal İş Eylemleri” Örnekleri. *Kritik İletişim Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 29-56.
- Yıldırım, K. ve Nişancı, H. (2023). Antik Çağlardan 10’uncu Yüzyıla Kadar Anadolu’da Depremler. *Avrasya Dosyası Dergisi*, 14 (1): 112-136.
- Yıldırım, S. (2023). 6 Şubat Kahramanmaraş Depreminin Psikososyal Etkisi ve Depremzedelere Yönelik Sürdürülebilir Müdahalenin Önemi Üzerine Bir Gözlem. *Anasay*, (24), 133-153. <https://doi.org/10.33404/anasay.1286368>
- Yılmaz, A. (2003). *Türk Kamu Yönetiminin Temel Sorun Alanlarından Biri Olarak Afet Yönetimi*. Pegem A Yayıncılık: Ankara.
- Yılmaz, S. (2022). 2020’de Türkiye ve Dünyada En Sık Görülen Doğal Afetler. Afet Yazı Dizisi. [https://tatd.org.tr/afet/afet-yazi-dizisi/2020de-turkiye-ve-dunyada-en-sik-gorulen-](https://tatd.org.tr/afet/afet-yazi-dizisi/2020de-turkiye-ve-dunyada-en-sik-gorulen-dogal-afetler) dogal-afetler, (Erişim Tarihi: 02.12.2022)
- Yılmaz, D. G. (2023). Geçmiş Depremlerden 2023 Kahramanmaraş Depremlerine: Neden Afete Karşı Hazır Değiliz?. *Afet ve Risk Dergisi*, 6(3), 1009-1023.
- Yılmazer Öcal, S. ve Akçaoğlu, A. (2025). Sosyal Medya, Kültür Savaşları ve Dijital Dayanışma. *Sosyoloji Dergisi*, 49, 65-87. doi.10.59572/sosder.1667152
- Yolcu, M. ve Bekler, T. (2020). Deprem Kültürü ve Farkındalık Çalışmaları: Şili ve Elazığ Depremlerinin Karşılaştırılması. *Lapseki Meslek Yüksekokulu Uygulamalı Araştırmalar Dergisi*, 1 (2), 71-82.
- Yurt, Y. F. (2024). *Yerelde STK'lar Arası Dayanışma: 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- Yücel, D. (2024). Engelli Bireylerin Deprem Sürecinde Güvenliği. *Hastane Öncesi Dergisi*, 9(1), 83-89. <https://doi.org/10.54409/hod.1483690>
- Zara, A. (2011). Kayıplar, Yas Tepkileri ve Yas Süreci. Z. Ayten, (Ed.), *Yaşadıkça* içinde (s.73-90). İstanbul: İmge Yayınları.
- Zengin, M. ve Arslan İçöz, E. (2018). Dini, Felsefi, Psikolojik Boyutlarıyla Vicdan ve Değerler Eğitimindeki Yeri. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10, 323-345. <https://doi.org/10.18498/amauiid.379279>.

EKLER

Ek 1: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Gönüllü Onam Formu

Ek 2: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları

Ek 3: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Etik Kurul Raporu

Ek 4: Odak Grup Görüşmesi Gönüllü Onam Formu

Ek 5: Odak Grup Görüşmesi Soruları

Ek 6: Odak Grup Görüşmesi Etik Kurul Raporu

EK 1: YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME GÖNÜLLÜ ONAM FORMU

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ

BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ ONAM FORMU

Sizi aşağıda künyesi belirtilen araştırmaya davet ediyoruz.

Araştırmanın Başlığı: Deprem Sonrası Dönemde Toplumsal Dayanışma Pratikleri: 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri Örneği

Araştırmanın Yürütücüsü/Sorumlusu veya Danışmanının Adı Soyadı: Prof. Dr. Hüseyin KOÇAK

Diğer Araştırmacıların veya Öğrencinin/Öğrencilerin Ad(lar)ı Soyad(lar)ı: Murat GENCER

Araştırmada sizden tahminen ayırmanız istenen tahmini süre: 40 dakika

Araştırmaya sizinle birlikte katılacak tahmini kişi sayısı:20

Bu araştırmanın amacı depremlerin ortaya çıkardığı sorunları saptayarak toplumsal dayanışmanın deprem sonrası dönemde etkisini ortaya koyabilmektedir. Bu doğrultuda 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen Kahramanmaraş Depremlerindeki toplumsal dayanışma pratiklerinin araştırılması planlanmaktadır.

Bu çalışmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, bütün soruları eksiksiz, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahipsiniz. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler

tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz gizli tutulacaktır; ancak verileriniz yayın amacı ile kullanılabilir. İletişim bilgileriniz ise sadece izninize bağlı olarak ve farklı araştırmacıların sizinle iletişime geçebilmesi için “ortak katılımcı havuzuna” aktarılabilir. Eğer araştırmanın amacı ile ilgili verilen bu bilgiler dışında şimdi veya sonra daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız araştırmacıya şimdi sorabilir veya telefonda ulaşabilirsiniz. Araştırma tamamlandığında genel/size özel sonuçların sizinle paylaşılmasını istiyorsanız lütfen araştırmacıya iletiniz.

Kişi ve kurumları aşağılayan, rencide eden veya hakaret içeren cevaplar değerlendirmeye alınmayacaktır. Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları anladım. Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı/araştırmacılar tarafından yapıldı. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı. Kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda yeterli güven verildi.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

EK 2: YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME SORULARI

Görüşme Soruları

- 1) Kaç yaşındasınız?
- 2) Kaç yıldır Kahramanmaraş'ta yaşıyorsunuz?
- 3) Eğitim durumunuz nedir?
- 4) Mesleğiniz ve geliriniz hakkında bilgi verebilir misiniz?
- 5) Depremler gerçekleştiğinde neredeydiniz ve bu sırada yanınızda kimler vardı?
- 6) Deprem olduğunu fark ettiğinizde ne tepki verdiniz ve bu süreçte neler düşündünüz?
- 7) Deprem sonrasında ilk günleriniz nasıl geçti? Sizin için mahsuru yoksa yaşadıklarınızdan bahsedebilir misiniz?
- 8) Deprem sonrasında ne tür ihtiyaçlar baş gösterdi? Bu süreçte depremde etkilenen diğer bireylerin ne tür ihtiyaçları olduğunu gözlemlediniz?
- 9) Belirtilen ihtiyaçların giderilmesi için hangi yöntemleri kullandınız?
- 10) Kahramanmaraş Depremleri öncesinde meydana gelebilecek herhangi bir depreme yönelik ne tür hazırlığınızın olmasını isterdiniz?
- 11) Deprem sonrasında nerelerde kaldınız? Size barınma konusunda ne tür yardımlarda bulunuldu?
- 12) Deprem sonrasında (eğer olduysa) size veya yakınlarınıza ulaşan yardımlar kimler tarafından iletili? Bu yardımlar ihtiyaçlarınızı ne ölçüde karşıladı?
- 13) Deprem sonrasında (eğer varsa) diğer bireylerin sizlere yönelik destekleriyle ilgili deneyimlerinizden bahseder misiniz? Bu destekleri nasıl değerlendirirsiniz?
- 14) Deprem sonrasındaki toplumsal yardımları (aynı, nakdi vb.) deprem sonrası zorluklarla baş etme açısından nasıl değerlendirirsiniz?
- 15) Yaşanılan deprem ile aile, akrabalık, komşuluk ve toplum ilişkilerine yönelik bakış açınızda ne gibi değişimler olduğunu düşünüyorsunuz?
- 16) İçinde yaşadığımız toplumun “yardımsever bir toplum” olup olmadığına dair düşünceleriniz nelerdir?
- 17) Deprem sonrasındaki süreçte; toplumsal dayanışma, yardımlaşma ve birlikteliği nasıl değerlendirirsiniz?
- 18) Son olarak sizin eklemek istediğiniz öneri veya düşünceleriniz var mı? Lütfen belirtir misiniz?

EK 3: YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME ETİK KURUL RAPORU

Evrak Tarih ve Sayısı: 20.09.2023-210201

T.C. AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLERİ BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU KARARLARI	
TOPLANTI SAYISI:12	KARAR TARİHİ: 20.09.2023
KARAR 2023/256	
Üniversitemiz Fen Edebiyat Fakültesi öğretim elemanı Prof. Dr. Htseyin KOÇAK tarafından yürütülen (Diğer Araştırmacılar: Murat GENCER), "Deprem Sonrası Dönemde Toplumsal Dayanışma Pratikleri: 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri Örneği" başlıklı doktora tezi kapsamında kullanılacak veri toplama araçlarının, etik açıdan sakıncalı olmadığına, katılanların oy birliği ile karar verildi.	
ASLI GİBİDİR	
e-imzalıdır Prof. Dr. Mustafa GÜLER Sosyal ve Beşeri Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurul Başkanı	

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Evrak Doğrulaması <https://turkiye.gov.tr/ebd?eK=5381&eD=BS9KSACZ7E&eS=210201> adresinden yapılabilir.

EK 4: ODAK GRUP GÖRÜŞMESİ GÖNÜLLÜ ONAM FORMU

Afyon Kocatepe Üniversitesi

BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ ONAM FORMU

Sizi aşağıda künyesi belirtilen araştırmaya davet ediyoruz.

Araştırmanın Başlığı: Deprem Sonrası Dönemde Toplumsal Dayanışma Pratikleri: 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri Örneği

Araştırmanın Yürütücüsü/Sorumlusu veya Danışmanının Adı Soyadı: Prof. Dr. Hüseyin KOÇAK

Diğer Araştırmacıların veya Öğrencinin/Öğrencilerin Ad(lar)ı Soyad(lar)ı: Murat GENCER

Araştırmada sizden tahminen ayırmanız istenen tahmini süre: 2 Saat

Araştırmaya sizinle birlikte katılacak tahmini kişi sayısı: 12

Bu araştırmanın amacı depremlerin ortaya çıkardığı sorunları saptayarak toplumsal dayanışmanın deprem sonrası dönemde etkisini ortaya koyabilmektedir. Bu doğrultuda 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen Kahramanmaraş Depremlerindeki toplumsal dayanışma pratiklerinin araştırılması amaçlanmaktadır. Çalışmanın ilk aşamasında depremde etkilenen bireylerle görüşmeler yapılmıştır. Bu aşamada deprem sonrası yardımda bulunan bireylerle odak grup görüşmesi yapılması planlanmaktadır.

Bu çalışmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, bütün soruları eksiksiz, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahipsiniz. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz gizli tutulacaktır; ancak verileriniz yayın amacı ile kullanılabilir. İletişim bilgileriniz ise sadece izninize bağlı olarak ve farklı araştırmacıların sizinle iletişime geçebilmesi için “ortak katılımcı havuzuna” aktarılabilir. Eğer araştırmanın amacı ile ilgili verilen bu bilgiler dışında şimdi veya sonra daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız araştırmacıya şimdi sorabilir veya telefondan ulaşabilirsiniz. Araştırma tamamlandığında genel/size özel sonuçların sizinle paylaşılmasını istiyorsanız lütfen araştırmacıya iletiniz.

Kişi ve kurumları aşağılayan, rencide eden veya hakaret içeren cevaplar değerlendirmeye alınmayacaktır. Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları anladım. Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı/araştırmacılar tarafından yapıldı. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı. Kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda yeterli güven verildi.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

EK 5: ODAK GRUP GÖRÜŞMESİ SORULARI

Görüşme Soruları

- 1) Kahramanmaraş'ta deprem meydana geldiğinde neredeydiniz? Deprem olduğunu nasıl öğrendiniz?
- 2) Deprem olduğunu öğrendiğinizde nasıl tepki verdiniz? Neler yapmayı düşündünüz?
- 3) Deprem bölgesine nasıl ulaştınız? Bölgeye ulaşım sırasında neler gözlemlediniz?
- 4) Deprem bölgesine ilk ulaştığınızda neler hissettiniz? Bu süreçteki gözlemlerinizi anlatır mısınız?
- 5) Deprem sonrasında insanların ne tür ihtiyaçları olduğunu gözlemlediniz? Bu ihtiyaçların karşılanması noktasında yapılan çalışmaları nasıl değerlendirirsiniz?
- 6) Depremi yaşayan bireylerin ihtiyaçlarının karşılanması noktasında sorunlar yaşandığını düşünüyor musunuz? (Düşünüyorsanız) Ne tür önlemlerin alınması bu sorunların çözümünde etkili olabilir?
- 7) Deprem sonrasında yapılan yardımların yeterliliği noktasında ne düşünüyorsunuz? Yapılan yardımların bireylerin ihtiyaçlarını ne ölçüde karşıladığını gözlemlediniz?
- 8) Siz yardımlaşma ve dayanışma sürecinde hangi görevleri yerine getirdiniz? Bu süreçte karşılaşılan zorluklar hakkında ne düşünüyorsunuz?
- 9) Deprem sonrası yardımlaşma sürecinde, koordinasyon veya planlamada birtakım sorunların yaşanıp yaşanmadığına dair düşünceleriniz nelerdir? Gözlemlerinizi aktarır mısınız?
- 10) Deprem sonrasında STK'ların ve sivil vatandaşların yardımlarını nasıl değerlendirirsiniz?
- 11) Depremi yaşayan bireylerin, deprem sonrasında yardımlaşma ve dayanışma eğilimleri hakkında ne düşünüyorsunuz?
- 12) Yardımlaşma ve dayanışma sürecinde sosyal medyanın aktif biçimde kullanılması konusunda düşünceleriniz nelerdir?
- 13) İçinde yaşadığımız toplumun “yardımsever bir toplum” olup olmadığına dair düşünceleriniz nelerdir?
- 14) Deprem sonrasındaki süreçte; toplumsal dayanışma, yardımlaşma ve birlikteliği nasıl değerlendirirsiniz?
- 15) Son olarak sizin eklemek istediğiniz öneri veya düşünceleriniz var mı? Lütfen belirtir misiniz?

EK 6: ODAK GRUP GÖRÜŞMESİ ETİK KURUL RAPORU

Evrak Tarih ve Sayısı: 15.05.2024-269565

T.C.	
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ	
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLERİ BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU KARARLARI	
TOPLANTI SAYISI:08	KARAR TARİHİ: 15.05.2024

KARAR 2024/182

Üniversitemiz Fen Edebiyat Fakültesi öğretim elemanı Prof. Dr. Hüseyin KOÇAK tarafından yürütülen (Diğer Araştırmacılar: Murat GENCER), "Deprem Sonrası Dönemde Toplumsal Dayanışma Pratikleri: 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri Örneği" başlıklı doktora tezi kapsamında yapılan bir önceki projenin devamı niteliğindeki başvuruda yer alan veri toplama araçlarının, etik açıdan sakıncalı olmadığına, katılanların oy birliği ile karar verildi.

ASLI GİBİDİR

Prof. Dr. Mustafa GÜLER

Sosyal ve Beşeri Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurul Başkanı

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Evrak Doğrulaması <https://turkiye.gov.tr/ebd?eK=5381&eD=BSCLNHSTCT&eS=269565> adresinden yapılabilir.